

TÖRTÉNELMI KALÁSZOK.

1603-1711.

A VARGYASI DANIEL-CSALÁD IRATTÁRÁBAN LEVŐ

LEGNAGYOBBRÉSZT

EREDETI KÉZIRATOK UTÁN

KIADÁ

DANIEL GÁBOR,

SZERKESZTÉ

THALY KÁLMÁN.

BETHLEN GÁBOR, KEMÉNY JÁNOS, BÉLDI PÁL, ÉS II. RÁKÓCZI
FERENCZ SAJÁTKEZŰ LEVELEINEK KÖNYOMATU MÁSOLATAIVAL.

A tiszta jövedelem a vargyasi székhely népiskola javára szenteltetik.

PEST 1862.

LAUFFER ÉS STOLP SAJÁTJA.

Isten minden jókora adja meg
Hgydet kiribul kiranom

Az Hgyd levelebiul estven az ország van
tam tet vegereset, ardat igemis mamak nuntu
Ludorritkatom hanem az Hgytek korram valo hi
ves indulatinak, mert ugyuris talcom lenkisen
mondhatta hogy valaha csak emlitennis halot
ta volna tuhem ez irant valo ragyodasomat,
hogy ha mind aron attal az Hgyteket magok
diszisegetre ellendo dolognak tartjan een titulu
som ortegebileset, en kemmile ellensero lennimen
akant, lot talbes igyekentem az, hogy een
H. Hasanak Hrit Nevet, Sabardugot az egye
Keresstem vilag elot fueno'itibbesem, Kirorion
mind aron attal Hgytekesseis az megmutata
bireo igyekeretet, Kirorion hogy tegyen H. olyden
cseis, hogy az Felseges titulusal mind ar orragnak
mind annak igaz hanna amjit helyallhasak,
es kedvedesusek, az megmit az, mostani Mitro
sags titulusal igyekeret, s. Kiranom neandem
Hgyto

mindenpot Kirano adja

Küloxim.

Ilustri Comiti Laurencio Petrij, de
Petrovina, Militia Nostra Cavalliaid
Generali, Comitatus Albensis Comiti, de
disq. Siciliae Udvarbelyi Capitano,
utrobigq. Supremo; Fidelis Nobis hunc
re dicitur

TÖRTÉNELMI KALÁSZOK.

1603-1711.

A VARGYASI DANIEL-CSALÁD IRATTÁRÁBAN LEVŐ

LEGNAGYOBBRÉSZT

EREDETI KÉZIRATOK UTÁN

KIADÁ

DANIEL GÁBOR,

SZERKESZTÉ

THALY KÁLMÁN.

**BETHLEN GÁBOR, KEMÉNY JÁNOS, BÉLDI PÁL, ÉS II. RÁKÓCZI FERENCZ
SAJÁTKEZÜ LEVELEINEK KÖNYOMATU MÁSOLATAIVAL.**

— *A tiszta jövedelem a vargyasi székely népiskola javára szenteltetik.* —

LAUFFER ÉS STOLP SAJÁTJA.

TÁJÉKOZÁSÚL.

A mult 1860-ik év nyarát és őszét hazánk Királyhágón túli részének beutazásával töltém; bárcsak életem egész nyarát és őszét is ily kellemesen és hasznosan tölthetném el! — Noha utazásom főleg költészeti szempontból történt mint szenvedélyes barátja és bűvára a régiségeknek és történelemnek, — soha sem tévesztém szem elől ezeknek érdekeit sem Szorgalmasan béjártam mindazon helyeket, a melyekhez bármi nevezetesebb történelmi esemény van kötve; bebarangoltam a csaták tereit, a komollói hűnsánczoktól és Decebál harcshelyeitől kezdve le egész a pisikii hidig, hol Bem apó, s a kökösi hidig, hol Gábor Áron ágyui dörögtek. Megszemléltem Székely-Udvarhelyt Attilának házát, a Budvárat, Réka hűnkirálynő sírját a Rika erdejében, a római s dák emlékeket

Gyula-Fejérvárott, Déván, és a régiségekben oly dús Hátszegvidékén. Andalogtam Opor vajda bálványosi, és Hunyadi János hunyadi várában, a gyula-fejérvári templomban a fejedelmek koporsóinál, a szent-imrei, kenyérmezei téreken, a kolozsvári ó házban hol Mátyás király született, s a szász-sebesiben, hol János király meghalt. Bejártam a Nagy Lajos építette Törcsvárt Tökölyi győzelmi terével alatta, hol Teleki Mihály elesett, — be Kolozsvár, Brassó, Medgyes, Szászváros, Szász-Sebes, Segesvár, Ebesfalva, Szeben, Enyed, Vásárhely, Nagy-Selyk, Torda stb. utczáit, házait, a hol csak történelmi emlék található. Voltam a helyen, hol Báthori Endrét, s a szobában, hol Fráter Györgyöt (Martinuzzi) megölék; a toronyban melyből Báthori Gábor gyilkosait a nép dühe aláveté; hol Grittiit feldarabolták; virágokat szedtem Kemény János fejedelem, s a madéfalvi székely-martyrok sirjáról; a gyalui mezőről, mely II. Rákóczi Györgyöt látá lehullani, és a maros-vásárhelyi virányról, hol ennek nagy unokáját fejedelmi székbe igtaták. Bolyongtam a fogarasi várteremben, keresve a gondtalan Apaffit, s a fehérvári palotában, hol Bánffi Dénes Béldinének szép ajkaira azt a csókot elcsattantá, melyért meg kellett halnia; Bodolán lábaimra raktam azon bilincseket, melyeket

egykor a szerencsétlen Béli Pál viselt fogarasi rab-ságában, a mint ezt megírja a jó öreg Cserei, kinek szülőházát Csik-Rákoson szintén fölkeresém. De mi-nek számláljam mind elé a szent helyeket? Erdély oly gazdag történelmi emlékekben, hogy ezeknek csak pusztá elősorolására is külön kötet kívántatnék.

Köszönet a lelkes erdélyi magyarság szives ven-dégszeretetének és barátságának, melylyel mindentűt elhalmoztak, elősegítvén céljaimat. Köszönet az elő-zékenységnek, melylyel megmaradt családi régiségei-ket, műkincseiket és régi irományaikat előttem kitarák.

Nem kis hálával tartozom különösen tisztelt ba-rátom Daniel Gábor, jelenleg udvarhelyszéki főki-rálybirónak, azon szivességeért, hogy családi iromá-nyait napvilágra juttatás végett rendelkezésemre bo-csátá. Fogadja őszinte köszönetemet érte, a történ-elem barátai nevében.

Jelen kötetet ezen irományok érdekesbjeiből ál-lítám össze. De lássuk azon műdarabokat, melyekre nézve némi megjegyzendőm, vagy utbaigazitandóm le-szen, egyenként.

Elseje ezeknek Petrityvity Horváth Koz-ma önéletírása. Keresztnevét szerző a szövegben elhallgatja ugyan, de egy művéhez mellékelt régi nem-

zetségi táblázatból világos, hogy az Kozma (Cosmus); előadása igen élénk, folyékony, s különösen a II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratáról, Rhédei Ferencz fejedelemségéről, s a gyalui gyászos ütközetről sok érdekes, és nem egy új részletet közöl. Kiválólag sikerültnek találom benne a szamos-ujvári országgyűlés szomorú jeleneteinek, s néhány krakkói eseménynek leírását. Mindenből kilátszik azonban, hogy szerző a Rákóczi-háznak nem volt barátja, azért sok helyütt nem kissé a másik részre hajló: s ezt figyelembe kell venni. E körülmény a mű történeti becsét mindazáltal legkevésbé sem csökkenti, mert azon korban majd minden krónikairón meglátszanak a személyes rokon- vagy ellenszenvék nyomai. Példa reá a különben oly jeles Cserei, ki a kuruczokra, ha lehetne, minden rosszat rájuk kenne. — Igen nagy kár, hogy önéletírását Horváth oly kevés ideig folytatta, vagy hogy más egykoruja ki nem egészíté.

A levelek közül rendkívül becsesek az 5. 6. és különösen a 7-ik szám alattiak Bethlen Gábor-tól. Kilátszik ezekből — melleleg mondva — az is, hogy mily bizalmas, barátságos lábón állott Bethlen a Danielekkel. A 7-ik sz. levélben őszintén és pont-ról pontra elírja a nagy fejedelem Daniel Mihálynak

— kit mátká-kérni küld — milyen nőt kíván? E 14 pont erősen jellemzi Bethlen Gábort egyéni és házi életére való tekintetben. Bethlen annyira szereté a Danieleket, hogy saját családi jelvényeit is megosztá velük, adván nekik czimerül a maga czimerének (két, nyakán nyíllal átlőtt vadlud*), s nem hattyu vagy daru, mint sokan hibásan vélik) felét, azaz: egy vadludat nyakán átnyilazva, a mint ezt a Daniel család maig is használja.

Midőn Daniel Mihály meghozá Brandenburgi Katalin herczegnőt, kit a fejedelem Kassán nagy pompával fogadott, miután őt már elébb átvevé övéitől a fejedelmi férj nevében annak fővezére Rákóczi György: Bethlen Olaszteleken — Bardócz-fiókszéken — kastélyt építtetett, melyben a lakadalom álló évig tartott Danielék felügyelete alatt. E kastélyt aztán Bethlen Gábor a Daniel családnak adományozá. Jelenleg is fennáll, csakhogy nagy termei, melyeken nyilván meglátszik, hogy tánczvigalmi, ünnepélyi célra voltak építve, kisebb szobákra vannak felosztva. Kapuja felett az ik-

*) Lásd ez állításra nézve Haporthoni Forró János Quintus Curtius historiája fordítását, ajánlva Bethlen Gábornak. Debreczenben 1619.; továbbá Casparus Bojthy „De rebus gestis magni Gabr. Bethlen.“ 1624.

tari (s nem, mint sokan hibásan írják: iktári) Bethlen és a vargyasi Daniel család régi kőbe vésett címerei láthatók. Ez idő szerint az ősz báró Rauber Nándor birja Daniel ágon.

Van ez ó kastély udvarában egyéb régiségek közt egy roppant egyetlen darab kőből kivágott kútkáva 1675-ből, a Daniel család jelmondatával: *Deus providebit*, továbbá a szomszéd toronyban egy ó harang 1489-ből.

Nagyon érdekes a 10. sz. a. levél I. Rákóczi Györgytől a Mikesekhez, az elrablott Tarnóczi Sára dolgában. Továbbá a 11. sz.: Lorántffy Zsuzsánna fejedelemnő meghívó levele fia II. Rákóczi Zsigmond lakodalmára; a Bocskai temetéséről szóló levél (3. sz.) s az, (13. sz.) melyet „rab Béli Pál“ irt tatár fogságából, és „rab Daniel István“ a dévai vár börtönéből (15. sz.) édes anyjához 1679.

Lássuk II. Rákóczi Ferencz korszakát.

„Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, melyet egy római birodalombéli urnak irt Magyarországnak dolgairól 1706-ik esztendőben.“

Legelőször is ezen évszám ellen kell tennünk kifogást. A mű szövege ugyanis egy helyütt így szól: „Ez a mit rövideden előadék, negyedfél esztendő

alatt esett, az az 1703. esztendőnek tavaszától fogva 1707. esztendőnek végeig; a következő esztendőben, és a mostaniban“ stb. Ebből nyilván látszik, hogy e mű 1709-ben készült, s az 1706-dik évszám tévedésből csúszhatott a czimlapra. Ha 1706-ban iratott volna: miként is számlálhatná elő történeti hűséggel az 1706-tól 1709-ig történt eseményeket? A keletnek idejére nézve tehát tisztában volnánk.

A mai korban e művet oly jogvédő röpiratnak kellene neveznünk, mely a magyarok, illetőleg Rákóczi fölkelésének törvényességét fejtegeti. Valóban alapos készültséggel, nagy olvasottsággal, s hazai törvényeink s történetünkben oly jártassággal van ez írva: miként első pillanatra be kell látnunk, hogy a „lengyel kir. tanácsos“ csak álczim, s a tulajdonképi szerzőnek magyarnak kell lennie. Kitűnik ez abból is, hogy szerző az Erdélyről irt toldalék végén megfélekezvén magáról, Magyarországot egyenesen hazájának mondja (...„hanem, mint hazánk atyja.“)

Nagy történetírónk Szalay Lászlóval közlém ezen igen becses történetjogi védíratot; az ő véleménye oda megy ki, hogy szerzője ennek alkalmasint maga a nagy II. Rákóczi Ferencz volna, ki szokott (néha álnév alatt) nagyobb műveket is írni, hogy

hazájának ne csak karddal, de tollal is használhasson. S ezt igen valószínűvé teszi azon tudományos műveltség, és nagy államtani, diplomatai, jogi s történeli ismeret, melylyel e mű irva van. Ellene ezen állításnak csak azon egy körülmény szól, hogy a mű Rákóczi-ról több helyütt (lásd különösen végül, midőn e fejedelmet — méltán — Hunyadi Mátyással hasonlítja össze), oly dicsérőleg nyilatkozik, miként ezt a szerény fejedelem maga magáról nem írhatta; vagy mások toldották be tehát e helyeket, vagy ha nem: úgy tán az egészet Rákóczi valamely titkárja írhatta fejedelmének megbizásából, és befolyása alatt. Annyi a föntebbiek után mindenesetre hátran állitható, hogy e becses ereklye magyar szerzőtől eredett, még pedig nem az 1706-ik, de az 1709-ik évben.

Szalay eddigelé e művet csak latin nyelven ismeré, s nem tudta, hogy magyarul is létezik. Azonban, ha tekintetbe vesszük iménti állításunkat, hogy t. i. szerzőnk magyar (tán maga Rákóczi) volt; tekintetbe vesszük az irat eredeti magyarságát, melyből legkevésbé sem látszik az, mintha latinból fordítottatott volna át nemzeti nyelvünkre; tekintetbe vesszük végre azt, hogy iratunk nyelve és irmodora tökéletesen megegyez azon egyéb magyar nyelvemlékek

és iratokéival, melyek a kuruczvilágból fennmaradtak: meg kell győződnünk, miszerint ezen (magyar) szöveg az eredeti, s a latin fordított belőle, valószínűleg a külföld felvilágosítása végett.

Az ezután következő 31 darab okmány közül egyik érdekesebb a másiknál, különösen kiemelendők azonban II. Rákóczi Ferencz sajátkezű levelei a derék gróf Pekry Lőrincz tbkhoz, a kinek leányát főhadsegédje Daniel István vevén nőül így jutottak e levelek a Daniel család irattárába.

Van ez irományok között még egy ugynevezett Rákóczi-féle kulcs, („clavis pro il. Dn. comite Laurentio Pekry“ felirattal), a titkos jegyekkel s számokkal írott levelek megfejtésére. Ezt csak azért nem közlöm, mivel ily titkos jegyekkel írt levelet a Pekry-Daniel irattárban egyet sem találtam; hihető, elvesztek. Érdekes tudni, hogy e clavis-nak a nemzetek neveire nézve, külön szánjegye lévén: minden nemzet között elsőnek a francziát, s legeslegutolsóinak a németet teszi. Jellemző körülmény az akkori viszonyokat és hangulatot illetőleg.

A helyesírást a mi illeti, a Horváth-féle autobiographiában, s a „lengyel kir. tanácsos levelében“ úgy jártam el, hogy az lehetőleg a mai írásmódhoz

alkalmaztassék, mindazáltal úgy, hogy az egyes szavak akkori hangoztatására következtetni lehessen; grammatikai igazítást sehol nem tettem, mindenütt meghagyván a régi szólás formákat. Az eredeti levelek és iratok orthographiáját teljesen meghagytam.

Ha e történelmi emlékek közrebocsátása által a historia barátainak bármily csekély szolgálatot is tettem volna: bőségesen meglennék ezáltal jutalmazva.

Pesten, a mohácsi ütközet 335-ik évfordulati napján.

THALY KÁLMÁN.

TARTALOM.

	<i>Oldal.</i>
Tájékozásul	III.
Petryityi-Horváth Kozma önéletírása 1634.—1660.	XV.
Eredeti levelek 1603.—1691.	85
1) Belső-Szolnok megyéhez Bástatól 1603	87
2) Belső-Szolnok megyéhez Bástatól 1603	88
3) Bogáthi Andráshoz Bocskai fejedelem főemberei- től, 1607	89
4) Bogáthi Andráshoz Rákóczi Zsigmond fejedelem- től 1607	91
5) Daniel Mihályhoz, Bethlen Gábor fejedelemtől 1618	93
6) Daniel Mihályhoz Bethlen Gábor fejedelemtől év- kelet nélkül	94
7) Memoriale pro Gen. Dno Joanne Daniel	95
8) Bethlen István erdélyi gubernator mandatuma, 1622	98
9) Daniel Mihályhoz Brandenburgi Katalin fejedelem- nőtől 1630	100
10) A Mikes családhoz I. Rákóczy György fejedelem- től 1637	101
11) Daniel Jánoshoz Lorántffi Zsuzsánna fejedelem- nőtől 1651	104
12) Daniel Ferencznek Kemény Jánostól 1654	105
13) Daniel Ferenczhez Béli Páltól 1659	107
14) Daniel Mihályhoz Kemény Katától 1667	112
15) Daniel István anyjához, 1679.	113
16) Bornemissza Anna fejedelemnő levele Daniel Mi- hályt illetőleg, 1681.	115
17) Daniel Mihályhoz I. Apafi Mihály fejedelemtől 1681	117
18) Kemény Zsófiához II. Apafi Mihály fejedelemtől 1691.	118
II. Rákóczi Ferencz fejedelem kora	119
Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, melyet egy római birodalom-béli urnak irt Magyarországnak dolgairól 1706-ik esztendőben	121
Erdélyről	189

	<i>Oldal.</i>
Eredeti levelek s egyéb iratok 1705—1711	207
1) Gróf Forgách Simon levele 1705	209
2) Gróf Teleki Mihály a háromszéki inspectorokhoz stb. 1705	211
3) II. Rákóczi Ferencz fejedelem gr. Pekry Lőrinczhez 1705.	212
4) Rabutin gr. levele 1705.	213
5) Constitutiones stb.	215
6) Claudiaca musa valde dolorosa 1706.	219
7) 1706-ban N.-Szombatban lévő tracta alatt stb.	223
8) Gróf Forgách Simon levele. 1706.	227
9) Gr. Forgách Simon hadseregének havi számadása.	228
10) II. Rákóczi Ferencz gr. Forgách Simonhoz, kelet nélkül	232
11) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekry Lőrinczhez 1706.	233
12) 1706-ból sat.	238
13) 1707-ből sat.	240
14) B. Tige császári tbk gr. Pekry Lőrincz kurucz tábornokhoz 1707	241
15) Gróf Pekry Lőrincz levele .	243
16) A bethleni vár föladási föltételei .	244
17) Instructio pro Gnroso Dom. Stephano Daniel sat.	248
18) Gróf Pekry Lőrincz Daniel Istvánhoz	250
19) Quietantia .	251
20) Parolán kiadott parancsolat .	252
21) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekry Lőrinczhez 1707.	254
22) Gróf Pekry Lőrincz hadseregének rendezése .	256
23) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekry Lőrinczhez 1709.	257
24) Gr. Pekry Lőrincz levele 1709	258
25) Gr. Károlyi Sándor gr. Mikeshez 1711.	259
26) A Moldovában bujdosó erdélyi rendek levele gr. Pálffy Jánoshoz 1711.	261
27) Ugyanazok utasítása Daniel István számára 1711.	263
28) Nemes Erdélyország statusinak követjei által stb.	265
29) Projectum Moldaviae Exulantium Transylvanorum ad Inclytum Consilium Transylvaneum 1711.	266
30) A Moldovában bujdosó erdélyi rendek Steinville tbkhoz	269
31) Instructio pro Dno T. et T. ad Celsissimum Moldaviae Principem expedienda	270

PETRITYVITY-HORVÁTH KOZMA

ÖNÉLETIRÁSA

1634—1660.

In nomine Domini 1668

die 17. Novembris.

Sokszor gondolkodtam arról, hogy életemnek eltölt idejében a mikben forogtam, a miket láttam, hallottam, magamra és másokra nézendő, kiváltképpen való s közön-séges dolgokat, mind eltöltek, multakat, s mind pedig következendőket, valamig Isten ő szt Felsége e világon való életben megtartana, a melyek eshetnek, írásba venném, hogy az elmultakból példát vennék az következendőkre, minthogy *Consilium futuri ex preterito venit*, azaz jelenvaló cselekedeteimet is tudnám alkalmaztatni azokhoz; maradékim is, ha kik lennének, vehetnének holmi tanúságot belőle. De hol egy s hol más alkalmatlanságok, melyekben édes hazám, s abban magam forgottam, elmulatatták velem, hanem most adattatván egy kis időm hozzá, Isten ő szt Felsége s az ő szerelmes Fia segedelme velem lévén, hozzá fogok, s mindeneket *conscientiose* irok le, mivel *fixum mihi in animo a recta conscientia ungvem, transversum non discedere, tranquillitate enim conscientiae nihil beatius excogitari potest, licet multi famam, pauci conscientiam vereantur*; a mint mondja valaki.

A mint azért az édes atyám néhai Petriyevith Horváth Miklós uram maga keze írásából láttam, az én születésem volt *anno aerae christianae MDCXXXIV die VIII. 1634. Aprilis, Koronkában, Marus Széken, az édes anyámról való szülő anyám Tholdalagi Mihály uram házánál. — Az édes*

atyámnak édes atya volt néhai Petrityevith Horvát János, a kinél az ő rendi szerént, a nemesi szabadságnak jobb oltalmazója ez hazában alig volt, a mind azt mind levelekből láttam, mind pedig olyan emberektől, a kik esmerték, hallottam; lakott Széplakon, ott is holt meg, s temettetett a falnak felső végén, a mely dombos hely vagy a rét széliben, a szántóföldeknek ugyan a rét felől való széliben, a kinek felesége volt Szigethi Anna, a néhai Szigethi Pál ítélőmester leánya, a kivel egy testvér volt Szigethi Erzsébeth, Angyalos János (a ki is Itélőmester volt) felesége, Horváth János szülő atyámnak az édes atya volt néhai Ruduczai Petrityevith Horváth Miklós, a ki Dalmatiából származott volt Erdélyben, mint azt a maga temetése felett való faragott kövön a Széplaki templomban láttam. Ez Horváth Miklós Erdélyben származván szállott Széplakra, s itt vette el néhai Bot Jánosnak leányát Annát, a kitől voltanak több gyermekei is az szülő anyámon kívül, de magtalan megholtanak. Meghálván maga is Horvát Miklós, annak utánna ment férjhez Kövesdi Nagy Istvánhoz Bot Anna, a mely urától való leánya volt Nagy Anna, Sárdi Semién Pálnak, az Semién Gergely ur édes attyának az felesége, a kitől származtanak volt Semién István, Tamás s Gergely, István nőtelen holt meg. Tamásnak maradtanak fiai néhai Pál és György; ismét mostaniak Tamás és János. Voltanak leányai is.

Ezen Horváth Miklósnak atyafia volt (de nem tudom hányad izben) néhai Komlódi Petrityevith Horváth Kozma, az ki fogarasi Kapitány s egyszersmind Praefectus volt, kinek maradtanak fiai György, s annak kis leánya Borbára néhai Thoroczka Istvánné, a kitől Judith elsőbben Kaszai Péterné, annak utánna Tholdalagi Jánosné, és Anna Szalánczi Gáborné, és Anna néhai Barcsai Ákosné, ki annakutánna erdélyi fejedelem lett volt. Megirt szülő atyám-

nak Horváth Jánosnak*) voltak három gyermekei, az atyám, bátyám Horváth György, és néném Horváth Judith. Az atyámnak több Felesége az édes anyámnál Tholdalagi Borbáránál nem volt, az édes anyámnak is több ura az atyámnál. Gyermekek ezek voltak: a) Mihály, ki kevés időt élt e világon. b) Erzsébeth, a kit vett volt Jeddi Köpeczi János, a kitől voltak ugyan gyermekei, de mind elhottak, és így magtalan holt meg; Judith, a kit vett volt Désfalvi Balogh Ferencz, az ki is idéltent szülvén, kevés időig élt, ez is deficiált. d) Klára, ez hajadonon holt meg. Borbára, ezt vette Berzentzei István, Görgény szt Imrehi, magam János e) ez nagy reménységű becsületes ifju legény, életének virágában, Kemény János fejedelem mellett vészelt el a Nagy Szöllösi mezőn, kinek emlékezetére emeltetett egy faragott követ fel az harczon elesett emberekből rakott halom mellett, ez is nőtelenen holt meg; Ferencz ez ma is nőtelen. f) Klára ezt vette Haranglábi Zsigmond, Miklós, ez is nőtelen. g) Krisztina, ez is hajadon, gyermekkorában holt meg anno 1651. 9. May Széplakon, ott is temettetett.

Meg irt Horváth György bátyámnak voltak két fiai, Sigmond (és ennek egy leánya Krisztina, a kit vett el Al-Pestesi Balogh Ferencz) és István, ez nőtlen holt meg, és temettetett Fejérvármegyében Sárdon, leányai is ketten, Kata (a kit elsőbben vett volt Pokai Herceg András [a

*) Holt meg Horváth János 1620. die 19. Januarius, midőn hatvanegy esztendőben járna. A felesége Szigethi Anna holt meg 1616. 17. Febr., midőn negyvennégy esztendőbe járna. Holt meg Horváth Judith 1620. 17. Dbr. és temettetett Besenyőben. a) Holt meg 1624. 6. Oct. temettetett Szt. Benedeken. b) Holt meg 1654. 27. Martz. temettetett Jedden 12. April. d) Holt meg 1642. 8. Dbr. Széplakon ott is temettetett el. e) 1662. 23. Januar. f) Holt meg a. 1640. 27. Januar Széplakon ott is temettetett el.

ki a lengyelországi boldogtalan hadi Expeditióban, melyről ide alább lészen irás, veszett s holt is oda meg] annak utánna Nagy Pestyéni Alsó János) és Margith, a kit vett vala el Zágoni Mikes György, ez nyugtalan hala meg, az urát Barcsai Ákos, fejedelemségében felakasztá Fogarasban.

Horváth Judithot vette volt Besenyei Tétei Boldizsár, de mindketten deficiáltak.

Az édes anyámnak Tholdalagi Borbárának születése volt anno 1606. 3. Debr. Az édes atya volt Ercsei Tholdalagi Mihály, a ki becsületes nemzetből álló ember volt, és a mint hallottam a Mihály vajda és Bástha György kóborlásokkori üdőtájban fogságba esett, (a minthogy szokott afféléket hordozni magával az olyan báborgó és változó állapot) és midőn halálra akarták volna a fogságból kivinni, a nagyanyám néhai Mihálcz Erzsébet, a Gelenczei néhai Mihálcz Miklósnak leánya (a ki az Iktári Bethlen Istvánnak, a Bethlen Gábor ötsének eljedzett mátkája volt; de annak veszett hire menván, noha nem volt igaz) megmentette a haláltól, és megkérte magának. Ez Mihálcz Miklósnak voltak, a mint értettem, két fiai, a kik is azon Mihály vajda kóborlásakor estenek el, az háromszéki földnépek kezek mián, és három leányi, Bethlen Miklósné, a kitől származott Bethlen Ferencz, az mostani Bethlen Farkas, Gergely és Elek, viszont Kapi Györgyné Bethlen Christina, és Haller Györgyné, Bethlen Éva édes atyok; az nagyanyám Mihálcz Erzsébeth Tholdalagi 'Mihályné, és Mihálcz Ilona Péterdi Lugosi Istvánné, a kinek fiai voltak Lugosi Ferencz, mostani Secretarius, és István, a ki nőtelen holt meg, és leányai, Szászvárosi Tetey Andrásné Borbára, és Maksai Ferenczné, Lugossi Erzsébeth.

Tholdalagi Mihály édes anyámról való szülő atyám maga eredetére nézve nem sok jószággal bíró ember volt,

de jóságokkal teljes volt, az mint azt annak idejében viselt dolgai megmutatták. Volt kivető dolgában az, hogy elsőbben Unitária religion volt (minthogy ottan is született volt) annak utánna a Romano Catholica religiot velt volt be, mely religion volt felesége is Mihálcz Erzsébeth, és minden gyermeki, (hanem az egyetlen fia Mihály az Calvenista religiora állott) s azok között az édes anyám is a ki az édes atyámmal (a ki Unitarius volt) különböző religion lévén, két egymással ellenkező religioju atyától s anyától fenn előszámlált gyermekei meghasonlottak, és a fiai követték az attyokat, a leányok az anyyokat az religio dolgában; a mely egyetlen házasság miatt apadott s pusztult az Istennek ő szt Felségének együgyü anyaszentegyháza eleitől fogván, s félő az is, ne érje Erdélyben végét az Unitária religionak, ha egyéb erőszakos oppositiotól megoltalmazza is Isten ő szt Felsége. De nem csak az édes atyám volt ez dologban vétkes, többen is sokan cselekedtek eztet. Ezt cselekedte, a kire magam is emlékezem, s kit élő emberektől hallottam, Toroczka Sigmund, Toroczka János, a kik Toroczko Szt Györgyre az tiszta igaz Unitária Ekklesiában, egyik Pápista, másik Calvenista feleségét vévén be, erre a maradéki mind az anyyok nyomdokát követték, s jövendőben, hogy egykét emberi nyomban az egész Ekklesia változik ott el. Ezt cselekedte fenn megirt Bethlen Ferencz, a kit a világ hordozván, elvette Kemény Jánosnak egy testvér atyafiát Katát, Calvenistát, s az fiai annak is elsőbben az Unitária religioiban imbitáltatván, annak utánna elhanyatlottanak, ha a jó Isten nem könyörül rajtok. Ezt cselekedte Angyalos István, a feljebb megirt Angyalos János Itélőmester fia, a ki is a szülő atyám leányiban vévén utolszor egyet el. Tholdalagi Judithot, az is az feleségétől Pápista maradékot hagyott. Ezt cselekedte Keresztesi Ferencz, a ki igaz Unitarius jó

hazaafiától Keresztési Páltól születtetvén, Calvenista feleséget, néhai Uzoni Béldi Kelemen leányát (a ki noha maga Pápista, de felesége, kinek nyomdokát követte a leánya, Calvenista volt) vette, és ma is Calvenisták a gyermekei, az egy Pálon kívül, a ki noha az Unitária religiot contiteálja névvel, de ahhoz illendő magaviselése semmi nincsen, melyre nézve igaz Unitáriusnak nem is tarthatni; sőt az atya is megemlített Keresztési Ferencz is csak igen frigidus abban az religioiban, mivel ha jó providens atya lett volna, nem szenvedte volna maga gyermekeit maga életében ugy elszakadnia az igaz religiótól. Ezt cselekedte Bethlen Farkas, az mostani Bethlen Jánosnk édes atya, az ki is Kemény Jánosnak egy testvér atyafiát vévén el, hadta nevetellen a fiát Bethlen Jánost, a kinek anyja ment férjhez Miskási Ferenczhez, Calvenista emberhez, a ki a maga religiójára tanittatván Bethlen Jánost az mostohafiát, az Isten ő szl Felsége Unitária religion lévő igaz Ekklesiájának persecutiojára nevelte volt fel, melyhez hasonlót az én eddig való időm nem ért. Jaj mind ezeknek s mind többeknek, valakik házasságok által alkalmatosságot adtak arra, hogy az Isten ő szl Felsége, és szerelmes Fia az Ur Jezus Christus anyaszentegyháza apadjon és fogyjon. De jaj nékem, a ki mind ezeket előszámláltam, s többeket is előszámlálhatnék, mert én is azon veszedelmes hajóban evezek, nem tudván tanulni im ezeken; o me in felicem quem non fuerunt aliena pericula cautum! De spe vivo spe morior. Ezeket obiter hozám bé, térek vissza oda, az honnét eltértem.

Voltanak Tholdalagi Mihály szülő atyámnak gyermekei ezek: Borbára az édes anyám: Zágoni Janko Boldizsárné Kata, a kit is Unitárius ember vévén el az az Janko Boldizsár, a fia ugyan Janko Péter megmaradott az Unitária religioiban, de az is Pápista Feleséget, Imecs Mojzes leá-

nyát vévén feleségül, félő, az gyermeki, a kik neveletlen maradtanak, (mivel maga a Török Császár portáján kapithiaságban holt meg) más religiot ne vegyenek bé. Lemhényi Kövér Mihályné, Erzsébeth, ez mind urastól Pápista volt. Jobbágyfalvi Tót Jánosné, Anna, ez is unitárius emberhez ment, de a leánya, kinél több gyermeke sem maradt, Pápistaságban élt s holt, a kit vett vala Jeddi Köpeczi Mihály. Lengyelfalvi Orbán Ferenczné Susánna, ez mig az ura élt Pápista volt, annak utánna ment egy Brassai szegény legényhez Calvenistához, s annak kedvéért Calvenista lett, ez kivető volt az többi atyafiak közül. Bere-Kereszturi Kereszturi Istvánné, Cristina, ezek mindketten Pápisták voltak. Körispataki Kálnoki Jánosné, Klára, a kit elsőben vett volt Nádlaki Sardi Sigmond Calvenista ember, a kinek maradtott egy fia, mostani Saradi Sigmond, nem ártott volna, ha ez is jobban viselte volna magát az atyafiak között. Fenn meg irt Angyalos Istvánné, Judith a ki most Vajda-Szentiványi Bodoni Györgyné, utolszori gyermeke volt Mihály.

Azon szülő atyám Tholdalagi Mihály, a mint egy akkori öreg jobbágytól értettem, elsőben volt Orbai Széki Vice-Királybíró, annak utánna kezdték küldeni a Török Császár Portájára Kapithiaságra, annak utánna a főkövetésre ugyan oda, ezekben igen hasznosan szolgált, s egy nehány izben: nevezet szerént, midőn az öreg Rákóczi György és Bethlen István (ez török biztatással és segítséggel) az fejedelemség felett osztozódtanak volna, szintén akkor volt Rákóczi Györgytől béküldetve, a midőn Bethlen István török segítséggel jött volna ellene Rákóczi Györgynek, ez béküldött a maga követjéhez Portára, mit cselekedjék kérlette. Ha megharczol a törökkel, s megveri, el kell az követének oda bé veszni; ha meg nem harczol, elvész Erdélytől a libera electio. Amaz azt hal-

lottam izente, csak megharczoljon, ő reá semmit ne építsen, mert ő helyette talál Erdély embert mindenkor, ha megölik is; de a libera electio helyett soha nem talál. Oh dicséretes és ritka példájú követ! Megharczolt Rákóczi György, s diadalmaskodott, amannak sem lett semmi nyavalyája. Annak utánna ezen szülő atyám léteztet Maros Széki Fő-király Biróvá, Tanács urrá, annak utánna Maros Széknek Fő-kapitányává, és utolszor volt Maros és Udvarhelyszéknek egyszersmind Fő-Kapitánya, Országgyűléseiben és Törvényekben az erdélyi fejedelem képét viselő Praesidens. Holt meg Fejérvárott, s temettezt ott is el a Páplisták templomában. Holt meg anno 1642. 24-dik Martz., az Udvarhelyszékiek házánál 27. April temettezt el a megnevezett helyen.

Születésem napjától fogva mint neveltetem, mivel azt sem atyám sem anyám szavaiból nem hallottam, sem írásból nem láttam, megirni nem tudom, azt hallottam másoktól, hogy mivel egynehány leányi után születtem, az szüleim igen kedvesen látták a világra való jöveteletem, ugy tartottak, mig fiu ágon többen is kezdettének származni utánnam, az mint felyebb íram, de annak utánna én is csak a többinek rendén voltam, sőt (a mint reá emlékezem) utoljára csak alig ha én nem tartattam a legnagyobb penitentiában az édes anyámtól, hihető ugy érdemlettem; hét vagy nyolcz esztendő koromban Paedagogust tartott az atyám mellettem Széplakon, kilencz vagy tiz esztendő koromban vitt az édes atyám Kis Sárosra Küköllő vármegyében az Scholában Háromszéki Kőkösi Gödri Mihály nevü Schola-mester keze alá, a ki igen kemény fenyitékben, gyakor ostorozásban nevelt. Laktam ott én anno 1648. a mely esztendőben halt meg a megnevezett idősbik Rákóczi György fejedelem XI. 8-bris temettezt el 1649. esztendőben Januariusban Gyula-Fejérvárott az

eöreg templomban, a fejedelmek szokott temető helyiben nagy solemnitással, szomszéd országokból jött követeknek jelenlétekben, az holott én is az édes atyámmal, s ki azon temetésre az nemes Küküllő vármegyéből követséget viselt, jelen voltam. — Ez idők alatt egyik esztendőben igen nagy pestis grassála Erdélyben, melytől való féltökben az édes atyám és anyám Széplakon lakni nem merének, hanem elsőbben Désfalvára mentenek lakni, a holott második szomszédunkban kezdettenek elsőbben halni; onnét Zágorba mentünk a holott magunk között lőn az anyám szolgálójának mirigye, a ki meghala véle, nékem is volt ott mirigyem, de nem halálos. Ez alatt Széplakon megszünék a döghalál, és mi haza telepedénk, engem a scholába vissza vinek Sárosra, mivel ott is megszűnt vala a pestis. Azon esztendőben pestisben, a mely előtt sokat bujdosunk vala, az édes anyám meghala Széplakon in anno 1647. 22. dbr. aetatis suae 42, ott is temették el az oldalon való temetőhelyben 29. dbr., de én jelen nem voltam, mivel a scholamester haza nem bocsáta, hihető, a mint annak utánna értettem, az édes atyám akaratjából.

In anno 1649. 19. mensis Januarii vitt az édes atyám Kolozsvárra az Unitáriusok scholájába, asztaltartásom volt Dioszegi Mihálnál kalmár embernél és feleségénél Ágoston Annánál. Az scholamester volt Valentinus Baumgartus, Borossus (kit Lengyelországból hozott volt bé fen megirt Bethlen Ferencz az Unitária Ekkleziának épületére, s nevezet szerint a maga édes gyermeki tanítatásukra), az ki Augustana Confession volt elsőbben, hanem annak utánna Isten ő szt Felsége vezérléséből az unitária religiot ismervén igaz Cristiana religionak lenni, azt vette volt bé, s annak utánna úgy jött volt Erdélybe bé, az holott elsőbben scholamesterré, annak utánna

Plébánussá tétetett. Voltanak ezen scholamester mellett akkori időben a scholában lectorok (az mint ők hívják) Dálnoki Lőrincz, Radeius Mihály; az én ott lakásom alatt más országban tanuló, de kolosvári fiak jöttek alá lectorságra Járai János (a ki Járai Sámuel Plébánus fia volt és elsőbben Plébánussá, annak utánna Püspökké választott volt), és Radeius Máthé fenn meg irt Radeius Mihály egy testvér atyafia. Püspök az Unitária religion akkor volt Beke Dániel. Voltanak az scholában tanuló becsületes emberek gyermekei velem együtt akkortájbun: néhai Jármí Ferencz Váradi Vice Kapitány (a ki ugyan ott is holt meg, és hozatott temetésre Kolozsvárra bé, s temettetett a piaczon levő nagy templomban) fiai; György bátyám és Ferencz ötsém, Pokai Sárosi János fia Gergely és János, Kis Sárosi Sárosi György, Szentrontási (?) nehai Bereczki Mihály fiai Péter (Moldovába vezett az hayasokon midőn Lengyelországból Rákóczi György mellől elszakadtak és Moldován általjöttek, utánnok küldött a moldovai vajda, a mint hallottam, de bizonyosan nem tudom Rákóczi György akaratjából, sőt requisitiojából és le vágatott feles hazafiat s azok között ezt is) és Mihály Sepsi-Szentiványi nehai Henter András fiai: Pál és Ferencz, az kinek az nagyob-bikja Pál az Unitária religiót ez mái napig megtartotta, követvén az attyát. az ki is Unitarius volt, de Pápista feleséget vett volt, és az kisebb fia Ferencz, sőt Pálon kívül minden gyermeki Pápistákká lettenek, ki ha Unitária asszonyt vett volna feleségül, az Isten anyaszentegyháza annyival szaporodott, épült volna, a mennyivel apadott.

Volt lakásom a kolosvári scholában 1649. 1650. egész esztendőig, 1651. esztendőnek is feléig, az alatt a mi nevezetesebb dolgok estenek, a mi eszembe jut, meg írom. Egy éjtzaka éjfélt tájban minden erőltetés nélkül középkapunak nap kelet felől való részin, az mely kökért

vagyon, nagy darabig ledőlt, nagy dörgéssel, mintha ágyukkal lötték volna, az mely jele volt azoknak a nyomorúságoknak és veszedelmeknek, a mik e szegény hazát követték, a mint az ide hátrább meg lesz írva, sőt jövendölöm azt, az eddig azon városon forgott visszontagságokból, hogy Erdélynek egészen onnét léssen veszedelme, melyet a nagy Isten ő szt Felsége távoztasson el.

Annak utánna esék ilyen romlás Kolosvárott, nem emlékezem reá hányadik esztendőben, de avagy 1652. avagy 1653. esztendőben, fényes nappal, máig sem tudatik bizonyosan micsoda tüztől meggyuladott egy ház, a melyből oly igen elhatalmazott a tűz, hogy az egész városnak magyar uttzai kis ajtótól fogva, monostor kapuig az temető hely felé való része mind elégett; piaczi torony, templomok, maradott volt meg csak a farkas-uttzai Calvinisták temploma. Ez volt második jele az rá következett inségeknak, nyomorúságoknak, változásoknak.

Én a kolosvári scholát 1651. esztendőben hagytam el ez atyám akaratajából, és mentem haza Széplakra, de oda haza nem sokat laktam. Ősszel mentem haza, tavasszal Gyula-Fejérvárott gyűlése lén a nemes országnak, az mely gyűlésben tétetek Itélőmesterré Gyalakuti Lázár György ur, a ki nehezen vevé fel, de mind az akkori fejedelem ifiabb Rakóczi György, s mind az Urak és Statusok erőltetéséből fel vevé, megesketék; és ottan menten az esketés elvégzése után fenn meg irt Bethlen Ferencz oda commendála, s ott laktam ő kegyelmével 1652, 1653, 1654, 1655, 1656 esztendők alatt, de úgy, hogy a mikor hadakozás volt, az hadra el kellett az édes atyám helyett mennem, és a mikor hazánkban voltunk, akkor diák voltam. Hadakozásnak pedig nem igen volt szünete ezen esztendők alatt, mivel Vaszil Lupul moldovai vajdára lévén megemlített Rákóczi fejedelemnek maga tudja miből

származott haragja, 1653. esztendőben tavasz és nyár között Kemény Jánost béküldé bizonyos hadakkal Moldovába, Boros János nevü udvari főember, igen kedves, de arra nem érdemes szolgálját bizonyos számu hordó borokkal ajándékozásnak színe alatt bocsájtván elől, hogy amazt in cautum opprimálbassa, Kemény János és véle levő hadak által; de annak is, mint régi tanult rókának résen lévén a füle, elállott Kemény János előtt, és ottan hamar az kozákokat, kiknek hetmánnyanak adta volt egyik leányát, segítségre hivatta, kik is igen szófogadók és engedelmek voltak kivánságának, mert eljöttek melléje, és midőn Kemény János Gyászvásárt *) és Vajda-Széket **) és minden ott lévő javait, (gondold meg mennyi lehetett az, midőn az az vajda régi vajdaságbiró ember volt, királyi gazdaságot hallottam nála lenni) elfoglalta, nagy örömmel lett volna, superveniált Vaszil Lupul vajda, a székiből és javaiból kikergette, alig szalada ki Kemény János, sok hadak veszének oda; de Rákóczi fejedelem nem hagyá ezt ebben, hanem ottan hamar feles székel, és fizetett hadakat küldé bé azon nyáron, tul a lengyeleket is maga mellé vonta, azok is Lengyelország felől bizonyos haddal rámentenek Vaszil Lupul vajdára, a ki nem várta meg a hadakat, hanem maga elállott félre, feleségét, gyermekeit, és sok gazdaságát szállította Szucsva nevü várba, bizonyos számu kozákokat hagyván mellette, a kik az vár mellett szállván táborba, Királyhalmi Petki István az székel hadakkal, fizetett és vármegyéből álló hadakkal, és a lengyel hadakkal rájok szállottak, és mind a várat, s mind mellette lévő kozák hadakat sánczban szoritottanak,

*) Jászvásár, a mostani Jassy Moldováhan.

***) Hihetőleg a mostani Románváros; hajdanában itt székeltek a moldovai vajdák.

és egész nyáron ott obsideáltak, mind két részről erős ellenkezések voltak, de semmiképen a sánczban levőket ki nem vehették, hanem ősszel Rákóczi fejedelem Kemény Jánost ujjolag béküldé feles számu hadakkal, a kik között én is voltam, és oda jártam, eő bémenvén, tracta által a kozákokat elbocsátá békével, Lupul vajdának minden kincsét bétakarittá Erdélybe, Rákóczi fejedelem számára, és egy részével az hadnak vissza jöve Erdélybe, egy része ismét a fizetett hadaknak Mikes Mihály (kit annak utánna Cancelláriussává tett vala Rákóczi fejedelem) kapitánysága alatt a lengyelek segítségére menének. Bethlen János lévén az hadak praesentálására elküldetett követ, ugyan a lengyel királyhoz, a ki akkor a kozákok ellen hadakozott. Irhatom itt meg örök emlékezetre ez hadakozásra való indulásomban Istennek ő szt Felségének rajtam meg tapasztalt nagy providentiáját: midön Széplakról az édes atyámtól elindultam volna, Vámos-Udvarhely felé menő utban az erdő között, az mely nagy partja vagyon az Küküllőnek, hertelen megijedvén az alattam lévő ló, bésszökék a Küküllőbe, engem a marton lévő fáknak ágai kivonának a nyeregből, leesém a lóról, de nem a vízbe, hanem fenn a martra, a ló béesék a vízbe. Hiszed-é, hogy ha magam béestem volna, meg nem holtam volna? Csak vissza sem tértem, hogy megmondjam, banem elmentem előttem álló utamra. Ezt több vétkeim között azért hiszem hogy rajtam esett volt, hogy az édes atyámmal összehaborodtam volt egy ló felől, s ugy indultam volt utra. Ez hadakozásból megjöven, egy esztendő t pihennünk hagyva Rákóczi György az hadakozástól, de azalatt törvénnel a kikhez módot kaphatott, s alkalmatosságot, valóba megfárasztott más esztendő, ugymint 1654-ben (mely esztendőben az édes atyám meghala Jedden az Köpeczi János sógor ur házánál, midön a leánya fenn meg irt Erzsébeth

temetésire ment volna; az mely nap a nénémet temettük, a szegény atyám az nap holt meg, s hozattam a testét Széplakra, ott is temettem el az anyám mellé, az oldalon lévő temető helyben in anno 1654. 12. mensis april. olykor, a mikor Kemény Simon lakodalma volt Bonyhán, Alia Máriával, a ki Zolyomi Miklóstól az előtt való esztendőben vált vala el propter naturalem impotentiam coitus) mene Hayas Alföldében hadakozni, az holott az személyiség egy boérnak ingerléséből pártot ütött a vajda Kosztandin *) ellen, a kinek segítségére mene, megveré csudálatosképen az ellenséget, és a bujdosó vajdát Kosztandint székibe vissza helyezteté; én is ezen hadakozásban jelen voltam. Ez hadakozásra volt hivatalos Stefanis ez Moldovai vajda, a kit Rákóczi György tett vala vajdává Moldovába az Vaszil Lupul kikergetése után; de rák hátán járt, míg az ellenséget megveré Rákóczi fejedelem. Onnét diadalommal, nagy hirrel névvel, nagy örömmel vissza jöve Erdélybe Rákóczi György, a ki e két hadakozása után oly nevezetes ember lett vala keresztény és pogány világ előtt, hogy féltének tőle. A felyebb meg irt s ő tőle székekben helyeztetett két oláh vajdák adóztanak néki. Erdélynek fejedelme volt, Magyarországnak csak nem felét birta, de nem volt elég, nem tarthatta meg szerencsáját, minthogy sik volt, s kedve ellen meg sem marad az hol nem akar; addig vágyódék többre, többre, hogy elveszté magát, az mint alább meg lészen írva.

Ezen 1654. esztendőben mi egy testvér atyafiak öszveháborodánk; édes anyántól maradott jovokat felosztani híván fenn meg irt Tholdalagi Mihály s Angyalos István bátyámékat, addig osztózódánk, hogy felgyújták a cse-

*) Constantin.

lédházat, csaknem mind elégénk, melyet hozott az atyafiak egyenetlensége.

Ismét egy vagy két esztendőn hadakozástól nyugovásunk lön, én ez hadakozások közbe mikor pihenésünk volt, a mikor az oda haza való gondok elbocsátottak (voltanak pedig gondjaim, mivel az édes atyám gyermekei nagyobbára neveletlenek heten maradtanak egy háznál, apa, anya nélkül, a kik között noha idővel nem én voltam nagyobb, hanem a két néném, de a külső gondviselésnek terhe én rajtam fordult meg), mentem néha néha az Itélőmesterhez tanulás okáért, az kinek keze alatt én velem együtt laktanak becsületes emberek gyermeki, Toroczka László fia, Ferencz, ez Lengyelországban tatár rabságában esett, Kereszturfalvi Semién Gábor (ez Görgény várában pestisben hala meg, ott is temették, az mely pestises időben nékem is mirigyem, és rendkívüli való nagy pokolvarom volt, melynek az sebének szélessége egy élő arasz volt, hossza nagyobb annál, de Isten ő szt Felsege minden emberek reménysége kívül meggyógyitta belőlle; de az helyét testemen hagyta, melyet mind viselek még élek) Várad Itélőmester Veres Ambrns fia, Ambrus, ez Lengyelországba a tatárok kezébe esett, oda is holt meg, Felvinczi János, Sepsi Sz. Iványi Sámuel, a ki mostan fiscalis direktor, Homorod Sz. Mártoni idősbik Biró István, Kezdi Vásárhelyi Barabás Péter, Szilágyi Horvát Miklós, Kis-Görgényi Bartha István, a ki mostan maroszéki Vice-Király-Biró, többeken is, kiket elő számlálnom nem szükséges,

Anno 1657. esztendőben Januariusban indula Rákóczi fejedelem Lengyelországra, jó szomszédira, a kik soha sem magának, sem az országnak nem vétettek, sőt a Vaszil Lupul Moldovai Vajda ellen való hadakozásban segítséggel voltak, a mint felyebb irám; az Calvenista s egy-

szersmind Unitária religionak oltalmazásának, avagy promoteálásának (melynek az utolsójától felette idegen volt ő Nga Erdélyben) praetextusa alatt, s az lengyel királyságot affectálta, melyben követte az édes atyát idősbik Rákóczi Györgyöt, az ki is hasonlóan igyekezett, és a fiának példát hagyott, hogy a mit ő elmulatott, a fia vigye végbe, ő vesztette volna el még Erdélyt, ha az Isten ki nem vette volna az élők közül.

Kevés volt az hazafiai közül, a ki jó kedvvel ment volna arra az országra hadakozni, de a kételenség elvitte a kik a fejedelemhez közelebb jártanak, többire ifiak voltak, az vén tanácsnak becsülete nem volt, ha ki disva-deálta azt az ütközetet, noha olyan alig haladta meg a hármát azok közül, az kiktől kérdés lett felölle. Ezen indulásban Mármarosban Viskén tön Rákóczi fejedelem gyűlést, onnét Januariusban hallatlan árvizek között megindulánk, azonban rettenetes nagy hó lón, melyek mind intették volna a fejedelmet a megtérésre, de haszontalanul, által menénk az Preszlepen erős hágos lejtős hegyen, a hol a szekereket csigán eregették le, annak utánna a Becskeden; szálla tul az lengyelországi szélyben Strej nevű mezővárosban az fejedelem, s ott egynehány napok alatt mulata, mivel igen roszul volt, onnét az hegyek alatt indulánk Krakkó felé, utunkban hódoltattuk az városokat, a melyeket rá vehettünk, némelyek mellett csak elmentünk, mivel nem igen becsüllettek, sőt néhun meg is adtuk a táborozásnak az árát, mivel imitt amott ölogetett meg bennünk az ellenség; Kemény Boldizsárt is az fő generál Kemény János egy testvér atyafiát meglövék halálra egy Támbor nevű városban. Egy darab idő mulva megegyezénk a kozák hadakkal (az kik, és a svédek hittak confederatiojokkal Rákóczi fejedelmet, hogy meg tronfolják azt, a mit a két nemzettel cselekedett a két

Rákóczi György, mivel az öregbik a svedeket (az mint hallottam) az kik a római császár ellen való hadakozásban magok segítségére hívták volt, egy olykor odahagyta, amannak hire nélkül megbékélvén, és componálván ő nagysága a római császárral a magyarországi jószág felől: az ifjabb Rákóczi György pedig a kozákok ellen hadakozott Moldovában, az mint felyebb irám, a kikkel noha megbékélt volt, de tamen sedit alta mente repostum, és így nem tartotta azt meg, a mint szokták mondani: egyszer megbékélt ellenségednek ne higj, s nem is volt szüneti az égetésnek, nem volt szükséges tudakozni, merre jár a kozák had, megismérte akarki a tüzről és füstől, megmutatták azt, hogy közel laknak a tüzzel pusztító tatárokhoz. De mi sem sokára megtanulánk a kozákoktól, mert nyilván (nyilván) írom, hogy kevés szállásomból mentem ki, a hol azt nem láttam, hogy füstöt vetett a falu; irhatom azt lelkem ismerete szerint, hogy én kezem s akaratom mián egy ház is el nem égett. Voltak ez lengyelországi táborozásban több kártételek is, nem kedveztenek itt az özvegynek, nem az árvának, nem az Isten tiszteletére rendeltetett helyeknek, s azokban levő eszközöknek, kikeresték abban az országban a föld gyomrából az aranyat, ezüstöt, ki a szegénységnek elrejtett kicsin portékáját; de a mi rettenetesebb volt, nem kedveztenek ott a holttetteknek, kikeresték, hányták, fosztották, sőt az elsenyvedt és porrá lett halottaknak hamvakot megrostálták, hogy a mi aranyat, ezüstöt, drága követ kaphatnak közte; megkinzották az embereket, a kiket kaphattanak, hogy afféle elrejtett egyet másra vigye az kóborló hadat. Nem volt ettől üres senki is, se fejedelem, se generál, se ur, se fő, se nemes ember, mert ha magok nem cselekedték is azokat az rossz dolgokat, de az olyan rossz uton keresték jóknak örömet szállást adtak, ha ingyen nem kaphatták,

pénzen is megvették. Gyulaffi Lászlót hallottam, hogy egyedül találtatott, a ki részes nem volt az ilyen vásárlásban, sőt egy darabig, a hol gazdát talált Lengyelországban pénzen élődött. Én magam is nem mentem magamat, hogy telyességgel üres lettem volna a praedától (noha kegyelmes bírása szokott lenni ember magának) mert egy szegény gazdám vala egy faluban, a kinek holmi ruhácskáját rejtek helyéből szeme láttára kiásatám, és részeltetém magamat véle. Annakutánna ismét Krakkó városába kijárván hódoltatni, akkor is egy szegény embernek holmi portékáját elvettem vala, mely dolgokon mostan is fáj a lelkem, és ha azon embereket valaha megkaphatnám, tiz annyival contentálnám, az mennyit tölük elvettem. Ezen kívül alig emlékezem rá, hogy praedáltam volna, azonkívül a mit ennem s innom (noha az italnémü, ugymint a bor igen szük vala) kellett magamnak, szolgálímnak, lovaimnak. Vettem volt azért egy kevés ezüstöt is pénzemen, melyből Krakkó városában egy lóra való kantárt, szügyellőt s farmatringot csináltattam vala, melyet Kemény Simon ur kívána el tőlem, s ma is oda vagyon, nem lett szerencsém ez bitanghoz. Könyveket szerzettem vala ugyan felesen, de azokat is Krakkóban egy lengyelnek adtam, mivel nem volt szabados kihozunk, hanem hármat hoztam vala el, azokat is egy dominicanus pápista pap válogatta vala praedált könyveim közül ki, ez azt irta vala rájok, hogy ő adta őket.

Nincs szándékom, hogy a mely dolgokban nem forgottam, azoknak leírásában szorgalmatoskodjam, mindazonáltal, hogy a ki irásomat olvassa, nyilvánban által érthesse, s láthassa a dolgot, röviden tészek arról emlékezetet, mi alkalmatossággal ment bé Rákóczi fejedelem Lengyelországba, azt is csak ugy a mint én érthettem.

Az suvéc király már annakelőtte egynehány esz-

tendőkkel hadakozván a lengyel király Joannes Kásimirus ellen, egykor éppen által jött volt az országán Krakóig, melyet per deditioem megvévén, collocálta belé bizonyos praesidiumát, melyet ott hagyván, maga fordult más felé, annakutánna az lengyelek megszállván Krakkót, sokáig obsidióban tartották, mely mián nem kevés szorulás és éhség volt a városban. Az svécz királynak másfelé lévén distractioja, nem eliberálhatta praesidiumát az obsidio alól, hanem confoederált a kozákkal, és Rákóczi fejedelemmel, s azokat invitálta Lengyelországba, hogy Rákóczi fejedelem a székbe üljön bé, Krakkót is kezébe bocsássa a svécz. Erre nézve bément Rákóczi György, melyet bizonyosan meghallván a Krakkó alatt lévő lengyel tábor, szinte már midőn deditiora fogtanak volna kevés idők alatt menni a svéczek, elmentenek alóla, nem akarván magokra várni Rákóczi fejedelmet. Amazok látván, hogy a tábor elszállott a város alatt, egy idő mulva végére menvén, hogy a Rákóczi fejedelem jövetelének hire szállította el onnét a lengyeleket, kijövének Rákóczi fejedelemhez, s invitálták Krakkóba. Elmenvén bizonyos számu hadakkal a fejedelem, nagyobb része az hadaknak Kemény Jánossal a generállal elmarada. De e közben megértvén bizonyosan a lengyel 'respublika, és királya Rákóczi bemenetelét, conugiált a római császárhoz, kérévén azon, interponálja magát, s egyeztesse meg Rákóczi fejedelemmel. Enged a római császár a kívánságnak s elküldé Lengyelországba a cancelláriussát Szelepcsényi Györgyöt; Rákóczi Györgynek bites apját Rákóczi Lászlót, a kivel csaknem egy testvér volt, és Homonnai Györgyöt, a kinél senki nagyobb tekintetben nem volt Rákóczi fejedelem előtt az magyarországi urak közül; de azok minden haszon nélkül mentenek vissza, noha az oblatiok azok által az lengyel republikától és királytól

nagyok voltak, az mint hallottam. Bemenvén Rákóczi fejedelem Krakkóban, nagy solemnitással excipiáltatott, és midőn a krakkói várban az király házáinak piacán le akart a lováról szállani, az egész krakkói tanács láttára hanyattá esett (az mint hallottam, mert magam akkor ott nem voltam). Sitvegében lévő aranytoll kettétörött. Nagy jel volt jövendő szerencsétlenségire. Két napok alatt mulatván Krakkóban Rákóczi fejedelem, első napon volt a svécz generál Paulus Vitz vendégségében, másod napján ő nsga vendéglette a svécz generált, s több svécz officéret, harmad napján kijött és érkezett közinkben a Kemény Jánossal levő táborban husvét szombatján, a hon két husvét napját sem ülhattuk meg, hanem elmentünk. Egynehány napok alatt menénk egy Opatov nevű mezővároshoz, a melybe maga a fejedelem udvara népével beszálla, mi a mezőbe ott egynehány napok alatt mulatánk, és onnét menénk Csmelov nevű mezővároshoz, az hol vala egy vár is, melyet mig mi odamentünk, a kozákok hitre megvettek, és a benne valókat jobb részint levágták. Itt jó ideig mulatánk. Egykor (ekkor) hire jöve a svécz király jövetelének, az egész vármegyékből egy zászló alá válogatván bizonyos számu elsőbb rendű személyeket, kiknek előljárává Bethlen János téteték, ismét több zászlók is az hadnak színével, kiméne a fejedelem a városból jó köz földre, és ott megvárá a svécz királyt, a ki noha nem sok, de rendes s erős mint egy tiz vagy tizenkét ezer fegyverfogható emberekkel, szép lövészsámokkal megmustrálta magát, szemben lón a fejedelemmel, amaz szekérben, ez lovon ült, de a kézfogásra mindenik leszállott, midőn meg volna ez, vivé a fejedelmet a király a maga hada megnézésére, és onnét megtérvén, menénk a Vizsla mellé egy mezővárosba, oda szállván a svécz király is, a kivel ott mulata a fejede-

lem két vagy három nap, s onnét visszamenénk Csmelov nevü városban, az hol a magyar tábor volt. Hallottam, hogy svécz király annál a városnál köttette volt által a Viszlát, és az maga és a fejedelem hadát ott költöztette által. A svécz király a fejedelmet két szerszámos felöltöztetett lovakkal ajándékozá meg a maga szállásán. A fejedelem is meg akarván adni a kölcsönt, vendégségben hívta a királyt Csmelovra, és a vendégség közben két felöltöztetett lovakkal ajándékozta meg.

A mig a svécz királyhoz jára a fejedelem, s én is ő nagyságával, az alatt Küküllő vármegyebeli egynehány lovasok zsákmányra kimenvén, drága sok szép aranyas, drága köves marhákat, papi öltözeteket hoztak a táborra, melyhez hasonló zsákmánylás nem esett az egész akkori hadakozás alatt, nem volt semmi részem benne, hanem a felyebb megirt ezüst, és egy latnyi selyem.

Ez táborhelyből küldé vissza a fejedelem Bethlen Jánost bizonyos számu magyar, német és szemény hadakkal Krakkóba, hogy a svecustól kézhez vegye Krakkót, és a fejedelem számára foglalja; elvitt fejedelem parancsolatjából engemet is, noha nehezen vettem rá magamat, és menénk vissza hálni Opatov nevü mezővárosba, a holott én a templomba menvén nehányad magammal, egy koporsót találtam ott, melyben egy holttest volt, akkori halott, s uj volt a koporsó, hihető el akarták temetni, de a mi oda menetelünk gátolta meg. Ez városban megegyeze Bethlen János a svécz generállal, felyebb megirt Paulus Virtzel, a ki Krakkóból kijött volt az urához, és ismét visszaküldetett oda. Együtt mentünk Krakkó felé, és utunkba menénk egy Páncsova nevü mezővárosba, a melyhez ragadva vala egy vár, melyben svecusok voltak. Ez várat resignálá a fejedelem praesidiuma kezébe a generál, de nem sokáig birta; mivel a mint ide alább

meg léssen irva, eljövén a római császár segítsége az lengyel királyhoz, kiüzték avagy inkább fogták a magyarokat belőlle, s a várat elfoglalták a lengyelek számokra.

Mi onnét egyenesen mentünk Krakkó felé, s harmad vagy negyed napok alatt oda jutánk. Mentünk bé a városba 27. Aprilis, és midőn valami ügyel bajjal szállásra vettük volna magunkat, mivel a város bírása szállást Bethlen János urnak nem akara adni, hanem találtaték egy ugyan bíróságviselt magyarul tudó, tót nemzetből álló Trizniker Pál nevű emberséges ember, a ki mint olyan háboruságos időben, kedvet akarván az ujonnan oda rájok ment hadaknak generáljának keresni, ő maga hívá oda házához Bethlen Jánost, és ő kegyelmével együtt én is, úgy mint a kit secretáriussának (az mint ott hivtanak) vitt vala el magával azon embernek házához mentem szállásra, és azon ember engemet fiának fogada, és mindaddig, mig azon városban voltunk, a fogadott fiúságot fenntartotta, kötelezett atyaságát rajtam hűségesen megmutatta, valami háza táján volt, megtagadva tőlem nem volt, melyek mind szeretetének jelei voltak; de én mégis félelmes voltam, mivel mi magyarok ellenségi voltunk annak a helynek, noha köztök és velek laktunk; de midőn a városból kijöttünk volna, per pacificationem végbe ment, s ide alább megirandó compositio által, akkor elhittem az én atyámnak hozzám való jó affectusát, s tökéletességét, mivel az utra praebendával készített, könyvezve bocsátott el, Isten ő szent Felsége az idegen helyen is így támasztott s adott nekem jó akaratot. Krakkóban elegy laktunk a svédekkel, csatákra hódoltatni elegy jártunk, a mi közönséges jövedelem jöhetett, azt a svéd generál Rákóczi fejedelem számára engedte, de a városok és várbeli directiot, az helyre vigyázását, és a praesidiumnak való

dispositiot magának reserválta, egyetértvén mindazonáltal mindenekben a magyar generállal Bethlen Jánossal.

Voltnak erdélyi becsületes emberek ott Bethlen János directioja alatt: Barcsai Gáspár volt minden lovas hadaknak kapitánnya. Mezei lovas hadnagyok voltnak Szoderai Mihály és Janai Mihály (ezt a golyóbis nem járta meg, de ha mikor megtalálták löni, elfeküdt benne néha harmad nap, s néha több napokig, annakutánna azért ugyan lövés mián veszett volt el, midőn Rákóczi fejedelem a törökökkel a lippai szorosnál megverekedett volt, hihető hogy elfelejtette volt akkor az orvosságot). Székely lovas és gyalog hadnagyok voltnak ezek, a mint rá emlékezem: Nagy-Ajtai Henter Péter, Udvarhelyszéki Lajos István, Csiki Bors Tamás és Ferencz. Magyar és szemény gyalog kapitány volt Csegezi Tamás. Német gyalog kapitány vala Konrád nevű emberséges jó experimentiájú ember. Voltnak ezeken kívül is magyarok, a kik bizonyos zászlók alatt nem voltnak, ugy mint Gillányi Gergely, Ibrányi Mihály, Makai Mihály, Pap János, Vajna Sigmond, Török János, Répás Márton s többeken is, a kik eszembe nem jutnak.

Ott mi békességesen és nyugodalmasan laktunk egy darab ideig; a mikor kedvek volt a generáloknak, bizonyos számú hadakat kiküldöttek, és két éjszaka, s egy nap néha tovább, néha kevesebbé kóborlottunk, az kik hódolni nem akartanak, vadásztuk, fogdostuk, az városba bévítettük, és mind addig ott tartottuk, mig azon falubeliek béhódoltanak; ugy gondolom Krakkó körül mindenfelé három három, vagy négy négy mértföldnyire, talán tovább is be volt az egész vidék hódolva.

A lengyel király és mellette lévő némely pápista emberektől való féltökben, kik az unitária religiot üldözték Lengyelországban, voltnak Krakkóban becsületes nem

utolsó renden lévő unitárius emberek nagy s szép frequentióval, kiknek papjok volt akkoron Jonas Schlichtinguis és Stanislaus Lubienecius, secularis emberek sokan gyönyörű emberek. Pünköszt napján Stanislaus Lubienecius deákul praedikállott nekünk, s urvacsoráját is osztott.

A svédekkel in genere elég jó correspondentiónk volt; az várfokon, kapukban elegendőleg strásáltanak a magyar és svéc hadak, mindaddig, míg reánk szállák a várost, mert akkor egy éjjel a generál és magyar gyalog kapitány hire s akarattján kívül a magyar gyalogokat mind kilopák a várfokokról, maradott csak a német gyalogság és a zöld puskások (kiknek hadnagyok vala Makai Tamás nevű ember) az városba Krakkóba, nem is volt csuda, hogy a Rákóczi fejedelem gyalogit külön helybe vitték a svédektől, mivel már a magyaroknak békességek volt a lengyellel, és annak segítségével a római császár hadával, az svédeknek pedig nem volt, s a svéc generál mint tanult vitéz ember nem akarta, hogy a két féle had őrizze a kapukat, és városokat, volt csak az iránt vétek az dologban, hogy a magyar generál hire nélkül cselekedte volt a magyarok kivitelét, de abban is azt akarta hihető elkerülni, hogy valami zürzavar ne induljon a dologban. Ez Bethlen Jánosnak s több tisztviselőknék új és rossz dolognak látszott, midőn megtudódott (mert éjjel vitték ki a gyalogokat, reggel mint egy flöstköm tájban tudtuk meg, azt is úgy, hogy a Bethlen János szállásának kapujában, és ebédlő házának ajtajában azelőtt magyar, német és szemény gyalogok szoktanak vala vigyázásnak kedviért az német és svéc szokás szerint állani, s egykor hát svéczek állanak), mire vélni az dolgot nem tudták, féltének attól, hogy arestálni akarják a generált, mely dolog felől tölem izene Bethlen János az svéc generálnak ilyen formában, hogy nem tudja

mire vélni, hogy az ő ajtaját, kapuját svécz állja, és a Rákóczi fejedelem gyalogi kivitettek volna a városból, netalán arestálni akarja őtet a svécz generál (minthogy volt is olyan vélekedésünk, hogy netalán ha el akarnánk is jőni onnét, el nem bocsátanának magok mellől a svéczek). Azt felelé a svécz generál, hogy nem az ő akaratjából lett az, hogy svécz gyalogokat állítottak az kapujába Bethlen Jánosnak és ajtajára; sőt a mely officér azt cselekedte volt, előhivatván, igen megpirongatá, s azt izené Bethlen Jánosnak, hogy ő nem bánja a maga szállására szintén annyi gyalogot szállitson, valamennyit akar, azon busulásra ne induljon, hogy a várfokokról kivitette a gyalogokat, mert nem jó kétféle hadnak őrzeni a várost. Megcsendesedék Bethlen János e választétele.

De eltértem itt egy kevésbé a rendszerént következett dolgok mellől, visszatérek; mivel a város és minden czejtházak *) a svécz kezében voltak, a magyar hadakat, kiváltképpen a gyalogokat megmustrálák, és valakinek rossz puskájok volt, azok helyébe mind ujjakat adtanak, rakott czejtháza lévén a városnak, a melynek noha a javát, frissit a svédek eltakarították volt, mindazonáltal a mi oda menetelünkör is elég fegyverek voltak benne, mind régen ott állott, s mind a svédek odamenetekör a város népétől elvett, és a czejtházban bérakott fegyverek.

Itt irhatok jeles dolgot, melyet nem láttam, hanem bizonyosan hallottam. Midőn a svécz király Krakkót megvette, szállotta, pedig még maga személye szerént, és Casemiria nevü várost (mely a Vizsla között, és Krakkó mellett vagyon, ugy látszanak mintha egy város volna, de meg vagyon különözve mind fallal, s mind a vízzel, a

*) Hadszertárak.

mely a két város között foly) pusztán hagyván a lengyelek, és benne lakó zsidók, belé szállott a lengyel király egy rész hadával, a hadának más része Krakkó városát vítta, melyet egynehány napok alatt per deditionem megveve, olykor, a mikor bő néppel és éléssel teljes volt (az mint hallottam) midőn Krakkó kezébe ment volna, maga is megjárna a várost, és annak hozzája ragadott várát, bément több dolgai s járásai közben, a váriban lévő, s király házához ragadott templomban, melyben szokták temetni a királyokat, és ott találta a tizenkét apostoloknak ezüstből kiöntött képeket, az Ur Krisztus képével, mely feszület formára volt kicsinálva (ezt magam is láttam ott egy oltáron) és kivitette (az említett feszületen kívül) a többit, s mondotta, hogy ezek a széles világra ki voltanak bocsátva, s itt megrekesztették őket, azért: „Tollite illos, et mittite in universum mundum“, kivitték, s tallérokat vervén belőlök, kibocsátották a széles világra. Ezeket más relatiojából irtam. Midőn mind várát és várost eljárt volt, azon nap nem is ett ott, kiment belőlök, és hagyta egy generálissát benne, mint egy öt ezer emberével (a mint mondták), maga elment onnét, és időjártára azt a generált elhozatta onnét, és küldötte avagy hagyta helyébe a megemlitett Paulus Virtzet, a ki eredetére nézve molnár fia, de virtuosus, tanult hadiállapotokban, váarak munialásában, ellenkezéseknek rendelésében, és egyéb hadi requisitumokban igen expertus és prudens, s egyébaránt is humanus ember vala. Ez két generálnak nem tudom melyike csinált ilyen mesteriséget, látván, hogy ő náloknál sokkal számosabban volnának a városban levő lengyelek, mindenféle rend, s tartván a pártütéstől, minthogy az, ha arra való ember lett volna közöttök, a ki felindítsa a többit, meg is lehetett volna, megparancsolta, hogy minden ember harmadnap

alatt minden fegyverét hozza elé, és vigye a város czejtházába, egyébíránt, ha harmadnap mulva valaki háznál nyilván, vagy titkon fegyver találat, felakasztatja. Szót fogadnak a város népei, s igen sok s sokféle fegyvert hordanak elő, harmadnap mulva küld a városban, és rejtékhelyben kerestetvén fegyvert, egy háznál találtanak, a mely háznak gazdáját felakasztatja, melyet látván a város népe, csaknem még annyi fegyvert hord elé, a mennyit annakelőtte eléhozott volt. Ezt látván a svécz generál, fejszéket is, ásókat, kapákat, nyársakat úgy elszedetett tőlök, hogy három négy házak közül egynél hagyott egy fejszét, egy kapát, és egy nyársat. Csuda dolog, ez cselekedetivel mint elijesztette őket. E mellett ez is egyik mestersége volt, soha másutt való öszvegyüléseket meg nem engedte, hanem csak a tanácsházba, mely szintén a maga szállása előtt volt Virtznek oly helyt, az hol öszvegyült minden nap a várfokokon vigyázókat felváltó gyalogság, mely tizenkét órakor szokott vala lenni.

Paulus Virtz szállása előtt huszonnégy, avagy huszonöt faltörő sugár ágyuk, hosszú és rövid taraczkok, seregbontók, mozsárágyuk voltak minden készségeivel.

Felyebb megemlitett várbéli templomban kétszer voltam, ott régtől fogván oda temettetett királyoknak különb különb monumentumokat láttam, minden királynak a temetése felett a maga képe márványkövekből ki vagyon igaz emberformára faragva, minden temetésnek különkülön rekesze van, rézrostélyos ajtókkal és rostélyokkal vagynak megkülönböztetve. Egy franciscanus barát volt ez templomnak őrije, s azt mondotta, hogy Báthori Istvánnak, a ki lengyel király volt, s ott temettetett, a temetése felett az égő gyertya el nem aludt, mióta eltemették, és mindkétszer mikor ott voltam láttam. Nem is

csuda, mivel ez király a lengyelek felháborodott állapotjokat lecsendesítette, és jó karban állította volt, melyben nyugodtak mindaddig, míg Joannes Casimirus a mostani király választatott, és ennek idejébe kezdődött régi jó békességek felbomlani. A lengyeleket Báthori István, míg jó karba állíthatta, dolgokat fenytékben tartotta, de midőn ezekben vették magok is a lengyelek (az mely nemzet egyébaránt ambitiosus) hogy nincs károkkal amannak keménysége, obediensek voltak neki mind haláláig, a ki felől midőn megholt volna (azt mondják) hogy mondották: „Aut nobis nunquam fuisset natus Stephanus Báthorius, aut nunquam obiisset.“

Ezekközben Rákóczi fejedelem a svécz királlyal és mellette lévő hadakkal ment Varsoa felé, a melyet is per deditionem megvettek, de semmi praesidiumot benne nem hagytak, onnét mentek Brescia (?) nevű város alá, azt is megvévén per deditionem Gaudi András nevű német officért bizonyos számú magyar és német hadakkal ott hagyta, onnét elmenvén egy idő múlva a svécz király elhagyta a fejedelmet, és hazafelé indult, hagyván bizonyos számú hadat egy officérrel együtt a fejedelem mellett, az ki is egy ideig a fejedelem mellett lévén, az is okot keresett rá, miképpen állhasson el a fejedelem mellől, s el is állott, követte az urát, már Rákóczi fejedelem maradván csak a kozákokkal (a kik megbecsülhetetlen sok praedával megterhelődven, azok is házokhoz kívántanak menni), visszafordultanak oly tanácskozással, hogy Krakkó városa felé jöjjenek, ekkor a lengyelek megértvén, hogy a kozákság hazafelé kívánkoznék, s mind két fél hadak megunván a sok kóborlást, s meg is lévén töltözve sok nyereséggel, gyülekezni, és a tábornak érdekelni s nyomozni kezdék. Az elunatkozott kétféle had ottan hamar rémülést tészén, és midőn a Viszla mellé jutottak volna visszatért

utjokban, ott is sokat vélekednek, mely felé menjenek, a fejedelemnek s mellette lévő uraknak a tetszett, hogy Krakkó felé jöjjenek, hegy onnét ha kivántatnék Munkács felé hamarább kijöhetnének Lengyel országból, nem akarja azt a kozák, hanem ő Moldova felé javolja, hogy a fejedelem menjen, azt is azért, hogy ő hamarább érhesse hazáját, s addig még is legyen kísérő társa. Nem tud mit tenni a fejedelem, enged amaz kívánságának, és a Viszlán nagy veszedelemmel, sok ember kárával, mint olyan megtébolyodott had, által költöznek, a kiknek kalauzzok lesznek a kozákok, egyenesen a magok lakok felé vezetik, eleget zugolódnak a magyarok, de haszontalan. Ez alatt a lengyelek hol előtt, hol hátul, hol oldalfélt csapkodják, érdeklük a futófélben lévő tábor, a kik imitt amott hagyton hagyták a terhelt szekereket, a mely mind szívet adott a nyomozó hadaknak. Volt ez boldogtalan utjokban kimondhatatlan nagy szüksége a kenyérnek, azt beszéllették a szegények, a kik ez nyomorék hadakozásban jártanak (mert magam ott nem voltam, hanem Krakkóban), hogy Podolya tartományába mentenek által, és ha a cseresnye nem táplálta volna őket, a mely rendkívül való bővséggel volt a táboron, éhen holt volna meg nagyobb része a hadaknak. Midőn így nyomorogtanak volna nagy sok időkig, és menten mentenek volna elől a kozákok, minden várakozás nélkül, látván a fejedelem, hogy mindenképpen veszedelemben forogna, megizeni a kozákoknak, hogy ne menjenek olyan sietve, hanem harczoljanak meg a lengyelekkel, de azoknak a hetmannyok megizente, hogy ő néki semmiképen arra nem volna ereje, hogy alattvalóit tartóztathatná, és a harcra erőltethetné, mivel immár elunatkoztanak volna az hadi sanyaruságtól, hanem a fejedelem is minden hadával menne oda Kozákországba, ott mind magát, s mind hadát pihentetné meg.

reficiálná, mivel ott kenyeret s mindenféle egyéb praebendát bőven kaphatnának. De ez nem tetszett a fejedelemnek, sem a mellette lévő hadaknak, hanem megállapodnak, és a kozákok elmennek a praedával békével hazájokba. Így tromfolá meg mind a svécz, mind a kozák a két Rákóczi fejedelmeknek rajtok tett injuriajokat. De a mi ezeknél nehezebb lön a fejedelemnek, a maga hada is nem üres a zúgolódástól, noha elég nyereségök volt abban az országban, úgy hogy minden gazdagsággal a legalább valóig teljesek voltak, mindazonáltal megunatkozván, és elsanyarodván az hosszas veszedelmes, és élés nélkül szükölködő táborozástól, s látván, hogy mind svécz, s mind kozák hadaktól elhagyatott a fejedelem, s mind pedig azt, hogy a lengyelek mindenütt érdeklík őket, és az utolját, vagy a mely részét a hadaknak megcsapják, más része meg nem segíné, hanem kiki csak megyen, és a mint gondot viselhet magára, csak azon igyekszik, teméntelen minden fölöl dolgok, ráizennek a fejedelemre, hogy ő nagysága ne mulasson, hanem menjen vélek együtt haza Erdély felé, mert ők nyilván nem várakoznak, hanem csak elmennek, valamint mehetnek. Hiszed-é, hogy micsoda busulásban lehetett a fejedelem? Kéreti őket, ne hadják oda, menjenek Krakkó felé, ott az ott lévő magyar és svécz nyugodt hadakkal egyezzenek meg, és ha a szükség úgy fogja kívánni, ott megharczolhatnak az ellenséggel, ha pedig a harczhoz kedvek nem lészen a városban, és város mellé szállhatnak, s megnyughatnak, s ott úgy tractálhatnak a lengyelekkel, a mint akarnak, és onnét békességesebben mehetnének ki az országból haza felé. Erre inteté őket, sőt fenyegetéssel is izen rájok. De semmit nem fog; egy része a hadának elindul, kicsiny héjja, hogy mind elmennek, a nagy rendeket a fejedelem, imezek az alattok valókat sok s csendes szókkal marasztják,

de ugyan mégis egy része csak olmégyen Moldova felé, a kik egész az Erdély felé való havasig békességesen menvén, utánnok küldött a fenn meg irt Stephan vajda, a Rákóczi fejedelem creaturája, s jobb részét leváogatja, igen számosan (azaz kevesen) szaladtnak csak el, úgy volt annak-utánna az hire, hogy a fejedelem kéréséből cselekedte.

A fejedelem a mellette maradt reménytelenségben lévő haddal marad nagy vélekedésben, már minden segítségétől, kik Lengyelországban onszolták vala, sőt a maga országabéli hadaknak is egy részétől elhagyatott, ellenben a lengyel hadaktól minden szűnés nélkül ostromoltatott, nem tud hova fogni, hanem tractába indul a lengyelekkel, s meg is békéllik, de kénytelen békességgel, bizonyos conditiok alatt, melyeket hallottam, de nem láttam, ígér bizonyos summát az respublika marschalljának Georgius Lubomirszkinak, a kinek jószágán esett nagyobb részint az hadaknak pusztítása, mely summáért kezeseket hagyott Apaffi Istvánt és Gyerőffi Györgyöt, a kik azon marschallnak Lanczud nevü várába vitetvén 1657. esztendőben juliusban, ott tartattak fogva 1667. esztendőben novemberig, mivel soha Rákóczi fejedelem a megígért summát, ugymint egy lengyel milliót, meg nem küldött érettek, hanem elunván a sanyaru rabságot, a magok pénzekkel kellett kiváltani magokat.

Ez idők alatt más felől is nem szűnt a lengyel boszút tenni Rákóczi fejedelmen, mert Munkács felé kiütvén, a fejedelem jószágán ott Munkács körül igen nagy égetést, pusztitást, a hol kaphattanak embereknek levágását cselekedtenek. Melynek hire és félelme az egész Magyarországon le a Tiszáig, és onnét bé Erdélybe annyira elhatott, hogy noha sok ellenség és pogányság fordulta meg egynehány izben Erdélyt (a mint ide alább meg lészen írva), de ahoz hasonló futás nem volt, mert a mint az

idehaza lévő emberek, s magam atyámfiái igazságosan beszéllették, sokan mindeneket házokban hagyták, és csak magoknak nyerhessenek szabadulást, gyalog is a futásra adták magokat; ezt pedig nemcsak az alja cselekedte az embereknek, hanem alkalmas renden lévő emberek. Ez is egyik jele volt a több több Erdélyre következő veszedelmeknek, midőn ellenséget sem láttak s mégis futottak előttök. Irhatom azt bizonyosan, hogy az én házamnál, noha sok izben kellett pusztán maradni hol egy s más rendbéli ellenségek járása miatt; de egyszer is annyi kár nem esett, mint akkor, nem ellenség, hanem a falu népe mián.

A lengyelekkel lett tracta után megindul Rákóczi fejedelem, és kevesed magával ezen ut felé megyen, melyen hément volt Lengyelországba, kalauzt fogad, a ki mentül egyenesebben vigye Mármaros felé. Kemény János az hadnak nagyobb részével elmarad, egykor (ekkor) hirt visznek Rákóczi fejedelemnek, hogy a tatár chám sok ezred magával nem messze volna, a ki minden bizonnal azért jőne, hogy elrabolja magát, s minden hadát, mely hirre nézve annál inkább siettelé utját, úgy hogy igen kevés nyugodalma volt magának, és vele lévőeknek, míg ki nem jöhetett abból az országból, nem is pibent meg semmit, valámig Mármaroson által nem jött.

Kemény János is a fejedelemtől elválása után harmad- vagy negyednappal az elmaradott haddal megérti a tatár chám jövetelét, de bizván abban, hogy a lengyelekkel (a kik hívták volt a magok segítségére a tatárokat) már békességek volna, avagy ha telyességgel azzal el nem fordíthatná is a mellette lévő hadról a tatárokat, tracta és fizetés, melyre elégségek volt, mivel mindannyi szorongás és nyomoruság után is tele erszénnyel voltak, a mint értettem, nem indul sietve a fejedelem után,

hanem egy sánczban vervén az hadát, mely sáncz háta megett egy nagy ló volt, megvárja a tatárokat, a kik elérkezvén egy vagy két nap az előljárájával ellenkeztenek, a mint lehetett, de maga a chám elérkezvén, Kemény Jánost a tractára kihivatja, s azonban a sáncznak visára esvén az egész tatárság, egy ideig vitézi módon őrzötték a sánczot, hanem a személyek elarulván a magyarokat, kiszöktenek a tatárokhoz, a kik utat nyitván, a sánczon berohantanak rajta a tatárok, és egyig mind elfogdosták őket, a kik magokat megadni nem akarták, levágták, és így mindenestől fogva valakik a fejedelemtől elmaradtanak azon egy nap, ugymint ultima Julii, pogány kézbe estének ritka példára, mert innét csak egy hirmondani el nem ment. Így szokta az Isten megszegyenyíteni, és a felfuvalkodott királyok és fejedelmekért büntetni az ország népét Hiszed-é micsoda füllel, s lélekismérettel hallgatta azt meg Rákóczi fejedelem, és azok, a kik tanácsi voltak a lengyelországi hadakozásra? De nem lett ebben még vége az erdélyi nyomoruságoknak és romlásnak, hallj még ide alább retteneteseket, melyekhez képest úgy tetszenek: ezek eddig csak bánatot indító, nem derék sirásra és szomorúságra ingerlő dolgok volnának, meglátod ezentul édes szép hazánknak szabadsága mint romlik, bennevaló minden renden lévő s idejü emberek mint vágattatnak, raboltatnak, egyik fejedelem a másikat mint üldözi, világból kivégezi, erős végházait, s azzal együtt tartományait mind elveszti, és több kibeszélhetetlen alkalmatlanságokat.

Rákóczi fejedelem Máramarosból magyarországi jószágában menvén, ott nem sokat mulat, Erdélybe Szamos-Ujvárra bejő, s ott megállapodik, és ad primum Septembris az országot közönséges gyűlésben oda hivatja.

A lengyelekkel való tracta végbe menvén, melynek egyik punctuma a volt, hogy Krakkóból és Brestyéből oda

telepített praesidiumát Rákóczi fejedelem kivigye, hozzánk Krakkóba maga kezével irt levelével küldé a fejedelem Kalota-Szt-királyi Sáfár Péter nevű udvari katonáját, a ki elsöbben a lengyel király Krakkó alatt lévő táborára vitetvén, onnét küldötte bé a levelet, megizenvén szóval is, hogy a fejedelem és lengyelek között a tracta végbement volna.

Hogy pedig megérthesd micsoda hada volt a lengyel királynak, kevés szóval megírom: Midön a lengyel király és respublika a római császár követei által végben nem vihették volna Rákóczi fejedelem előtt azt, hogy kimenjen az országból, sollicitáltak annakutánna több segítséget, nem is frustrálódtanak meg benne; mivel eljövén a hadakozásra alkalmas idő, ugymint a nyár, elküldötte négy generálját, Hatzfeldet, Monte Cuculit, Desonchest, Sporkot feles erős haddal a római császár a lengyel király mellé, a kikkel megogyevén augustusban, megszállák Krakkót és Kasimireát, és a mig a mezőt tölünk el nem vették, erős és dicséretes ellenkezések voltak mindkét részről, ugy hogy a magyaroknak a svédek előtt azon ellenkezések nagy becsületet szerzettenek, midön látták, hogy vitézi módon, és ő nekik reménységek felett viselték volna a magyarok magokat az ellenkezésekben. Egy ideig lönek csak ellenkezések, egykor csak nem töviben szállának a német hadak az városoknak, és Kasimireát, a felöl az hegy felöl, a mely azon város mellett vagyon, löni kezdék erős faltörő ágyukkal, tiz vagy tizenkét öl falat le is rontának földig, oly véggel hihető, hogy ostromot ott tegyenek ellenünk. Belöl ellenben sokféleképpen mu-niálták az helyet az ostrom ellen; voltak ujabb ujabb találmányok, melyekkel az ostromlókat, ha ugyan eljönnének, meggátolnák, nevezetesebb és nevetségesebb volt ilyen: egy falka abroncsokat vékony madzagokkal kereken

ugyan, de keresztül kasul öszveköztették jó hosszacskán, mely arra való volt, hogy az ostromlóknak az nyakokban vessék kik akár elé, s akár hátra vetették volna ki nyakokból (noha az is nehezen lehetett volna, mivel olyan állapotban nem igen vagyon ideje embernek, hogy egyet érthetett volna a kivetésben, lévén egyéb dolga is), vagy másoknak esett volna nyakokban (kiknek hasonló bajok lett volna, mint az elsőknak, et sic consequuntur) vagy pedig ha elejekbe esett volna, s nem nyakokban, úgy is ha belé léptenek volna, nehezen s nem is mehettenék volna elő dolgokban; két nap s egy éjszaka lövék, törék a falat, s egykor beléhagyák, mire vélni nem tudtuk, hogy sem ostromot nem tesznek, sem nem lövének tovább. Egykor béküldék a Rákóczi fejedelem levelét, de az emberét nem, ira a lengyel király marschalja is a fejedelem levele mellett egy levelet, melyben irta vala, hogy maga is a fejedelem minden hada népével veszedelemben forogna. De mi magyarok azt nem hihettük, a fejedelem levelét, melyet mind éppen maga kezével irt vala, s titkos pecsétével pecsételt vala bé, mi elhittük, de a svécz generál azt is nem hitte. Tracta által arra mene az dolog, hogy Sáfár Pétert, a kitől a levelet küldötte volt hozzánk Rákóczi fejedelem; de a lengyel király künn a maga táborában megtartóztatta volt (az mint feljebb is irtam) bébocsáták a városba közinkben, a ki minden rajtok forgott nyomoruságokat inségeket, a lengyel hadaknak rajtok cselekedett minden felől való csatázásit, svécz és kozák, sőt önnön maga a fejedelem hadaitól való elhagyásokat, és végtére a kénytelenségből származott békéllődést, és annak punctumit megbeszéllette. Nehéz dolgok voltak ezek a mi részünkről, midőn csaknem az évig felmagasztalódott hirünk nevünk így megcsorbúlt, s arra nézve nem is akartuk ezeket elhinni, kiváltképen a svécz generál.

De végre csak elhithetők magunkkal, s a svécz generállal is elhittették, hogy igaz a Sáfár Péter követsége, és a Rákóczi fejedelem levele, melyre nézve a békességes és bátorságos kijöhetésünk felől tractába indula Bethlen János, és hét vagy nyolcz napok alatt tractálván a marschallja által a királlyal bizonyos conditiok alatt, Krakkóból kijöhetésünk, és Lengyelországból is meg engedteték. És noha a Rákóczi fejedelemmel végbe ment tracta által is azonok megengedtetek volt, mindazonáltal nekünk nem kevés bajunk volt annyiból, hogy a svéczel egy erősségben s egy confoederatioban voltunk (a kinek békessége a lengyelvel nem lévén, Rákóczi fejedelem pacificatioja is azt nem comprehendálván, sőt Krakkó városa és vára, és abban s ahoz tartozó minden jövedelmekben való dispositio a svécz királytól Rákóczi fejedelemre, s annak rendeléséből Bethlen Jánosra usque ad directionem tantum lévén transferálva) s elsöbben nem örömet akart a svécz maga mellől elbocsátani, de tartván attól, hogy ha kedvünk ellen ott tartóztat (minthogy az ideig meg is lehetett volna, és mi az erdélyi söt és kenyeret, melyen neveltettünk volt, nem kevésbé kívántuk, s arra nézve hazánkban is jönni) két felöl való ellensége lészen külső s belső, nemcsak nem ellenzette a mi eljövetelünket, sőt mindenre oktatta, tanította Bethlen Jánost, micsoda kívánsági legyenek a lengyel királytól, úgy hogy nagy részint köszönheti az ott lévő hada Rákóczi fejedelemnek kijöhetését a svécz generálnak Paulus Virtznek. Többi között kívánsága a lengyel királynak a volt, hogy semmit onnét ki ne hozhassunk, hanem csak azt, a mit Erdélyből oda vittünk, vagy abban az országban és városban más ember kára és boszusága nélkül jött kezünkben, hogy pedig annak jobban végére mehessen, midőn a városból kimenjünk, szekereinket, terhes lovainkat, lovaink farán levő általve-

tőinket, tarsalyunkat, egy szóval minden rejtékhelyecs-kénket megvizsgáltassa, felhányyassa. És noha a király kívánságának (magunk kárával is az odabenn gyűjtött prédára nézve) annualtunk, de nem mindenekben, mert rá mentünk ugyan arra, hogy semmi prédát ki nem hozunk, de nem úgy, hogy mindenünket felhánnyák, gondolván, hogy az igaz prédánk is zsákmányra megyen, hanem Bethlen János generál assecurálta azon a királyt, hogy ő a mellére tévén a kezét, megvallja, hogy senki az ő keze alatt levő hadak közül tilalmas marhát ki nem viszen Krakkóból, azonban azon hadakat megesketteti is azon. Mely meg is lett, a ki el nem vonta magát attól az esküvéstől, de mégis találkoztak olyak, a kik (nem tudom, esküdtek-é meg, vagy nem?) de nem gondolván a következhető veszedelemmel, hoztak bitang marhát ki Krakkóból, melyet ha csak egy emberben tapasztaltak volna is meg (noha nem cirkáltak) oka lett volna, s méltán is, hogy maga elveszett volna, s nekünk is alkalmatosságot szolgáltatott volna, hogy cirkálás lett volna rejtékhelyecs-kéinkben. Én noha meg nem esküdtem, de minthogy bitangon kapó nem voltam, nem hoztam egyebet ki abból az országból, hanem három könyveket, melyekről felyebb emlékeztem, egy lóraivaló lengyel kantárt, szügyellőstől, farmatringostól (ezt is felirám felyebb) a melynek az ezüstjét és csinálását igaz pénzemen vettem volt. Egyebet alig emlékezem rá, hogy hoztam volna. Voltak nekem is odabenn kezemben jött egyetmásim, könyveim felesen voltak, de mind azokat s egyebet is (noha nem is volt semmi oly becsüs egyetmás) adtam egy lengyel iffulegénynek, a ki egy földél alatt lévő szálláson volt vélem. Hogy ne titkoljak semmit el, előljáró beszédemben felirt, s mindenkor elmémben tartott lelkemesméreti ellen, azt is megírom, hogy én Bethlen Jánosnak Krakkóban iródeákja

(ott a svécz és német szokás szerént secretáriussa) lévén, voltak bizonyos expeditioim, nevezet szerént béhódolt faluknak a generál neve alatt irt protectionalisok, melyekért az helynek mivolta szerint fizetnek, s abból lett holmi aprólékos jövedelem, én ezt is nem jó uton kezemhez jött pénznek tartottam, s méltónak ítélhetem, hogy ott kellett volna maradni, de kihozására két bizodalom vett, egyik az, hogy láttam magát is Bethlen Jánost a generált oly egyetmással (melynek kihozása rendszerént tilalmas volt) vásárlott jókat kihozni; másik az, hogy ha szintén felcirkálták volna is nálam az én rejtékhelyemet, s pénzt találtak volna, szörin nem ismerték volna meg, melyeket vittem innét oda, s melyeket gyűjtöttem ott, de ez pénznek is nyilván (nyilván) én nem érzettem állandó hasznát, mert nagyobb része a töröknek ment adóba, melyel magamnak vásárlottam legkevesebb békességet; mert test szerént az én vásárlottam békességnek olyanok vették sokan nagyobb hasznát, a kik velem együtt nem adtanak az adóba, lélek szerént pedig akkor érzettem békességet, midőn test szerént nem elégedtek meg az adóvevők az adónkkal, a mint ez írásomat némely részeiben ide alább való írásim megvilágosítja.

Végbe menvén a tracla a lengyel király és köztünk, mint egy nyolcz vagy kilencz óra tájban, délelőtt kiseretlenek a Rákóczi fejedelem hadai a városokból, jó készülettel; a gyalog hadaknak, valakiknek rosz puskájok volt, mind jó puskák adaltanak, a lovas hadaknak uj kópiák, és így jó apparátussal, s jó renddel (kikisérvén Bethlen Jánost az svécz generál az sergekig) megindulánk, s ottan hamar előnkben jövének bizonyos számu német, és lengyel urak, officérek, a kik vezettének bennünket a magok tábora felé; és midőn a táborra jutottunk volna, tehát mind az egész hadak fenn vagynak,

rendet állanak, a kik között által vitettünk. Ezenközben találkoztanak a német és lengyel hadak közzül, a kik fosztogatni kezdték a miéinket, a melyről hirt adván a német generáloknak, láttam egyet közüllök, hogy a fosztogató némethez hozzá lőtt, de nem tudom találta-é, avagy nem, azt irhatom bizonyosan, hogy megszűnék a fosztogatás, nekünk is szabadság adatott, hogy ha ki reánk támad, menten meglöbessük, és így Isten ő szent felsége akaratjából békével menvén a Viszláig, a holott hid vala a Viszlán, és a hid végén egy oldalban a lengyel király sátora, a hová vezették Bethlen Jánost, és ott szemben lévén a királylyal, és királynéval, békével s bucsutvéve elbocsátatott, és által kelénk a Viszlán. Innét a Viszlán egy völgyben ismét találánk rendelt seregekben erős, fegyveres, lovas német hadakat, a kiknek fekete kornétájok vala mind, mely kornétákon a római császár czimere vala mindeniken irva. Ezeken is által menvén, álla a mi sergeink eleibe egy zászlóallya lengyel, utánnunk két vagy három kornétaallya német, a kik őriztenek bennünket, hogy se elől, se hátul meg ne üssenek. Mint egy félmérföldnyire Krakkótól estve szintén naplemenetelkor megszállánk, és ott hálván, ezzel meg indulánk, és hogy bátorságosabb lehessen utunk, kedvet kereste Bethlen János a lengyel és német officéreknek, borral és egyébbel gazdálkodott nekik, biztatott is mindenikféle késérő seregeknek tisztviselője, hogy se a földnépétől, se a lengyel hadaktól nem léssen háborittásunk, sőt a német a velünk járó lengyel, ez ismét a német ellen, hogy ha valamelyik fél mit akarna is velünk cselekedni, bátorított, hogy nem engedik. Ugy is volt, mivel mi Isten ő szent felsége gondviselése után azoknak velünk való járása által békével jöheténk ki Makovicza vára felé Lengyelországból. Ez velünk járó, s min-

ket kísérő lengyelek között voltak olyak, kiknek feleségek, gyermekek, s javok Makoviczán a várban, s az alatt lévő Zborov nevű faluban, s azonban lévő udvarházánál Rákóczi Györgynek voltak, kiket a királylyal való megegyezés és compositio által kívántunk vala, hogy velünk eljőjenek oly véggel, hogy ha nekünk valami bántódásunk lenne a Lengyelországból kijövő utunkban, melyet egyébiránt azon lengyelek megorvosolhatnának, az ő feleségek, és gyermekek busulna meg miatta. Ez utamban vallottam ilyen kárt; csináltattam volt Krakkóban három rendbeli egybenjáró óntalakat, melyeknek egy rendbelit úgy mint tizenkettőt adtam volt feljebb megemlített gyalog kapitány Csegezi Tamás kezében a végre, hogy szekeren ki hozassa, a generálon és német kapitányon kívül nem is lévén senkinek is jobb alkalmatossága a szekérnek kihozatásában, mivel jó hat szekeres lova volt, ismét a gyalogság is keze alatt, úgy hogy mindenkor elegendő segítsége, s gondviselője lehetett a szekeres mellett. Felvállalta maga is Csegezi Tamás a tálak kihozatását, s még pedig (a mint mutatta) jó szíjvel. Atyámfia lévén az Urban, csak hogy nem tétette a maga szekérére; hanem Aranyosszékről lévén holmi emberek velle azon táborozásban, azok készítettek egy kis szekeret, s azoknak a szekerekre tették az én tálaimat, az, mely szekérnek nagy terhe, s gyenge vonó, s terehhordozó lovai lévén. egykor az utban elmaradott, és a német officér, a ki bennünket kísért, megsegéltette, lovassival elővonattatta mindaddig — mig Csegezi Tamást, a ki szekérének mondották azt, elérték, ott remélvén, hogy a jóakaratért valamicskével megajándékozza Csegezi Tamás a szekeret elővonató német katonákat, megmondja maga a német officér Csegezi Tamásnak a dolgot, amaz maga tudja micsoda gondolattal viseltetett (hihető a mint

értettem annakutánna, hogy tilalmas marhákat raktanak volt fel arra a szekérre az emberek, s még maga is Csegezi Tamás, s gondolta, hogy csak azért kérdik, hogy ha övé a szekér, hogyha magáénak mondja, alkalmatosgot keresnek benne, hogy kárban ejtsék Csegezi Tamást) megtagadta, hogy nem övé a szekér, és így a németek felverték, rajta lévő egyetmást felprédáltak, s azok között az én tálaimat is, mely dolgot nékem Zborovig meg nem mondott Csegezi Tamás, mert ha akkor, mikor ő megtagadta, hogy a szekér nem övé, megmondotta volna, reménységem vagyon, hogy megszerezhettem volna a német officér által a németektől.

Makovicza alatt Zborovon harmadnapig nyugovánk, jól laktunk magunk s lovaink, és ott a várban lévén Erdélyből Lengyelországba küldött, de ott megakadott, sok levelek, és csizmák, melyeket az udvarházhoz lehozván, a leveleket elégették, a csizmákat felkótyavetyézték, nékem is jutott volt két pár benne. Aféle levelek Krakkóba is ugyan sokak hozattak volt, a melyek az én szállásomon voltak, s mikor egyéb dolgom nem volt, felszaggattam őket, s azoknak olvasásával töltöttem az időmet. Láttál volna ott szerelmes leveleket, panaszolkodásokat, sohajtásokat, haza kívánczósra sziveket felindító matériákat; de ezeket is, midőn kijöttünk Krakkóból, mind felégettem.

Zborovról harmadnapján megindulánk, és jöttünk onnét Zemplény felé, és ott a hadak általköltözvén a Bedreken (tán Bodrogon?), Bethlen Jánost az öreg Rákóczi Györgyné hivatá Sárospatakra, a ki két szolgájával, s velem megindulván vacsora után Zemplényről, menénk hálni Borsodba (tán Borsiba?), onnét másnap ebédre Sárospatakra, az holott beszélgetvén az öreg fejedelemasszonnyal, nem mulatánk, hanem hálni menénk, a Tiszán keresztül költözvén által, Vencsellőre ugyan a Rákócziné udvarházához, az

hová maga szekeres lovain vacsorára praebendát küldvén, jól tartának bennünket. A hadak azalatt mentenek Nyir-Bátorba, s mi is Vencselléről más nap, és ott megegyezvén vélek, ott is harmadnapig mulattunk. Onnét megindultunk, Bethlen János a hadakat elhagyja, és egy néhányad magával, s többi között vélem, sietve mentünk Dés felé, az holott ultima Augusti meghálván, prima Septembris jó idején, mentünk Szamos-Ujvárra, a hová jött volt Rákóczi fejedelem, és ugyan ad primum Septembris a szomoru országnak gyűlést is hirdetett volt; mi Bethlen Jánossal szintén olykor érkeztünk oda, a mikor az országnak odagyülekezett rendei a régi szokás szerint a fejedelmet köszönteni Zólyomi Miklóst már elküldötték volna, mi a csürös kert kapuján belől találtuk, az akkori praesidens (ki is, mig Rákóczi fejedelem Lengyelországba járt, locumtenens volt) Barcsai Ákos a státusokkal a csürben, az öszvegyülekezésnek helyén lévén, és minket látván, kijövének előnkben, és köszöntének bennünket, könnyes szemmel excipialván mi egymást, mivel már az édes nemzetünknek rabságra való esése az ők és mi füleinkben is elhatott volt, és mi felölünk is, valakik Krakkóban voltunk, semmi reménységek nem volt; ha láttál valaha szomoru gyülekezetet, a volt ez, mivel ott láthattad volna, hogy a sirás és zokogás miatt a rendszerént folyni szokott szók félben hagyattanak, és jó ideig hallgatásban volt az egész gyülekezet, ki apját, ki fiát, ki bátyját, ki öcsését, ki barátját, ki rokonát, ki felebarátyját, ki szolgáját, ki hazáját, ki nemzetét, ki a magyarnak édig felhatott hírének, nevének eltapodtatását, ki a szegény hazára, s abban megmaradott kicsin nemzetre következhető veszedelmet emlegetvén. Ugy, hogy nem volt senki abban a gyülekezetben, a kinek a sirásra elegendő matériája nem lett volna. Oltalmazzon az Isten

ő szent felsége, hogy te olyant láss! Rákóczi fejedelem a gyűlés alatt a várban feküdt, nem tudom beteg volt-e? avagy csak simulálta, várván a szomorúsággal telyes ország odagyülekezett rendeinek ő hozzája való maga alkalmaztatásokat, és a fennforgó dolgoknak kimenetelét; én inkább hiszem, hogy szines betegsége volt. Jól kezdette vala a szomoru ország nagy esetéhez képest ott a gyűlést, mivel egyenlő voxból kívánák Rákóczi fejedelemtől, adja ki azokat, valakik ötet a lengyelországi expedícióra indokolták; a mellette lévő tanácsurakat is rendről rendre, valakik jelen voltak, megexaminálta az ország, kiki mondja meg, micsoda voxa volt abban a dologban; tanácsi rend pedig akkoron jelen ez volt: Rédei Ferencz, Barsai Ákos, Haller Gábor, Basa Tamás, Petki István, kik közül némelyike azzal mentette magát, hogy ő tőle vox sem kérdetett arra a dologra, ki azt, hogy ő úgy javallotta, hogy a portának hírével legyen az az hadi expeditio, mivel a szegény hazának veszedelme, és megmaradása Isten után attól függene; némelyik a ki pápista volt, azt mondotta, hogy ő nem javallotta, hogy hitin lévő emberek ellen haddal mennyenek; Haller Gábor azt mondá, hogy ő nem hites az országnak, hanem a fejedelemnek, s ő a fejedelemnek tartozott tanácsot adni, nem az országnak. Ekkor tudta meg maga kárával Erdély, hogy a tanácsi rend az ő hasznára, s megmaradására való tanácsadásra nem köteleztetett hittel. Ennek a Haller Gábornak az apja is tanácsur vala, s még pedig legöregebb és elsőbb tanács, ez egyedül disvadeálta mindenkép Rákóczi fejedelemnek ezt a hadakozást, de nem volt semmi foganattya, mivel az iffiu tanács, a ki látván, hogy azzal talál kedvet a fejedelem előtt, ha annak kedve szerént való tanácsot ad: azt hitette el a fejedelemmel, hogy Haller Istvánnak már az öregség miatt

elveszett az esze, de hogy másképen kellett volna érteni ő felőle Rákóczi fejedelemnek, megmutatta az ő tanácsadásának meg nem fogadása, és abból származott e haza rettenetes eltölt, és következett veszedelmezése, és az maga Rákóczi fejedelem méltóságának (mely ha meg fogadta volna a tanácsot, ma is fenn volna), és vesztire életének elfogyása. Megtapasztalta maga is magán, maga kárával e tanácsnak meg nem fogadását a fejedelem, s megbánta, hogy meg nem fogadta volt, de későn, sőt annakutánna, midőn szerencsájének kereke már alá kezdett volt fordulni (mint ide alább meghallod), akkori állapottyára való tanácsadását is Haller Istvánnak meg nem fogadta meg, melyre nézve, méltán szabbhatom reá ama mondást *frangas citius, quam corrigas, qui in pravum induruere*; de ebben is nem annyira vádolhatom magát, mint a mellette lévő és azzal előtte grátiát kaptáló, és tőle promotiot leső némely iffiu embereket. Megholt ezen esztendőben Haller István, és temettetett el Kerelő-Szent-Pálon a maga építette várában lévő kápolnájába. 24. Febr. Annakutánna a pogányság kóborolván Erdélyben, s azt a várat pusztán hagyván az emberek, kihányták a testet.

A szamosujvári gyűlésre Kemény János a tatár chám rabságából egy szolgáját Ráduly László nevűt, egy tatárral kiküldé, irván mind Rákóczi fejedelemnek, s mind az országnak, és kérvén, találjanak valami modalitást az elraboltatott hazafiainak ki szerzésekbén, hogy valamint azok között ő is megunván a rabságot, ne kellessék valamit olyant cselekedni, a melyből a hazának több alkalmatlansága következék. De mind a szolga, s mind a tatár csak biztatással és neu valósággal mene vissza. Az országnak odagyült minden rendei is minden haszon és conclusum nélkül, félbehagyván a jól indított dolgokat, eloszla, rossz reménységre. Láttad volna a gyűlésben az

elraboltatott uraknak, fő és nemes renden lévőknek feleségeket, a kik nem voltak üressék, asszonyi ember szokások szerint a Rákóczi fejedelem ellen való átkozódástól, zúgolódástól, a kitől noha biztatást eleget vettek, de valóságot semmit sem, sem akkor, sem annakutánna. Ezen gyűlés alatt legelsőbben jött ki a tatárok rabságából felelyebb meg említett Ráduly László, de ő is követségen, s ismét visszament; jött ismét az öreg Földvári Ferencz Fűzesre, a holott akkori felesége Matskási Anna, és fiai Ferencz és Pál szálláson voltak, ez nagy sarczon szabadult.

Ez idők alatt érkeznek a török császártól, tatár chántól, portai fővezértől, budai vezértől is levelek az országnak szólók, melyekben keményen parancsoltatik, hogy Rákóczi fejedelmet ne uralják, székiből menten ki vessék, mint olyan porta, s ura ellen pártotlító embert, mást válasszanak, mert ha tovább uralják, s a török császár (kinek parancsolattyaából a vezérek irtanak volt Erdélynek) parancsolattyanak nem engedelmességek, szintén olyan gyűlölségben esnek, s olyan vétkesek lesznek, mint Rákóczi fejedelem. Nem titkolja el e levelet Rákóczi fejedelem; hanem ismét gyűlést hirdet az országnak Fejérvárra, a hová ismét Kemény János egy Szigethi Péter nevű szolgáját, és Selyei nevű Rákóczi fejedelem udvari, de rabságra esett papját a fejedelemhez és országhoz kiküldi, micsoda követséggel nem tudom; mivel e gyűlésben nem voltam, de a mint hallottam nem engedte meg Rákóczi fejedelem, hogy úgy, a mint az izenet volt, a követséget az országnak megmondják. Elé adja az országnak a levelet Rákóczi fejedelem, elolvasztatik, szabadság engedtetik arra tőle az országnak, hogy ha úgy tetszik, mintsem a haza veszedelmezzék, ámbár válasszanak más fejedelmet, csak légyen bizonyos conditionok alatt az meg.

Rédei Ferencz választatik fejedelemségre; de meg nem eskszik amaz ki mégyen székéből Balásfalvára; a melyet többekkel együtt az ország per contractum néki adott volt. Választ irnak mindenik vezérnek, megirják, hogy engedelmeskedtek a császár parancsolattyának, Rákóczit letették, mást választottak. Dicséri ezt a porta. Az alatt Rákóczi fejedelem Balásfalváról Görgényvárába, onnét Gyaluba megyen. — Az ujjonnanválasztott fejedelem Fejérvárról Kolozsvárra megyen. Ezek alatt az emberek, s elméjek meghasonlván, ki Rákóczi, ki Rédei fejedelmek mellé vonódik, nem szűntek meg mind két fejedelmek mellett lévők a praktikálódástól, és egyiket a másik ellen való gerjesztéstől, a mely gyarapodást vévén magának, nem lehete, hogy ujjabb alkalmatlanságot ne szerezzen e szegény hazának.

Az uj fejedelem mellé az ország rendelt volt Fejérvárott tanácsurakat, a kik alternatim udvarolják, és segélyék tanácsokkal a haza közönséges dolgainak előmozdításában, kiknek tanácsokból közönséges gyűlést hirdet Szász-Medgyesen az országnak. Bégyülekeznek a statások anno 1658. 10. Január, Barcsai Ákos praesidens lévén annakelőtte is, ott is azon tiszliben megmarad, de a populus s meg előkelő emberek is nem reméllenek csendes gyűlést; mivel azon a várason gyakorta alkalmatlan gyűlések voltak; nem is lett különben a dolog, mivel noha színesen az ország rendei eléggé bégyülekeztenek: de már meg levén hasonló az emberek, ki Rédei, Rákóczi hive volt, s azonok fejedelemségét is kívánta. Rákóczi György, mint maga méltóságának megcsorbulásán bánkodó, azt helybenállítani igyekező, s annak minden uttyát elkövetni igyekező ember, alattomban való factiókat nem szűnik szerezni, de nyilván is a hajduságnak kapitányiban felesedmagokkal béküld e gyűlésben, a kik

noha Rákóczi fejedelmet elő sem hozzák közönséges helyen, de magok megbántódásinak orvoslását, mely csak színes mesterség volt, nem kevés zajjal urgeálják. Még eddig Rédei Ferencz csak választott, de nem hitese fejedelme volt az országnak (mivel ugy is volt elválasztása, hogy ha a porta megenged Rákóczi Györgynek, renuncialjon ő fejedelemségnek, s amaz álljon vissza helyben), tetszik némely nagy renden lévő embereknek, hogy eskedjék meg az országnak, s az ország is ő nagyságának. Meg is készítik a templomban a székét, s bévonák kamukával; de midőn arra juta a dolog, hogy lehívják a választott fejedelmet a templomban, akadályt találának némely emberek, s nevezet szerint Barcsai Ákos, arra nézve, hogy az ország végezésének, és az ő lelkeesméretinek ellene látszatik lenni, hogy addig megesküdjék a választott fejedelem az országnak, az ország is annak, míg a portát nem solicitálják, és végső választ nem vesznek, recipiálják-é Rákóczi fejedelmet, avagy nem? És így a választott fejedelem lehozása elhalada. Azalatt hallatott Rákóczi fejedelemnek készüllete; sőt jött is levele az országhoz. Nem véli semminek a híreket az ország, elküldik Rákóczi Györgyhez követségben Bánfi Diénest, kéri, hogy legyen vesztlegségben, ne igyekezzék a szegény házára utolsó veszedelmet hozni, ígéri ismét magokat arra, hogy ha a porta engedelmes lészen neki, héviszik, ismét uralják mind a választott fejedelemmel együtt.

Megjövén éjszaka Bánfi Diénes, de kevés haszonnal, mert noha directe nem declarálta magát Rákóczi fejedelem, hogy rá jó az országgyűlésre, de nem is biztatott. Nem lehetvén securus az ország az állapotok felől, tetszik, hogy más követet is küldjenek, arra alkalmasabbat nem találnak Barcsai Ákosnál a praesidensnél. Elmégyen ez Gyaluban, de nem hogy lecsendesítette volna a

Rákóczi fejedelem elméjét (maga tudja, igyekezett-e benne, avagy nem?), sőt magával együtt oda hozá Rákóczi Györgyöt, a város alá, s addig be sem is bocsátá, míg az ország zálogul Zólyomi Miklóst a választott fejedelem sógorát ki nem küldé hozzája, a ki kimenvén, béjött Barcsai Ákos, megmondá a követséget, de úgy, hogy a lön a vége, hogy Rákóczi Györgyöt ismét visszavevé a fejedelem-ségre mind az ország, s mind a választott fejedelem; a kik kimenvén eleibe, nagy solemnitással béhozák a fejedelmek szokott szállására, és ujjabban Rákóczi György ültete gyűlést, ő nsga proponáltata, irata articulusokat. Rut állapotok voltanak e két fejedelem akkori gyűlései alatt, midőn Rákóczi Györgytől tartott volna az ország és választott fejedelem, a székelységre parancsolat ment, hogy menten felkeljenek, s odajöjjenek Szász-Megyesre, de mint olyan meghasonlott elméjü emberek között nem telék semmi benne, hanem Rákóczi György végbenyivé szándékát. Rut dolog az valóban, mert tracta között bé menének a Rákóczi katonái a városban, és némelyeknek szállásokra rámenvén, megfosztották, mindenét elvették, a mely jó ideig tartott, annyira, hogy kevés volt a választott fejedelem hivei közül, a ki igen nagy félelemben nem lett volna, hanem egy idő mulva béküldé Rákóczi fejedelem Elbeni Istvánt, s a felköttete egy tolvajló katonát egy kutnak a horgára, s egynehányakat ismét meg fogata, kötöztete, s úgy szünék meg a dulás, fosztogatás. Láttál volna e gyűlésben ellenkező dolgokat, ki örült, ki bánkódott, ki elébbi állapottyát sohajtotta, ki bizonytalan állapottyán bánkódott, de legfeljebb, a kik józanabban gondolkodtanak a dolgokról, a szegény hazára következő veszedelmen elmélkedtenek, mely meg is lön, s itt is vön eredetet: mert egy idő mulva megirák a portáról, hogy eddig csak Rákóczi György volt vétkes, de már az

ország is hasonló véteekben találtatott, hogy porta engedelmé nélkül ujjabban bévette azt, a kit a porta irására nézve egyszer elhagyott volt uralni.

In Januario 24. szállotta meg Rákóczi György Medgyest. — 25. introducáltatta ujjlag magát a fejedelemségre, — 26. bomlott el a gyűlés.

Ez gyűlésben bėjővén Rákóczi György, ne láttassék az Rédei Ferencz őszvehivataljának alkalmatosságával az országgal concludáltatni, az egész országot egy levéllel hivatta oda Medgyesre, és azután proponáltata, concludáltata.

Ez gyűlésre voltam legelsőbbben választatott követ-ségre nemes Küküllő vármegyétől, az hol előszámlálá az ország a régi tanácsi rendet, a kik ezek voltak: Kemény János (akkor tatár chám rabja), Barcsai Ákos, Hal-ler Gábor, Basa Tamás, Petki István. Az ország ezek mellé többeket választá, de még Rhédei fejedelemsége alatt, ugymint Ruszkai Kornis Ferenczet (a ki tatár chám rabja volt), Zólyomi Miklóst, Bethlen Jánost, Mikes Mihályt (a ki Rákóczi Ferencznek cancelláriussa volt), Losontzi Bánffi Zsigmondot és Bánffi Györgyöt, Lázár Györgyöt (a ki itélőmester is volt), Lues Jánost, a szebeni királybirót, és Hermann Mihályt, a brassai birót, a kiket ugyan megis esketett akkor az ország, annakutána Rákóczi fejedelem is helybenhagyott. Rédei Ferencz renunciólván a fejedelemségnek, a gyűlés elbomlása után, mint privátus ur kimene Medgyesről Küküllővárra, onnét Husztra, az honnét le sem jött Erdélybe soha is, hanem onnét nézelte az egymást hányó-vető, s egymásnak életeket elfogyató, szegény hazánkat veszedelmeztető, annak jó szabadságát rontó, népét sanyaru rabságra vitető, faluit, városait felégettető, végházait, tartományait elvesztő, adóját rendkívül nevelő, hazafiait üldöző, ölető, kergető, s ezek-

hez hasonló kibeszélhetetlen rettenetes dolgokat cselekedő, s cselekedtető fejedelmeknek dolgait, ő üres levén mind-ezektől. Ezalatt hire ment a fejedelemség változásának a portára, kitavaszkodék az idő, Rákóczi György levelei által a végekben próbálja a porta elméjét, de kevés haszonnal. Azalatt, míg a fejedelemségen kívül volt, hirdetődni kezdődék, hogy Jenőt kívánja a török, bójóttek a jeneiek Medgyesre a gyűlésbe, kérdést tévén fel az ország előtt, ha megszállja a török Jenőt, mit fog a nemes ország cselekedni? (hihető, ez instructiot vévén Rákóczi Györgytől, a ki azzal biztatta őket, hogy Jenő egyik bokrárt megfesti vérével). Az ország olyan választ tett, hogy míg ki nem nyilatkozik a pogánynak vagy az iránt való kívánsága, vagy annálkább igyekezeti, nem tudnak mit cselekedni; jobb volna, hogy maguk is hagynák le az afféle beszélgetéseket. Azonban, a mint feljebb irám, kitavaszkodék az idő, Rákóczi Györgynek parancsolatja mégyen ki minden birodalmára, hogy készüljenek a hadra, portáról se levél, se követ nem jön, hanem a fővezér Küprüllü Mehemet basa táborban száll, a tatár chámnak parancsolatja mégyen, minden erejével készen légyen, a budai vezér a véghelybélieket maga mellé vévén, Lippához táborban száll, a kire Rákóczi György Jenőtől a magyarországi vármegyékkel, fizetett hadaival, és hajdusággal rámenvén, megütközik véle Arad és a lippai sörös között, Aradot fel is égetteti, megveri a törököket, visszaszáll Jenőben. Pünköst tájban lehetett ez dolog.

Ezen tavaszon tevé Rákóczi György Haller István helyében Küküllő vármegyebeli főispánnak Pekri Ferenczet, az kit introducálván azon tisztiben Kemény Simon ur ő nsga, s más becsületes ember dicső Sz.-Mártonban, engemet viceispánnak választata a nemes vármegyével Bethlen János egyik főispánnya Küküllő vármegyének, igen

kedvem ellen; mivel igen gyermekes voltam mind időmre, s mind ahoz kívántató experientiamra nézve.

Azalatt mig Rákóczi György Arad és Lippa között a törökökkel bajt vivott, locumtenensek a három natioból voltak Barcsai Ákos (a ki azalatt is locumtenens volt, mig Rákóczi György Lengyelországban járt), Petki István, és brassai Hermann Mihály, a kik által parancsolá Rákóczi György, hogy a vármegyék felüljenek, s Fejérvár tájára szálljanak táborba. Engedelmeskedének a vármegyék, s azok között Küktülő vármegye is (mint ötet engedelmeskedésre, adózásra, s egyéb terehviselésre rászoktatta vala Bethlen János főispányunk), a melynek én lévén egyik viceispánnya, lemenénk, és szállánk a Sebes vize mellé, a honnét felhivatván egykor Barcsai Ákos több locumtenensekkel együtt a fejérvári Ompoly mellett lévő sik mezőre, megmustrála bennünket. Azalatt hire jöve, hogy Rákóczi György megverte a törököket, de azonban annak is hire jöve, hogy megindult a fővezér, tatár chám, havasalföldi és moldovai vajdák Erdélyre, a mely hir valósággá is válék, mert eljövének, és Brassón feljül az Ojtozon és Bozzán, és Törtsváránál kijöven mind együtt, rettenetes pusztitást, égetést, rablást, városoknak s váraknak sarczoltatását cselekedének, és az országon által Fejérvárig alámentenek, onnét megfordulván, Enyed és Kolozsvár felé mentenek, egynehány kastélyokat és erősségeket megvettenek, az emberit mind vagy levágták, vagy elrablották, nevezett szerént, a melyek eszembe jutnak ezek: Sepsi-Sz.-Györgyöt, Ilyefalvát, Vidombákot a Barczaságon, Ugrát Köhalomszékben, Fejérvárat. A mely erősségeket meg nem vehetnek, rendkívül való sarczolásra erőltették, sokféle hamis hitekkel, mesterséges praktikákkal ijesztették, fenyegették, hitegették a deditiora. Kolozsvárt renddel elsőbben az havasalföldi, annakutánna a mol-

dovai vajdák (mintha ők is pogányok lettek volna, mint-hogy ugyanis névvel voltak csak keresztyének, de valósággal pogányi indulatokat viseltenek szegény hazánkhoz, és nemzetünkhöz, mivel ők is szintén úgy sarczoltattak, mint a tatárok, rablottak, s rabjokat a pogányoknak pénzen eladták), utoljára a tatár chám annyira exhauriálta minden belső értékekből, hogy a ki látta menynyi élel, posztókat, matériákat, és aranyat s ezüstöt kihordottanak abból az helyből, alig, s nem is hitte volna el, hogy kitelhessék. Ez volt harmadik jel Kolozsváron, melyből jövendölhettem, s jövendölöm ma is, hogy elvész, és abból következik Erdélynek veszedelme végképen. De volt annakutánna is nagy sarczoltatása ennek a szegény városnak, melyet ide alább Isten ő szent felsége addig éltetvén, megírok.

Kolozsvártól (a holott egynehány napok alatt mulatott a pogányság) megindulván, ment ki a Körösön Várad felé, az holott mindenütt rettenetes pusztitást, és rablást cselekedett, Váradtól tért Boros Jenő felé, a holott találta a fővezért Küprüli Mehemet basát, a ki Jenőt már per deditionem megvette volt, és a benne lévő népet békével elbocsátotta, s el is kísértette Váradra. Volt ennek a boros-jenei várnak kapitánya akkora Ujlaki László nevű ember, a ki elsőbben vicekapitánya volt azon helyben Haller Gábornak, de nem alkatván jól egymással, Haller Gábor renunciált volt oda kapitányságának, hihető praevideálván annak az helynek olyan formán következő veszedelmét, a mint lön. Volt más egy német officér is azon helyben Márton nevű, a kit zászlótartóságában ismertem Krakkóban; de ekkor annál feljebbvaló tisztet fogott viselni, ezeknek a két tisztviselőnek fejökét vétette Rákóczi György, hogy olyan hamar, és vér nélkül adták fel a várat a pogánynak; de ennél több vég-

helyeket is vett akkoron a pogányság meg, ugymint Lugost és Karánsebest, de ezeket, a mint hallottam, Barcsai Ákos parancsolatjából, avagy írásából cselekedték, mely hihető is; mivel azon alkalmatossággal fejedelemmé tétetett a fővezértől, a mint ide alább meglészen írva. Jenő alatt alig mulatott öt, vagy hat napok felett a pogányság, visszatért, a tengeren túl pártot ütven egy balsa a török császár ellen, azért hivatta vissza, olyan értelemben hallottam lenni az embereket, hogy ha nem siettek volna a vár feladásával, csak a nélkül is el kellett volna alóla menni, de ezt én csak vélekedésnek hittem, s hiszem lenni. Ezek alatt Rákóczi György, a ki azt igérte sokszor, hogy Boros-Jenőnek egyik bokrát vérvével megfesti, távolról nézelte ez dolgokat, nem lévén ereje, melylyel ez nagy hatalmas pogány erőnek ellene állhasson, sőt a mi ennél is nagyobb fogyatkozás volt dolgában, addig biztatta a Szilágyságot, és Érmellyéket, a kik között maga kevés számu hadaival forgott, hogy a tatárság mind helyben lépé őket, s elrablotta. Midőn pedig szegény hazánk sűrű pogánysággal rakva lett volna, nem volt fejünk, pásztorunk, hanem csak magunknak hagyattunk; a feljebb megirt locumtenenseknek egyike, Hermann Mihály bátorságosabb helynek itélvén Brassót, Fejérvárnál: haza ment, az más két locumtenensek egy darabig Fejérvárott voltanak, az ország népét hivatták oda, hogy ott valamit maguk megmaradásukra, és miképen a hatalmas pogány nemzetnek eleiben küldhessenek, azt engesztelhessék, Rákóczi Györgyöt maguk segítségére, oltalmokra hiyják, végezzenek, de a hazafiai közül némelyek keveset gondolván a locumtenensek requisitiojokkal, némelyek magunknak refugiumot keresvén, és házoknépeknek és javoknak a pogány ellen, némelyek Rákóczi György mellett lévén, kik jöttek el, s kik nem, a kik eljöttek

közinkbe Fejérvárra, a többi nélkül sem akartanak végezni, mindazonáltal Rákóczi Györgyhez követeket az három nemzetből elküldöttek, a kik hívják be; de amaz bizonyos conditiokat kívánván a követektől, im ezeknek instructiojok róla nem lévén, re infecta visszajöttek, hanem Rákóczi Györgynek, és ha mind nem is, de nagy részének a hazafiai közül tetszett az, hogy Barcsai Ákos, és egyik locumtenens (s ezen alkalmatosságból majd fejedelem), Losonczy Bánffi György, Vargyasi Daniel Ferencz és a szebeni királybíró Lues János követségben menjenek bé a fővezérhez, avagy, ha úgy kívántatik, a portára; Bánffi György elmarad, hanem Barcsai Ákos megindul, és azt gondolván, hogy a fővezér Brassó felől jöne, elmegyen Nagy-Sinkig, onnét visszatér, és maga mellé vevén Vargyasi Daniel Ferenczet, Udvarhelyszéknek királyfőbiráját, és az erdélyi törvényes táblának hites assessorát, viszont a feljebb megirt Lues Jánost, szebeni királybíró, és az egész erdélyi szászságnak fejét, comessét, ismét Brekszói Váradi Jánost, és Szilvási Bálintot, bémegyén Jenő alá a fővezérhez, és ott maga tudja Barcsai Ákos, követtársaival együtt, mint tractálták Rákóczi fejedelem dolgát, és az haza állapotját, elég, hogy a maga részéről fejedelemséget nyert magának; a fővezér elmenvén Jenő alól, Brekszói Váradi Istvánt, és Szilvási Bálintot, ismét a szebeni királybíró Lues Jánost elviszi magával a portára, Barcsai Ákos fejedelemségre egy kapucsi basától béküldi Erdélybe; a mely uj fejedelem alkalmatosságával e szegény hazára Erdélyországra ötszázezer tallér summa vetteté, melynek híret magával hozá Barcsai Ákos. Én nem tudom, de hallottam sok embereknek olyan értelme, hogy maga ígerte volna a fejedelemségért. — Annak felette nyolczvanezer tallerra neveltetett az adó, mely felől is voltak hasonló véleke-

dések. Ezen dolgok folytanak azon esztendőbeli nyáron és őszön.

Barcsai Ákos már fejedelem lévén a fővezértől, de még nem volt béállítva, s az országtól is acceptálva, Boros-Jenőtől eljövén, ment Déva várába, melyet és ahoz való jószágot adott volt néki Rákóczi György, és azzal szolgáltatott néki igen nagy alkalmatosságokat arra, hogy ő ellene a fejedelemség felől a törökkel, kinek szomszéd-ságában mind ott, s mind pedig Karánsebesben és Lugosban (a holott is bán volt) lakott, tractáljon. Déva várából mind Rákóczi Györgynek megírja, mi lett követségének kimenetele, s mind pedig az országra ki ir, Segesvárra gyűlésre convocáltatja a hazafiai, declarálván, miért ment volt bé, s mi lett vége — nagy obtestatioval megjelentvén, hogy ő soha magának a fejedelemséget nem affectálta, nem is solicitálta, nem is bánja, ha nem recipiálják, sőt azt akarja inkább, hogy Rákóczi György mellé álljanak mindenestől. Az hazafiai igen ellenkező indulattal lévén ez dolgon, kinek volt kedve arra a gyűlésre való menetelhez, s kinek nem, elég, hogy eljőve Barcsai Ákos a kapucsi basával Segesvárra, s magát introducáltatá az ország közzé, a holott megesketék az országnak — s ország és hazafiai is ő néki, a kik ott jelen voltanak, nem halasztá igen sok discursusra ő az egymásnak tartozott hitnek letételét, mint Rédei Ferencz idejében halogatá napokra, s egyremásra, hihető akkor is erre czélözött volt, a melyet ez alkalmatossággal elérte. Nem mulata igen sokat ott Segesvárt Barcsai Ákos, harmadnapok felett alig volt, visszatére Dévára, s oda is sietve; mivel Rákóczi György Erdélyre való jövetelének hire érkezék Segesvárra, s elfutamtatá az új fejedelmet onnét, a kitől noha irtóznak vala elsöbben az emberek, de mihelyen beszélgete egynémelyikével, kiváltképen, a

kik idegenebbek voltak, és tekintetesebbek is az hazafiai közül, ottan hamar magához voná sziveket, és elég késérője lőn Déva felé. Oda alá lőn egy darabig, mig tudniillik értésére adta a portának a dolgot, és segítséget vett maga mellé, a melylyel azon őszön feljőve Déváról, és Marosvásárhelyen gyűlést hirdettete, az hová feles számu török hadakkal, jancsárokkal, s azokból inkább, mintsem hazafiaiból álló pompával feljőve, ott a gyűlést megülteté, azt elvégezvén, onnét mene Segesvárra, s a török hadakat a palotás jancsárokon kívül szállítá Szászkezdre, a holott voltak karácsonig. Karácson nap előtt megindula, az ünnepek első napját Kis-Egrestőn tölté el Barcsai Ákos, onnét Dés felé indula, egy darabig ott letelepedett, onnét Beszterczére ment 1659, s ott ismét gyűlést hirdetett az országnak, a holott királyi pompával viselte magát, és mig ott volt, tractált Rákóczi Györggyel. Ezek a dolgok voltak husvét tájban, mivel husvét tájban Beszterczén volt. Onnét alá felé fordult Fejérvárra, és a mellette lévő török hadakat haza bocsátotta, gondolván, hogy már elegendő securitást szerzett magának. Pünköst előtt egy kevéssel (ugy, hogy pünköst napján is ott volt), ismét országos gyűlést hirdettete Szász-Sebesbe, ott is nagy pompával viselé magát. Pünköst napján fényesen mene a templomba. Ez gyűlés alatt elvégezte ő nagysága tanácsival, hogy országos mustrát hirdessen a Keresztes-mezőre. Azalatt pasquilusokat kezdének irogatni Rákóczi fejedelem és mellette lévő hazafiai ellen, és noha némely irások nem voltak üresek az igazságtól: mindazonáltal, minthogy gyakorta veritas odium parit, ugy felindította Rákóczi Györgyöt ő nagyságát, hogy boszuállásra czélozó szándékába megindult. Eljőve az aratás fogyta, eljőve az országnak mindannyi rablás, romlás után is sok szép hada a rendelt helyre, az holott mustrája a

hadaknak nem lön; hanem holmi conventiculumok, egy s más dolgokról való közönséges beszélgetések. Mig ott táborozunk, gyülesezünk, hallatott Rákóczi fejedelem hadainak gyülekezete a partiumban, mely hogy véletlen ne találjon bennünket, egyrészt fizetett hadát Barcsai fejedelem kiküldé vigyázni Dés tájára, a kiket (az henyéléshez szokván inkább, s könnyü élethez, mint a nyughatatlansághoz), vigyázatlanságban találván a Rákóczi fejedelem hadai, felvertének. Megjőve ennek hire, elrémülénk mindnyájan, elkezdők hinni, hogy béigyekezik Erdélyre Rákóczi fejedelem, melyet meg is cselekedék; de mivel Várad Barcsai fejedelem hűsége alatt volt, nem akart háta meggett, avagy oldalul ellenséget hagyni magának, hanem némely ott lakó, s az ő hűségében haláláig megmaradó emberek, a praesidiumnak elméjét elvonván Barcsai fejedelem mellől, Hallerkői Haller Gáborral, a ki Váradnak főkapitánya volt akkoron, inkább kényszerítve, mintsem jókedvűből a várat Rákóczi fejedelem kezébe adatták, mely meglévén, hadaival béindul Erdélyre; mi még a Keresztes mezején voltunk, eljőve hire, hogy jő, készülőt fuvának, tanácskoznak a fejedelem s urak, mit tévők legyenek? tetszik, hogy Kemény Jánost, a ki nem régen szabadult vala ki a tatár chám rabságából, hívják oda közinkben Gerendről, eljőve amaz uri apparatusal bé a Barcsai fejedelem sátorában, ott mit tractáltak, maguk tudják; egykor a hadakat felülteték, maguk is Barcsai fejedelem és Kemény János kimenének a hadak közé, az holott az fejedelem az ország s hazafiainak elejét öszvegyűjtván, proponálá nékik, hogy már Isten Kemény Jánost a rabságból kihozta volna, a ki ő nálánál az ország fejedelemségére, s annak gondviselésére alkalmasabb volna, hanem szabadságában állana az országnak ötet uralná-é, avagy Kemény Jánost? Mostan is, midőn Rákóczi

fejedelem jövetelének hire volna, más nem volna, a ki azt megcsendesíthetné Kemény Jánoson kívül. Ily szókat csudálkozva hallott minden ember, Kemény János a jó-akaratot megköszöni, s rá igéri magát, hogy ő elmegyén, s minden utakat módokat elpróbál, — melyekkel Rákóczi fejedelmet megengesztelhesse; el is mene menten, mivel hallott, hogy már Suk tájára érkezett volna Rákóczi fejedelem; de úgy ment el, hogy azon napon Barcsai fejedelem az ország népével legyen helyben ott, és hogy ha azon napon nem tudósíthatná, másnap szálljon vissza Décséhez, ott várja meg minden bizonnyal ötöt, vagy a választ. Mi azon napon a Keresztes mezején helyben lőnk, estvére jutánk, én noha custos corporis voltam Barcsai fejedelem mellett, mindazonáltal mindenkor inkább feljebb megemlitett ítélőmester Lázár György uram mellett voltam, a ki igen kedves belső ember, s már tanács ur híve is volt Barcsai fejedelemnek. — Vacsora után Lázár György ur Barcsai fejedelemtől a szállására mene, és egynehány szolgálai, ugymint kocsisok, lovászok voltak zsákmányra, kik olyan hirt hozának Lázár György urnak, hogy feles számú zászlókat láttanak volna Tordán felül, Tur, avagy Koppán felé menni; nem tudván azok a zászlók, melyik fejedelem hadai lehessenek, s a hirt is csak semminek vélni bátorságosnak nem itélvén Lázár György ur, tölem felizeni Barcsai Ákosnak, én más által megízemenem, de magamat is behivata, tudakozá a hirt magamtól is jobban, én a mit hallottam, megmondottam, menten hivatá az urakat, s nevezet szerént Petki Istvánt, Ebeni Istvánt, Lázár Györgyöt, Barcsai Andrást, kikkel tanácskozván, tetszett, hogy a hadaknak parancsolatjok legyen, készen legyenek, és a szállásokról kiseregeljének, hogy ha kívántatik, vigyázatlanságban ne találtassanak. Ez tanácskozást én Lázár urnak megvívén, ő kegyelme vissza-

izeni, hogy ő kegyelmének a nem tetszik, hogy a hadak felüljenek, hanem csak legyenek készen; visszamenék én, s hát már a Barcsai fejedelem ebédlő sátorát is vonszák le — csudálkozom mi dolog, bemenék, és Lázár ur izenetét megmondám, de válaszom olyan lön, hogy imigy tetszett az uraknak; azonban nagy rezzonéssel hirtelen megindula az egész tábor, melynek tized része sem tudta az indulatnak okát, azon éjjel visszaszállánk Décséhez, ott viradánk meg, s másnap ott voltunk, s ott is háltunk, a kik megmaradtunk Barcsai fejedelem mellett; de az ország hadának nagyobb része zsákmánylásnak színe alatt eloszla, kiki hazafelé fordítván lovának száját. Másnapra viradánk, még semmi jó válasz Kemény Jánostól, melyre nézve nem bátorkodhata Barcsai fejedelem; semmi jóra nem reménylhetvén a dolgot, hanem a mellette még megmaradott kevés haddal, s az urakkal és főrendekkel, kik nagyobb részint mellette megmaradtanak vala, megindulánk Fejérvár felé, maga Barcsai fejedelem beszálla a várba, a hadakat Csüged felé a rétekre beszálliták, ebédet evénk, azonban hirt olyant hozának, hogy a Rákóczi fejedelem hadai Nagy-Enyedre szállottanak volna bé, s jönének ntánunk, melyet megértvén, Barcsai fejedelem az ország népéből álló hadat elbocsátá házokhoz, maga az maga fizetett hadával, és udvara népével (noha azok közül is sokakat a bokor*), a pártolkodó indulat, melyhez már csaknem az egész ország szokott vala elvont), és némely urakkal együtt, ugymint Bethlen Jánossal, Lázár Györggyel, Tholdalagi Mihálylyal, Barcsai Andrással, Zólyomi Miklóssal megindula Déva felé nagy rezzonéssel. Én is elmenék Lázár György urammal; mert csaknem minden deáki, szolgálai elállának mellöle. Lemenénk azon éjt-

*) Bokrosság, csökönösség. (?)

szaka szintén viradtára Dévára, ott sok tracta volt, Kemény Jánostól válasz jöve, de Rákóczi fejedelem is nyomulton nyomult Barcsai fejedelem után, hivatta Barcsai Ákost tractára, nem mene amaz, hanem Bethlen Jánost elküldé, Rákóczi fejedelem is Dévára küldötte vala Ebeni Istvánt; nem egyezhetének öszye, hanem egy reggel az udvarháztól Déván a várba felköltözék Barcsai fejedelem a mellette lévő urakkal. Elbocsátá Barcsai minden fizetett hadát, egy-egy hópénzel megajándékozván őket. Azon napon, mihelyt felindulának a várban, Bethlen János, Tholdalagi Mihály, Barcsai András és Paskó Christóf megindulának a budai vezérhez Szeidi Achmet basához, Barcsai fejedelem megmarada a várban Lázár Györggyel, Barcsai Gáspárral s a megmaradott udvara népével. Mi is megoldók a kereket, s ki imide, s ki amoda ibamus, quo poteramus. Én azon napon Óralja-Boldogfalvára Kendeffi Miklóshoz mentem egy Flóka László nevü hazájából, Lugosból, vagy Karánsebesből kibujdosott nemes emberrel, ott háltunk, másnap Malomvizre én, s Kendeffi ur Kolczban mene. Barcsai Ákos fejedelem is azon éjszakán utánok ment a budai vezérhez küldött követeknek, a facetsi aga megmondván, hogy hijába mennek a fejedelem nélkül. Azt igérete volt Bethlen János Rákóczi fejedelemnek, hogy Barcsai fejedelemtől visszamegyen, amaz várta egy nap, vagy kettőn, s hogy látta, hogy nem megyen, gondolván, hogy kimennek az országból a törökök közzé, egynehány zászlóalja katonáit küldi Déva felé, kik kicsin hijja, hogy Barcsai Ákost el nem fogták, a mint halottam; maga is Rákóczi fejedelem a szászsebesi rétekre lement, s ott állapotott meg táborostól. Én már Malomvizen Kendeffi Gábor ur házánál voltam Daniel István és Péter urakkal, az hová levele jöve Rákóczi fejedelemnek Kendeffi uramékhoz; hogy menjenek hozzája, engedé-

nek amazok, és másnap megindulánk, harmadnapján oda menénk a táborra, Kendeffi uramékat a Rákóczi fejedelem asztalához maraszták, mi a szálláson maradánk, mi is evénk, a mit Isten ada, s azalatt Kendeffi uramék is szállásokra jövének; Rákóczi fejedelem deláalom alunni lefeküvék, mi is Daniel urakkal annak alkalmatosságával megindulánk hazafelé, és minden bántódás nélkül az én házámhoz menénk Széplakra, az holott már olyan hirem folyt, hogy én is Törökországba mentem Barcsai fejedelemmel; mig én oda alá jártam, egy testvér árva atyámfiat Segesvárra, az hová szoktunk volt az olyan háboru időben bátorságosabb megmaradásért menni, bémentenek, én is nem sokat mulatván pusztá házamnál, utánnok menék bé Segesvárra Kemény Simon urammal, hát már Novai Szent-Páli János egynehány zászlóalja katonákkal ott vagyon, Bethlen Jánosnak Segesvár körül lévő javait prédálják, a feleségit is benne Segesvárrott kényszergetik arra, hogy minden javait előadja prédára, magát is elvigyék rabságra; javainak ugyan jobb részét felpredálták; de magát akkor én tudtomra rabságra nem vitték. Én Kemény Simon urammal Udvarhely városába menék, ott Udvarhelyszéknek gyűlése lön, és Marosvásárhelyre, a hová Rákóczi fejedelem országos gyűlést hirdetett vala, követeket választának a főkapitányuk Kemény Simon uram jelenlétében. Onnét visszajövék Bonyhára, én is, mint egy szolgálja, alkalmaztattam magamat Kemény Simon uramhoz. Volt ilyen tractája Rákóczi fejedelemnek Kemény János-sal: minthogy őtet a porta semmiképen nem akarja szenvedni a fejedelemségben, s Barcsai Ákos is bément a törökök közzé, bizonyos conditiok alatt, Rákóczi György promoveálja Kemény Jánost az erdélyi fejedelemségre, s ugyan e végért is convocáltatta az Erdély hazafiait és státusit Marosvásárhelyre, ugy is volt ez tudva a belső

embereknél, s még Kemény Simon uramnál is, azonban maguk tudhatták közelebb volt okait a változásnak; mindazonáltal némely emberek Rákóczi fejedelem mellett lévén, Kemény János nem jóakarói irigyelvén az ő előmenetelét, azonban Rákóczi fejedelem is inkább szeretvén magát másnál, s nem akarván más ember kebelébe eperjet szedni, megváltoztatta elméjét, és maga mellett lévén még bėjövetelétől fogva az havasalföldi exul vajda Constantinus, avval, és minden gyülevész hadaival együtt a szászvárosi rétről feljőve Radnótra, s onnét a gyűlés napjára be Marosvásárhelyre maga udvarnépével, és mellette lévő magyarországi mindenféle rendből álló, Erdély javait szomjuhozó, s azt kiméletlen mindenselé, és személy válogatás nélkül (valakik Barcsai Ákosnak hivei, s alattomban Rákóczi fejedelemnek jóakarói nem voltak) prédáló, szopó emberekkel béméne, sokaknak gondolására úgy, mintha Kemény János választatnék a fejedelemségre. Azonban propositioit kiküldötte, bizonyosan nem tudom, de gondolom Mikes Mihálytól, cancellariusától, a ki minden ezelőtt eltölt, és ezután köyetkezett változásiban egész életéig mellette volt. Ez dolgok folyási között Kende Gábornak magyarországi nemes embernek, a ki Rákóczi fejedelemnek kedves embere, és még ama boldogtalan lengyelországi hadakozásra is tanácsa volt, nem lehet, hogy meg ne irjam cselekedetit; Tholdalagi Mihály az mint fennebb irám Barcsai Ákossal a budai vezérnél lévén, felesége és minden gyermekei s javai Erdélyben maradtanak, és minthogy úgy, a mint tőle lehetett, és személyét illette volna, olyan szoros ügyben ki nem mehetett hazájából, szép uri hintóját, konyhaszekerét, s szekeres lovait, s egyéb javait kellett volt hagyni, úgy tudom Vajda-Hunyadon, a honnét mindenét Kende Gábor prédálta, és vitte el, nem tartván meg ama nagy szent

mondást: a ki prédál, elpredáltatik; ismét azt: hogy a ki a másét szereti, gyűlöli a magát. -- De meglakolt róla a jámbor annakutánna, a mint az meg lészen irva. Hoc in parenthesi.

Propositioit Rákóczi fejedelemnek elolvastatják Erdélyországnak Marosvásárhelyre gyülekezett rendei, béviszik Rákóczi Györgyöt ujabban a fejedelemségre, megesküsznek néki, Kemény János instructiojára olyan articulus iratik, az rab*) esztendeig hadra felülni ne tartozzék, vigyázzván ebben caute Kemény János az maga (ez articulus által az hadi expeditoról való) megmaradhatására, s előre ellátván mint prudens ember, hogy esztendő alatt elválík a Rákóczi György fejedelemségének állapotja a porta előtt. Ez gyűlés alatt elpredálák az édes atyámtól maradott ménesemet a magyarországi tolvajhadak egy Bodrog mellett Zemplin városán felül egy faluban lakó Pap István nevű rosz ember kapitánysága alatt lévő tolvajok.

Elvégződék a gyűlés és Rákóczi György mene Radnótra, onnét Fejérvárra, onnét (minthogy Buda felé kellett vigyázni, a holott volt fejedelemségének aemulusa Barcsai Ákos) Szászvárosra; — Dévát, az holott volt ez idők alatt Barcsai Ákosné fejedelemasszony, és Barcsai Gáspár, s Lázár György, obsideáltatta, maga vigyázzott a vaskapura, a honnét gondolta béjőni a török hadakat Barcsai Ákossal, és a Kajámra. — Várad vára, várososa és vidéke, s Biharvármegye mindez idők alatt Barcsai Ákos hűsége alatt volt mindaddig, mig Haller Gáborral az váradi nyughatatlan elméjű, és Rákóczi György inkább, mintsem a Barcsai Ákos fejedelemségét kedvelő emberek a várat feladatták Rákóczi fejedelemnek; melyet

*) Értsd: Ki tatár rabságot szenvedett volt.

nem kevés ideig is tractáltak, adják-e fel, avagy ne? mert mihelyen Barcsai Ákos Bethlen Jánossal, Tholdalagi Mihályyal, s több feljebb megemlitett nevezetes emberekkel Temesvárra érkeztenek, tudván Várad alkalmatosságából állván Erdélynek veszedelme, és nagyrésztént megmaradhatása is, s azt is tudván, hogy a praesidium fizetés nélkül csak egy nap is, kiváltképen olyan változásban, nem szolgál, hogy a hűséget Barcsai Ákoshoz tartsa, hópénzt küldött (a mint hallottam) nekik Törtsváráról, de csak addig tartott, míg a Rákóczi fejedelem levele s emberei érkeztenek, menten feladták, noha még volt mondva a török basától, a ki a hópénzt vevőket kísérte, fel ne adják Rákóczi Györgynek a várat, mert soha tovább magyar kéznél nem szenvedik. — De minekelőtte Szászvárosra alá ment volna Rákóczi fejedelem, a marosvásárhelyi gyűlés vége után menten bémene minden hadával Törtsvárahoz, és ott felül a határszélyben, Mihnyó nevű török tette és nevelte havasalföldi vajdával, a ki is török ellen való pártütésben igyekezett, nagy pompásan szemben lettek, vendégeskedtenek, s egymást ajándékozták, egymással confoederáltak, mely dolog a törököknek értékre esvén, nemsokára kitudák Havasalföldéből, és vajdaság nélkül számkivetésben Magyarországbán hala meg. Midőn mindezek ilyenformában folytanak volna, a budai vezér Szeidi Achmet basa végbéli török hadakat felvévén, a vaskapun bėjöve, Barcsai Ákost, és véle lévő magyarokat béhozá, és a vaskapun belől egy pusztaváros helyénél*) Rákóczi György hadával megütközék, és azt megveré, nagy könnyen, az ő részéről kevés vérontással s kárával, mivel gondolván Rákóczi György, hogy

*) Várhelynél, a hajdani főváros Sarmizaegethusa romjai fölött. T. K.

a török az ő részéről való jobb szárnyát erősíti hadának, a melylyel a Rákóczi György hadának balszárnyának kelletik megütközni, a balszárnyát erősítette inkább meg, a török basa pedig, mint tanult vitéz ember minden hadát, a melyet hirtelen maga mellé vehetett (mivel véletlen lett a Rákóczi György hadára való találása, és ütközésre való menetek, a mint az köztök levő magyarok annakutána beszélették) egy csoportba, mint egy seregbe verte, és mint egy kőfal úgy jöve a Rákóczi György hadának jobb ugyan, de erőtlenebb szárnyára, melyben én is szintén az első zászló alatt voltam, melylyel minekelötte megütközött volna, a hátul lévő segélyző seregek jó idején elfutottanak, a mely a több hadaknak szívet, kik elől voltak, nagy részint elvette, s őket is szaladásra indította, s az ellenségnek ismét szívet adott, elég az, hogy a Rákóczi György hadát ott megveré, elszéleszté, a maga hadát harmadnapig megnyugoltatta, úgy indult Rákóczi György kergetésére, maga mellé vevén Barcsai Ákos az Hunyad vármegyebeli fő- és nemesembereket, a kiket megkaphatott, a kiket béhódoltathatott. Rákóczi György az ütközet után Szászvárosra ment, s azon éjtszakán ott hált, onnét másnap ebédre Fejérvárra, hálni Balásfalvára, onnét másnap Radnótra, Radnótról Marosvásárhelyre nyomulván, elszéledett hadaiban, a kiket összevgyűjthetett, a török is Barcsai Ákossal nyomába indult; Vásárhelyről Rákóczi György Kolozsvárra ment, a török Marosvásárhelyen felül a Libáncsra szállott, és minthogy látta Rákóczi Györgynek elébb-élébb való menetelét, harczra való meg nem állapotását gondolván, hihető, csak fárasztani akarja a török hadakat, s más az, s hogy ezen dolgok az hideg őszön agyáltattak, melyet érőleg viselt a tél, a Libáncsról visszaszállott a török Barcsai Ákossal, és a két Küküllőkön általkelvén, Balásfalva tájáig együtt jár-

tanak, ott Barcsai Ákos mellette lévő feles uri, fő- és nemes rendekkel, udvara népével, és feles számu török lovas és gyalog hadakkal Szeidi Achmet basától elválván, Szeben városába beszälla, a török basa mellette maradt, török hadakkal azon uton, melyen bėjött volt, Erdélyből kimene. Itt minekelötte a következő dolgokat megírnám, szükségesnek itélem Haller Gábornak némely dolgait feljegyezni. Haller Gábor váradi főkapitány lévén, a Barcsai Ákos collatiojából, midőn Váradot Rákóczi Györgynek feladta volna, Rákóczi György bėjövetelét kívánta; amaz szót fogadott, és a vaskapui harcz előtt egynehány napokkal érkezett Fejérvárra a fejedelemhez, a kivel szemben lévén, és beszélgetvén, szabadságot impetrált arra, hogy házához mehessen, azalatt a harcz meglőn, és midőn Rákóczi fejedelem Marosvásárhelyre érkezett volna a harcz után, a mint felyebb irám, hivatta oda Haller Gábort, a ki noha nagy félelemmel, mivel az áruló nevet már ráadták volt régen a Rákóczi fejedelem belső hivei, s hadai, mindazonáltal elment, s onnét ismét Fintaházára maga házához visszabocsátotta, a honnét szintén indulófélben vala, hogy én széplaki házamtól általmenvén Fintaházán Vásárhelyre, s onnét Vécsre akartam menni, elhiva magával, s azon napon estvére menénk Gyalakutára ugyanaz Haller uram házához, az holott másnap mulatánk, de a török tábor felyebb-felyebb nyomulván Vásárhely felé, nem bätorkodánk ott sokat mulatni, — hanem Szent-Demeterre a Gyulaffi Lászlóné, Balassi Erzsébet asszony ő nsga kastélyában menénk; ezek alatt jöni-menni kezdének a Barcsai Ákos emberei Haller Gáborhoz, a kik addig járának hozzája, hogy Bethlen János és gróf Csáki László is, a kik Barcsai Ákossal oda jártanak volt a budai vezérhez, s mind is véle voltanak, oda jövének Szent-Demeterre, s azok persvadeálák néki,

hogy elmenjen a török táborra Barcsai Ákoshoz; mert különben is elviszik, lévén kedve arra Haller Gábornak, mégis hogy ne láttassék csak a maga ductusát követni, tanácsot és voxot kérde tőlünk, kik véle együtt ott voltunk Szent-Demeteren, elmenjen-e, vagy ne? Az én voxom a lön: ő nagysága tudja a fundamento, ezek a fennforgó háboruságok miből oriáltattak, mint folytak, s miképen lehet annak lecsendesíthetése, és hogyha abban áll a szegény hazának megmaradása, hogy az ország, s azzal együtt ő nagysága behódoljon Barcsai Ákoshoz, arra nézve elmenjen, hogyha pedig abban, hogy ne hódoljon, bé ne menjen. Felelete ez lön: néki ugy látszik, s ugy hiszi, hogy az ország a pogánytól azon az uton maradhat meg, ha behódol Barcsai Ákoshoz. Elmenének onnét Bethlen János és Csáki László ebédet evén, Bethlen János Búnra a maga házához, s háza népéhez, s azon utjában Rákóczi fejedelemnek egy katonáját előtalálván, által lötte halálra, Csáki László pedig Fiafalvára a mátkája Huszár Borbára édes anyja házához (mely mátkáját annakutána repudiálá esküvése ellen, de ezt obiter). Elmenénk mi is Haller Gáborral együtt Szent-Demeterről Gyalakutára vissza, és ő nagysága ott megtelepedvén, én elbucsuzám tőle, s házamhoz tekinték ide Széplakra; másnap Haller Gábor a török táborra ment Barcsai Ákoshoz.

Megértvén Rákóczi fejedelem, hogy a török tábor Barcsai Ákossal, és mellette lévő magyarokkal együtt visszatért volna, a mint felyebb irám, kijő Kolozsvárról minden hadaival, és Mikes Mihályt cancelláriusát, s generálisát kilencz zászlóalj hadakkal, hogy Kolozsvártól fogva által Szebenig a Barcsai Ákoshoz hódoló, avagy hódolni akaró hazafainak; utjokat általvágja, elküldi; maga Fejérvár felé nyomul, és az egész országra kiir, hogy a

hűséget hozzá tartásák. Én házamtól Széplakról Segesvárra árva atyámfiához bémenék, s hát oda mind Rákóczi, s mind Barcsai fejedelemnek levelei mentenek, egyik azt írja, hogy a hűséget hozzá tartsa meg, a másik azt, hogy hódoljon hozzája; szegény város nem tud mit tenni, csekély elmével azt gondolván, hogy Rákóczi fejedelem szakadatlan continuálta légyen utját Magyarország felé, s tartván egyébaránt is a pogányok nagy erejétől, Barcsai Ákoshoz béhódol, követeket küldvén hozzája, többi között Ötves Bartos nevű öreg polgárt. Mi is nemes renden lévő emberek, kik oda voltunk gyülekezve, voltunk nagy vélekedve, mit légyünk cselekedők? Hogy az városban, mely már Rákóczi fejedelem hűsége mellől, Barcsai és török hűségére állott, üljünk, igen jónak nem ítéltük, mert tartottunk attól, már követjük a török táboron Barcsai Ákosnál lévén, megparancsoltatik, ha mi nemes emberek városokban léssen, avagy oda küldjék intés által, avagy ha menni nem akarnak, avagy ha akarnának is, de post seram admonitionem kötve vigyék. Kimentünk a városból csak kevesen nem bátorkodtunk, két fejedelem, s annak magyar hadai széllyel lévén oszolva, az országban, nem tudtuk melyikre akadunk, s ugyis törben akadunk; megvallom igazán, mi is vélekedtünk a várossal, s csaknem az egész országgal, melyik fejedelem mellé tartasuk a hűséget; mert mindenikhez successive hol egyszer, hol máskor kötelesek voltunk, tetszék mindazonáltal végre mindnyájunknak ez: induljunk ki a városból, Isten ő szent felségét híván segítségül, és ha az ország népében székel, vagy vármegye zászlóalját találjuk, azokkal együtt menjünk, a hová azok mennek, hogy így, ha törben akadunk is, ne vádoltassunk egynehány személy, hogy csak magunktól pártolkodunk, tanított volt engemet erre. hogy kövessem, nagyobb részint Kemény János, a ki ta-

tár rabságból, — oktattván Erdélyben az változások alatt s közben forgó fiait, azt irta vala egykor, hogy a fiai vármegyéjektől, avagy székektől el ne szakadjanak az változásnak idején, hanem együtt cselekedjenek a mit cselekesznek: mert egy személyt, kettőt látott megnótáztatni, de egy széket, avagy vármegyét nem látott. — Megegyezvén az ilyenformán való kiinduláson, mint egy tizenöt, vagy tizenhat lóval kiindulánk egy ebéd után Segesvárról, s azon éjszakán hálánk a Nagy-Küküllő mellett egy faluban; másnap csudálatosan s véletlenül találánk Rákóczi Györgynek a felyebb megirt kilencz zászlóalja Mikes Mihály generálissága alatt lévő katonákra, a kiktől szenvedénk ugyan holmi háborgattatásokat, s kártételeket: de nem elszenvedhetetleneket; kiket Darlóczon, Medgyesen felül helyben találván, vélek együtt megindulánk, s menénk Medgyesen alól Illéstérre hálni, onnét elébb Nagyselykre; a hová meghozák, hogy Barcsai Ákos egyrészt török haddal Vizaknán hált az elmúlt éjjel, s azon napon bémegyen Szebenbe; ebédet evénk Selyken, megindulánk utánok: de csak a nyomokban kaphatának az előljárók; utunkban hallani kezdők Szebenben az ágyulövéseket, melyekkel a Barcsai Ákos Szebenben való introductiojának örömet lötték, elmenénk mi is csaknem Szebenig, tanácskozáván velünk Mikes Mihály, felégettesse-e a Szeben körül lévő majorokat azon éjszakán, avagy ne? kinek egy, kinek más tetszván, ő voxa a lón Rákóczi fejedelem hire nélkül nem kell azt cselekedni; mivel azzal, ha szintén felégetik is az majorokat, az aemulus fejedelmet, és mellette lévő török hadakat ki nem veszik, sem a város népét deditiora nem veszik; annualánk mindnyájan a Mikes Mihály tetszésének, és egy Roszcür nevü Szebenhez tartozó faluban bészállánk, ott hálánk; jó hajnalban megindulánk Vizakna felé, és utunkban találánk elől egy-

nehány törököt, kik a Szebenbe ment török hadaktól elmaradtanak volt Vizaknán, kiket mi, kik Segesvárról kijöttünk volt (legelől jártatván minket Mikes Mihály a több sergek előtt, hihető, hogy megpróbáljon mind bátorságunkban, s mind abban, ha Barcsai Ákos hiveire, avagy törökökre találunk, kikhez inkább, mintsem Rákóczi Györgyhez hitte, hogy tartjuk hűségünket, belékapunk-e, avagy csak elmegyünk mellettük), elfogdosánk; irigylették ezt a katonák, s maga is Mikes Mihály, hogy nem a fejedelem válogatott vitézei, hanem mi, kiknek pártosok, és árulók volt nevünk, fogtuk el őket, melyet mi látván, s eszünkben vévén, oda adók a törököt a katonáknak: praesentálják ők Rákóczi fejedelemnek, és a mi nyereségünkkel dicsekedjenek ők. Vizaknáig együtt járunk azokkal a sergekkel, s Mikes Mihálylyal, onnét elbocsáta, avagy küldé inkább bennünket, hihető nem akarván bennünket Rákóczi fejedelemmel szemben juttatni, hogy annál jobban praesentálhassák a rab törököt a katonák, s dicsekedhessenek véle. Mi elválván tőlök, minthogy volt egy kis nyereségecskénk a törököktől, egy völgyben Vizaknán innen a Nagy-Küköllő felé kótyavetyét hanyánk, és ismét Segesvárra, a honnét kijöttünk vala, és a holott kinek felesége, kinek atyafiai voltak, visszamenénk, a lévén ott a hire, hogy mindenünkből kifosztottanak bennünket, s még életünk is periclitál, minthogy teljességgel nem is volt ez hir semmi nélkül, segélyvén az is, hogy a segesvári követeket azonféle katonák, s nevezet szerint egy Bighó György nevű váradi nemes ember, mindeneből kiforgatták, Barcsai Ákostól a török táborral vissza Segesvár felé tért utjokban.

Megvivén bizonyosan Mikes Mihály Rákóczi Györgynek Fejérvárra (ugy gondolom) a Barcsai Ákos és török hadak Szebenben való meneteleket, és szorulásokat, maga

is megindul minden gyűlevész hadaival, de az egész ország népének, mind hadban szolgáló, s mind paraszti rendnek kiir, parancsol, felüljenek, hogy a pártos fejedelmet, és mellette lévő török hadakat Szebenből kivegyék. Szót fogad az ország hada mind nemes és paraszt, öszvegyül sok rendetlen nép, és egy napon Szeben városát azon fizetett nemes, és pór, s minden rendből álló hadaival megkerüli, s Szelindek nevű Szebenhez való faluba bészáll minden hadaival, várván oda az ország hátralévő népét, és havasalföldi Mihnyó nevű vajdát, kiről felyebb emlékeztvén, és a kivel is a töröknek csaknem azon napon mikor Rákóczi Györggyel a vaskapunál, harcza volt Orosz-Csiknál (Ruszsuk), s megverte, országából kikergette, számkivetette, helyében más vajdát tett, a ki mintegy hét alatt Havasalföldéből való kiűzöttetése után Rákóczi Györgyhöz méne Szelindekre, s én is azzal a vajdával mentem oda, megegyezvén véle Bogács és Kőrös között. Helyben lón Szelindeken egynehány napok alatt Rákóczi György, miglen az ország népét felveheté, kik közül némelyeket, úgy mint: bögözi Farkas Ferenczet, és Ugron Istvánt megfogatta, Kővárba küldötte. Zólyomi Miklós is vajda-hunyadi várában vonta volt magát, Barcsai Ákoshoz akarván tartani a hűséget: de Rákóczi György holmi kóborló hadakat küldvén Hunyad alá, per deditio-nem megvették, Zólyomit hozzá Szelindekre felkisérték, kit is rabságra Kővárba küldött, jobb részét javainak Hunyadon fölprédáltatta. — Ez idők forgása alatt Bethlen Jánosnét is, Kolozsvári Várad Miklós leányát Borbárát Segesvárról rabságra Kővárba vitette, kik, s többeken is, kiket mind elő nem számlálhatok, mindaddig rabságot szenvedtenek, mig Rákóczi György élt. Szelindeken való létele alatt Haller Gábort (a ki, a mint fennebb íram, már Barcsai Ákoshoz behódolt volt, és Szebenbe véle

együtt bément volt) kihivatja, a ki noha nagy félelemmel, mindazonáltal hitre kijött; mit tractált légyen véle Rákóczi György, nem tudom, azt hallottam, hogy marasztotta, ne menjen vissza Szebenbe Barcsai Ákoshoz, igérvén neki kegyelmét; de nem maradott; hanem viszsza ment békéyel. Látván Rákóczi György, hogy az ő fejedelemségének aemulussa minden utakat, módokat elkövetett, miképen abban a méltóságban megmaradhasson, ő is nem posthabeálja mindazokat, valamiket elkövetet, mindenféle gyülevész erdélyi, magyarországi nemes, fizetett, fizetetlen (kiknek szabad legények, avagy inkább Gaudi András német officér szerént szabad ördögök vala nevök), sok pór-ságból álló hadaival megindula Szelindekről, és Szebent, környöskörül lévő falukban telepítvén hadát, obsideálá, maga a főrendekkel és ónodi, s több válogatott seregekkel szálla Sellemberkre*), és nem sok napok mulva sánczot vettete, Szebennek Haller nevü töltött bástyája felől; lövetni kezdete, de haszontalanul, mivel semmi kárt a bástyába a lövés többire nem tett, azonban egy napon két izben a szebeni szászok s ott lévő magyarok és törökök kiütvén a városból, a sánczot felverék, ágyuk lövő lyukait béverék, puskaport felégeték. Voltak közbe-közbe mindkét részről ellenkezések és csatázások a város alatt. Nem javalván a sánczot a felyebb megirt helyben, változtaták, és vivék Kis-Torony felől, a honnét (ugy gondolom) három rendbéli sánczot vetének, a várhoz közelebb való sánczban a fizetett német gyalogok, a középsőben a szabad legények, a leghátulsó sánczban a sok gyülevész kovácsházi sokadalom formájára menő-jövő pórhad; mely sánczokból mindaddig löveté Szebent, mig tavasszal az török Erdélyre, s Rákóczi ellen való jövetelének hire s

*) Schellenberg szász falu, Szeben és Verestorony között. T. K.

valósága elyoná onnét. Mindenféleképen próbálá Rákóczi, ha kézhez veheti Szebent tracta által, melyre Barcsai András a Barcsai Ákos egy testvéröccse, Ugron András és Bedőházi Tamás ki is jöttek vala Szebenből, de semmi haszonra. 1660-ban ostromra készítette a hadát, de annak is csak hírével inkább, mint valóságával akarta ijeszteni a városbélieket. Ez télen így telék el a dolog, de az egész országban szeren szerte voltanak nagy kóborlások, dúlások, fosztások, mindenféle rendeknek (azoktól megválva, kik Rákóczi György mellett tartották eleitől fogva a hűséget), házoknak felferések, marháinak elhajtások, és a mit meg nem írhatok, mindenféle nyomorgatások. Hallatlan példára írhatom azt Zabolai Basa Tamásra, és a vejére Osdolai Kun Istvánra lévén régtől fogván nehézsége Rákóczi Györgynek, azok nem merték nyilván megvárni az ő nsga bójövetelét, hanem Brassóban bémenvén, ott elbujtanak (vélek együtt lévén ha meg nem csalatkoznám Basa Péter is, a Basa Tamás fia) oly helyre, hogy (a mint értettem) az egész város népét megeskettette Rákóczi György, s mégis a gazdája, maga tudja, hamis esküvésével, avagy az esketés előtt való félreállításával megtartotta Basa Tamást és Kun Istvánt, úgy, hogy rájuk nem találtak, és mindaddig ebben a rejtékben voltak, míg Rákóczi György Szeben alól elment, és a törökökkel megharczolván, megveretett, és megholt; írhatom, hogy az az ember szülte őket e világra: mert ha kezében akadtanak volna Rákóczi Györgynek, netalán életek fogyott volna el. A szebeni obsidióban maguk a bennvaló emberek azon télen éhséget (a mint hallottam) nem igen szenvedtenek, de a lovak sokat, egymás serényét-farkát, fűrész-deszkát, zaldok, nyár és több hasonló puha fákat, sőt a mint Vajda-Szent-Iványi Bodoni György urtól hallottam a döggel elholt lu-

dat tollastól, csontostól, bőröstől megették, s még sem lett semmi nyavalyájok; elhíhetetlen éhséget szenvedtek, a mint az obsessusok referálták annakutánok. Azon obsidio alatt se künn, se benn a városban semmi oly nevezetes ember se fegyver, se természet szerént való halál által el nem esett, hanem Barcsai Ákosnak a felesége Déva várába Szalánczi Erzsébet; ez is obsidio alatt; mivel Dévát is obsideáltatta Rákóczi György mindaddig, míg Szebent, noha annak is semmit nem árthatott, hanem a városát pusztították, s annak alkalmatosságával kóborlották azoknak javait, kik a várban voltak. Sok kibeszélhetetlen kártételekkel, kárvallásokkal, nyomoruságokkal eltélék a tél, eljőve a jó tavasz; megemlített budai vezér Szeidi Achmet basa a végbéli török hadakat öszvegyűjtván, megindul Debreczen és a Hajduvárosok felé, a debreczenieket megsarczoltatja, az Hajduvárosokat, mivel a hajduk Rákóczi György mellé Gyulai Ferencz váradi elébb vice-, akkor főkapitány generálissága alatt felültenek: de midőn a török közelített, mind elszéledtenek volt, felégetteti, Váradot Rákóczi György hűsége mellől a Barcsai Ákos és török hűsége visszahódítja, és onnét bizonyos számu nemes és egyébféle rendekből álló embereket maga mellé vévén, az Ér mellé száll, onnét a Szilágyságon jó bé, Pocsai *) nevű erősségecske volt az Ér mellett, melyet minden háborgatás nélkül posthabeált, eljött mellette; amazok maguk gondolatlanul kiűznek az erősségből, a törököknek egynehány szekereit felveszik; megbusul a budai vezér, visszatér minden hadával, és hirtelen való ostrommal, nem gondolván a lapos helylyel, és hadaiban eshető kárral, megveszi Pocsait, a benne levőket mind levágatja, raboltatja, a várat a föld színével

*) Pocsaj, az Érnek a Berettyóba ömlésénél; építtette I. Rákóczi György; l. erről Szalárdi krónikáját. T. K.

egyenlővé téteti, melyet végben vitetvén, elébbi utját continuálja, és a Karikán*) Kolozsvár felé békő, s száll a Nádas pataka mellé. Rákóczi György elhagyván az szebeni obsidiót, maga és minden hada száll Szamosfalvához, várván, mely felé jön a török, melyet midőn megértett volna, hogy a Szilágyságra és karikai utra jött volna, elmegyén Kolozsvár mellett, és száll a kolosmonostori rétekre, a hová mentem én is Kemény Simon urammal; onnét egy csütörtök nap alább a gyalui rétekre jó fűbe szállánk, ebédet evénk. lovaink is jóllakának, de nem sokat mulatván ott, azon napon visszaszállánk a Fenes és Lóna között való mezőre. Ez nap ugyanott a táboron megfogatta Rákóczi György Oroszfái Mikó Miklóst, és Váradra küldé fogva.

Másnap, ugymint pénteken helyben voltunk, lovaink csak koplaltanak, rendelt sergekben vártuk a törököt; de az nap el nem jöve, hanem a Rákóczi táborának helyében Szamosfalva mellé szállott, mely török tábornak látására Rákóczi György egynehány zászlóalja katonákkal, s maga udvara népével a kolozsvári hegyekre méne, a zsákmányoló törökökbe belé is kaptanak, azon éjjel helyben is voltunk; szombatra viradánk, sereg vetve hegyeken völgyön eljőve a török, és minden tartózkodás nélkül a sergek az ütközetre jöttek, s szemünk láttára a sátorokat hátok megett ronták, mintha készen tartották volna a nyereséget, minthogy ugy is lőn, melyben a törököknek nagy resolutiojok mutatódott ki, hihető, feltette: akár nyerjen ő azon harczon, akár ne, de a sátoroknak, és egyéb minden javaknak ott kell maradni; mi is pedig mindnyájan csak lovaink hátain voltunk, és nem olyan formában, mint a vaskapunál, hanem ugy rendelte sere-

*) Értsd: az ugynevezett Karika útján, Zsibó környékén T. K.

geit, hogy a mi hadunkra mindenfelé elég jutott. Megütöközénk erős ütközettel, ugy annyira, hogy a kópia ropogás nemkülönben hallatott, mintha sűrű gyalogság lövöldözött volna egymáshoz; de meg is vere a török bennünket, noha nem olyan könnyen juta hozzánk, mint vaskapunál, — sokan hullottunk mindkét részről, maga is Rákóczi fejedelem halálos sebekbe esék; Gyaluig a futó hadakat üzte a török, onnét megtért, Rákóczi György szekérben ülén, Váradra kiment, ott nem sok idő alatt megholt, és semmit sem mulatván, a testét megindították, vitték Ecsedbe, onnét Sárospatakra, a hol is temették.

Meglőn a török és Rákóczi fejedelem között a harcz, Barcsai Ákos a mellette obsidiot szenvedett erdélyi hazafiával és törökökkel kiindul Szebenből, és mégyen a budai vezér tábora felé, a ki Fenes és Lóna között lévő mezőn, a harcz helyén, a harczolásnak napján magát és hadát nyugtatta, és onnét bonczhidai rétre szállott a Szamos mellé, ott is várta, és lett szemben Barcsai Ákossal, a holott magam is Barcsai Ákost elérvén odamenő utjában, jelen voltam. Felyebb lett volna helye e megirandó dolgot emlékezetben hozni, itt is nem késő, szükséges pedig ez következett rosz dolgoknak előljáró jeleire: Várad (a mint felyebb irám) a Barcsai Ákos hűsége mellől elállott ottan hamar, hogy ő Törösvárából hópénzt küldött volt a praesidiumnak, és Rákóczi György hűségében marada mindaddig, mig azon budai vezér Szeidi Achmet basa utolszor, a Rákóczi György ellen való harczra, és Barcsai Ákost, s mellette lévő törököket, a szebeni obsidio alól való kiszabadításra megindult, a mikor a Hajduvárosok, Debreczen és Várad vidéke felé jött, s akkoron behódolta ismét Barcsai Ákos részére; de ez az hűségek váradi uraiméknak igen kicsinnyé tartott: mert mihelyen a török távol volt tőlök, Rákóczi György parancsolt nekik,

és nem gondolván ők azzal, hogy viceispányok Beldai Márton, s több abban az helyben nem utolsó renden lévő emberek az ő javallásokra, kérésekre és expeditiojokra nézve a törökökkel nának, bėjöve a váradi vicekapitány Alpestesi Balog Máthé, egynehány aranyas zászlóalja seregekkel Rákóczi György mellé, és így mint egy kétfelé osztván magukat, egyik a másik ellen harczolt, a mely s több hasonló csapongási, pártoskodási, s egyenetlensége váradi uraiméknak hozá maguknak, s hazájoknak, s ez haza olyan szép véghelyének utolsó veszedelmét, s pogány kézben való ejtését; mert megegyezvén Szeidi Achmet budai vezér Barcsai Ákossal, és ez ország hadaiban is a mit lehetett felvévén, megindulánk Bonczhidától Zsibó felé, rabolván a pogány mindenféle a keresztyéneket, a hol kaphattanak. Szurdoknál megszállván, egy nap ott mulata a török, ünnepe lévén, s oda meghozá egy váradi ember, hogy Rákóczi György meghalt volna, s Ecsed felé vinnék a testét. Ez hir hallva, nagy öröm indula mind török, s mind sok magyarok között, el is indítának bizonyos számu török hadakat, azokkal együtt magyarokat is, hogy valamiképen a testét hoznák el, de hijában; mert minden akadály nélkül azzal békével érkeztenek Ecsedvárába. Ezalatt a török nyomuldogált ki az Ér mellé; de soha nem tudta egy magyar is (gondolom) hová, s mi végre viszi magával Barcsai Ákost, s a magyarokat. Ali basa, portáról expediáltatott fővezér képét viselő nagy ember, mig Szeidi Erdélyben járt, s a felyebb megirt dolgokat viselte, feles számu Budán és még a tengeren is túl lévő hadakkal Temesvárhoz jó, megírja Szeidi Achmet budai vezérnek, hogy Barcsai Ákost magától el ne hagyja. Szót fogad amaz; de titokban tartja a parancsolatot, volt azért annyi emberség benne: javalja Barcsai Ákosnak, küldje követét Ali basá-

hoz. Megcselekszi im ez, és Nagy-Bánya vidékéről elküldi Haller Gábort, és Vargyasi Daniel Ferenczet, Udvarhelyszék főkirálybiráját, és az ország törvényes táblájának hites assessorát, a kikkel én is elküldtettem, de nem úgy, mint követ, hanem csak látásért, hallásért; Barcsai Ákostól elválásunk után harmad napján (a mint rá emlékezem), menénk egy ebédre Kis-Adorjánba, onnét hálni Váradra, másnap ott mulatánk, és a várbeli praesidiumnak, mely a Rákóczi György halála után, ismét visszaállott vala a Barcsai Ákos hűségére, én általam megfizete Barcsai Ákos nékik. Minthogy pedig a váradiak közül sokan inkább mindenkor Rákóczi György pártján voltak, hanem ha mikor a nagy kételenség elvonta őket attól, s már szerető uroknak holtán kételenek voltak egyfelé tartani a többiekkel a hűséget; de mindnyájan közönségesen, mind vétkesek és vétek nélkül valók féltenek a török hadaktól, hallván őket arra felé nyomulni, sőt olyan vélekedésben és hirben is voltak, hogy Haller Gábor törökökkel megyen (noha ez igaz nem volt, mert volt ugyan egy, vagy két török csausz velünk, de azok csak kalauzok, és mint egy őrzőink voltak Temesvár felé) a végre, hogy Váradot kézhez adja. Váradban soha annakelőtte, sem utána nem voltam, akkor a várának minden bástyáit, czejtházait eljártuk, s elszánkoztam rajta, hogy ha török kézbe találna esni, mely bé is teljesedék, mert addig azon utamból én házamhoz nem jöttem, míg megyevé a török. s belé szálla, a mint ide alább meglészen irya.

A dolgot, hogy jó karban hagyván Váradon, megindulánk, -- másnapra jutánk Boros-Jenőbe, harmadnapján Lippára, onnét menénk Temesvárra nagy reménységgel, kiváltképen Haller Gábor, hogy a portához való hűségért, és mutatott engedelmességért, nagy tekintetet, s netalán

ajándékot is veszen Ali basától; volt is részszerint biztatása egy zsidóból lett török csausztól: de semmi haszonnal, mert csak egy csauszt is ki nem küldte előnkben, hanem egy temesvári törököt, ki szállásunkra vezessen, a hová bészállván, elegendő jancsárok jövének oltalmunkra; helyben telepedvén, és másod- vagy harmadnap audentiánk lön Ali basa előtt, elmenénk ki a mezőre, a hol táborban volt friss sátorokban, és derék divánt gyűjtvén, szemben lön a követekkel, de még csak meg sem kaptányozák*), nem hogy bennünket, a kiket biztatott a zsidóból lett csausz, de még a követeket is; hanem kérdvén, miért mentenek a követek, az országnak sok nyavalyáit, romlásit számlálni kezdék, kérvén, mutatná jóakarátját maga is a szegény Erdélyországhoz, s a porta előtt is törekednék; elhallgatván a követségnek rendét, azt kérdé, hol az adó, hol a summa? (az t. i. melyet a fővezér Boros-Jenő megvételekor Erdélyországra vetett volt), megmondván, hogy semmit abban meg nem hoztának, hanem inkább azért jöttek, hogy annak leengedése fölől törekedjenek: nem sokat hagyván szólani a követeknek, hanem csak elküldék őket nagy sietséggel. — Ily rossz válaszszal járván egyelsőbbben, semmi jót nem reménylhattünk, nem is volt többször szembenlételekre való audentiánk Ali basától; hanem egynehány napok mulva megindula Temesvárról, s minket is megindítanak, jó gondviseléssel lévén hozzánk s körülöttünk a jancsárok; megyen Arad felé, de onnét hová, s miért? semmit benne nem tudánk; gondolkodtunk azért így, hogy talám Boros-Jenőt akarja megtekinteni, s onnét megfordul. Eljutánk egész táborostól Aradhoz, megszállánk, s azonban értésünkre esik, hogy Barcsai Ákos is bizonyos számú közép

*) Kaftánnal sem ajándékozák meg.

renden lévő fő- és nemes emberekkel, s maga udvara népével ott vagyon az aradi mezőn, de távolkán tőlünk, kinek odajövele így lőn: míg mi odajártunk Temesvárra, Barcsai Ákos az erdélyiekkal együtt Szeidi Achmet budai vezértől el nem bocsáttatának, hanem mindenütt véle jártanak, Várad felé mentenek, de semmi nevezetes kárt ott nem tettenek a törökök, a gazdálkodást mindazonáltal megkivánták. Ali basa parancsolatja volt az az budai vezérhez (a mint értettem), hogy Barcsai Ákost maga mellől el ne bocsássa, s azonban hivatta magához Ali basa Barcsai Ákost (de míg mi Temesvárra voltunk, semmit abban nem tudtunk), melyről kérdést vőn ő nagysága a budai vezértől, azt javallotta az, hogy ne Ali basához, hanem menjen bé a portára, im ennek nem tetszvéen az, maga tudja micsoda okokra nézve, odajött, a mint felyebb íram. Annakutána értékre esvén Haller Gábornak és Daniel Ferencznek a Barcsai Ákos fejedelem ott létele, megindulának hozzája, de az őrző jancsárok megállítának bennünket, miglen Ali basának értésére adják a dolgot, elmene oda egy jancsár, s megjöve; nem bocsáták el őket, hanem engem küldenek Barcsai Ákoshoz; kit én egy kisdedszerű sátorban veszteg feküve találék, kérdé: hol legyenek a követ urak, miért nem mentenek hozzája? Megbeszéllem, mint jártanak, kérdé tesszik-e a követeknek, hogy ő odament? mondám nem tesszik, azt javallották volna inkább, ment volna bé a portára. Azalatt, míg így beszélgetnénk, eljőve mintegy tiz, vagy tizenkét csausz Barcsai Ákos után, kik Ali basához felkisérik. Megindula, én is elmentem egy darabig véle, utamban (minthogy még távolkán volt az Ali basa tábora a Barcsai Ákos szállásától), térék Haller Gábor és Daniel Ferencz szállásokra, megmondám, hogy viszik fel Ali basához Barcsai Ákost. Lóra ülének ők is, s megegyezé-

nek véle; és midőn közelitettek volna az Ali basa sátorához, az thihaja sátorába vivék mind Barcsai Ákost, s mind a követeket, onnét egy kevés idő múlva bévivék Ali basához őket, a holott Barcsai Ákost csak magát megkafányozták, de többet senkit nem; a kivel igen keveset beszélvén Ali basa, elbocsátotta magától, de úgy, hogy menten oda az ő sátra mellé jöjjön szállásra minden véle lévőkkel; szót fogad Barcsai Ákos, noha szintén lemenőleg vala az nap, bé is setétedett, míg helyben telepedtenek a véle levők; másnapra viradólag igen jó hajnalban meg akarván indulni Ali basa, tudakoztatta tőle Barcsai Ákos, ő hol járjon? Amaz azt izente, ott járjon, a hol néki tetszik, akár elől, s akár a tábor után? Mentünk mi szegény magyarok egy csoportban, a mint mehettünk, és szállánk meg a török hadakkal együtt Zaránd mellett, a hová megszállásunk után csak hamar eljöve Szeidi Achmet fenn megemlített budai vezér a maga fizetett igen szines, és vitézi módra termett, s ahozképest is felfegyverkezett kópiás, szarácsias hadával, de már tisztól exauctoráltatott, és helyében egy Izmael nevű basa tétetett volt budai vezérré. Mene Ali basa sátorához, és minden tartózkodás nélkül szolgálának, hadának egyrészével bé az Ali basa sátorába (nem láttam távolkán lételem és a sűrű emberek mián; hallottam, hogy a sátor kertét is letapodták Ali basának), kivel igen keveset beszélvén, ki a sátorból, és akarván menni az új successor budai vezér köszöntésére, egy sáros patakon kellett általmenni, melyen jó új hid vala, és minden szolgálai, sergei azon akartanak általmenni, kiket megriasztván, láttam, hogy minden sáros hely válogatása nélkül csak mentenek utána, s kétfelől a hid mellett, a mint mehetett; a többi hada s tábora ez idő alatt Boros-Jenő mellett hevert, s maga is azon napon oda visszament. Mi is másnap jó

idején megindulánk mind az Ali basa táborával együtt, és szállánk Jenő mellé. Nekünk magyaroknak közel rendelkeznek tábor helyet az Ali basa sátorához, a hadak közepe táján, hogy akármely felől jöhető ellenség ellen is bátorságban lehessünk; de az is nem volt elég, hanem szorosabb gondviselés alá esénk; mert másod-, vagy harmadnapján oda szállásunk után egy csorbadsialja jancsárság sátorival együtt oly igen környül vőn bennünket szegény magyarokat, hogy még csak (követem légyen irva) szél felé való dolgunkra is, ki nem mehettünk, sem bocsáttatunk közülök egy éjszaka, s másnap egy ideig. A több előszámlált s következő rosz dolgoknak valóságát mutató előljáró jeleknek ez is egyik s majd ugyan kifejezője volt; eszünkben kezdők venni, hogy nem vendégségre akarnak bennünket fogni, hanem egyéb szándékok volt feltéve abban, hogy fejedelmünk s azzal lévő minden rendek rabság alá vettetenek, de mégis bizonytalannok voltunk, mi a célja a pogányságnak, nem tudtuk egészen: Erdélyre fenekedik-e, avagy Váradra? Láttuk, hogy a jancsároknak gyapottat osztogattak ki mindenfelé, s azok készítették abból a kanótot. Osztogattata Ali basa nekünk is magyaroknak egy kevés peszmélet, mivel társzekerünk egy is nem volt, hogy légyen minékünk is. Egy hétig mulatánk Boros-Jenő mellett, a hová Váradi Ibrányi Mihály jöve Váradról tudakozódni, mit értetlenek volna Barcsai Ákostól mellette lévő elsőbb rendek Várad állapotja felől, avagy micsoda gondolkozással volnának: hová igyekeznek a pogányság? Hihető általlátták, hogy Várad megvételeére igyekezik a pogányság, és tanuságot adván Barcsai Ákos és Haller Gábor eleiben, mint egy zsákmányos szolga (mivel szolgálainknak zsákmányra szabad volt kijárni, s nem háborgatták a törökök), egy estvefelé elmene a tábortól, és elmene Várad felé, az hová

békességben mehetett volt, noha mi azt nem reméltük, hogy bémelessen. Az mely reggel megindulánk Boros-Jenőtől Várad felé, azon hamar megindult állapotunkban érkezék hajdan Boros-Jenőben, akkoron Váradon lakott Tisza István nevü becsületes ember követségre Ali basához a váradiaktól, a ki Barcsai Ákossal együtt egy szerben ülven, menénk mértföldnyire Boros-Jenőtől Várad felé, a holott Ali basával szemben jutván, instált a váradiak képekben, s neveikkel, hogy ha ő ellenek indulatja volna, tenné le azt, ne háborgatná őket, mivel ők a portához való engedelmességben, és hívségben volnának; de semmi jó válasza nem lévén, sőt arra intette ötet, és ő általa a váradiakat, hogy Várad várát adnák fel vér nélkül a hatalmas császárnak. Tére vissza Tisza István Váradra; s mihelyt haza érkezett .
 egész várost, s készítették magukat
 Szeidi Achmet basát küldötte

(Több nincs).

ERDETI LEVELEK.

1603—1691.

1) *Belső-Szolnok megyéhez Bástától 1603.*

Georgius Basta Comes Huzlien. Liber Baro, Dominus in Sult, Eques Auratus, Sac. Caes. Regiaque Majestatis ac Catholici Regis Hispaniar. Consiliar. Bellicus Eiusdemq. Sac. Caes. Regiaque Majestatis exercitus et Regni Transylvaniae Generalis Capitaneus etc. et Paulus Crausenegk in Visindorff Sac. Caes. Regiaque Majestatis, Aulicae Camerae Consiliar. ac pr. Hungar. Superiorem et Transilvaniam Generalis Commissar. etc. Universis et Singulis Magnificis Generosis, Egregijs Nobilibus Comitibus Vice Comitibus Iudicibus ac Universitati Nobilium Comitatus Zolnok Interioris, Amicis nobis honor. Salutem et benevolentiam Nostri Commen. Mivel hogy immar az Országba Vagionk az Csaszárnak eö felsegenek, az mi kegielmes Urunknak Kegielmetekhez Való Kegielmes Akarattiat értésére Akariuk adni, és bizonyossá tenni felölle, mihez tarthassa Kegek is magat. Kjvántatik mi nallonk az Kegek Jelenléte; Haggiuk ezért es parantiolliuk Csaszartul nekünk adatott Auctoritasonkból, hogj Kgek mind feienkent Varmegyeirol ad vltimum diem huius Mensis Augusti oda jeöni tartozzék, az kapu Zamrol ualo Regestomokat Vellek el hozvan valahol az mi Szemeliönket hallia sine mora ulla et cunctatione. Secus nulla ratione factur. Praesen. perlectis exhiben. restitutis. Datum ex Castris ad Oppidum Zazváros positis, Duodecima die Mensis Augusti Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Tertio.

Basta m. p. (P. H.) (P. H.) Paulus Khraiseneg m. p.

A czimlapon :

Comitatus Zolnok Interior.

2) *Belső-Szolnok megyéhez Bástától 1603.*

Georgius Basta Comes in Huzt, Liber Baro Dominus a Sult, Eques Auratus, Sac. Caes. Reg. Matt. et Catholici Regis Hispanarum Consiliarius bellicus, Eiusdemque Caes. Matt. Sacratiss. exercitus et Regni Transylvaniae General. Capitaneus.

Hadgiuk parancioliuk, hogi ad primum diem Octobris az kapu szamrol Registromokat minden fogiatkozás nélkül Feiervarra Stenczel Krakker ott valo Udvarbironak Kezehez administralni tartozzatok, hogiha eö kegelme az praefigalt ijdeön hon nem lenne Zebenieben Daniel diaknak vigetek. Secus non facturi. Datum in Castris ad Devam positis decima quarta Men. Septem. Anno Dom. Millo Sexmo tertio.

Basta. m. p.

A czimlapon :

Generosis Egregijs Nobilib. Comittib. Vice Comittib. ac
Judicib. Nobilium Comittatus Zolnok interior.

3. *Bogáthy András*hoz *Bocskai fejedelem* főembereitől 1607.

Generose domine, amice nobis observ. salutem et seruitiorum Nrorum paratissimum commen. etc.

Megirtuk vala ennek előtte valo levelünkben Varmegjeivel Kegeknek az mi Kglis Vrunknak mindniaiunk nagi keserűségére az arnik vilagbol valo kimulasatt, kinek tartozasunk szerint utolso tisztességere es becsiuletos temetésere gondunk leösz, az miképen eö felge testamentomaban annak helljutt ott Erdelyben kedves hazaiaban Giula Feieruarott ugimint az reghi bodog emlekezetu feiedelmeknek temetkező hellieket rendelte hogi legien. Szándekunk az hogi, az iovendo Februariusnak első napian innen Cassarol az eö felge bechiuletos testeuel meginduluan tizen niolczadik szallasunk feiervarott legien. Ki felol Gubernator Uram is meg talallia Kegteket Varmegjeul. Kegteket azért Szeretettel intunk hogi azokra az napokra, az mikorra az eö felge becsiuletos testivel bé kezdünk érkezni, meg gondolvan hogi ez az mi Istenben el nyugott Kegls Urunk az mi édes hazanknak nem csiak valasztott feiedelme, hanem minden ellensegtul meg szabaditoia békességes állapotra hozoia és edes attia volt, azt is hogi az nagi Istennek áldasabol az eö felge birodalma Erdelien kívül is anniira terieduén hogi Magyar Orszagnak is Feiedelmi leuen ezekről az földekről is Urak és Vrfiak magok Szemilieken, es Varmegiek, Varasok követivel egietemben, sok becsiuletos kisiroi lesznek eö felgenek. Kegd is mennél becsiuletesebben lehet, az eö felge temetesen igiekezzek ielen lenni, seött mint illien fel haborodott udöben, minthogi az Ország csiak egi orbann is feiedelem nélkül batorsagoson nem alhatt, az te-

metes után meg értuin eö felgének, az orszagnak bator-
ságos megmaradása feloll, utosso tanacsiat és hasznos ren-
delesett és az mindedható Istent, egienlő sziuel mindniaion
segecsegul hiuan, az orszagnak meghi szokott szabad
valasztasa szerint ollij Successor felol gondolkodhassik az
ország egiutt, a ki Istennek eloszor tisztessgere, edes
hazanknak megmaradasara, eö felge hellieben méltó gond-
viselő, és Kglis feiedelmünk lehessen. Tarchia meg Isten
Kegdet io egessegen. Datum Cassovia 23 Januar An-
no 1607.

Eiusdem Gener. Dn. Vrae.

Praesidens

Paulus Niary m. p.

Fratres et Amici
 Petrus Alvinci m. p.
 Paulus Eörvendi m. p.
 Thesaurar.
 Simon Pechi m. p.
 Secretarius suae Sernte
 Testamentar.

A czimlapon :

Generoso Domino Andr. Bogathy de Bogatt
 Dno Amcio Nobis Observand.

4) *Bogáthy András*hoz *Rákóczy Zsigmond* fejedelemtől 1607.

Sigismundus Rakoczy Dei gratia Princeps Transilvaniae
Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Generoso fidelis Nobis sincere dilecto salutem et
favorem.

Az Mindenhato Vr Isten chendessegeth aduan az orszagban mindenfelöl, minthogy az elmúlt Colosuari gyűlésönkben az sok fogyatkozás sulysága miat Kegk semmi Contributiora nem mehethe halasztuan alkalmasb üdöre. Az mint eleitöl fogvan Zent Mihály napban megh kellett lenni az röuid gyűlesnek; mégh mikor az uéghhazak türhető állapotban leuén az eö magok jeövedelméböl fizethettek benne leuö louagh, gyalogh vitezeknek. De az mint mostan minden tartományok el pusztultak semmikeppen az Orszag segítsége nélkül az uéghhazakat el nem tarthattuk, holott mostann is Lippay Jeney Vice Capitanyok, hadnagyok teöb egy nehan Castelybely uitezekkel egyetemben jelen uannak szorgalmaztatuan benönketh fizetésekerth. Azon közben az keth hathalmas Chaszartolis keöüethink érkezven erche Kged az keth hathalmas Chaszarnak az Országhoz ualo jo akarattyath. Mindezekert az tanach Vrak jo techeséböl az előbbely jo szokast keöuetuen, szüksegheskeppen rendeltönk Enyedre, ez jeöuendö Zent Mathe napjara, az az Septembernek huszegyedik napjara, egy reöuid Orszaghos gyűlést Kegdet szeretettel intyük, hadgyuk is, az megh irt helyre és napra az reghi mod szerent minden okuetetlen jelen legyen, hogy mind az felyöl megh irt szüksegekre ualo Contributio felöl, mind pedig az keth hathalmas Chaszar keözth, ha mi olly dologh jöne előnkben ki minketh is il-

letne Orszaghul, arrol is Kegh keözönseghes erthelemböl uegezhessen minden joth. Secus sub poena Contributio- num non fact. Datum Alba Juliae 27 die Augusti Anno Doni 1607.

Sigismundus Rakoczi m. p.

A czimlapon :

Generoso Andreae Bogathi de Eadem Comiti Com.
Zolnok interioris ad fideli nobis syncere dilecto.

Steph. Kassai m. pia.

5) *Daniel Mihályhoz, Bethlen Gábor fejedelem-től 1618.*

Salutem. Leveledből szorgalmatos vigyazástokat értjük, melj igen iol vagyon, éss noha az Brassaj Biró az ytak felszabadítását nekem igen bizonyoson iria azon keppen az basa ala haladasat mindazaltal az vigyazas ugyan igen kívántatik, valamigh az Pasa Dunan innet leszen. Azért 600 emberetek mjndenkor rendel legyen az hauas alatt valo falukon . vagy háromban, a teob hadis olj keszen legyen azonban, mihelt kívántatjk azonal viritim insurgalhassanak — Beldi Uramal egyet ertny. Az hajduk hogy alol reatok ne jarianak, annal inkább, hogy ne szálljanak serio demandaltam Teoreok Istvannak, valamith erthecz bizonyost, minket tudosits is mindenekreol. Vegezetre igen szép s igen megszaradoth eoregh füresz deszkat ueless mingyart en szamomra csyak 200 ne teobbet hator, de az a 200 deszka igen szep szaraz ess egyaranyu legyen mjnd hoszara, szelessegere, küld ki igen sietsegel magad bizonyos emberet rendelven melleje ide feiervara hozassa ejell nappal, magam házajt akarom megh padimentumoztatnj uellek, szarazak legyenek igen, az arrat az Breczkj vamrol adasd megh sijetseggel küld kj; legy egessegben Albac die 4 9bris 1618.

G. Bethlen m. p.

A czimlapon :

Generoso Michaeli Daniel de Vargias Trium Sedium Siculicalium Sepsi Kezdi et Orbai Vice Capitaneo et fideli syncer. nobis dilect.

6) *Daniel Mihályhoz Bethlen Gábor fejedelem-
től, évkelet nélkül* *).

Salutem. Mivel szegeny Istenben boldogul Idueszt szerelmes Atiankfiatol elmarat Arvaknak Isten szerencse-
jet parancsoluan senkinek az szerencsijeith megh nem tartottuk, éss így mostan az ket leanj aszonal teob Anna Aszonj mellet nem leuen, akarnank ualamj jo rendü ne-
mess emberek gyernekit negyet ha teob nem lehetne is le menj az vegre hogy ha Isten hazassagunkat megen-
gedne lenne magyar frauczimmerrel is kjneleleibe mennij. Horuat Istváne Aszoniom monta nenednek ess Comendalta Evrdevgh (?) mihal keyzepssev leanyat illendevnek, hiasd magadhoz Evrdevgvt incsij megh hozza maga ala, ess bizza gongya viselesit nenedre megh njugodjek abban, hogy ha Isten szerencsijét parancsol leanyanak oly tisztessegesen haza adattiuk kit maga sem remellet uolna haza adasara bator gongia ne legyen es addig is ugy uiseljk gongiat az mint tisztesseget szereteo vduarhoz illik, valaszt varunk tevlléd, ess magad is ad 20 Augusti Jevj Tordahoz mjuel kj megvunk, ercsy magamtvl mihez tarcsijatok magatokath, legietek egessegeben Albae 27 July.

G. Bethlen m. p.

A czimlapon :

Egregio Michaeli Daniel etc.

*) Lásd az idemellékelt fac similit.

7) *Memorialle Pro Gen. Dno Joanne Daniel**)).

- 1) Ez dologhban legelső az Istennek segítségül hívása.
- 2) Mind ket részre nevezve, az dolognak igen secretumba tartása.
- 3) Az Szemelynek idejenek természetinek Abrazattyanak, formaianak, termetenek, mindenek felett pedig jó erkevlczinek, igen szorgalmatoson az menijben lehet leglitkossabban, de igen igazan való megtudakozása, s maga viseletinek is meg ertekezese.

Az személyt az mi jllleti mindenek felett való legszebbet nem ugyan mindazáltal olyat kiuannak ki tekintetre melto, és az egymás szeretetre alkalmaztos lenne, egiebirant ha ábrázattya nem szép is nem is kell benne törekednj, azt pedig, az természet munkai által nem festekek által valonak akarjuk lenni.

Ideős leant is, mely ad summum az tizenhet vagy tizennyolcz esztendeött meghaladta el nem veszünk.

Természetiben szelid, Istenfeleő, buzgo, nem mérges hebehurgia természetűet kiált keuannánk, ebben mind az által az maga viselesben nem mindenesteől az magyar formara nézünk, hanem az ott való szokashoz képest, mind az által ott is ugyan sokaknak természetekhez képest szokott lenni az magauseles is.

Termeteben igen nagyon ottromba ne lenne, ha-

*) Ez érdekes utasítást Bethlen Gábor fejedelem küldé Daniel Jánosnak, midőn őt a maga számára feleséget kérni küldé; ki is hozá fejedelemnőül Bethlen számára Brandenburgi Katalin hercegnőt.

nem keozep, az az ne tellyességgel ;kiczin ember, derekabann jarasaban illendeo és noha az igen titkos dolog mindazáltal természetben valo epsége feleol szorgalmatosan kellene tudakozni, seott jövendeoben ha az dolognak touab kellene menni aszt ugyan nylovann is meg kellene kerdeni.

Magaviselesehen rusnyat az ott valo allapothoz képest is felette szemtelent nem jauallunk, az keuelyseg nélküül ualo tisztesseges modossag szemer-tesseggel egyezoleg batorsag nem artalmas, de az tekozlassal ualo köntösbeli luxus is nem az magyar humorhoz valo.

Az jo erkölcsöt az mi illeti, az az Istennek kiualtképpen valo aiándekja ugyan, mindazáltal nemzetik természet szerent is, beuetetik neuelletes, es rosz tarsaság által is az minthogy azert semmire kellök az hazussághban is minden teobb requisitumok az nekevl, ugy mindenek felett ennek is kell leg jobban vegere menni.

- 4) Ezek utan meg kell tudni ordinarie micsoda dostt szoktak uellek adni az kiket eddig el adtak azoknak mit adtak, ellenben azok is mit keoteottek.
5. Ha az eoregbiknel, az kissebb szerüek iteltetnenek alkalmasabbaknak az eoregiebbik eleott el adnak-e.
- 6) Az kikett eddig el adtak azokkal ordinarie meny emberbeol allo Uduartt mind külseo belseo Czeledett adtak és rendelték, és azoknak tartasokra voltak e obligatusak az elueueök. Egyebkent is Poharszekekett, s mindenfele supellectilcket szekereket mennyt es mi moddal valokat.
- 7) Miczoda állapotu es mellosagu s ertekü emberek hazasodtak abbol az hazbol. Az eluitelbeu micsoda moddott, rendett tartottak, s expensatis czelekedtek.

- 8) Tisztesseges es becsülletink serelme nélkül valo moddal expiscalni kell, nem frustraltatnank e az dologba.
- 9) Ezeknek megertekezesebenn valo modok feleöll mi-czoda levelekett kikhez fog irni, es azt mint is dirigallya Bisterfeld Uramtoll meg ertven eö Kme keö-esse is.
- 10) Ha az dologba egész alkalmatlansagott latt eö Kme ne kesedelmezzek az haza Jöuetellel, azonba erte-kezzek masok feleöll is. De ha Isten uezerli uttyatt hogy alkalmatoss személyt is mutatt, leuel altal tudosiczon. Um omnibus Circumstatiis beöseges infor-matiouall es maga tisztessseges modok alatt ott fen uarion uiab tanusagott.
- 11) Noha az masadczori Instructiokor lenne annak bizo-niosb ideje, mindazaltal addig is nem artana expis-calni az Elhozasnak modgyatt, annak uttyatt, utyara valo expensat, Comituiat és egieb affelekhez szuk-seges állapotokatt.
- 12) Ninczen ugyan meg czalhatatlan keöuetkezes abban, mindazaltal nem is artalmas megtudakozni az teöbb onnan hazasitottaknak eletekett, s magok uiselesett.
- 13) Az tudakozas azoktol lehet ugyan az kikteöl az al-alkalmatosság mutattya, mindazaltal az valamely haz-nak jott kiuanni meg az velkes vagy hibas dolgot fedezgetni szoktak, azert p. sua prudentia magunk és masoknak is beoczülletek serelme neküll, nem árt ha tudakozik, ellenkezeö felekteöl is.
- 14) Az igen igazan valo kepnek leiratasa es kuldese fe-leöll felette igen szorgalmatos és szemes legien eö Kme.

8) *Bethlen István erdélyi gubernátor mandatum, 1622.*

Stephanus Bethlen de Iktar Comit. Huniadiens. et Maramarusiens. Supremus ac perpetuus Comes Seg. Reg. Hungar. intimus Consiliar. Regniq. Transilvaniae Gubernator etc. Nobilibus Agilibusq. Martino Csiszér de Gidofalva Thomas Gyujto de Martonos et Jakobo Király de Szentgeörgy in Sede Siculicali Sepsis existens. Salutem et omnium prosperitatem. Sepsis Zekben Eettfalvan Iako Gyujto Miklos Uramada értésemre supplicatioja által jelentvén, hogy Besenyeyi Köuer Istvannal történek volna Kegtek előtt ilyen allandoalkuast, és vegezést hogy az mely malmot építettek volt Simon reti nevü helyben mely malomhoz kilencz embernek volna része az eö reszet adta az meg neuzet Exponensnek, ugy mint kilenczedet mind helyeuel és haznauaal egyetemben in Summa florenor. harminczkettö eörögbe, ad utrumque sexum ea Conditione, hogy ha meg nem allana az Compositionak Continentiaja szerent valo kötest, tehat ezer forint vinculumon maradgion az meg nem allo fel, de a mint jelenti az Exponens, semmikeppen az más fel, tudniüllik Köuér Istvan meg nem állotta, hanem tölttest csinálva az malomnak ártalmara, eö violalta elsöb az Compositiot könyöröguen azon ennekem, hogy annak rendi s mondja szerint Keglekk serio demandalnek, hogy Compositionalis leveleknek Continentiaja szerent az ezer forint summarol exequalhatna. Rebus sic stantibus Intem Kegteket Söt parancsolom is serio, Kigtek az leuelem latua az meghirt Köuer Istuannak javaibol akarmi neuell nevezendokbol, nisi legitimum aliquod obsistat Impedium eutum az meghirt ezer forint summarol melto Executiot tegyen és az malom artalmara valo csinalt tölttest is az viznek folyása elöl hanyassa ki Kegtek velli, hogy engemet ne kellessék

töbször azon dolog felöl requiralni és busítani. Beneua-
leant nec secus ullo modo faciant. Datum in Ciuitate Co-
losuar die decima sexta Mensis May Anno Dni Millesi-
simo Sexcentesimo Vigesimo Secundo etc.

Stephanus Betthlen m. p. (P. H.)

9) *Daniel Mihályhoz Brandenburgi Katalin
fejedelemnőtől, 1630.*

Catharina Dei gratia Marchionissa Brandenburgiae, Serenissimi quon. Principis Gabrielis Dei gra. Sacr. Romani Imperii et Tranniae Principis Rta vidua.

Generose sincere nobis grate Salutem et benevolentiam affect. Mostan utunkban hogi Aluinczen megszalan ide fogarasi házunkhoz leön Jeöuetelünk; egy wislaczkank kit maga is iol tud Kgd eltévedvén; bizoniossan atak értesüinkre; hogy mostan Daniel Ferencz kezínél volna kitöll kelessék requiralni Kgdet Iniungaluan neky; az vislatt keresse fel; es az levelünk megh ado udvary szolgánk kezehez adassa; Ugian Serio hadjiuk Kk. Benevaleat. In arce nostra Fogaras die ultima Sbris 1630. etc.

Catharina m. p.

A czimlapon :

Generoso Michaeli Daniel de Warggias Trium Sedium Siculicalium Sepsi Kezdi et Orbaj Iudici Regio, ac Curiae nostrae Manstro nobis sincere grato.

**10) A Mikes családhoz I. Rákóczy György
fejedelemtől, 1637.**

**Georgius Rákoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium
regni Hungar. Dominus et Siculorum Comes.**

Generosi fideles nobis dilecti, ac Generosa Dna nobis grata, Salutem et favorem Nrum. Magadnak Mikes Zsigmond hiuünk udvarunknak tetele alatt egy héttel ennek elötte, mint parancsoltunk volt; hűséged felesegenek, és fiaitokkal is Mikes Mihálynak, Jánosnak és Pálnak, Tarnoczi Sárát az egész keresztén uilágon hallatlan, gonosz, rut, példára esett elragadásból, hogy edes Annának feleséged megh adatha az az ifiu legenyekkel, mivel hon volt az hallatlan gonoszsaghnak megh cselekedesekor; az leghenyek penigh adnák megh, alioquin az uestek kettözuen derhek is; a leghenyeknel leven a commissio, hűséged meglathotta, es megerthette s feleséged is honn nem leve commissionknak megh uitelekor, micsoda walasz tetelekkkel maradtak megh az ifiu legenyek gonosz cselekedetekben ualo megh általkodásokban, azt is magoktól megh erthette hűséged: nekünk mind azt megh iruan hűteők szerent ualo Relatoriaba Daniel Mihály urammal Zabolara ment feő feő rend hiveink mindjart ell, Daniel Mihály ur előbbi Kglmes parancsolatunknak megadasaba zoual ualo izenetünknek megh megmondasaban; s mi valaszt wöttek arra megh nevezett fajtok, s micsoda hallatlan wakmerő mereszseggel tartották meg az leánt; mellettünk leveő tanács ur hueinket és minden uri feő feő rendeket behiutuán, publico olvastattuk megh az Relatoriat, és eő kglmeknek pria consultatioiok, discursusok utan egyenleő censuraiok és deliberatioiok ez löt; az panaszkodo keserues aszony esekedesere keöniorgesere,

parancsolnank uiobban serio mind hűsegednek felesednek, s fiaitoknak, ha az leannak Mikes Janossal felesedgööl ualo maradasra szabad io kedue akarattia nem uolna, adnatok meg tisztessesegen és tisztasagaban ualo serelem és megbántás nélkül edes annyának az leant, alioquin ot-hon ualo tiszt. hiueink az aszonnak kiuansagara és instantiajara praesidiummal is uennék el egi altaliaban, és edes annyának adnák megh: minek okáért az eö Kglmek eggiszeö Censuraia és deliberatioia szerent: hűsegednek Mikes Sigmond és Kglk Mikes Sigmondne aszony is superabundan. igen serio hadgiuk és parancsolliuk, mind az előbbi commissionkban megh irott melto igaz ratiokatt mind az fiaitok cselekedetinek rettenetes hallatlan gonoszságát az Istennek szent parancsolattiat, az egész keresztien vilaghnak toruenyétt; s immar utollyara mellettünk levő tanács ur: s egieb uri és feö feö rendeknek eggijezö censuraiokat méltoképpen szemetek előtt uiseluen, Tarnoczi Sarat maga szabad io kedve és akarattia ellen ereöuel fiatoknak ne tartsatok, hanem adgyatok és adasatok megh keserues szegeny annyának, mert ha nem cselekeszitek, ez utan egi általliában az aszonymnak keserues panaszolkodasara keöniörgesere magunk akarunk minden oltalommal és megh szabaditassal lenni nekie halogatas nelkeöl, az ki ne talam mind magatoknak, fiaitoknak nehezben fogh esni. Tijs penigh Mikes Mihály, Janos és Pál touab az uakmereö gonoszsagthokba eleö ne mennijetek semmikeppen, hanem Tarnoczi Sárát minden gialazat, és tisztességében ualo megh sértes és bántás nelkeöl megadgyatok edes annyának, mert az mint ez eleött is megh irtuk büntetetek duplaztatik megtartasaval mind ezekreöl penigh most is minyajatoknak izentünk szoual is Daniel Mihály hiuünk által, adgyatok hitelt szauának s alkalmaztatatok melto igaz kglmes parancsolatunkhoz ma-

gatokatt. Secus nullo modo fact. Datum in civitte nra
Segesuar die 1 Decemb. Anno Dnj 1637.

O. P. S. Hanem ha kinek keözzülletek az leanyhoz
hazassághnak szine alatt ualami praetensioia uagion, az
persequálja teörveny szerent.

A czimlapon :

1637 1 Xbr. Segesuar. Ad Familiae Mikes, in negotio
rapta Sarae Tarnoczi.

*11) Daniel Jánoshoz Lorántffi Zsuzsánna
fejedelemnőtől 1651.*

Susanna Lorantfi Celsissimi quondam Domini Georgij Rakoci Principis Tranniae, partium regni hungariae Domini, et Sicular Comititis etc. Relicta etc.

Generoso D. nobis honorand.

Miel jmmár Isten Kegmessegebeöl Rakoci Sigmond Fiunk lakadalmanak terminussa ezentul elerkezik, elhiszük Kemeny Janos ur eö Kegme is edig requiralta kegdet akkorra ualo gazdasag feleöl : Kegdet azért mijs kerjük, arra az állapotra ualo kijeöuetelit ne neheztellye, ugy hogy az terminus eleött mely 26 Junij leszen, másfél héttel lehessen Pataki házunknál, kegmedteöl mijs keduessen veszük. Tarcsa meg Isten jo egessegben Kgdet. Datum in arce nra Munkacsien. die 19 may 1651.

Susanna Lorantfi m. p.

A czimlapon :

Generoso Dno Joanni Daniel de Vargias Trium Sedium Siculicalium Sepsi Kezdi et Orbaj Supremo Judici Regio etc. nobis honorand.

12) *Daniel Ferencznek Kemény Jánostól,*
1654 *).

Szolgálok Kglđnek édes eocsem Ur, és Inteöl minden jokat kevánok.

Kglđ levelét nagy szeretettel vettem, elsoben is az mi illeti Daniel Janosne Aszonyom hitván szolgainak allapottikat, kik zaszlok ala akarnak iratni magokat, semmikeppen azt Kglmetek megh ne engedje, seöt hogy ha oly ualami kötése vagy végzése nem volt Daniel Janosnénak velek, nekem teczenek, hogy aszonyon eö Kglme kapatna megh bennök és köthetne nyakon azt én nem látom alkalmatlannak az mi Kglis urunkat eö ngat is informalni affelöl.

Hogy Kglđ az Doboka varmegyei székre kiküldötte emberét, nem árt ugian az vigyazásra nézve, mindazáltal az törvényes székeknek megh indulásának mégh ideje nem volna, en penighlen . az levelek hanyagatasaban eleget munkalodtam, és az leanyom reszere alkalmas leveleket talaltam is, ugy hogy, gondviselés által eltemben nem igen felthetnem kezeknel levő joszágokat : de az Kglđ kezenel levő joszágok más varmegyekben leven, azokrol valo levelek ugy hiszem nem conservaltattanak szegeny Banffi Margitua, az minemü leveleket annak okaert Kglđ reszere is valami haszonra valonak ismerhettem lenni

megh jedzettem melyekből ugy látzik, hogy perpetuitas bonorum forogvan, nem concernalna varmegyét, ighen . itelnem lenni, hogy ha Kglđ maga láthatná az leveleket és szembe beszélgethetnének felölle : mert...

.terminus is leszen nem sokara, Vrunk eö nsga is pedigh magyar orszaghi birtokában ki menni igyekzik, együt nekem is utam leszen, mert hatalmas kárainban járo dol-

*) Lásd a fac similit.

gaim vadnak nekem is oda ki. Kemény Boldizsar uram-
ért elküldött eö nsga ide érkezni, az introductio felöl
terminal eö nsga, kiröl Kglmetekat mindjárt tudositunk
eöcsem urammal egygyüt. Az gazdalkodás dolgából eö
Kglme maga részéről fogh praezidealni, abbol az Ke-
gelmetek magok emberséghe, ha gazdalkodik is nem
is eö Kglmének, de az Fejedelem Commissariusi az
szekhez menendö keöveteké leszen, hogy azoknak gaz-
dalkodások felöl ne praezidealon Kglmetek az bezzegh
illetlen dologh volna. Ezek utan tartsa Isten io egés-
ségben Kglmeteket. Datum Albae Juliae die 23 aug.
1654.

Kgldnek szeretettel
szolgaló attyafia

Kemeny Janos m. p.

A czimlapon :

Generoso Dno Francisco Daniel de Vargyas, Judici
Regio Sedis Siculicalis Udvarhely Supr. etc. Dno et
Fratri mihi obser.

Külaxim:

T. Kartites Amzites P. n. l.
Fevener Hamto n. l. m.
mas goadaro Hamto n. l. m.
az u. l. m. t.

13) *Daniel Ferenczhez Béldi Páltól 1659 *)*.

Rabi állapotom szerént valo szolgálatomat ajánlom uram kedk, és Istentüll szerencses eletet kevanok kedvesivell együt.

Seredab. irt Ked levelet uram tegnap ugy mint 27 martij vettem az . akkor egessegeben letet eörömel ertem, kévanom ezutan is szerencses és egesseges eletet Kedk. Ked irásából értem, hogy Ked ennyi időre nem vette egy levelemnél többet, megh lehet az fogyalkozas eshetett az megh nem vitelben, de az irasban és inen valo elküldesben fogyalkozas nem volt, mert az mint az alkalmatosság hozta, az idő engedte, jedzesem szerent is emlekezem rea, hogy sokat is küdtem, Kedk uram megh szoalom Isten megh szabaditvan jo akaratyat, hogy Bethleni és Peterlaki állapotok felöl jo akaratyat igeri és szabadulasomba valo igyekezetit faradságot ajanlya, hiszem Istent engem is megszabadit. (ha az Eő dicsőségére ugy lészen) az mi uram az Bethleni dolgot illeti szegény Kekedi urnak Bethleni és kodori Donatioja ugy sonalt, hogy Fiu agon leveő Legatariusitol ki se valthasak az mint Kdk jo emlekezetiben lehet Keddel menven egyszer (feiVarari gyűlésben leven Ked is akkor) az akori Conservator Peterdeakhoz az cancalariara ala, az liber regiusban donatiokat keresünk vala Peterlakarol, akor Ked is hanyvan az liber regiust mind az Bethleni, Kodori donatiokat olvasa Peterlaka, Poka, Unoka, ez haramrol egy donatio vala. Sok hanyassal maga Peterdeak emlekezvén rea ugy keresé fell, az Kodori donatio in specie nalam megh van, mivel azt Haler Istvan uramnak atla ugyan, mivel megh akartam akor

*) Lásd a hasonmást.

szolitatni, kiben Henter Peter volt versatus, azon stlussal van az Bethleni is, de akor superstes volt az aszony (és mivel az Testament ugy sonalt, hogy ha Babarczi Anna eleteben ki valtanak Bethlent a suma libera dispositioja legyen az Aszonynak, ha penighlen nem váltak ki holta utan ream szalyon) nem volt mod bene, hogy az donatiojat és arol valo igassagat cir-calhasa, magam szamamra idő nap előtt aszt edes so-gorom, mivel hogy mostani urunk ugy ertem igerte Haler Gabornak, nem lehet ugyan, hogy Eö Nga el-adhasa helyesen az én igassagomat, mert nobilis non nisi legitime citatus respondere tenet. s nem kensze-rithet engem arra senki is erővell, hogy igassagomat Tablaval vagy Tanaczal revidealtassan, fel pereesnk penigh ha teörvent tesznek leszal, ha uram mindazáltal Ked anyi jo akaratyat mutatya, hogy vagy maga vagy mas által punctatim Eö Ngok eleiben adni nem difficul-talya jo modal conscientiajál, ugy gondolkozom bizonyal meg nem fojtya igazságomat (de interim im Felesegem irasából ertem egy joakaro uram irta, hogy csak vi-gye ki igassagat Berzterczere, mert eligazitják az dol-got) ki hogy ugy lenne, hogy az irant valo rendszegh (?) frustraltatnek, mint tacito captalan és mester előtt pu-blice is legyen protestativ fell Felesegem reszerül, és ha iktattak is bele contradictio mind publice, mint ta-cite annak mogya szerent hiszem Istenemet engem is szabadit, és ugyan nem vesz el igassagom jeövendő-ben is, az Istenért mivel sok az mestersegh semmi-kepen vagy contractusra lepni, vagy penzt felvenni feleségemnek ne engedgyen ked, noha mindazáltal nem remelhetem, de az mind az felyül irt joakaro uram-nak maga ajanlasai irasai, ugy latom, hogy igen ha-mar akarnak eligazitatni kihez kedvem nem volna nagy.

Az mi az Peterlaki dologh, hogy Bodoni ur bele szolt és közeleb valo verseget praetendalyak, kihez kepest imar elestem volna melölle nemelly velekedes szerent, különben van az is, mert uram az Fiscus juridice nyerte el kolosvari terminuson Farago Andras es Bodoni Györgytüll nem csak azt, hanem minden josszagokat azon jussal adta Keds urunk, es per contractum marat az Kekedi uramnall, megh tetszik penigh hogy juridice convincaltatott Bodoni uram praedecessori az mint az orszagh annuentiaban az aprobata constitutiok utan hamar avagy előre az Fiscalis Josszagok articulusban iratak és kiadatak abanis expresse meghvan hogy Peterlaka tetet Fiscalisa per not. kit Ked maga is jól tud és így regen eleset atol az versegh Bodoni uram de uram, ugyan nem versegemre keresem azt, mert en Kekedi urnak legatariussa vagyok, Kekedi V. igassagara keresem, ha elidegenedven mar Bodoni versege megis bele hathatot az aprobata constitutioba az Potentiariusokrol irt articulus szerent talam procedalhatok az én reszemről is, kozelebb penigh Visken oly articulust ira az orszagh, hogy ki az hadakozas alat potentiat patrolva valakit violenter valamit occupalna, bar praescriptiot pacifice töttenek is benne, interim ne tulajdonittassek pacifica praescriptionak; és így talam ez is segitene nekem elsöben, azert édes sogor uram mint bizodalmas atyamfiat joakaro uramat Kedet kerem pro sua prudentia ne difficultalya mellett faradni es a fundamento beöven articulatum megh ertetni urunkal vagy maga, vagy mas által, vagy fontos supplicatioval, mert nem gondolhatom sem egyikben, sem masikban, hogy hatra maradgyon igazságom, ha lesz kinek megh érteni, ha ugyan nem accedál avagy am csak sequestratio lenne ram, mar megh halt

az aszony, a ki bírta, ha ugyan én sem, hanem semiletkepen (?) nem procedalhatnék legyen contradictio protestatio. Kednek joakaratyát megh szoalom. En sulyos rabsagot viselek Uramhoz valo hüsegemert es nemzetemhez valo szeretetemert, mert bizonyosagh Isten, ha pásztor nélkül akartam volna nyajamat hadnom, mint mások emberi mod szerént szolva és hitemet, kit Lengyelországban az Uarya (?) vize mellett nekiek tettem, hogy csak maradgyak megh együt elek halok velek, falban rugni akartam volna, en is nem volnek most pogany rabja, másoknak csufja, de Istenel így volt végezve; nem tudgya akar ki is holta napig mit erhet, jo az Isten az ki ream adta, aldot erette; vagyon hatalma elvetelere is, és bizonyosan el is hiszem elveszi rolam valamikor ideje el jü; nyomorusagomrol eleget irhatnak, de mivel mostan is mind hoszas irasomal sulyos dolgaimal igen bizodalmasan requiralám, teöb irasomnak nyomorusagaimnak olvasasaval terhelni kdet nem akarvan, Ajantam Istennek gongyaviselese alá Kedet. Datum Hopanhan die 28 Martij 1659.

Kedk igazsagal szoalni akaro
szolgaja rab

Beldi Pall m. p.

P. S. Edes uram sogor, Ked által nenemnek és Daniel Istvan ecsem uramnak ajánlom szolgálomat, Isten Ked. eörömére eltesse tarcsa megh bizony siböl kevanom. Istvan ecsém igyék gyakron szabadulasomert (de nem sarmasagi modra igyék) nénem asz. penig imadkozok; az Istennek hala en is it akor ihatom az Neszter vizeben, mikor kivanom, noha masnak engednem nagy eörömet már; az melet uram

mind magam, mind szegény feleségem, nevetlen gyermekeim ne legyenek elfelejtve, kik előtt (kiben mindazáltal nem is ketelkedtem.)

Hogy Kedk inkább eszebe juszon, mikor az liber regiust hanyagatyuk vala, akor azt akarjuk vala keresni (az mint Haler Istvan azt alatta, hogy az Eö Felesege aquisitive (?) aban az joszagh (?) azért Kekedi Sigmond nem hagyhata ell), ha benne az aszony neve az Donatioba, ezt azért iram megh, hogy ked inkább rea emlékezék.

A czimlapon :

Tekintetes Nemzetes Daniell Ferencz Uramnak.

14) Daniel Mihályhoz Kemény Katától 1667.

Kglmednek mint nekem bocsülettel valo joakaro uramnak ajanlom szolgálatomat; sok szerencses uj esztendőknék eresevel s eltöltesevel boldogicsa Isten kdt kedvesivel edgyüt szivből kévanom.

Istennek eö szent felsegenek bölcs tetzese a keresztény anyaszentegyhaznak jo rendtartása serze a hazassagbéli szent szövetséget; arra nézve azon kedves nagyobbik Fiam is Tktes Nemzetes Bethlen Farkas, joakaro Uraink atyánkfiai s az én anyai tetzésemből is ennek előtte valo jdőkben jedzette volt el maganak jövendőbéli házastarsul nehaj Tktes Ngos Giletinczi Ostrosits Miklos ur hajadon leanyat Tktes Ngos Ostrosits Borbara Kis Aszonyt, kinek lakadalmanak ideje s helye rendeltete ez jelen valo 1667 esztendőben febr. 21 napjara Lipto Ujvarba celebraltatni, melyre nézve kgdt mint joakaro uramat mind az aszonyal eö kegyelmével együt kerem faradsagat ne szanya, hanem pro 20 Febr. kiben sirato testvére jelen lenni ne nehesztelljen, hogy Kgd jelenletevel ekesitessek kedves Fiunk affigalt helyre valo menetele mind penigh lakalmi solenitassa. Mely Kglt joakarattját Fiammal együtt megh igyekszem Kgelk szolgálni. Tarcsa Isten Kedt kedves jo egessegen. Datum jn Keresd die 4 Januar Anno 1667.

Kgdk becsülettel szolgá

árva

Kemény Kata m. p.

A czimlapon :

Tekintetes Nemzetes Daniel Mihály uramnak, nekem joakaro uramnak adassek.

15) *Daniel István anyjához, 1679.*

Istentül idvesseges hoszszu életet, jo vigasztalast kivanok édes bizodalmas Aszonyom Anyam Kdnek.

Ez csak szerencsere kovetet alkalmatossaggal is nem mulathatom el edes Aszon Anyám, hogy Kdt ne tudositsam magam nyomoruságos életem felöl. Azert én mégh ez nyomorusagh vad helyinn nagy szükségim között Innek aldassek Sz. neve erette egessegem felöl szenvedhetöképpen élek, noha varnam igen nagy ohajtva, ha az én Istenem Kgdet szives erettem valo nyughatatlankodásának boldogulásával mar egyszer megh vigasztalná. Mellyben ugy hiven, hogy most es Nalaczi Ur megh jövetelennis szorgalmatoskodjék Kgd, világi külső mod szerént gondolkodvan rolla én nem tudom mi akadalyozhatna megh, hunott Erdelyben senki több ilyen Rab nincsen mint én, noha gondolkozom azon, hogy ha hamar tanálna Gyüles lenni, netalan halasztanak azon alkalmatossagra, de már ezen dologhoz az Országnak semmi köze nincsen, vagyon egeszen Urunk eo Nga Kezi között, és hatalmában és az urak ő Kemök Keresztyensegekre hagyva és maradva, mellyre nézt hiszem és bizom az én Istenem Kegyelmessegihez, hogy mind Kgd szives jo edes Anyai törekedesin, mind szegény arva gyermekimen talani megindulnak az Urak, es toab tartatásomat nem halasztják. Bizony dologh eddigh is szivesen vartam Kgd tudositasat: de tulajdonítottam annak, hogy eddigh nem lett, ne talam valami jo remensegh alatt valo dologh mulattatta el Keddel. En edes Aszony Anyam Kd semmi uj dolgokrol nem tudosithatom, hanem kerem csak igen bizodalmasan Kdt, most advan Isten jo tágasságát és alkalmatossagat az törekedésnek, ne neheztellye az eret-

tem valo fáradozást, Istentül boldogittalást veszen Kgd erelle. Ezzel az Istenemtül áldást kívánván Kgd szives faradsagara és törekedesere ajánlom Kdt eö Felsege böseges Kegyelmben. Irtam Déva várában 1679 die 6 Febr.

Kgd megh nyomorodott Fia
igaz szogája

Rab Daniel István m. p.

16) *Bornemissza Anna fejedelemnő levele
Daniel Mihályt illetőleg, 1681.*

Anna Bornemisza Dei gra Principissa Tranniae partium regni Hungae Dna et Siculor. Comitissa etc.

Gener. Egr. nles Agiles et srenni fideles nob. grati. Salute. et gra. nra! Méltóságos Fejedelem Ur eö Kegyelme parancsolattya, és mellettünk levő becsületes Tanács Uri rendekk is egjgjező tettzesekből nemzetes Vargjasi Daniel Mihály Ur rendeltetven Kgltekk és hüsegtekk, mind Vargjei és Szekelysegetöl, az Hazanak vegh helyeiben Vigyazask okaert kiküldetett minden Hadainkk előttök járojárul : expedialtuk eö Kglmet Kgltek és hüsegtek közib. elégséges Instructiovvval ad 18 Men. jelen lenni Tekintetes és Nagos Losontzi Banff György Ur eötsénk által instellaltatva eö Kglmet Kgltek és hüsegtek eleib. Kglmetekk azért és hüségtekk, hozzánk és hazájához tartozo kötelessegere becsületire Kglssen és igen serio parancsolljuk : említett Fejedelem Ur eö Kglme parancsolattjat, és az Urakk is eö Kgkk tetszeseket ez irant, igy ertven meg nevezett Daniel Mihály Urat megirt eötsenk eö Klme instellatiojaval illendö becsülettel acceptalni előttök járo-joknak agnoscalni, és mind subsistálásában mind tovab valo meneteliben s mind resistálásában és az haza közönseges javat illetö minden dolgokban eö Kglmétöl függeni, és eö Kglméhez illendö engedelmesseggel lenni, s rendeléseitöl halgatni el ne mulassa. Secus non factr. Datum in Castro nro Ebessfalva die 9 7bris 1681.

Bornemisza Anna m. p.

A czimlapon :

Gener. Egr. nolib. Agilib. et Serennis Capitaneis, Duc-
torib. Vexiliferis Decurionib. caeterqu. gregar. univer.
militar. hunc ex Cottib. Colosien. Dobocen. et Szolnok
Interior. Sedibusqu. Sicul. Sepsi Kezdi et Orbai Csik
Gyergio Kaszon et Udvarhely, ad excubias. pro pu-
blica necessitte in locis necessar. fier. per nos deput-
tis expeditis et consillis et fidelib. nob. gratis.

17) *Daniel Mihályhoz I. Apaffi Mihály fejedelemtől, 1681.*

Michael Apafi Dei Gratja Princeps Tranniae partjum
Regni Hungar. Dnus et Siculor. Comes etc.

Generose Fidelis nob. dilecte, salutem et gratjam nostram! Kgd levelet tudositásával Kglmesen vettük, igaz dolog ugy parancsoltuk volt Kgdk, hogy mellette levő hadainkal ide jöne mellénk, mindazonáltal parantsollyuk Kgk Kgdlmessen szallyon Medgyes és Várallya Közzé, s noha nem gondollyuk, hogy az németh erre ki csapjon, de legyen Szorgalmatos vigyazassal, az havas alatt is compescallya azokat az latrokat. Maramaros Varmegyének is parancsoltuk, hogj virjtim mindjárt fel üljenek s Visk táján legyenek szorgalmatos Vigyazassal s oly Készséggel, hogy mihelyen második parancsolatunkat veszik jöhessek, oda szollo levelünket Kgld kulgje meg, bennünket penig éjjel nappal mindenekről tudositson. Secus non factur. Datum in Castris nris ad Szathmar positis dje 9 Sbris 1681.

P. S. Az Bányára Szollo Teleki Ur levelét Kgd kulgje meg minél hamarébb. Azonban Szamunkra Szállitván Husztrol élést Kgd bátorságos elszállításában Frater István Urammal tartson jo Correspondentjat.

M. Apafi m. p.

A czimlapon :

Generoso Michaeli Daniel de Vargyas Univer. Exercituu. nror. Tranni cor. Generali s. fideli nobis dilecto.

18) *Kemény Zsófiához II. Apaffi Mihály
fejedelemtől 1691.*

Spectabilis ac Generosa Domina nobis honoranda.

Idvezült Kegyelmes Fejedelem Vrunkhoz, Atyánkhoz, tartozó Fiui szoros Kötelességünk azt kívánván, hogy a menyire az mostani felháborodott időknek mostohasági engedik, Fejedelmi méltóságához illendő, szomorú Solemnitással való Földben Szállítását már' tovább ne halasszuk. Mellyre nézve Kglmedet jóakarattal requirallyuk, hogy ad diem 18. Men. Februar Almakeréken reggeli hét orakorra Személye szerént ielen lenni el ne mullassa, hogy az Kglme jelenlétével nagy emlékezetü Edes Atyánkk, Kglmes Vrunkk Szomorú Temetési Pompája méltóságosan mehessen végben. Meg felel Kld Keresztényi Tisztinek, s meg holt Kegyelmes Fejedelméhez Való haladatosságának. Quibus de caetero Eandem Divinae Protectioni Commendan. feliciter valere exopt. Datum in Fogaras die 9 Febr. A. 1691.

Spectabilis ac Generosae Dnaonis Vestrae

Benevolus

Michael Apafi m. p.

A czimlapon :

Spectabilis ac Generosae Dominae Sophiae Kemény,
Splis ac Generosi quond. Dni Stephani Daniel de
Vargyas Relict. Viduae nobis honorandae.

II. RÁKÓCZI FERENCZ

FEJEDELEM KORA.

EGY LENGYEL KIRÁLYI TANÁCSOSNAK LEVELE,

MELYET EGY RÓMAI BIRODALOMBÉLI URNAK IRT MAGYAR-
ORSZÁGNAK DOLGAIRÓL.

1706-ik ESZTENDŐBEN *).

*) E politikai védirat eddigelé csak latin nyelven volt ismeretes, de mint ilyen sem volt még kiadva – tudomra legalább — sehol. Magyar kéziratunk ódon és e mellett eredeti nyelve bizonyítja, hogy ez nem későbbkori fordítás, de sőt hogy valószínűleg ez az eredeti, s a latin fordítottat belőle, mint ezt a „Tájékozás“-ban, a könyv elején részletesben említém. Szükségesnek vélem itt újra megjegyezni, hogy e védirat nem 1706-ban (mint hibásan följegyeztetett), de valószínűleg 1710-ben iratott, mint ezt a szövegnek a „Tájékozás“-ban idézett illetékes sorai bizonyítják.

T. K.

Egy lengyel királyi tanácsosnak levele. melyet egy római birodalombéli urnak irt Magyarországnak dolgairól 1706-ik esztendőben.

A miket az urnak eleibe akarok terjeszteni, felette igen ellenkezni láttatnak nekem azokkal a balitéletekkel, melyekkel a magyarok iránt elöltötték a világot. A kik ezeklől indittatva vezéreltetnek, mindenfelé vádolják a magyaroknak magokviseleteket, mert úgy látszik, hogy a fejedelmek felsége megsértődnék véle, ha csak jól itélne is valaki az olyan nemzetről, mely maga fejedelme ellen fegyvert fog. A világosodtabbakat, kiknek számok mindenkor igen kevés, megtartóztatja a félelem, hogy a mit gondolnak, ki nem mondják; vagynak mindazonáltal bizonyos zsinórmértékek, melyek szerént nemcsak azt kérdésbe lehet tenni, hogy valjon az isteni és emberi törvények megengedik-e bizonyos alkalmatosságokban a fejedelemnek ellentállani, hanem azt is, hogy valjon az ilyen ellentállás némelykor nem méltó-e a dicséretre és jutalmazásra? A tudós Grotius ezeket a zsinórmértékeket már megmagyarázta, de korántsem azokra nézve, kik a mint ő maga mondja az igazságot a magok erejénél fogva mérik, hanem azokra nézve, a kik irtóznak valaminek igazságtalan bírásától, és igyekeznek azon, hogy magok cselekedeteknek igazságos voltát közönségessé tett irások, és kinyilatkoztatások által megmutassák, a mint többnyire szoktanak az uralkodók cselekedni, a közönséget arról kívánván meggyőzni, hogy erővel, vagy fegyverrel csak a magok igazságának megállítására akarnak élni. Ezen nagy

embernek értelme nem szenved semmi ellenvetést, mivel hogy mind a sz. irás és világi dolgoknak bizonyság tételén, mind minden népeknek világteremtésétől fogva volt szokásain építetett. Azt tanítja ez a nagy ember, hogy az igazgatás némelykor megvagyjon oszolva a fejedelem és nép között ¹⁾, és hogy az a főhatalom, melynek a sz. irás szava szerént nem szabad ellentállani ²⁾, nincs mindenkor csak egyedül a fejedelemmél, úgy hogy midőn a fejedelem a főhatalomnak azon részével akar élni, mely nemcsak csupán őtet illeti, akkor szabad legyen ellene állani ³⁾. Ezért szokták a tudósok a valóságos felséget, a személyes felségtől megkülönböztetni ⁴⁾, Grotius ezt példával akarván világosítani, azoknak nagy száma közül e következőt hozza elő ⁵⁾: a fejedelmek, kik a népnek hatalma alatt vannak, megbüntethetnek, mint Pausanias a lacedaemonbelieknek királya megbüntettetett ⁶⁾. Ellene lehet még azoknak is állani, a kik nem tulajdonos, és elidegeníthető hatalommal bírnak, hogy meglehessen őket akadályoztatni, nehogy birodalmok módját változtathassák ⁷⁾. Az a király, a kinek alatta több országok vannak, elveszti országlását, ha egyikének a másik romlásával kedvez, és ebben új lakosokat kíván telepíteni, ugyanazon részben cap. 4. 5. 11. Hasonló erejű ez is, a mit tovább mond: „Ha a felső hatalomnak egyik része a királynál, más része pedig a népnél, vagy tanácsnál van, törvényesen ellene lehet állani a fejedelemnek akkor, ha ő az őtet nem illető hatalomnak részével törvénytelenül akar élni, ha szintén a hadakozás indításának

¹⁾ H. Grotius de I. B. et P. L. 1. C. 3. §. 17. 11. 1. ²⁾ Rom. 13. ³⁾ Grot. L. 1. Cap. §. 13. ⁴⁾ Tollerus Animadversionis Hornii de Gubern. Angliae. ⁵⁾ H. G. de I. B. et P. L. 1. C. 4. §. 7. n. 15. ⁶⁾ H. G. d. I. et P. L. 1. C. 4. 5. 8. ⁷⁾ H. G. L. 1. C. 4. §. 10.

hatalma, a királynak személyén állana is; mert ezt a hatalmat csak épen az idegen ellenséggel való hadakozásra nézve kell érteni. Az ilyen király elveszti a hadakozásnak törvénye szerént azt a részt, melyet bir a felső hatalomban.“

Végezetre igazságosan ellent lehet állani a király hatalmának, ha midőn az igazságnak kormánya ő reá bízattatván, megmondattott nekie, hogy ez vagy amaz megeshető történetekben szabados lenne az ő hatalmának ellentállani, ugyanott §. 14. Grotius tudós magyarázói, az említett helyek iránt igazitanak minket azokra a példákra, melyek Foux uramnak Magyarországot illető tudósításában a francia király között esett frigykötésről 1339. esztendőben, és arra a munkára, melyet irt Citreus Lengyelország iránt, a Saxoniáról irt historiájának XXIV. könyvében, és Bonfiniusnak Magyarországról irt IV. tizedjének IX. könyvében.

Ezen említett írásbéli helyek közül mindenik világosságot adhat nekünk annak feltalálására, a mit keresünk, s ha csak ketteje, vagy háрма az említett erősségeknek a magyarok állapotjában feltaláltatik, az ő ügyöket nagyon fogja gyámolítani; hogy ha pedig azok együtt véve, egészen reájok illenének, már ugy igazságtalanság nélkül vetélkedés alá sem lehet bocsátani az ő ártatlanságokat.

A mi a valóságos felséget, avagy főhatalmat illeti, eziránt való közönséges és józan okossággal megegyező értelem ez hogy ez a néppel megvaygon osztva olyan helyt, a hol a nép, vagy annak tanácsa királyt választván, megtart magának ¹⁾ bizonyos főhatalmat illető dolgokat, mint p. o. országot illető közönséges frigykötést, hadindítást, törvényszerzést, tisztviselők rendelését, és a

¹⁾ H. Gr. Lib. 1. C. 3. §. 17.

legfelsőbb ítéletek kimondását. Ezen megállítások szerint, már most a magyarok magokviseletének bírójává tesznek, és kikérem arról való ítéletedet, ha valjon az kárhoztalást érdemel-e, vagy közönséges helybenhagyást? Erre nézve jó lelkiismerettel, és minden kigondolható egyenességgel előadom a magyarok igazgatásának eredetét, a nemzet viselt dolgaival és törvénycivel együtt.

A magyarok a régi Shytháknak maradéki. Megtelepedvén ezen országba, melyben ma is lakoznak, magok között lett megegyezésből némelyok közülök a magok nemzeteknek oltalmára, és dicsőségére fegyvert viselnek vala, mások pedig hátortalanabbak lévén, kivonták abból magokat, és szolgálai kötelesség alá estenek ¹⁾. Sz. István őket 1000-ik esztendőben a pogányságnak sötétségéből kihozván, az igaz hitre megtéríté.

A régibb írásokban ²⁾ a nemes emberek vitézlőknek nevezetnek: mivel hogy az ő kötelességek volt a fegyverviselés. — Nincsen ezek között a szabadságra nézve semmi különbség ³⁾, a szerént a régi szokás szerint, melyet ők mind sz. Istvánnak uralkodása alatt, mind pedig azután szentül megtartottanak, egyenlőképen alkalmasok külömb-külob hivatalkra, mind benn a magok országokban, mind pedig azon kívül ⁴⁾, és ezek szoktanak a királylyal együtt az országnak tisztet választani. Mivel hogy a kik szolgálai állapotra jutottanak az engedelmességnél egyéb részek nincsen, az ország rendei csak a nemességből állanak, a nép képit ők viselik, ők végeznek a békességről, és hadakozásról, ők választanak ki-

¹⁾ Vételett ez a Trip., avagy Magyarország szokásban levő törvényéből. ²⁾ Sz. István Decr. 1. könyve 4. részében. ³⁾ Decr. T. P. 1. T. 9. ⁴⁾ Sz. István az uralkodásnak hatalmát a tanácsal és a nemességgel megosztotta, a mint ezt láthatni az ő decr. 14. 16. 19. 29. 32. rész.

rályt és nádorispányt, a kik mint a több nemesek, épen úgy azon törvény alá vagynak vettelve, melyet együtt szereznek. De lássuk még, ha a következők nem adnak-e valami erőt annak, a mit mondék.

A sz. István decretumának 4-dik részében találjuk ugyan sz. Istvánnak a maga fiahoz intézett ilyen emlékeztetes szavait a nemesi rendre nézve: *Ők legyenek fiam a te atyáid, és atyádfiai, közülök pedig senkit ne tégy szolgálóddá, ne is hívd szolgálódnak; hadakozzanak, ne szolgáljanak néked. Harag, kevélység, gyűlölség nélkül, békességes türéssel, alázatosan, szelidül uralkodjál mindnyájukon, mindenkor eszedben tartván, hogy minden emberek egy sorsuak, és hogy semmi nem magasztal, hanem az alázatosság, és semmi nem aláz meg, hanem a kevélység és irigység s. a. t. Ha pedig kevély kegyetlenséggel bánysz ő vélek, más idegennak adják te országodat.* A fenyegetés nem volt hijában való, mert kevés idővel annakutána Péter és Aba, kik kegyetlenül uralkodtanak, a királyi szék-ből levettellenek, ezeknek helyekben bölcs és kegyelmes királyok következtenek, legbiresebb volt köztök András, a ki jeruzsálemi Andrásnak is nevezetett, a sz. földön a keresztyének ellenségei ellen való hadakozásért. Ez minden tettetés nélkül megvallotta, hogy a törvények némely fejedelmeknek rossz igazgatások miatt felforgattattak volt ¹⁾, és arra nézve, hogy a nemes nemzetnek törvényes jussai a sz. István uralkodásában volt állapotra visszaállítassanak, rendeléseket állított fel, hogy megakadályoztassa, hogy ezután többé a törvényen erőszak ne vétethessék ²⁾. Sőt épen arra a végre, hogy az igazgatásnak ter-

¹⁾ Az ő decretumának előjáró beszédében. ²⁾ II. András decr. a 2. artic. megtiltja, hogy a király törvénytelenül a nemes embert ne háborgassa. A II. artic. az országnak nagy tanácsát

mészetét megismértesse és megvilágosítsa, a királyoknak hatalmokra zabolát is vete, azt mondván, az ő 1222-dik esztendei decretumának 31-ik cikkelyében: „Ha megtörténnék, hogy e jelenvaló rendelésünk, mi magunk, vagy ezután akármely időben a következő királyok által megszegetnek, tehát akkor ennek az országnak mostani s következő minden püspökjeinek, és más hazafainak, vagy nemeseinek és ezeknek maradékinak örökös és teljes szabadságok léssen ezen rendelésünk ereje szerént arra, hogy még erővel is nekünk s a következő királyoknak ellene állhassanak, semmiféle pártütésnek, se pedig hitellenségnek nemével azért senkitől nem vádoltathatván.“

Ez az emlékezetes rendelés a magyarok aranybullája, mely hétszer irattatott le, és arany pecséttel pecsételtet meg ¹⁾, az egyik közülök küldettetett a pápának, egyik pedig a nádorispány őrizete alá bízott, hogy a mint ez a jó király megjegyzi, a nádorispány ezen írást szüntelen szemei előtt tartván, maga kötelességétől soha el ne távozzék, se pedig a királyt és a nemességet attól eltávolítani meg ne engedje.

Ez időtől fogva egy fejedelem sem ült a királyi székben úgy, hogy az országnak közönséges gyűlésében esküvéssel ugyan erre magát ne kötelezte volna. Virágzott is ezáltal a győzhetetlen Magyarország, és egyik határa az Adriaticum, második péld. a Fekete-tengerek voltak, épen eddig az ideig, míg Zsigmond a leányát az ausztriai Albertnek adá feleségül, és míg Albert az ország rendeitől választatván ipjának helyébe következék. Ez a házasság lön kutfeje annak a vérontásnak, melynek hajjai, a mint látjuk Magyarországnak mezeit még ma is elárasztják.

felállítja. A. III. artic. a nemességnek mindenféle adótól, terhétől s. a. t. való szabadságát illeti.

¹⁾ Ugyanazon decretumban.

Az ausztriai Fridrik legottan ezer alacson fortélyait fordítá arra, hogy Lászlót a királyi székbe ültesse, apja Albert helyibe. Annakutána ugyanazon célra a fenyegetődzést vevé eszközül, a magyarok Várnánál a törököktől lett megverettetésekől származott megfélemléseket maga hasznára fordítván; csak épen azt mutatja vala mindazáltal, hogy egyebet nem kívánna, hanem hogy szabados választás szerént László fejére tétetnék a korona. Kivánságának elég is tétetett. Korántsem gyanitván, hogy ezen készség legkisebb ujságra (újitásra) is alkalmatosságot adhatna: de László alig halt meg, hogy Fridrik legottan azt kívánna, hogy ő az ausztriai házból vala levén, a korona őtet illetné. Ezért Corvinus Mátyásba, Magyarország igen dicsőséges emlékezetű királyába nagy erővel beléköte, a kinek elég bátorsága és elégséges ereje levén, hogy oly két félelmes vetélkedőivel, mint a szultán, és a római császár szembe állhasson: az elsőt számos ütközetekben megverte, az utolsót pedig Bécsnek megvétélével észre hozta. Fájdalommal nézte Magyarország, hogy egy keresztyén császárt a maga nagyravágyódása arra vitt, hogy az ő vitéz seregének, egy közönséges ellenség ellen való szerencsés előmeneteleket, épen úgy meggátolja, mintha véle megegyezett volna aziránt, hogy egy olyan hatalmat erősítsen meg, mely ellen sok időtől fogva Magyarország erős bástyája volt a keresztyénségnek.

Az ausztriai ház nem sokáig marada csendes nyugalomban, mivel hogy Maximilian háborgatni kezdé II-dik lengyel Lászlót, a ki Corvinus Mátyás után király lett, látván, hogy ez a fejedelem a törökökkel bajoskodnék; de ugyan csak sok haszontalan erősködése után is magát visszavonni kényszerítették.

Végezetre Ferdinánd elére Magyarországon maga házának régen feltett célját ilyen módon: a keresztyénség-

nek igen szomorú augusztusnak 29-ik napján (15. 26.) a magyarok Mohács mezején megverettetének Szulimán által. Ezen szerencsétlenségnek eltávoztatása végett királyrályságra emelik Zápolyát, a szepesi grófot, egy bátor szívű, látott, és hallott embert. Ferdinánd a helyett, hogy a magyarokat segítse, és a pogányok sebesen harapódzó győzelmeknek eleibe álljon: egy hatalmas sereggel a magyarokra út, háza Magyarországhoz való keresetét meg-eleveníti, s igazságát előmutatja, és egy olyan bizonyos egyezésnek végbevételét kívánja, melyben a rendek soha meg nem egyeztenek volt, és ő a mely ebben áll vala, hogy Fridrik Csehországot Mátyás királynak ígérvén ajándékba (mely ígéretet soha sem teljesített ¹⁾), Mátyás is viszontag megengedte néki, hogy a magyar királyi títullussal éljen, de a felett azt kívánja, hogy magyar király hugát tartván feleségül, és ő a magáét magyar királynak adván, tehát a Magyarország koronája örökség szerént őtet illeti ²⁾. Fenyegeti azokat, a kik meg nem jelennének abban az országgyűlésben, melyet az özvegy királyné hirdettetett vala, a végre, hogy a Zápolya választását semmivé tegye, a magyarok meghasonlottak, a kik Ausztriához közel laktanak, Ferdinánd alá adják magokat, őtet személyesen egy hatalmas sereggel megjelenni látván; a többiek a törvényesen választott király mellett hűségesen megállanak. Az országban minden felzavarodék, és ötödik Károly a római birodalomban társul felvévén a maga öcscsét, annak dolgát az egész német birodalmévá akarja tenni.

Talán nehezen fogja a világ elhinni, hogy mit hány-

¹⁾ Roeles hist., melyben ír Fridrik birodalmáról. ²⁾ Roeles ugyanott így szól A magyar király halála után Ferdinánd első férje az ő testvérének Annának, és az ő még közelebb való örököse rá teszi kezét mind a két országra, Magyar- és Csehországra.

tak szemére a magyarok az ausztriai háznak, mind élő beszéddel, mind irások által; legalább azt tartják, hogy nekik bizonyosság tevő leveleik vagynak arra, hogy megmutassák azt, hogy Ferdinánd esztendőnként adót ígért legyen a portának, ha az ország közte és Ferdinánd közt való osztályába megegyeznék. Zápolya ilyen szövevényes körülállások között lévén, kénytelenített a törökhöz folyamodni, hogy a Ferdinánd célját megelőzhesse; sok vérbe kerüle ez a versengés, az ausztriai-ház mindazonáltal még sem állithatá meg a maga örökös jussát, melynek keresetét Albert házasságán építi vala, és én fel nem vehetem, hogy az ő pártosi azt micsoda fundamentumon képzelteheték el véle ¹⁾, holott az avval ellenkező törvény, mind a mi időnkig a maga erejében megmaradt.

Ez a szép ország, mely sok nemzeteknek parancsol, és a keresztyénségnek oltalom bástyája vala, nem bír végtére a pogányok erejével, és az ausztriai-ház különbözőföle fogásaival, a mely meg nem nyerhetvén a Magyarországhoz képzelt örökös jussát, és kívánságát, melyet sok időig keresett, megnyeré legalább, hogy a magyarok más házból magoknak királyt ne választanának, a minthogy ugyanazon szerencsét megnyeré magának a német birodalomban is, a császári koronára nézve.

Ha hinnünk kell azoknak az oly csalhatatlan bizonyságoknak, mint azok, melyekkel a közönséges törvényekről írott könyvek, melyek az egész világnak kezei között forognak, teljesek: bátran elmondhatjuk, hogy Ferdinánd országlása Magyarországra nézve a könyhullatásoknak és

¹⁾ Roeles, Zsigmondról szólván, ugymond: Nem hagyott más örököst, hanem csak épen egy Erzsébet nevű leányt örökösül maga után a maga országaiban (Magyar- és Csehországokban), kit Albert vett magának feleségül.

vérontásoknak kimeríthetetlen kutfeje lett, — mind e mai napig summázzuk ezt a könyvet, hogy Magyarország igazgatásának természetét egészen eleibe tegyük.

Uladislaus Mátyás követője idejében esett, hogy Verbőczy, egyik az ország négy ítélőmesterei közül, az országnak minden törvényes szokásait abba a könyvbe összeszedte, melyet az ország rendei, s a király megegyezések, és az állandó szokás szentté tettek; Magyarország megszokott törvényeinek neveztetelt az, és mivel hogy az író három részbe osztotta, Tripartitum nevezete alatt ismeretes. Ha azután megesezt, hogy ezen szokások közül némelyek meggyengültek: a rendek öszvecsatolták magokat nagy szorgalmatossággal, hogy azt új törvények által helyreállítsák, melyet ők magok csinálnak vala, és a király, a fejedelem, a herczeg, minemű volt Szent-Imre, és a gubernatorok, mineműek voltak Hunyady és Szilágyi, megszokták vala erősíteni. Erre nézve szükséges léssen, hogy az ország végezéseihöz is hozzá nyuljunk, hogy azokból czélunk igazságát egész erejében szem eleibe tegyük.

A nemesség különös szabadságairól.

A Magyarország törvénye, vagy a Tripartitum, melyről fellebb szólánk, az első része 9. titulussában ezeket mondja: *A nemesség szabadságai sokak, az első ez, hogy a nemes embert senki kérésére meg nem lehet fogni, minkeleltte a törvény rendes folyásán arra nem ítéltetik. A második, hogy a nemes ember se maga személyében, se javaiban meg nem bántódhatik még a fejedelemtől is, a törvény rendes útján kívül. A harmadik ez, hogy a nemes ember a maga jószágá minden jövedelmivel szabadosan élhessen, mindenféle adózás vagy akármely névvel ne-*

vezhető roadtól, vagy teheről szabados lévén. A negyedik, hogy ha valamelyik a mi királyaink, vagy fejedelmink közül valamit akarna a nemes szabadság ellen, mely az András király decretumában ki van téve: (melynek megtartására megesküdni a király köteles, minekelőtte megkoronáztatnék) a uemes embereknek örökösön hatalmok léssen annak szabadosan ellentállani, senki sem vádolhatóván őket hűségtelenséggel, vagy valami pártütésnek nemével.

A felső hatalom jussáról, mely igen régi szokással megállapított és az ország végezéseivel megerősített:

A hadindítás és frigykötés hatalmáról.

Uladislaus 5-ik decretuma 1-ső articul. azt mondja, hogy ha az ország valami szorgos szükségbe volna, és nagy vészedelembe forogna, ő felsége el nem kerülhetően az országgyűlése összehívattatását, ha ebben a gyűlésben ígertetnék valamely segedelem, az ország szükségére: szükséges az, hogy a pap uraknak, ország zászlósurainak, és az ország más nemeseinek közönséges megegyezésekből légyen.

A törvényszerzés hatalmáról.

A törvény 1-ső részében a 4-ik titulusban ugy találjuk *A nemes emberek részesülés által a koronának tagjai.* (A mely megegyez azzal, a mi ugyanazon törvényes könyv 2-ik szakaszának 3-ik titulusában olvastatik.) *Az igazság gyakorlásának, és a törvények szerzésének jussa a koronához tartozik,* (a mely világosabban megmagyaráztatik azon helyen ezek által a szók által.) *A fejedelem a maga tulajdon tetszésiből, vagy hatalmából semmi törvényt nem csinálhat, hanem szükség, hogy a népet*

összehívja, és ő azt megkérdi, hogy ez, vagy amaz rendelés nekie tetszeni fog-e? ha a nép azt felelendi, hogy helybenhagyja, az olyan rendelés törvénné válik. A népet nem kell itt a köznépért tenni, hanem a szónak bévelt, és az igazgatásnak rendében megszokott értelme szerint a nemességért. Ennek a népnek egyik része szolgaság alá vettetett, a mint fellebb megmondattott, a más része vitézkedőnek, avagy nemes embereknek nevezetek alá foglaltatik. Ezek tesznek végezéseket, csinálnak törvényt, parancsolnak sat. a többek pedig engedelmeskednek.

A tisztek választásáról.

Minden ember tudja, hogy Magyarorszáiban a királyok mindenkor a nemesek gyülekezetétől választatnak, ezáltal esik a nádorispány választása is, ez okon szól így a koronázás előtt az 1608-dik esztendőben iratott 3-dik articulus: *A mi a nádorispány hivatalát illeti, a rendek ugy végezték, hogy ő felsége az ország rendei eleibe négy arra alkalmas személyeket fog tenni, kik közül a rendek egyet kiadlasztanak, minekutána a mennyei kegyelmet elébb segítségül hívták. Ő felsége az új palatinus választására diétát hirdessen, és ha ő felsége nem akarná cselekedni, az országbirájának az a hatalma léssen; ezen végezésnek ereje mellett ugyanezt kell mondani a többi tisztekről is: mivel hogy az a hatalom, melylyel ők felruháztattak, a királyé, és a nemességgé együtt, az az, a koronáé, a mint azt megmutatja a Mátyás 6. decretumának 60. articul., mely decretum így szól: *Végeztetett, hogy ő felségének a tanácscsal, és a pap urak tetszésekből kell sat. kinevezni a főispánokat, és ezeknek helyébe viceispánokat.**

A föltélőszékről.

A bevett törvénykönyvnek 2-ik részében a 39. titulusban azt olvassuk: *Ő felsége tartozik a palatinus előtt megfelelni azoknak, a kik az országbéliek közül ő felsége ellen panaszolnak, vagy perelnek.* Ugyanazon törvény 6. artic. a palatinus hivatalára nézve azt mondja *Ha valaha megesnék, hogy a király és az ország rendei között visszavonás támadna, a palatinus köteles léssen hivatala szerént magát közbenjárónak tenni, és minden igyekezetét arra intézni, hogy a két részek között az egyességet felállítsa.*

A 9. articulusban e vagyon *Ha valaki a palatinus székére megnyerettetik, abban a mivel vádoltatik, ő felsége el nem engedheti azt a büntetést, a melyre ítéltetett volt.*

Uladislaus első decretumának 11-dik articulusában: *A királynak senkit sem kell háborgatni az igazság újdán felül valakiknek csupa panaszára, vagy hibás panaszára.*

Az 1608-ik esztendőbeli koronázás után kelt articulusban: *Minthogy egy Bécsben kelt ítéletnek ereje szerént sententiák tételtek közönségessé, az ország rendei azokat a sententiákat és ítéleteket minden perfolýásokkal együtt semmikké tessik, és ezen jelenvaló közönséges végezés által rendelik, és közönségessé tessik, hogy azoknak teljességgel semmi erejek ne legyen soha.*

A Tripartitumnak 2-ik részében 75-ik titulusában e vagyon: *Ha ő felsége valakit feje, vagy jószága vesztésén akar keresni, szükség, hogy e végre országgyűlést hirdessen, melyben leendő megjelenésére a vádoltatott meghívatik; ha meg nem jelenik, vagy magát teljességgel nem menthetné: megítéltetik.*

Mindezek a rendelkezések a királyoknak és az ország rendeknek akaratjokból, vagy igen régi szokásokból ered-

vén, s mind a két részről megerősítettvén, nyomtatásban forognak mindeneknek kezek között, a törvény folyásban élnék, és semmi ellenmondás nincs ellenek.

Folytassuk és menjünk tovább vizsgálódásunkban, mert a magyarok azt erősítik, hogy az ausztriai-háznak uralkodása között siralomnak, hasonlásnak, csalárd ígéreteknek és törvényeik újabb-újabb megszegéseiknek szüntelen való zür-zavarja volt. Melyre nézve szükség, hogy itt némely decretumoknak articulussait előhozzuk, melyek ugyanezen uralkodás alatt költenek, és a melyek közül már említettünk némelyeket.

— — — — — *)

Az 1536. esztendőben költ 51. artic. ezt mondja: *Az országon kívül senki sem tartozik törvényes szék előtt megjelenni.*

Az 1559. esztendőben kelt 2. articulusban: *Az ország rendei könnyebbiteni kívánnak az elszenvedhetetlen elnyomattatásban, melyek minden igazság, okosság és szabadságok ellen terhelhetnek. Ugyanazon esztendőben a 3. articulusban: Ámbár ő felsége azt felelte, hogy gondja léssen red, hogy az ország kívánságának eleget tegyen, és a segítségek megadattatnak is: a mi nyomoruságaink nem hogy megszűntek volna, sőt nagyobbra nevedtenek. — Ugyanakkor a 4. artic.: A halálnak és sok kinoknak nemén kívül, melyeket a törököktől szenvedünk, az ő felsége hadi népei hitel felett nyomoruságokat okoznak nekünk. Ugyanakkor az 5. articulusban: Az ő felsége katonái a magok prédálásoknak, és magok lopásoknak okául azt adják, hogy a magok hópénzeket későn vessik, holott az ország minden segítséget kiszolgáltattott az egyesés szerint.*

*) Itt néhány sor teljesen érthetetlen, legalább e kéziratban az. T. K.

Az 1563-ik esztendőben kelt 37. artic.: *Az idegen hadi nép úgy él ebben az országban, mint egy ellenségtől nyert földön sat. Az ország rendei alázatosan esdekelnék, hogy vélek ne bánjanak úgy, mint ellenségekkel, azok a népek, kik az országnak csupán csak segítségére küldettek.*

Ferdinánd meghala 1564-ben.

Rudolf császár alatt az 1597. esztendőben iratott 27. artic.: *A kamara folyassa a maga kereseteit az ország rendelkezései szerint törvény útján.*

Az 1598-ik esztendőben kelt 39. artic.: *Ne engedje meg ő felsége teljességgel a kamarának, hogy másoknak javai elfoglaltassanak törvény útján kívül.*

Rudolf meghal 1612-ik esztendőben.

Az 1606. esztendőben esett békekességben „*A császári s királyi felség tiszta egyenességgel igéri, és ő felségével együtt Csehország és Ferdinánd*“ sat. sat.

Ezen helylyel megmutattatik, hogy az ausztriai-ház nem elégedvén meg szavát a legtörvényesebb uton megkötni, még kezeseket is állit elő, noha valósággal erőteleneket, hogy a magyarokat a maga ígételének egyeneségéről bizonyosokká tegye.

1609. esztendőben kelt 11. articul.: *Ha némely idegenek kevés számmal, nem pedig egy sereggel kivádnak szolgálni a nemzeti vezérek alatt, az ország rendei nem ellenszik: ha az ország törvénye alá vetik magokat.*

E forgott mindenkor fenn, hogy a törvény alá adják magokat, és nem a császárnak esküdjének, hogy nékie a törvény ellen szolgálai lesznek.

Az 1625. esztendőben kelt 24. artic. ezt tartja, *hogy az idegen hadak az országból takarodjanak ki, míg pedig kimennének, addig a palatinusnak, a nemzet kapitányának, és az ország törvényeinek alájovetlenségnek. Ez az articulus 1635-ben és 1638-ban megújított.*

Az 1638-ban kelt 24. artic.: *Ó felsége meg ne engedje a fiscusnak semmi erőszakitéletét.*

Semmi sincsen itten, a mi szóról-szóra meg ne találhatnók a törvénykönyvekben, melyek közönséges végezésből nyomtattak ki, és minden ellenvetéseken felül vannak.

Immár nincsen senki, a ki ne tudja, hogy Leopold 1655. királynak választatott, és lokötötte a szokás szerint magát törvényes esküvés által, melynek formája a királyok decretumában megtaláltatik, hogy az András király decretumát, a nemzetnek minden törvényeit, bevett szokásait és privilegiumait megtartja.

Ez a kötelezés, vagy capitulatio (királyi szerződés) igen világos, a mint ezt az ország rendei ezelőtt Uladislaussal megértették, a koronára híván őtet ezekkel a szókkal: *„Ha felséged ezeket a punctumokat megtartja, királyunk és urunk léssen, ha pedig meg nem tartja, se királyunk, se urunk nem léssen.”*

Ez az oka, hogy királyi székbe ülven, megerősíti emlékezetét annak, a mire magát diplomájában kötelezte, melyben az okok, melyek szerint választatott, ki vagynak téve. Annak okáért írjuk ki hűségesen velejét a Leopold diplomájának.

Az első feltétel így vagyon: hogy minden törvényeket közönségesen szentül megtart, és a nemzetnek privilegiumait, mentségeit, és szabadságait megtartja.

A második: hogy az országgyűléseiben, melyeket legalább minden három esztendőben összegyűjteni méltóztatik, az országnak eleget tészen minden uralkodása alatt levő panaszokról.

II. Mátyás megholt 1619-ik esztendőben.

II. Ferdinánd megholt 1637-ik esztendőben.

IV. Ferdinánd megholt 1654-ben, a ki atyja életében választatott, és előtte három esztendővel megholt.

A harmadik, hogy ő felsége a magyarokat illető dolgokat, és attól függő tartományokat, magyar tanácsok által igazgatja, és nem fogja megengedni, hogy a magyarok idegen és országon kívül való törvényeken pereljenek s perellessenek.

Az ötödik, hogy az országnak bevett régi szokásai szerént szolgáltatja ki az ítéletet.

A tizedik, hogy a koronát semmiféle mesteriség, vagy akármiféle szín alatt ki nem viszi az országból.

A tizenharmadik, hogy mi az 1608. esztendőben a 2. artic. végeztelett a koronázás előtt a békességnek fenntartásáról, és arról, hogy semmi had ne inditassék, és semmiféle idegen hadi nép az országba ne hozattassék: annak szentül való megtartására magát lekötelezi ő felsége.

Az 1608. kelt 2. artic. így van végeztetve, hogy ő felsége a békességet megtartja, hogy semmi hadat soha nem indit, se semmi idegen hadi népet az országba be nem küld, az ország rendleinek hírek s tetszések nélkül.

Mindezek egész hűséggel abból a diplomából vétettek ki, melyben még ezek a szók is találatnak: „*Első conditio, Második conditio*“ sat.

Leopold megkoronáztatásakor mindez törvényesen folya az egész világ örömére, de a magyarok a multakról megemlékezvén, szükségesnek itélték, hogy új előre való rendelést tegyenek annak megakadályoztatására, hogy közikbe idegen hadi népek ne vitessenek, kik a törvényeken erőszakot tehetnének, és majdan az ő szabadságoknak okoznának. És épen ez is ada alkalmatosságot az ugyanazon esztendőbeli 14. articulusra, melyben törvényesen a végeztetett, hogy az idegen hadi népek, melyek az országban vagynak, és az ehez tartozó tartományokban: a közelebb való martiusnak 24-dik napjától számláltatván három esztendő alatt vissza fognak hivattatni, és hogy en-

nekutána ne lehessen szabad ezeket behozni az ország rendei megengedések, tanácsok nélkül.

1659. **eszt.** A koronázás után negyedik esztendőben megtudatik, hogy a porta előre készül Rákóczi erdélyi fejedelem ellen.

A pozsonyi országgyűlésén a császár jelenlétében tanácsot tartottak róla. Ha az ausztriaiaknak hiszünk, a magyarok kérték ezt a fejedelmet, hogy nekik német hadakat küldene ¹⁾, de hogy megtudjuk miben állhassunk meg: csak azt az articulust tekintsük meg, mely ugyanezen dietán iratott közönséges megegyezésből, a mint a bevett szokás tartja, s a mely Leopoldustól helyben is hagyatott és megerősítetett.

Ez az articululus a 25-ik az 1659. eszt., a mely is ez: *hogy ezután ne hozattassanak be az országba akárkinek se tanácsára, se kérésére az ország rendeinek megegyezések, s akaratajok nélkül semmiféle német hadi seregek, sőt még ezen nemzetbéli emberek is csoportosan ²⁾, és hogy azok, a kik most az ország széliben találtnak, a palatinus és magyar generálisok, kapitányok alatt legyenek.*

Ezek a dolgok ámbár királyi hittel, és szóval ígértettek is, mindazonáltal ugyancsak nem voltak a bécsi udvarnak inye szerént, a mint ezt ezután meglátjuk. Erre való készület lőn mindjárt, hogy a mint annakelőtte is cselekedett volt, megtiltá a magyaroknak, hogy fel ne ül-
nének a régi szokás szerént, hogy az erdélyi fejedelmet

¹⁾ Erről lásd azt az olasz könyvet a 14-ik levelen, melynek titulussa: „Historia de la Rebellione d' Hungaria“, mely Bononiában nyomattatott 1674. ²⁾ Össze kell vetni ezt az 1609. kelt 11. articulussal, mely fellebb említettett, ha némely idegenek kevés számmal, nem pedig egész sokasággal kívánának szolgálni a nemzetnek tisztjei alatt, az országnak rendei nem ellenzik azt: ha az országnak törvényei alá adják magokat.

oltalmazzák ¹⁾, félvén attól, nehogy ugymond ezek a mozgások alkalmatosságot adjanak a szultánnak a hadakozásra.

Ezeket a lett dolgokat, melyeket emlitek, veszem azokból az írókból, a kik az ausztriai-ház mellé szítottak ²⁾, hogy senki ne gondolja, hogy hazudok.

Rákóczi fejedelem minden segedelemtől megfosztván elvesze, minekutána huszonötezer törökből álló hadi seregnek sokáig ellentállott volna. Azt mondják a magyarok, hogy a bécsi udvar szánt-szándékkal hagyta légyen ötöt el, mivel hogy Erdély, ugy szólván, a magyar törvényeknek, mintegy védelmező paizssa volt, és mivel Rákóczi fejedelemnek Magyarországon is nagy birtoka volt.

A bécsi udvar alig tudósított a fejedelem megvertetéséről és eleséséről, hogy elfelejtkezvén a töröktől való félelemről, melyet okul vetett volt, hogy Rákóczit ne segítse: parancsolatot ada Sonza generálisnak, hogy minden helyeit foglalná el, és arra egész erejét fordítaná rája ³⁾, vezérlése alatt lévén egy német hadi sereg, mely Ausztriában épen ez alatt az idő alatt állittaték, melyben a császár az országgyűlésben, az országgal együtt megállította volt, azt az articulust, melyet most emliténk, melynek ereje szerint t. i. néki teljességgel nem volt szabad az országba idegen hadi népet küldeni.

A magyarok boszankodva nézték magoknál az idegen hadi népet, mely minden kötések ellen, sem a törvény,

¹⁾ Az 1458-dik eszt. kelt 2. articulus: Köteles a király arra, hogy az országot a maga költségén oltalmazza, melyet ha nem cselekedhetnék, akkor a praelátusok, bárók és jobbágyok tartozzanak segítségére felállani, melyre ha ezek sem volnának alkalmatosok, akkor a nemesség tartozik felállani. ²⁾ Historia de la Rebellione d' Hungaria. Az író ezen munkájában mindazt szorgalmasan láttatik előkeresni, a mi a magyarokat terheli. ³⁾ Historia Rib. pag. 14.

sem a nemzet vezérei alatt nem volt ¹⁾, melyre nézve kérték a császárt, hogy azon hadat vagy hívna vissza, vagy pedig a szélekre küldené, azoknak oltalmokra, nemzeti vezérek vezérlése alatt. De erre süket volt, és az a sereg egész nyáron egyebet nem csinált, hanem a Rákóczi erősségeit foglalta el, télnek idején pedig hasonlóképen a Felső-Magyarországiakat. A magyarok nem szünnén meg az ő törvényeiket emlegetni ²⁾, Ausztria 1661. esztendőben hadat küldé Erdélybe annak oltalmazása színe alatt, a ki a maga pártján valóktól fejedelemnek választott volt.

Más esztendőben ezek a seregek parancsolatot vettek, hogy Magyarországra visszamennének, téli szállás végett, ki is menének, és a helyett, hogy faluba szállottanak volna, a várakba és kerített városokba beültenek. — Kassát is elfoglalták, részszerént fortélylyal, részszerént erővel ³⁾. Ez a dolog lármát okozza, melyet a palatinus szép módon lecsillapított, de a porta alkalmatosságot vón a háborúságra, azért, hogy serget küldöttek volt Erdélybe, és hogy az ő pártja ellen már formáltanak volt ellenkezőt; 1663. nem megvetendő sereget küldé Magyarországra, a kerített várak és erősségek a németek kezeikbe valának, a magyarok parancsolatot vesznek, hogy a sík mezőn hadakozzanak ⁴⁾.

¹⁾ Ribera hist. 13. levél. A császár az országnak magát urává tette a maga német katonái által 1661. esztendőben. ²⁾ Rib. hist. 30. levél: Megmutatták a császárnak, hogy ezen hadi népnek küldetése a hazának törvénye ellen volna, 1662. esztendőben. ³⁾ Rib. hist. 31. levél. Minekutána a magyarok mindenféle nehézségeket napfényre tettek volna, Montecuculi parancsolatot viszen, hogy Erdélyből kimenvén, Tokaj felé térjen. ⁴⁾ Rib. hist. 57. levél. A császár hallván, hogy a törökök Ujváros felé sietnének, parancsolja a magyaroknak, hogy felüljenek.

Sok fejedelmeknek segítő népei, főképen a francziák meghököltették a törökök fegyverét a Sz. Gothartbéli szerencsés csatával, és midőn a magyarok panaszkodtanak, hogy a mi esik, az ő hírek nélkül esik, és az ország rendjeinek egyezések nélkül, ezt felelék nékiek, hogy ez a mód igen hasznos lenne a nemzetnek ¹⁾. A basa mindazonáltal nem szünt meg tőlök kérni az adót ²⁾. Ez a fegyvernyugvás ő reájok nézve nem egyéb volt, hanem szüntelen való háboru, mivel hogy megtiltatott vala nékiek, hogy adót fizessenek, hogy életüket megválthassák. Tudja az egész világ, mik folytak mind épen 1683-ig, hogy t. i. a magyarok mindörökké üstök-vontak a törökökkel, a kik a frigy egyik czikkelye szerént nem visznek vala semmi olyan ágyut magokkal, mely egy erősség ostromlására alkalmas lett volna, és viszontag ehez járulván a császár parancsolatja: a magyaroknak is így kell vala cselekedni. A németek bezárkóznak vala a városokba, és várakba, ki nem bujnak vala onnan, hogy a magyarokat segítsék künn. A honnan eléggé megtetszik, hogy midőn őket a frigykötésből kizárták, azt tették fel, hogy megfogyathassák őket, és azután könnyebben bánjanak vélek. Azt mondják, hogy a Dráva vizétől fogva csak a veszprémi és pápai határig legalább ezen frigykötés ideje alatt, a két részről hatvanezer esett el; és e mondatna a bécsi tömlöczben nyögő gróf Zrinyivel ezen szókat a császárnak ³⁾: *Tudják a mi ellenségeink minémő nyomoruságokat állottunk Styriának, Carniolának és Charinthiának nyugodalmáért; csendesen aludtanuk ók, a mi-*

¹⁾ Hist. Rib. 63. levél. ²⁾ Hist. Rib. 62. levél. A magyarok inkább vak dühösségből, mint más ok miatt zúgolódni kezdének a császár cselekedetei ellen, melyben őket az erősíté meg, hogy az új basa tőlök az Morváig kívánta stb. ³⁾ Rib. hist. 176. levél. 1665. esztendőben.

kor Zrinyiek a mások oltalmáért vigyáztanak; köszönjék bátyámnak, hogy ez előtt hat esztendővel a tatárok kezébe nem estének.

A magyarok a bécsi udvar különös maximáját tartják, hogy ő tőlök mindenkor olyan nagy szorgalmatossággal titkolta a portával való kötésekét.

Meghalmozta nyomoruságukat, hogy Erdély a pogányoknak hagyatván, a németek Magyarországon mind elfoglalták az erősségeket.

A palatinus meghala 1666-ban, épen olyan időben, melyben a magyaroknak legnagyobb szükségek lett volt egy közbenjáróra is, a ki a dolgot megítélje. A bécsi udvar erre a hivatalra senkit sem akara tenni, minden törvények ellen ¹⁾).

Ha hinni lehet, a mit az ausztriaiak mondanak ²⁾), az ország nagyjai ezen 1666. esztendőben titkosan készületet tettek a háborura: az egész világ megvallja mindazonáltal, hogy az 1666., 1667. és az 1668. esztendők alatt, a magyarok más jelét nem adták az ő fájdmoknak, hanem hogy sirtanak, panaszolkodtanak. Igaz, hogy az ausztriaiak vádolják őket, hogy Kassára országgyűlést hirdettének, és tartottanak is, de a törvény nem engedte-e meg azt? mivel hogy a bécsi udvar palatinust soha tenni nem akar vala. De különben is nem vallják-e meg az ausztriaiak önnön magok, hogy a magyar nemzetnek nagyjai Bécsbe hivatván (mely is törvénytelen vala), megjelentének, magok Nádasdi és Zrinyi is közöttök, és pro-

¹⁾ Rib. hist. 89. levél. ²⁾ Rib. hist. 82. levél. Hirt véve az udvar, hogy a magyarországi protestánsok három főembereket választottanak; azt adván okul, hogy ők meglegedve nem volnának az ő választásokban tett ujításokkal, és a törvényeknek megsrontásával.

testáltak, hogy se ők, se a több országbeli nemesek nem főznek a császár ellen semmit is, hanem csak épen azon indultanak meg, hogy látják, hogy a törökök, kikkel szüntelen hadakoznak, újabb-újabb sereggel erősítenék magokat. De akár mint legyen, igaz az, hogy a császár parancsolatjával küldik őket a nemesek gyűléséhez, és egyszersmind huszezer ausztriai hadi népnek parancsolat adatik, hogy a magyarok ellen való menetelre minden órában készen legyen ¹⁾. Ez a hadi nép Magyarországra érkezvén, némelyek megfogattatának és Bécsbe fogságra vitetének, mások, mint Zrinyi is oda csalattatának avval, hogy felfogadák, hogy semmi bajok nem leszen; csak hamar azután Nádasdit elfogák, Tököli ²⁾ sokáig könyörge, hogy hagyják a maga házánál, de reá menének a huszti várba, és sokáig vitézül oltalmazván magát, úgy hala meg ³⁾. Az ő fia, a híres Tököli Imre Erdélybe fut, s megmenekedék. 1671. eszt. aprilisben az ország nagyjai az ausztriai törvény szerint megítéltetének a bécsi udvar által, és azok hóhér kezekbe adattak, mert ez az udvar ugyanazon esztendőben 6-ik martiusban kihirdetteté, hogy a császár Magyarországnak, mint fegyverrel nyert birodalomnak, szabad, határozatlan ura.

A magyarok méltó boszankodástól indittatván, kérték volt, hogy az ő főrendeinek lenne törvények az ország törvénye szerint, az udvar azt felelte nekik, hogy magokat mindnyájan pártülésnek vétkében elegyítvén, azt a just elvesztették. A magyarok azt vitatták, hogy az a

¹⁾ Rib. hist. 119. levél: Ugyanekkor parancsolat adatik az ausztriai népnek, hogy a Magyarország ellen való menetelre készen lenne. ²⁾ István, Imre atyja. ³⁾ Rib. hist. pag. 244. Gróf Tököli erősen protestál vala, hogy ő mindenkor hűséges volt ő felségéhez és a koronához.

punctum kérdésben volna, melyet az udvar magától meg nem ítéltetett, szükséges volna azt a magyarországi törvényeknek utján mutatni meg, és előbb is megvizsgálni, ha valjon a fejedelem adott-e okot reá, hogy azt cselekedjék, és az ő akaratjának ellene álljanak? és már ezen két fundamentumon kellene megítélni, ha a törvény szerint lehetne-e őket pártlúttással terhelni? De a mi több, ezt csak az országgyűlése ítéltetné meg törvény szerint ¹⁾, vagy pedig a palatinust illetné, ugyanazon törvény szerint mint közbenjárót, hogy a király és a nemesség között szerezzon békességet ²⁾. Egy vagy több nemeseknek támadások nem ítéltethetvén különben, hanem csak az országnak rendei által, és az egész nemzetre nézve meg-orvoslásnak módja nem lévén, hanem csak épen a palatinusnak közbenjárása, ugy annyira, hogy akármely szint adjon az ember a dolognak, mindenkor csak a törvény a vége, a mely a szabadság fundamentuma lévén, nem engedi, hogy a fejedelem akaratjára az mozdulhatatlan legyen, (?) és azt rendeli, hogy azok, a kiktől azért számot akarnak kérni cselekedetek okaadására a dietára idéztesenek, hogy ottan ítéltessenek meg, ha fundamentum nélkül cselekedtenek; vagy számkivetlenségnek, ha felelni nem akarnának, és szententiajok ereje mellett, az egész országtól bünösöknek tartassanak.

De a bécsi udvar ugy találá, hogy az ausztriai törvények nékie rövidebb módot adnának, s a palatinus ítélete, az országgyűlése egybehívása és más efféle rendtartások az ő czéljával mind ellenkezők, mind hosszasak volnának, különben is meggondolván, hogy a palatinus a törvényeknek őrzője, és ha palatinus lenne, lehetetlen lenne a ma-

¹⁾ A mint feljebb Tr. p. 2. 75. Gis. ²⁾ Lásd a 6. articulust a felső hatalmasság ítéletéről.

gyarokat pártlötés vétkében vádolni, meggyözni, vagy azt rájuk bizonyítani, — azért minekelötte erröl a vétekröl szöt tett volna, a palatinus helyett német vice-királyokat tett vala, a kiknek legkissebb gondjok vala, hogy cselekedeteknek, és magok viseleteknek zsinörmértékü a törvény légyen, a mint könnyen gondolhatni, az udvarnak vakon szolgálnak mindenben, a mit a magyarok ellen kezdett, az igazság és az ö szabadságok kárával.

A magyarok meg nem foghatják vala, hogy egy közös igazgatás törvényei, mint az övék, ezáltal a preterdált jus által eltöröltessenek. Két hadakozás neme vagyton, azt mondják vala, hogy közönségesen a fegyver törvényét szerzé. Az első, mely csak egyedül törvényes, és szabad a keresztyéneknél, az a melynek okai igazak, az az melynek okai minden igazságtalanságtól üresek. A más törvényes hadakozás, mely a haza által helybehagyatik, az az csalárdság nélkül kezdetvén, a tisztességes utakon folytatattik ¹⁾. Az ausztriaiak hozzá teszik vala, nekünk egyébnemü hadakozásunk sincsen, mert elsőbben csak azt kereste, hogy a maga hatalmát a mi privilegiumunknak és törvényeinknek romlásán épitse fel, a maga tulajdon esküvései és fogadásai ellen, melyeket az országnak oly gyakran tett, másodsor szorgalmatosan kereste, hogy a veszekedésre okot szerezhessen, olyan czállal, hogy az országnak erejét megosztván, a hasonlás által azon gyözedelmeskedjék, s azt magának rabjává tegye. Harmadsor, hogy szines okok legyen arra, hogy vélnünk ugy bánjon, mint fegyver által meghódolt nemzettel. Hóhérok kezei által végeztette el azokat, a kiket elfogott, és elvitetett vala. Negyedsor, hogy minket meg-

¹⁾ Grotius a hadakozás és a békesség jussáról 2. könyv, 1. része, §. 1. 3. szám alatt.

lophasson, és könnyebben rajtunk lehessen, igen erős és valóságos biztatások alatt, hogy azok csupán csak a mi őrizetünkre és oltalmunkra rendeltettek, seregeket küldött hozzánk, a mely olyan gyalázatos ostromlás módja, hogy ha egy nemes ember ilyen mesterséges csalárdsággal élne, egy személyes viadalba magát örökösen becsülete vesztetté tenné, nem lévén a világon sem nép, sem ország olyan, a hol igen vétkes és gyalázatos magaviseletnek ne tartatnék az, a mely csalárdság kutfejből származék. Ezen az okon azt tartják a magyarok, hogy Ausztria semmiképen nem fundálhatott semmi valóságos just hozzájuk azon az erőszakon és csalárdságon, melylyel akkor és azután is rájuk nézve élt ellenek ¹⁾). Annál inkább különösen, mert törvénytelen az ő birtoka, soha békességes nem volt, mely némelykor azt okozza, hogy a törvénytelen jussal szereztetett dolgokat, sok esztendőknél eltelése után vissza ne lehessen venni, bizonyos lévén az, hogy Ausztria csak husz esztendőt sem számlálhat úgy, hogy a mint maga mondja a magyarok fel ne támadtak volna, vagy pedig, mint a magyarok mondják, hogy a magok privilegiumokat és törvényeket ne oltalmazták volna.

A magyarországi papi rend, a pápához folyamodván a Nádasdi dolgában, a bécsi udvar ezt megtudván, egy név nélkül való levél által keményen megintette az érseket ²⁾, hogy a császár fegyvere által Magyarországnak

¹⁾ Lásd azt a kis könyvet, melynek titulussa ez: *Jus arm. Austriae*, a mely ezt a feltételt próbálja meg, hogy a törököknek a sz. földhöz való jussok nem olyan törvénytelen, és az emberséggel ellenkező, mint Ausztriának jussa Magyarországhoz. ²⁾ Ez az ország, ugymond a levél, a császáré, a magyarok jobbágyai lettenek, már többé nem aristocratiai, hanem monarchiai birodalom, mivel hogy fegyverrel szereztetett. Minden

főura levén, egyébről nem kell gondoskodni, hanem csak, hogy az ő akaratjának engedjenek.

De ez a kérdés épen csak képzelődő kérdés vala, 1681. Leopold a soproni dietán, a mi addig történt, visszamondatván a következő articulus által:

Az 1681. esztendőben kelt X. artic. Azok a törvények, melyek a nemesség jussait, és az ország szabadságát felállították és megerősítették, és a melyek az ő felsége diplomája által megerősítettek, nevezetesen a decret. trip. 1. részének 9. titulussa, a jeruzsálemi András decretuma, 1536. eszt. 41. articulussa, mint szintén ezen ország szabadságának kedvező minden rendelések és privilegiumok, melyek eleitől fogva engedtetek, a magyarországi királyoktól és azután ő felségétől megerősítettek, most ezen articulusnak erejével megújítottak. Ennek az országnak polgári a királyi diplomának első conditioja szerént megtartatnak az ő prerogatíváikkal való élésben, ennekutána senkinek is, akárki légyen az, instantiájára megháborítani nem lehet, se semmi módon ezen törvényeknek és privilegiumoknak értelmek ellen megbántani; a mi pedig ezen rendeléssel eleintén ellenkezőleg lett, főképen a közelebb mult esztendőben, akár az országban, akár azon kívül, annak semmi ereje, sem pedig végbevitel ne légyen, se az ítélő székeken, se másutt, példát venni rólok ne lehessen.

Ez a törvényeknek visszaállítások a magyaroknak értelmesebbjei előtt csak szép színnek tetszett az elmék megvakításokra, annyival inkább, mivel a protestánsokkal soha a bécsi udvar rosszabbul nem bánt, mint ebben a

hatalmasság az Istentől vagyon, következőképen a ti kötelességetek, hogy segítetek, nem pedig meggátoljátok a császár parancsolatjának végbevételét. Tudjuk, az magyarországi nemesség, pap-ság neve alatt a pápának szóló levelet kicsoda írta légyen.

dietában. Az ausztriaiak úgy szoktak vala a regula szerint *divide et vinces*, oszd meg és meggyőződ, melyet az az udvar eleitől fogva gyakorlott; máskor minden ellenkezés nélkül megadott mindent a protestánsoknak, a mi az ő vallásoknak előmeneteles volt ¹⁾, nem gondolván semmit sem a maga vallásával, sem másokkal, csak hogy a maga feltett célját elérhetné; most mindent végbe akar vinni Tököli ellen, hogy akármibe kerüljön is, ötöt elveszthesse, igen nagy buzgóságot mutat, a katholika hit mellett mind azért, hogy Tökölit minden római katolikusok előtt meggyűlöltesse, és azokat a maga részére hajthassa, mind pedig, hogy ezzel a római udvartól segítséget nyerhessen, melyre ekkor szüksége vala. Ugyanakkor, hogy valami részbe a protestánsoknak is valamit megfordítson, és hogy mind ellenségei ne legyenek, szinességből, és csak szóval a törvényeket visszaállította. Eképen rendelvén dolgát, a hadakozást választja a békeség helyét, Németország segítségéről bizonyossá lévén azáltal, hogy a német birodalom fejedelmeit és rendjeit elhitette, hogy Magyarország csak azért akar néki engedelmeskedni, hogy a török alá adja magát, és így a mely ügye vala, evvel az országgal, őket mindnyájan illetné, közös hasznok és károk forogván az ottománi birodalom nevekedeése meggátolásába, kivált Németország felől.

Jóllehet a magyaroknak ügye némi tekintetbe vétetett, történt mindazonáltal, hogy ennek a nemzetnek nagyobb része, és majd minden tekintetben levő emberek, ebben a hadakozásban a császár mellé állanak, némelyek pedig inkább kívánnak Tökölihez ragaszkodni, kiváltképen

¹⁾ A mint megesett továbbá 1606. Bécsben, és a mint megtetszik az 1608. eszt. kelt 1. articulusból, és 1618. eszt. 77. articulusból, 1625. eszt. kelt 22. articulusból az 1630. esztendei 33. artic., az 1635. eszt. kelt 19. artic., az 1647.

azok, a kik az ő atyáinak iszonyu megölettetések emlékezetével boszuállásra felindítottak.

1682-dik esztendőben két magyar hadi sereg állott elé, hogy a császár mellett hadakozzék, az egyik Felső-Magyarországon, az uj palatinusnak vezérlése alatt (ez a hivatal is helyreállván a törvényekkel) és a másik Alsó-Magyarországon gróf Battyáni, és más magyar kapitányok alatt. Az egész Dráva, Duna és Tisza között levő tartomány a császár hűsége alatt vala, és a törököket segítségül híván, olyan állapotba volt, hogy a császár és Magyarország erejét semminek hajtotta(?) Tudnivaló dolog 1683. a törökök Bécsset megszállották, Tököli vélek szövetséget kötött, melynek articulussai arra intéztettek volt, hogy az országnak régi formája, a régi törvényes lábön visszaadatnék. Jóllehet ez a szövetség egy olyan gondolaton fundáltatott, mely avval, a mit a többi magyarok is kívántanak vala, megegyezett, mindazonáltal nem árthatott nékiek semmit, mivel hogy ő közöttök annak semmi ereje nem szokott lenni, a mi a dietán kívül végeztetik.

Ez okon azok, a kik a császár mellett és ő érette harczoltanak, a kik egyébkor el nem szaladtanak, hanem a mikor az ausztriaiak is megszaladtanak, és azok, kik épen mint az ausztriai népek velek együtt hol győzettek, hol győztek, méltán remélik vala, hogy az ő privilegiumoknak és szabadságoknak utólszori megerősítettése meg fogna örökösön és felbontathatlanul tartatni. A mint hogy az egész világ várja vala, hogy a szent szövetkezésnek, és a közönséges keresztyén társaság véghetetlen költségeinek gyümölcséül, minden dolgok a régi lábokra állittatnak vissza, és hogy következképen Magyar- és Lengyelországnak királyai, és ország követjei visszameennek annak birtokába, a mi tőlök a hitetlenek által elvettettetett vala; a magyarok is avval hizelkedtenek vala magoknak,

és igazságosan, és nem kételkednek vala, hogy Európa, melynek békességeért és oltalmazásaért kétszáz esztendőök alatt, a hitetlenek erejét tartóztatták, meg ne tekintse mindazokat, és jutalomul méltóknak ne tartsa legalább azt, a mi a kötések szerint nékiek volt adva, és a mit tőlök a legszentebb törvényeknek megsértése nélkül nem is lehetett volna megtagadni.

De Bécs győzedelmeskedvén a pénz, a lengyel király, bavariai herczeg és más kereszttyén fejedelmek segítségek által, azonnal kezdte az egyházi és világi rendeknek a hitetlenektől visszavett tartományokban lévő jószágaihoz egy bizonyos just formálni, melyet török igazságnak, vagy fegyver igazságnak nevez vala, következésképen, ha hinnünk kell a magyaroknak, ez a hadakozás csak szín volt arra, hogy épen azokat járma alá hajtsa, kik véle azon háboruba, mint hű szövetségeselek, ugy szolgáltak.

Már ez égre kiáltó igazságtalanság volna, és iszonyatos hitszegés, mert a szövetségnek, avagy egy hadi társaságnak a főbb feltétele az, hogy mihelyt az ellenség egyszer kiverettetik, és elüzettenek, tehát azok, a kik a szövetségbe befoglaltattak, azoknak birodalmában, a mik azelőtt, hogy az ellenség azt elfoglalta, övék voltak, tétessenek, és a magyar törvény szerint az, a mit az ellenségtől elnyernek, nem a királyé, hanem az országé ¹⁾. A lengyeleknek bizonyosan roszul tetszenék, ha a czár, vagy a svéd így bálnék vélek, és a német birodalom tartományai sem szenvednék, hogy a császár reájok néz-

¹⁾ A Leopold feltételei között egyik, mely az ország széleit illetvén ezt írja, hogy az országnak széleiből semmit sem idegenit el, sem azokból a tartományokból, melyek hozzá tartoznak, sőt még azokat is visszaszerzi akár egyezéssel, akár más módokkal, melyeket a szlésiabeliek, vagy a lengyelek azokból bírnak.

ve, ehez hasonló dolgot akarna cselekedni. Azonközben ellehet mondani, hogy azok a kötések, melyeket Leopoldus a magyarországi rendekkel tett, épen nem gyengébbek azoknál, mint a melyekkel magát az imperiumhoz kötelezte. Ugyanis azon kívül, hogy megkoronáztatása alkalmatosságával erős esküvéssel lekötölte volt magát, hogy az ő aranybullájokat megtartja, ezen köteletségét még törvényesebb móddal megújította volt, a soproni dietában. A melytől talán nem oldoztatott fel, a török háboru által, a melyet a magyarok együtt vittak véle, mind a török, mind némely felekezetek ellen, mert így azt kellett mondani, hogy a magok törvények és privilegiumaik ellen harczolának, nem pedig a keresztyén vallás oltalmazásaért. Én ugyan valósággal nem láttam semmi hiteles írásból a bécsi udvarnak, hogy ezt a hadakozást tette volna Magyarországhoz való keresetinek és igazságának fundamentumául, mert látta kétségkívül, hogy ilyen fundamentumon nemcsak Magyarország, hanem Alsó-Ausztria is, Moravia is a fegyver igazsága szerint a német birodalomé, Lengyelország és a szent szövetség több-több fejedelmeié lenne. Lássák az ő pártosi, és arra bérlett emerei, igazítsák meg e mellett az igazság mellett tett hatalmaskodását, ezt reájok bizza, s ezek az emberek nem is mulasztják el ezt erősen vitatni, mikor olyan elmékre kapnak, melyek meg nem világosodtak, vagy a magyarok dolgaiban járatlanok. Maga pedig a bécsi udvar azon igyekezett, hogy ez Magyarországhoz való jus József császárra az 1687. a pozsonyi gyűlésben ment ország rendeiének, a mint kívánák, szabad egyezésekből szállott ¹⁾. A magya-

¹⁾ A mint látszik, a császár követjének azokra a punctumokra, melyeket a szövetségnek a békesség iránt előadtanak volt 1687-ben.

rok nemcsak azt erősítik, hogy ez az egyezés erőltetett volt, hanem még azt is, hogy Ausztria azt a maga jussának és kérésének fundamentumául se vette, és mindezeket ezek közül a következők lett dolgokkal bizonyítják.

Elsőbben azt mondják, hogy csak épen a császár a pozsonyi és eperjesi magaviseletének körülállásait kell figyelmesen megvizsgálni. Abban az időben, melyben győzedelmes és mindenütt ur volt, és következésképen magát elég hatalmasnak látta arra, hogy Magyarország ellen a maga háza régi feltett szándékát elérhetné, tehát egy közönséges kegyelmet hirdettetett az elmultra mindazoknak, a kik a meghatározott időre a császár engedelmességére vissza térnének. Tököli pártján lévők közül erre sokan haza mentenek, de alig állapodtak helyre, hogy némelyek vadászat közben, mások a templomban, vagy a magok házoknál elfogattattak. Másoknak sokan, a kik soha Tököli részén nem voltak is, és a kiknek úgy szólván, épen csak az a vétkek volt, hogy sok érdemek, hitelek és jószágok volt, épen az a szerencsétlenségek volt, és midőn némelyek az amnesztiát, vagy kegyelmet, mások ártatlanságokat emlegetnék, azt felelték nékik, hogy nincs kérdés másról, hanem az új vétkekről, melyben estenek a Tökölinek és a portának küldött levél által. Ezen levélre való nézve, melyet soha sem tudtak előmutatni, tömlöczre vettetnek, rendes és rendkívül való kérdésekre, torturára huzatnak, hogy a képzelt vétket vélek megvallassák, és társaikat kiadassák. Ha a kínzások között magok, vagy valami barátjaik ellen, vagy egy szót kiejtettek, megöletik vala őket, nem várván, a mint szokás, és ítélet rendi kívánják, hogy a torturán kívül megerősítsék azt, a mit mondottanak volt, és azok a jó barátok is, kik 30, vagy 40 mértföldnyire voltak onnan,

elfogattattak, és az ausztriai törvénytelen és kegyetlen ítélőszék eleibe vitettek. Azoknak, kik a kinzást állhatatosan kiállották, tudván ártatlanságokat, a lett a törvények. Hogy vagy summa pénzt fizessenek, vagy pedig javaikat elveszítsék. Hogy ezen törvénytelen s iszonyu itélettételnek módját a nemzetre is taszítsák, az ausztriai bírák mellé némely alávaló, és erre az alacson hivatalra pénzzel bérlett magyarokat is adtanak. Még ezek a dolgok Eperjesen folynának, a császár Pozsonyban egybegyűlt ország rendjeit szorgatja vala arra, hogy a főherczeg József és maradéki örökös successiojokra egyezzenek meg, és hogy örökösön törlenék el az aranybullát, mely a magyaroknak megengedi vala, hogy a királyok ujítások ellen támadhassanak, azt vitatván neveltségesen, hogy ez a hatalom soha sem engedett többet a könyörögségnél, és a sértődésnek előadásánál. Azok a kik Eperjesen kinóztatának vala, fiaik s atyafiaik lévén azoknak, kik a gyűlésben voltak, nem szűnnek vala megkésztetni ezeket, feleségeik, vagy barátjaik által, hogy adjanak mindent, a mit tőlök kívántanak. Ezek látván valósággal, hogy teljességgel más mód kedveseik életek megtartásában és megszabadításában nincs, azok mellé, a kevés számuak mellé adták magokat, a kiket az udvar a maga részére megnyert vala, és mindenben megegyezének, valami keresett, igen teljes szabadsággal, a mint kitetszik; és ezen az áron vették meg annak az eperjesi mézsárszéknek elrontását. E világosan megtetszik, ennek a dietának 5. articulussából ¹⁾).

Másodszor ezt mondják a magyarok, hogy a német

¹⁾ A pozsonyi dietának 5. articulassa: Az országnak rendei teljes meglegedéssel veszik ezt a kegyességet, mely azok ellen állítottott volt fel, a kik az amnestiától fogva, valami nagy és ismeretes vétekbe eshettek. Ne fors commissorum delictorum.

armáda téli szállásra visszavitetett Magyarországra, és felosztatott nemcsak a kerített városokra, erősségekre, hanem még a falukra is, hogy az egész világot kényszerítse, hogy József király koronáztatásán jelenjen meg, vagy legalább megegyezzen, a mely ugyanazon esztendőben decembernek 9-ik napján esett. Ezt adják ehhez harmadszor, hogy az országbirája, a ki a törvények mellett igen bátran szólott, hirtelen halállal halt meg méregtől; a mint ők mondják, az ausztriaiak által étetett meg, a kik is, hogy magokról ezt a gyilkosságot elhárítsák, ezt a halált az Isten nyilván való ítéletnek s csudatevő munkájának tették.

A magyarok mindezekből azt hozzák ki, hogy az országot Pozsonyban egybegyűjtván, már azelőtt elvégeztetett volt, hogy nemcsak azok, a kik nem voltak a császár mellett, hanem az ő részén valók is, kik véle együtt fiaival való zenebonában, a magok felekezetek ellen hadakoztanak, a szolgaság járma alá vonattassanak.

Melyről úgy szólnak, meggyőződik az ember, ha figyelmes azokra az ígéretekre, adományokra s fenyegetésekre, melyek estenek a pozsonyi dietán, hogy a feltett cél eléressék ¹⁾, ha megvizsgáljuk ezt a rendelést, mely által az országnak rendjeit a császár összegyűjtván ²⁾, nékiek azt parancsolja, hogy az ő fiát a főherczeg Józsefet, mint magok királyokat és urokat koronázzák meg. Ez a parancsolat, azt mondják: midőn a mi választásunk kívül nekünk urat nevez, a mi szabadságunknak legfőbb ágát

¹⁾ Lásd az interregnumról való 2. artic. ²⁾ Mi Leopold sat. Azon cél szerént, mely előttünk vagyon az iránt, hogy Magyarországot a maga előbbeni boldogságába helyeztessük, e végre legbátorságosabb módnak lenni íteltük, hogy az országgyűlésében a mi idősb fiunkat a főherczeg Józsefet az ország királyának és urának, a mi jelenlétünkben megkoronáztassuk.

tőlünk elveszi, választásban áll, és azt jelenti, hogy a mi szolgaságunk már elvégeztetett.

Ez okon ezt a dietát törvénytelennek tartják, végezeit megvetik a következő okokért:

Az első ok törvényes és egészben szabad ellenmondásuk azoknak, a kik jelen ottan nem voltak, és a kik, hogy annak megváltoztatására ne kényszeríttessenek, inkább kívánták magokat számkivetéssel büntettetni ¹⁾, mintsem a magok házokhoz és hazájokba visszatérni, a hová visszahivattatnak vala.

A második ok az a képtelenség, mely a mint akarják abban áll, hogy egy olyan szabadság feje, mely nem szólván a régibb századokról, hatszáznyolczvanhat esztendőktől fogva fennállott, tétethetett légyen egy napon minden maradékokra nézve, midőn a nemességnek nevezetesebb része a hazán kívül vala, azért, hogy mind, a mi ott folyt törvény ellen volt.

A harmadik ok, az az erőszakétel a több tilalmas módokkal egyetemben, melyekkel éltenek még azok ellen is, a kik azon gyűlésnek tagjai voltak.

A negyedik ok, fundáltatott az elmulton és azonkon a próbákon, melyekkel ezelőtt sok idővel Ausztria a maga szándékára élt vala, melyek minden magyarok előtt olyan ismeretesek és utálatosak, hogy még csak képzelni se lehet, hogy egy is közülök teljes szabadsággal azt segítette, és végbevételét kívánta volna.

¹⁾ A pozsonyi dietának 5. artic. az: Ennek az utálatos pártütésnek feje, és a társai közül, a kik ő vele együtt az ő engedelmiségekben megmaradtanak, ezen mostani végezésünknek erejével számkivetésre ítéltetnek, és mindenütt üldözni kell őket, hogy a magok gonoszságoknak büntetését elvegyék; ezek ekkor ezen dietának a közönséges jelentés által ellene mondottanak. Lásd a Grot. Tököli életét.

Az ötödik ok, az az álnokság, melylyel az ausztriaiak éltenek, a régi esküvés formájához új toldást adván ¹⁾, mely ebből állott, hogy a király a törvényeket a szerént az értelem szerént tartja meg, a mely értelemben a dietán egyezik meg, hogy nekik adni fog ²⁾, úgy, hogy mivel megegyezni nem lehetett a törvény értelmén, mind e mai napig is nem gyűjtetett dieta: a bécsi udvar akarja lévén egyedül ennek a törvény értelmének regulája ³⁾, mintegy azt mondják, akár általhágassék, akár csalárdul.

A hatodik ok ez, hogy igen keveset lehetne bízni a József király kedvező ígérethez, mert esküvéssel arra kötelezte volt magát, hogy míg atyja a császár él, addig az ország igazgatásában semmi részt nem veszen ⁴⁾, mely olyan esküvés volt, melyet a magyarok hire nélkül tett. A bécsi udvar soha sem szűnik meg, a maga régi fogásait követni.

A hetedik ok ez, hogy azok a fogadások, melyeket József esküvéssel tett azon dietán, annakutána történt,

¹⁾ Ez esett a magyarok hire nélkül, a kik felette elbámultak, midőn az eddig nem hallott szókat hallották. ²⁾ Mi József sat. ígérjük és esküszünk arra, hogy addig az országnak polgárit a magok szabadságokba, jussokba megtartjuk a szerént, a mint a dietában egyezés lett a törvények értelme felett. ³⁾ Rákóczi fejedelem a maga manifestumában, melyet 1703. június 7-dik napján kiadott, így szól: Semmi bizonyosabb nincsen, hogy az országban ügyetlen igazgatásnak módját akarnák felállítani, mint a gondos szorgalmatosság, melylyel a nemzettől elveszik a dietát. ⁴⁾ József ekkor a római király, a kalocsai érseknek 1704. 11-ik február küldött levelében: Szánom, ugymond, ezt az elnyomtatott országot, kivánom, hogy valami módot lehetne találni, az ő nyavalyájának megorvosoltatására; az az esküvés, melylyel lekötélteztem magamat arra, hogy az ország igazgatásában just nem érzek, míg az én atyám a császár, az én uram életben leend, megtartóztat engem attól.

megrontattanak, ámbár mind a két fél megegyezett volt a felett, hogy örökös just nékie engedvén, és azon aranybullát eltörölvén a magyar nemzet, a maga más több szabadságai, s birtokában megmaradjon. Azért ennek a dietának a nemzetnek kedvező végzései oly kevés idő alatt felforgattatván, azt lehet mondani, hogy az udvar nem is lépett reájok más czéllal, hanem hogy azokat meg ne tartsa. A honnan következésképen azok, melyek az udvarnak hasznosok, épen semmik, mivel hogy az ország csak épen azzal a feltétellel egyezett meg, ha az első végzéseket megtartaná, igaz lévén az is mindenkor, hogy a csalárdság is törvénytelen: senkinek semmi igazságot nem adhat, a mely ugyis ellene mondhatatlanul igaz volna, ha szintén az igazság ellen fellehetne is tenni, hogy az a dieta törvényes volt.

A nyolczadik ok erőssége annak, a mit mondék; ennek a dietának 6. articulussa azt tartja Ha ennekutána megtörténnék, hogy ha valamely nemes ember szembetünőképen a maga kötelességén kívül lépne: különben ellene banni ne lehessen, hanem az ország törvényes utai szerént, és a szerént, a mint a törvény megírta a törvényes dolgoknak folyásokról. E vala értelme annak a törvénynek, mely felett a dieta megegyezett volt, mindazonáltal mégis a törvény szemlátomást megszegettetett Rákóczi Ferencz személyében, a ki nem idéztetvén ¹⁾, annál inkább meg nem győztetvén, se pedig világos és bizonyosan tudható vétket nem tapasztalván, másokkal megfogattatott, az országon kívül vitetett ²⁾, az ausztriai bírák eleibe állittatott ³⁾; épen az ő nagyatyja gróf Zrinyi is meg nem

¹⁾ A mint az András király decretuma s más végzések tartják. ²⁾ Az 1536. kelt 51. artic. és a Leopold diplomájának feltétele ellen. ³⁾ Rákóczi a maga 1703. 7. juni kelt manifestumában: az az ítélőszék, ugymond, mely számtalan törvények által meg-

nyerhette még a pozsonyi dieta végzésének értelme szerént is, hogy a törvény szerént ítéltessek ¹⁾, és midőn a tömlöczből kiszabadult: azok a kik ő véle együtt megfogatattak volt, megszabaditattak, minekutána véghetetlen ígéretek és fenyegetések által hiába ösztöneztettek volna arra, hogy ő ellene valamit valljanak.

Az oka, hogy a bécsi udvar ezelőtt az utolsókat szabadon eresztette volna el, a mint a magyarok mondják, hogy a fejedelem Lengyelországban bátorságban lévén, veszedelmes vala az ártatlanokat fogva tartani, a kiknek tekintete az ő pártját erősen nevelhetné, ha Magyarországra visszatérne, a mely igen ellene lett volna annak a czélnek, hogy itthon mindent bátorságba tegyenek, hogy magokat egészen a spanyol dolgokra fordítsák ²⁾. A beszéd rendi minket olyan dolgokra vezetvén, mely ma mindenféle embereknek nyelvén forog, — állapotjunk meg itt egy keveset.

tiltatott, hitetlenséggel és a rendes ítélőszékeknek megvetésekkel felállitattott.

¹⁾ Rákóczi fejedelem abban a levelében, melyet a császárnak írt, és kiszabadulásakor a tömlöczben hagyott: megrettentem, ugymond, felséges uram! az én javaimnak elvételetésén, meg nem hallgattatván, egy olyan gyász széknak felállitásán, mely az 1618. kelt 14. artic., az 1608. kelt 11. artic., az 1603. kelt 34. artic., az 1536. kelt art., az 1649. kelt 42. art., az 1687. kelt 6. art. ellenkezik. Mindezeknek meggondolások arra vettenek engemet, hogy hazámon kívül való bujdosásra vegyem magamat, erős bizonysgot tévén az élőknek és holtaknak igaz ítélőbirája az én megváltóm és Istenem előtt, hogy nem igyekezem azon hogy az én hazámnak ítélőszékét kerüljem. ²⁾ Rákóczi fejedelem az 1703. eszt. 7-ik juni kelt manifestumában: Az udvar még a vérrel, ugymond, meg nem elégedett volt, meghatározta vala magában, hogy minket kegyetlenkedő dühösségének feláldozzon, és még más nagyjait is az országnak, kiket lajstromba tétetett vala.

Rákóczi Ferencz azon nevű régi házból való, mely Erdélyben uralkodott; anyai ágon lévő elei közé számlálja a Báthoriakat és Zrinyieket, kik közül az elsők régenten azon fejedelmi méltósággal bírtanak, és Lengyelországnak amaz híres Báthori István személyében egy nagy királyt adtanak. Az ő nagyatyja, a mint megmondottuk, a bécsi udvar rendeléséből a törökök erejének kitétetetvén, s magára hagyattatván, elvesze és elnyomattaték, minekutána magát sok ideig egyarányu bátorsággal és hőlcse-séggel oltalmazta volna. Ez a Rákóczi Ferencz az ő atyjának balszerencséje által, melylyel a fejedelmi székétől megfosztattatott, ugyan a bécsi udvar által minden magyarországi erős helyeitől megfosztattatván: magánosságban élt mindaddig, míg azok a dolgok, melyekről fellebb szólottunk, folytanak; tudja is az egész világ, hogy azután a maga életét mint egy csudatétel által tartotta meg, 1703. egész télen által Lengyelországban rejtegetvén magát, hogy elkerülhesse némely gyilkosok vadászásokat, a kiknek tizezer arany ígértetett volt az ő fejéért. — Tavasszal ebből az országból kiindult, és igen kevés számu háznéppel Magyarországra visszajött, minden bizodal-mát maga ügyének igazságában, és az elnyomattatott nemzetnek igazságos érzékenységében fundálván. Kevés napokkal bejövetele után a maga városában Munkácsban véletlenül körülvétetett, de szerencsére elébb állá, és megvoná magát a havasokra igen kevés néppel, mely magát melléje adta volt, és az országba érkezésekor az ő részére állott volt; kevés idő múlva Munkácsba ismét visszament gróf Bercsényivel, a ki mindig állhatatos hűséggel ragaszkodott az személyéhez; de nagyobb előmenettel, a nemesség seregenként jöven az vezérlése alá, legelsőbben is Huszt várát vevé meg, a várörző katonák a maguk tisztjei ellen támadván, és látván, hogy az ott

ágyukkal és hadiszerekkel olyan állapotban volna, hogy más próbákat is tehetne; oly bölcsen és szerencsével vitte dolgát, hogy mindennap újabb-újabb segítséget szerezvén, annyira ment, hogy semmire szüksége nem volt; fegyver, egy szóval minden hadikészület nélkül így kezdte egy olyan nehéz és veszedelmes dologhoz, csak egyedül vitézsége, bátorsága, okossága, nemes tulajdonságai lévén segítsége.

A magyarok kilencszer ütköztenek meg alatta rendszeres ütközetben, vagy az ő vezérlése alatt; egyszer Nagy-Szombatnál kétséges kimenetellel, háromszor szerencsétlenül, elsőbbsen Győr mellett, másodsor Vereskőnél, harmadszor Sibonál, ötödször pedig teljes győzedelmet vettek Krajtz generálison Pest mellett, gróf Risanon Nagy-Szombatnál; az ifju Haisteren a Duna s Dráva között, Schlik generálison Mosonnál és Rabutin generálison Stiria szélénél. Ezen generálisok közül az három elsők fogságba estenek. Nem szólok semmit a számtalan apróbb csatákról. Megvették Munkácsot, Szathmárt, Tokajt, Murányt, Esztergomot, Érsekujvárt, Husztot, Makoviczát, Egert, Kassát, a szepesujvári, nyitrai várakat, melyek mind igen erős s népekkel és hadi mindenféle készülletekkel megrakott erősségek voltak. Nem számlállok elő még majd husz kastélyokat, melyek ugyan meg voltak erősítve, de nem hiresek, a melyeket ekkor elvettenek.

Ez a mit rövideden előadék, negyedfél esztendő alatt esett, az az 1703-ik esztendőnek tavaszától fogva 1707. esztendőnek végéig. A következő esztendőben, s a mostaniban két nevezetes ütközet volt, igen feles csatákon kívül, melyekben gróf generál Eszterházi vezérelt, mindenkor egyenlő jó szerencsével, Stiria és Kroatia szélein. Az első a trencsényi, mely esett 1708-ban, ez a melyben a ma-

gyarok megfutamatván, kevésbe mult, hogy a fejedelem mind életét, mind szabadságát el nem vesztede. A második az, melyet ők igen nagy dicsőséggel megnyertenek az 1709. esztendőben januariusnak 22. napján Vadkertnél, és a mely a fejedelem czélja szerint az Austriába s Moraviába való menetelnek utját újra felnyitotta.

Ezek a dolgok ítéletem szerint nagyon megegyeznek az austriaiakról való beszédekkel, a kik a mint tökéletesen emlékezem reá, ezt mondják vala, hogy Magyarország Leopold császár által annyira vitetett, se pénze, se embere, se esze nincsen arra, hogy a hadakozás történetére kilépjék; csak avál maradok, a mit arról rövideden mondék, s megyek a békesség munkáira, és mind arra, a mik ahoz tartoznak.

A bécsi udvar látván mindjárt eleintén, hogy a dolog naponként mind nagyobb valósággá válik: azon igyekezik, hogy annak előmenetelét meggátolja, és kezesség-szerzés színe alatt időt nyerhessen, azon kezdi, hogy a kalocsai érseknek irasson, és hogy megtudhatná a lárma okát ¹⁾.

Ez az ur 1699. egész bátorsággal s buzgósággal felvevén a törvények oltalmazását, hirtelen veszedelmes betegségbe esék; bátorokodnám-e gondolni, hogy méreggel megétettelt volt? legalább a bizonyos, hogy méreg ellen való orvossággal gyógyított meg. Ekkor a császár Bécsbe hivatta volt a nemzet követjeit, hogy megkérdené tőlök: hogy lehetne azt véghezvinni, hogy minden törvények közönségesen vagy eltöröltessenek, vagy megjobbittassanak?

¹⁾ 1703. decembernek 10-ik napján az érseknek báró Scavini által írt levelében *Kegyelmességed ezen szött-font dolgokban most igen jól szolgálhat; most talál alkalmatosságot arra, hogy a maga jó indulatainak bizonyításait megmutathassa.*

Az érsek ennek ellenszegezése magát egész bizodalommal, melyet ő benne az ő jó szive s az ő méltósága szerez vala, és mások is követék az ő értelmét. Annakutána megkérdeztetvén a jelenvaló hadakozásnak okáról, így felelt: a magyarok azt erősítik ¹⁾, hogy a király szava megszegegetett (verbum regium violatum); legottan ezen felelet után az érsekre bizá Leopold császár, hogy az elméket békességre hajtáná ²⁾, biztatyán, hogy az elmultakat meg fogná jobbitani ³⁾ s bizonyos követei által is igérvén, hogy a nemzetnek más elégtételt fogna adni ⁴⁾. Az érsek volt együtt némely magyar urakkal, hogy egy szóval azt kérdették, hogy micsoda bátorságot adna nékiek? az érsek maga szavát adván, a mint a császár nekie parancsolta vala, kétfélét igért, egyet külsőt, idegen kezességet, és a mást belsőt, a hadi dolgoknak a magyarok kezébe való eresztésében ⁵⁾. Ezen jelentés megesevén

²⁾ Az érsek Simekből (Sümeg) 1703. 20. decemberben azt felelte: *A magyarok azt tartják, hogy a király szava felbontatott, a mennyiben az ígélet, mely közönséggé tététt, az egész ország előtt az iránt, hogy a nemzetnek privilegiumai megtartatnak, semmiképen meg nem tartatott, sem a külső, sem a belső állapotról nézve.* ²⁾ 1704. 2. januar küldött levelében, a mint a császár írja. ³⁾ Ugyanazon levélben. ⁴⁾ 1704. 27. január kelt levélben az érsek *A császár, ugymond, nemcsak kész a szövetségésre, és az elmultaknak megigazításokra, hanem még a maga ígéreteit meg is erősíteni, még pedig olyan móddal, a minémüt magok a magyarok választani kívánnak. A mely is megtetszik hallható szavából, és tulajdon írása jelentésiből.* ⁵⁾ 1704. 14. február az érsek a fejedelemhez küldött levelében: *Nem kell semmi nehézséget tenni az abban való bizodalom iránt, a ki felelet alá teszi a maga ígéletit. A császár a magáét megtartja, az igazgatást a magyarok keze közé adván, a közbenállást, és a kezességet az idegen hatalmasságokra bocsátván, és azok között keresvén.*

is, mindazonáltal az udvar egyiknek másiknak is tudára adja vala, hogy főherczeg József még nem uralkodván, és következképen senkit is meg nem bántván, illendő lenne a fegyvert letenni és csendességgel várni: minémü az ő uralkodása alatt az ő magyar nemzethez való maga alkalmaztatása? Azonban a portával levelezik, és titkon a magyarok ellen dolgozik vala ¹⁾).

A fejedelem gyűlést hirdetvén Gyöngyösre, hogy az érsek előadásait meg hallgatnák, és odamenvén maga is, az ország nagyjaitól, az idegen követektől, és tanácsuraktól kísértetvén, az érsek megjelenék; legelsőben is kére a császár nevében ²⁾ három hónapig való fegyverszünést; de minthogy egyfelől észrevevék, hogy titkon, ámbár hiába, diplomákat, privilegiumokat, és egyéb hasznokat ajánlanak a protestánsoknak a végre, hogy a fejedelemtől őket elhajtának ³⁾, és másfelől, hogy Heister generális Stiriából kijöven, egy hadi serget hozna: megismerték, hogy az udvar épen csak azt keresné, hogy az elmék közt hasonlást szerezzen, és hogy azt a gyűlést ott kapja; melyre nézve ez is elbomlék.

Ez a gyűlés rövid szókkal felvette volt előbbször, hogy ő nékie valóságos és csalhatatlan bátorság kívántatik, kényszerítvén az érseket, hogy közönségesen mondaná

¹⁾ 1704. 14. február az érsek a fejedelemnek ilyen levelet küld: *Elbámultam, midőn értem Bécsből az udvarnak szándékát, mely is inkább akarja a törököket Magyarországra hionni, mintsem ennek a hadakozásnak következkései megelözni.* ²⁾ A császár rendelése e vala: *Bizván a kegyelmed hűségében, kegyelmedre bizzuk ezeknek előadását a mi nevtünkben.* ³⁾ Egy valaki, kinek tiszteletből a nevét eltitkolom 1704. 2. april a császárnak irván: *Azon voltam, ugymond, hogy őket meghajthassam, elejekben adván, minémü lett légyen a franczia királynak kegyellensége, melyet gyakorlott minden protestánsokon közönségesen.*

meg, micsoda czélja volna az udvarnak az iránt, ugy a mint különösen beszélt volt róla; másodszer, hogy a gyűlés irtóznék az örökös birodalomnak még csak meg-gondolásától is, iszonyodnék a pozsonyi dietától, a ho-lott azt erőszakosan végbevitték; harmadszer, hogy a gyűlés szabados lévén, és fegyvert fogván a törvény ol-talmára ¹⁾, addig nem egyezhetik meg, mig a szerződésre teljes bátorsága nem leend.

Az érsek ismét rendelést vévén a szerződésnek meg-ujtására az udvartól, elment a fejedelem tetszéséből Paksra, mely város Kalocsától nem messze a Dunának déli részén fekszik. De mig együtt tanácskoznának, a csá-szár seregei mozdulásba jöltek, és a magyarok azon fel-háborodván, ismét gyanuba estenek. Ebben a szerződésben szüntelen való változás esett; most valóságos dolgok igér-tetének, kiváltképpen a vallás gyakorlására nézve ³⁾, majd idegen közbenjáróknak segítségök megengedetett ⁴⁾, és némelykor pedig keveseket adnak vala ⁵⁾, némelykor a fegyvernyugovásra teljes feltételeket adnak vala elő ⁶⁾,

¹⁾ Eképen adta elő az érsek a maga irásában a császárnak.
²⁾ 1704. 20. január ilyen parancsolat jött ki Bécsből: *A csá-szári felség gondot fog viselni azokról a métákról, melyek által a vallásoknak szabados gyakorlását megerősitse, és nem fogja engedni, hogy a lelkiismereten erőszak tétessék; ő felsége kinek kinek szabados menetelt engedne a hivatalokra, a méltóságokra, és más előmenetekre.* Ugyanazon commissioba: A pozsonyi dietában kelt és engedtetett jusnak és törvénynek szentnek és fel-bonthatatlannak kell lenni. ³⁾ A császár levele szerént, melyet 1704. 11. februárban irt az érsekhez. ⁴⁾ A császár más levele szerént, melyet 1704. 4. mártiusban irt. ⁵⁾ 1704. 22. april. A hadi tanács parancsolatja így szól *Ha mindazonáltal a ma-gyarok teljességgel nem akarnak az idegen kezességen megnyu-godni, melyet kérnek, talán lehet egy olyan középutat találni: mely mind a két részhez illendő lenne.* ⁶⁾ Ugyanazon instructio szerént,

végtére pedig olyan keményeket iratnak vala, hogy azoknak bevételhetések épen lehetetlen lön ¹⁾. Ez a magaviselése az udvarnak csak épen az idő megnyerésére vala, a mint ezt már ezen szerződésnek a többivel való egybevetéséből láttuk.

Septemberben harmadszor kinevezvén a császár a követeket, hogy a fegyvernyugvásról szerződnek, Gyöngyösön összegyülnének ismét, de annakutána legottan eloszlának: a császári hadak, melyekkel magokat ismét megerősítették vala, ujra közelgetvén.

A bécsi udvar sokkal nagyobb lármával szorgatá, mint annakelőtte a negyedik gyűlést; azt kíváná, hogy a nemzet követjei Bécsbe, vagy Pozsonyba, vagy akármely császár hatalma alatt lévő városba jelenjenek meg; a magyarok erre okosan nem hajolának, megemlékezvén arról: a mi azelőtt történt volt báró Szirmai Istvánon, Tököli fejedelem tanácsosán. Ez a nemes ember Bécsbe menvén, hogy az ura részéről az egyezés okairól szerződjék, melyre az udvar rendszerént való mesterségei szerént nagy hajlandóságát mutatta, s az udvar nagy tiszteletet adott nékie, semmi sem tetszvéen alkalmasabb dolognak lenni az udvar feltett céljára, minthogy őtet vegyék eszközül ura megcsalattatására. Szintén abban az időben érkezék felj, a mikor az udvar a Karaffa mesterkedései által annyiban boldogult, hogy Tökölit a török előtt gyanúságba ejtette, és a fejedelem Tömöst elfogattatván, báró Szirmai is úgy jára Bécsben épen, és igen szoros tömlöczbe vettetett. De annakutána kevés idővel Tököli megszabadulván, azt ítélé a bécsi udvar ezen változással, hogy jó lenne még tovább a magyarokat tettetett szerződésekkel kecsegtetni,

¹⁾ Az 1704. september 20. napján kelt instructio szerént, a mint alább meglátjuk.

és Szirmai a tömlöczből kivétetvén, az előbbeni tisztelettel illeteték, és előbbeni szolgálata folytatásába téteték, de ugyancsak a nemzetség törvényének az ő személyében lett megrontásáért semmi igazság nem szolgáltaték nékie, akármennyit panaszlott, csak azzal fizették ki, hogy a császári felség hirc, akaratja nélkül fogattatott el, és tömlöczötetett, és az illetlen vele való bánás őtet a maga ura dolgainak folytatásában ne gátolja meg. Erre s más véghetetlen példákra nézve, melyek a magyarokat méltán kételkedőkkel tették: a gyűlés helyéül Selmezbányát rendelték a hegyek között, és a fejedelem parancsolatja s célja szerént a császár követjei is oda menének. Mikor ő nékiek a fejedelmi szabad levelét megmutatták volna, ellene mondának ennek a titulusnak: Ferencz, Isten kegyelmességéből sat. Erdély fejedelme; és azt kívánák, hogy változtatnék meg, de a fejedelem nem akará, azt állítván, méltán is, hogy azt a titulust nékie a nemzet szabad választása adta; a honnan a császár minis-tere is végre csak a mellett maradának; a kikis négyen valának, u. m. a kalocsai érsek, Seilern ur, a császár belső tanácsosai, és gróf Lamberg, s Kohári császári hadi tanácsosok. Mind a két részen fegyvernyugvás vala. Anglia és Hollandia követjei jelen valának. Azon kezdék legelsőbb is: micsoda a közbenjárás, és nem egy-e az az egyezéssel? A magyarok semmi dolgot addig igazítani nem akarának, míg a császár követei hitelesen meg nem ismerték, hogy ez a közbenjárás törvényes és olyan természetű, a milyenek más hadakozásban levő hatalmasságok közt szoktak lenni ¹⁾. A magyarok igen nagy reménységet vevének a közbenjáróknak teljes hatalmasságokból, mely e

¹⁾ Az ő jelentések kelt 1704. october 27. napján.

vala ¹⁾: hogy a császári felség minden lehető készséget mutatván, hogy a magyar nemzet igazságos kívánságainak eleget tegyen: mindenféle terheket, melyek iránt panaszolt, és hogy az igazgatásban törvénye szerént való jó rendet állítson fel, a Nagybritannia királynéja és Alsó-Németország egyesült tartományai közönséges rendjei ajánlják a magok közbenjárásokat mind ő felségének, mind a Magyarország rendjeinek. De mivelhogy a császár emberei mintegy frigykötés előtt való conditionul azt kívánták, hogy a magyar hadisereg minden aranybányás helyeikről kitakarodjék ²⁾: ilyen helytelen kívánságon a dolog félbeszakadott, a fejedelem panaszolt a bécsi udvarnak csalárdsága ellen, látván kiváltképen, hogy Heister generális tizenhat-ezer ausztriai néppel közelit, a r á c z o k és h o r v á t o k másfelől jönnek, és a császár más seregei Erdélyből és Tótország felől utban volnának, hogy a magyarokat elboritanák.

A két részek követei Egerben hatodik ízben ismét összegyülnének aprilisban. A császár azt hagyta volt a maga első követjének, hogy semmit erősebben ne kívánna, mint azt, hogy Magyarországbán az ausztriai és attól függő tartományok igazgatásának formáját állithatná fel. Ez az uralkodó azt gondolja vala, mintha igen nagy gráciát tenne a magyarokkal; bizonyos is, hogy ezeknek az országoknak állapotjok sokkal jobban volt a magyarokénál, kik Bécsben mint rabok ugy tartattak, ha hinnünk kell azoknak, a kik az udvar gondolkodását s maximáját

¹⁾ Hamel Bruininax urnak a hollandiai követnek teljes hatalmához hasonló volt az angol követnek hatalma is. ²⁾ Ez a feltétel a bécsi udvar rendelkezéseinek articulusai között az elsőnek értelmére czéloz vala, de a több feltételek sem voltak rendezebbek.

tudták. De a császár követje jól tudván a Magyarország törvényeit, nem bátorkodék a nemzet nagyjainak ezen feltételt elejébe adni, meggondolván kétségkívül, hogy a császár a maga esküvése és több azon házból való királyoknak fogadások szerint köteles volna a magyarországi törvényeknek megtartására, és nem adatott volna nékie arra hatalom, hogy azokat Ausztria, Stíria és Morva törvényeivé változtassa. Mint más szerződés végett gyűlések alkalmatosságával, itt is sok időt vesztegetének el a formalitásokban és a haszontalan kérdésekben. Az ausztriai és hollandiai követ urak a fejedelemnek irván, hogy megtudhatnák tisztán, mi lenne utolsóbb meghatározása: azt felelte, hogy mindenkor hajlandó a békességre, csak hogy szükséges bátorságot szerezzenek nékie. Gróf Heterville (Herbeville) vezet vala egy hadi sereget, hogy a császár helyeinek Erdélybe segítségére menne. Ennek a gyűlésnek egyetlen egy haszna csak a lön, hogy ott csinálák a foglyoknak egymásnak való kiváltásáról való egyezést, mely annakutána megtartatott. Ebben az időben esék a Leopold császár halála is.

A következő szeptemberben összegyűlvén Szécsenben a magyarok, és közönséges szövetséget kötván egymás között, szorosabban egyesültenek egymással, onnan nevezettek a Magyarország rendjei: „a szabadságért összeszövetkezett rendek” nek. Rákóczi Ferencz fejedelmet a szövetség fejének és vezérének választák; mellé adának törvény szerint egy igazgató tanácsot, és ő is magát a diéta vizsgálása és ítélete alá adá, magokat pedig közönségesen egészen a törvényekhez szabák. A legelső helyet a fejedelem után adák gróf Bercsényinek; a szövetséglevelét a négy rendek pecsételék meg, u. m. a pap urak, a főrendek, a nemesek és a szabad városok. Ezeknek a példájokat követték lassan lassan a több pa-

pok is és nemesek, kik Szécsenben nem voltak, kivé-
vén azokat, a kik Győrben és Pozsonyban valának, nem
lévén azokban a kilencz, vagyis császári helységekben
semmi magyarok, melyeket még az ausztriaiak birnak
Magyarországban, a mely helységeket a megszállott né-
metek laknak, kiket az ausztriai ház telepített oda. Az
országnak minden vármegyéi mind innen, mind túl a Du-
nán ehez a szövetséghez adták magokat, és még azután
is siettek ehez adni magokat, a kik a fentemlített két vá-
rosoktól megszabadulgattanak, és azokból kijöhettek vala,
melyekbe elvonták vala magokat e mostani hadakozásnak
kétséges kimenetelére nézve.

Az összeszövetkeztek nem választának új királyt,
remélvén, hogy József királylyal a magok ügyeket szép
móddal eligazíthatnák, és ezen czéllal a békesség meg-
szerzésére követeket is nevezének, még 1703. esztendő-
től fogva tudtára adván az érseknek, a ki őket arra inti
vala, hogy ha szintén állhatatosan megállanának is abban,
hogy a híres pozsonyi dietának végzéseit megvessék:
könnyen megegyeznének abban, hogy ennek a fejedelem-
nek előbbeni választása újabb és szabados választás által
helyessé tétessék. A bécsi udvarnak kétféle kémjei valá-
nak ebben a gyűlésben, az egyik rendbélivel tanácsoltatta
a protestánsoknak, hogy a catholikus előljáróktól teljes-
séggel ne függjenek, hacsak az ő kívánságoknak eleget
nem tesznek; más rendbéli által pedig azt javasoltatta
a catholikusoknak, hogy teljességgel ne engednék, hogy
megadnák a protestánsoknak, a mit kívánnak; minthogy
pedig ezek a magok kívánságoktól el nem állanak
vala, a vetélkedés felettébb soká ment volna, ha mérsék-
lést nem találtak volna a két rész megegyeztetésére.
A papi rend, a mely ebben magának hasznát nem látta,
ellenmondta közönségesen, a mint mindenkor szokott volt

cselekedni hasonló alkalmatosságokban az ausztriai ház uralkodása alatt.

Végezetre hetedszer gyülekezének egybe a békesség munkálódására; legelsőbben is a fegyvernyugvásban egyezének meg a felek, a mint lehet abból látni, a mi következik:

Conditiones Armistitii

inter sacram caesaream regiamque Majestatem ab una, nec non confoederatos Hungariae status partibus ab altera; opera et interventu receptae laudabilis Mediationis serenissimae Reginae Magnae Britanniae, et Dominorum ordinum foederatorum Belgii Provinciarum conclusae, perque commissarios Plenipotentiarios, hinc inde anno et die ad finem positis et subscripti.

Joannes Venceslaus
Comes Wratislaviensis.

Paulus Szétseni
Archiep. Colocensis.

A szövetség cikkelyei

melyek egy részről a császári és királyi felség között, és a Magyarország szövetséges rendjei között, más részről a nagy-britanniai felséges királyné, és az Alsó-Németország szövetséges tartományai munkájok s közbenvetések s bevett dicséretes közbenjárások által végeztettek és nevezett felek teljes hatalmu követeik által megerősítették az alább megjegyzett esztendőben és hónapban. Adatott ki a császár neve alatt Pozsonyban 1706. esztendőben májusnak 8-dik napján.

Venceslaus János
wratislai gróf.

Szétseni Pál
kalocsai érsek.

A magyarok többnyire oly nagy örömben valának, hogy kitetszik vala rajtok, azzal a gondolattal hízkeldevén

magoknak, hogy a bécsi udvar az ő gazdagságokra és szolgáltatásokra való vágyódásból kigyógyult már, és majd bizonyosan számot is tartanak vala az előmeneteles békességhez. Ezeknek véghetetlen gyönyörű dolognak tetszik, hogy egy igen becsületes törvényes és igazságos hadakozás által megnyerhették azt az igazságokat, melyet semmi törvénnyel soha el sem is vesztlettenek volt, de a melyet mégis tőlök megtagadtanak, hogy a császár ne úgy bánjék velök mint pártütőkkel és árulókkal, hanem az ő méltóságok szerént mint Magyarország frigyrendeivel. A császár helybenhagyá s megerősíté a fegyvernyugvás cikkelyeit ¹⁾ és bevett rendes szokás szerént nagy méltóságú személyeket nevezte ki a szerződésre, a mint a következőkből láthatni:

„Mi József sat. Minekutána a Nagybritannia királynéja és Alsó-Németország frigy tartományai rendeinek rendes és rendkívül való követei jelentették, hogy a frigy Magyar és Erdélyországiak és azoknak előjárói a háboruságot jó békességnek kötésével akarnák megszüntetni: sat., azért megtekintvén hvségeket sat. Lotharingiai királyi herczegnek sat. a wratislai grófnak sat. Szétseni Pálnak a kalocsai érseknek sat., Ilyésházi Miklósnak, gróf Lamberg Ferencznek sat., kiknek parancsoljuk, hogy menjenek abban az helyben, melyben a részek megegyeznek, a békesség dolgához a mi nevünkben fogjanak hozzá a feljebb nevezett követekkel egyetemben, a kiknek a magok fejeitől teljes hatalom adatott ezen hadakozás szo-

¹⁾ Mi József sat. Elküldvén a mi plenipotentiariusainkat, hogy tractálnának azokkal, a kiket a magyar confederatusok magok részökről kineveznének. — Láttuk a szövetségnek articulusait. A következő edictumban a császár helyben hagyja és megerősíti azokat az articulusokat.

moru következeinek meghatározásokra sat. Iratott Bécsben májusnak 26. napján 1706. esztendőben¹⁾).

Magyarország frigyos rendeitől adatott békeség pontjai.

Az első nézett annak megtartása felől, kezességről, a mit végeznek. A második illeti Erdélyt: hogy teljesítsék az az egyezés, mely volt a császár, a fejedelem és az ország rendei között erről a fejedelemségről 1686-ban, és a melyről ezután fognak szólni. A harmadikban azt kívánák, hogy 1687-ben Pozsonyban tartott dieta végezesei töröltessenek el, az ország ugyancsak megengedvén, hogy a koronára való következeiről, vagy successoról szerződjenek. A negyedik azt tartja, hogy az országba idegen hadi nép ne küldessék, legalább úgy, hogy a nemzet vezérei alatt ne legyenek. Az ötödik, hogy a palatinus állittassék vissza azzal a méltósággal, mely az ő hivatalához köttetett, mely őtet a király és nemesség között közbenjárónak és birónak teszi a meg hasonlás idején. A hatodik illetve a magyar generálisokat és azt a hatalmat, melyet nekik kell tenni közönsé-

¹⁾ Nos Josephus etc. cum Sac. P. M. B. Reginae, nec non confoederati B. Ordinarii et Extraordinarii declaraverint. Foederatos Hungaros, Transylvanos, eorumque Duces velle motas per salutarem belli gerentes partes inter componere tractatum, et propterea considerata fide etc. V. et C. Serenissimi Principis Lotharingiae etc. S. et M. Comitis Wratislao. R. P. Pauli Archieppi Colocensis etc. S. M. Nicolai Ilyésházi etc. Francisci Lamberg etc.

Quibus mandamus, ut ad locum, de quo inter partes conventum Judices se conferant, Pacis opus nostro nomine adgrediantur cum supra fati Mandatariis sufficienti vicissim mandato a Principalibus suis ad terminandas Belli calamitates munitis etc. Datum in Civitate nostra Vienna. Die 26. Martij Anno Domini 1706. etc.

gesen minden hadi népeken, melyek az országban lennének. A hetedik illetve a Fiscus perfolytatásának módját, csak annyira szorítván az ő hatalmát, hogy annak zsinórmértéke a haza törvénye legyen. A nyolczadik azt tartja vala, hogy a korona és a kancellária levelei nem másutt, hanem csak az országban tartassanak. A kilenczedik, hogy azoknak Fiscusra szállott jószágokkal, kik a portával tartottak, igazság és az ország törvényei szerint bánjanak. A tizedik, hogy a kancellárián valami változás legyen. A tizenegyedik szólott azokról a hivatalokról és jövedelmekről, melyek a haza törvényei ellen idegen nemzetből valóknak adattanak. A tizenkettedik a különböző vallásoknak egyességekről. A tizenharmadik, hogy a jesuiták, a kik kiüzettenek volt azért, hogy az ország frigykötésének aláírni és a nemeségről és azoknak jövedelmekről lemondani nem akartanak, melyeket azelőtt nyertenek vala: az országnak egyetértése nélkül soha többé vissza ne állittassanak. A tizenegyedikben azt kívánták, hogy a perlekedés és az igazság kiszolgáltatása módja a törvények szerént való régi lábra állittassanak vissza. A tizenötödikben, hogy azok, kik valamely költött álleveleknek színe alatt, vagy ehez hasonló természetű akármely szin alatt törvénytelenül fosztattak meg a magok javaiktól, azokba visszaállittassanak, és azoknak örökösök, a kiket hasonló okok miatt megölettenek, a magok ősi jószágokba bocsátassanak vissza. A tizenhatodikban, hogy az udvari kamara által esett ajándékozások és törvénytelen eladások hivajtassanak meg és tétessenek semmivé. A tizenhetedik illetve a pénzt, mely legalkalmasabb lészen az ország szükségire. A tizennyolczadik által kívánták, hogy mivel a karloviczi békekesség az ország nélkül esett, a király ezután ne cselekedjék. A tizenkilenczedik,

hogy azoknak a németeknek, kik a frigyesek mellett voltak, az eddig valóról örökös bocsánatot adassék. A huszadik, hogy a törvény ellen lett számkivetések meghívattassanak. A huszonegyedik, hogy a jászok és kunok mint szabad emberek és nagyszámu nemes emberek, kik a kamara által eladattanak, szabaditassanak fel. A huszonkettődik, hogy az adó és más közönséges terhek az ország megegyezéséből vettessenek fel, nem pedig a bécsi udvar tetszéséből. Végezetre a huszonharmadik, hogy egy közönséges gyűlésben adattassék vissza az országnak régi állása és formája a régi törvények szerént. A mit feljebb az országnak ezen törvényeiről és jussairól előhordottunk, megvilágosíthatják ezeknek az eként rövideden előadatott czikkelyeknek egész értelmeket.

Az ausztriaiak ezekre a czikkelyekre különböző módon feleltenek ¹⁾.

Előbbben mindent tagadtanak, és teljességgel semmit is engedni nem akartak. Hogy a gráciát meg ne adják, azt mondták, hogy a csak egymáshoz való hitelenséget szerezne. A pozsonyi dietáról, hogy abban mindenek az egybegyűlt ország hiv rendjeinek megegyezésekből estenek. A 8-dikra, hogy az archivumnak kellene az udvari kancelláriánál az az bécsi udvarnál tartatni.

Másodszor megvallják és ígérenek, a mint megtetszik a feleletből, melyet a 18. articulusra adtanak: a magyarok azt mondják, az ő törvények szerént méltán szólhatnak ugy, a mint szólnak arról, hogy a portával való szövetség az ország hire és akaratja nélkül ment véghez, de azzal az alkalmatossággal volt helyes okok, miért titkolódjanak tőlök, most csak a jövődőről vagy on a kérdés.

¹⁾ Lásd a pozsonyi commissionak 1706. junius 15-kén tett feleletét.

Annakutána azt ígérék és hirdetéék, hogy a diaeta által eltöröltetnék a fegyver jussa, melyet az udvar, a mint feljebb mondottuk, magának tulajdonított volt azokban a jószágokban és helységeken, melyek a szent szövetség felállása előtt a török keze alatt voltak.

Harmadszor két módon csalárdkodtanak: vagy a pozsonyi dieta articulusait hozzák vala elő, melyeknek eltörléseket kívánják vala a magyarok, és azt a maximát vetik vala elé, hogy az utolsó végzések elrontják az elsőket, vagy pedig hibásan hozzák vala a régi és helyes diaetáknak articulusait, példának okáért annak megmutatására, hogy a frigyesek rosszul kívánják a 4-dik punctumban azt, hogy idegen hadi nép az országba ne küldessék, hanem ha a nemzet generálisainak hatalmok alá lesznek vettetve, vetik elé az 1609-ben kelt XI. articulust (de azonközben annak szavait nem említik), ámbár az az articulus szóról szóra így vagyon: *„Si qui extraneorum pauciori numero, et non turmatim in Regnum Hungariae se se conferré, et Capitaneis Hungaris subesse, et Legibus parere voluerint, Status et Ordines Regni non refragantur;“* az az, ha valamely idegenek kevés számmal és nem seregenként ebbe az országba akarndnak jönni, és a nemzet generálisainak és törvényeinek alája adják magokat, az országnak rendei azt nem ellenzik.

Nem tudom a császár emberei azt gondolták-e, hogy a magyarok nem fásasztanák magokat annak megolvasásával, a mit nekik előhoznak, vagy pedig hogy parancsolatjok nem lévén arról, hogy a dolgot jó lelkiismerettel folytassák, ők sem igen sokat fásasztiák magokat, hogy a magyarok articulusait olvassák.

Negyedszer, a több punctumokat a közelebb való dietára halasztják, hogy ott vizsgálattassanak és ítéltesse nek meg, ezt tették hozzá, hogy ebben a gyülekezetben

egy közönséges summa állíttatnék meg, nemcsak az ország szükségeire, hanem a királyi méltóság fentartására is, (a mely utolsó feltétel mindaddig nem vala szokásban), mivelhogy a király ugynevezett rendes jövedelmei elégtelenek a királyi méltóság fentartására.

Mind ezekből azt hozták ki a magyarok, hogy az udvarnak semmi szándéka nem volt a velök való szövetségésre, és hogy az a cél, melyet ezen hosszas és haszontalan szerződéssel magának feltett, csak a volt, hogy őket vagy megcsalja, ha ők olyan könnyenhivők lettek volna, hogy az ő ígéretének higgyenek, vagy hogy őket elnyomja, ha magokra nem vigyáznak, alattomban rájuk csapván, vagy pedig, hogy az ő szövetségeket elszélessze, ha köztök hasonlást szerezhetne. Egy igaz hazafi buzgóság, minthogy prófétai lélekkel kinyilatkoztató, és megbizonyította azt az igazságot az 1705-ki szétseni gyűlésben, akkor tudniillik, a mikor a dolognak egész mivolta attól függött, ha magokat elhíthetni engedik. Egy kicsiny könyv ilyen czim alatt: *„Hamus aureus Libertati Hungariae ab Aula Viennensi, ut vel credulos fallat, vel incautos obruat, vel discordes rumpat, obrusus. Arany horog, mely a bécsi udvar által a magyar szabadságuak azért vettelett, hogy ha a magyarok hisznek megcsalja, ha nem vigyáznak elnyomja, ha meghasonlanak elrontsa.“* Ez a jószívű hazafi mindazokból az írásokból, melyek Bécsben és Ausztriában közönségessé tettek 1703. esztendőnek szeptemberéig, a mikor ez a gyűlés tartatott, a velejét kivévén, mintegy ugyszólván ujjal megmutatta a bécsi udvarnak minden mesterséges szándékát. *De a gonosz ember eljövén, konkolyt hinte,* úgy hogy ez az oly igen békeséges tanácslás haszontalanná lón, és semmiyé leve egy fortély által, és némely gonosz szándéku emberek könnyen elnyomák ezt a munkát.

Az utolsó szerződés megérezteté, de későre, azt, a mi akkor megjövendőltetett volt az elmúltaknak a következőkkel való egybevetésekből, és megismerszék, hogy a bécsi udvar általában nem akart volna gráciát adni, és a pozsonyi dietát a maga egész valóságában megtartani nem keresett volna annyi kifogásokat, annyival is inkább, mivelhogy három esztendőknél lefolyások alatt mindkét részről csak az egy bakot nyuzták, a felett a két dolog felett a magyarok mindenkor kezeseket kívánván, az udvar is meg nem szülvén igérni kétfélét, külsőt és belsőt¹⁾. Így a szemek felnyilván az udvarnak valóságos céljáról, megbánták azt az időt, melyet könnyenhivással elvesztetnek, és feltették, hogy ígéretnél fogva többé magokat ne hurciztassák.

Hogy pedig az udvar oly sok nyilván való igazságu articulusokat a közelebb való dietára halasztott²⁾, ezzel a magyarok egészen meggyőződtek arról, hogy az udvarnak épen nem volt szándéka a békekötésre, hanem inkább hogy őket a hadakozás folytatására kényszerítse. Mi is lett volna, igazán szólván, nevetségesebb, mint az igen bizonyos és már sok ízben megítélt dolgokat kérdőre venni? A nem egyéb volt, hanem tőlök azt kívánni, hogy a magok igazságokról mondjanak le. Valjon p. o. lehet vala-e azt kérdezni, ha az udvarnak volt-e oka arra, hogy annyi nemes embert a magok nemesi szabadságoktól megfoszson, és idegeneknek eladjon rabokat³⁾. Lehetett-e kérdésbe tenni, ha valjon Magyarországot a magyarok által kell-e igazgatni, vagy pedig idegen nemzetek által⁴⁾?, és

1) A mint e fennebb megtetszik egy leveléből az érseknek, és a hadi tanácsnak válaszából. 2) Lásd a constans veraxu 1706. 15. juniusban kelt pozsonyi commissionak feleleteit. 3) Ugyanazon feleletben a 21. articulus felett. 4) Ugyanott a 4. és 2. articulus felett.

ha van-e szabadsága az udvarnak arra, hogy a törvényt félre tévén, annyi számtalan nemes embert jószágától megfoszsson, sötét tömlöczben tartson, és mindenféle kinok nemével megölessen ¹⁾? A 23. articulusa által a nekünk adatott feleleteknek, parancsoltatik minékünk (így szólnak vala a magyarok) semmi legkisebb bátorságot nekünk nem adván, hogy a fegyvert tegyük le, és hogy békességgel várjuk meg, míg a császár minket a dietára elő nem hivat²⁾), a mit 1687. esztendőől fogva örökké ígér haszon nélkül. Azonban míg ezt az engedelmességet kívánják tőlünk, érkezék Rabutin Erdélyből és Starenberg Austriából, mindenik nagy sereg hadi néppel; Leuenbourg kijő Morvából egyfelől, a horvátországi bán másfelől, sebesen hozzák népeiket, a ráczok is jönnek két külön osztályban, egyik Tótország, a másik a Maros felől, hogy velök egybecsatolják magokat. Jobb, azt mondják, mezitelen fegyverrel menni oly sok ellenség eleibe erős reménységgel, hogy az Isten minket nem hagy el igaz ügyünkben, mintsem Zrinyivel, Frangepánnal törvényeinket hányjuk, mivel hogy azok a törvények, a melyek minket oltalmazhatnak, hogy vélünk úgy ne bánjanak, mint ő velök a bécsi udvarnál, épen olyan homályosak, mint több minden törvényeink, bizonyosak lehetünk, hogy a mely értelmet neki adnának, nem lenne mellettünk. Erre a hadakozás sokkal nagyobb hívességgel elkezdődék újra, és nem láták semmi erejét azoknak a fenyegetéseknek, melyekkel a császárnak

¹⁾ Ugyanazon feleletben a 9. 1516. 20. sat. articulusok felett. ²⁾ Ez az articulus ezt tartja: A békesség munkája elvégeztetik, annakutána három hetekkel, avagy egy hónappal meg fog erősíteni. Ő felsége nem fogja elmulasztani a dietát minél hamarább egybegyűjteni, és ottan a nemzetet több kívánságában is kielégíteni. — Jegyezd meg mit mond: a több kívánságait is, hollott még csak egyet sem teljesített.

plenipotentiariusai feleleteket bevégezték, és a melyek ilyen renddel valának „*Neque imputari suae Majestati posse, si posthabitis, quae a justitia et bonitate ejus oblata fuerant. Regnum hocce ulterrioribus fors motuum calamitatibus immersum, perire omnino (quod Deus avertat) aut funditus, et pessundari contingeret,*“ az az „*Nem lehetne ő felségének tulajdonítani, ha megvettetőn azok, a miket ő felsége igazságából és jószágából ajánlott volt, az az, az ország arra jutna, hogy netán tovább tartó zenebonák miatt oly nyomoruságra jutna (melyet az Isten távoztasson el) vagy elveszzen, vagy fenekestől felforduljon és elromoljon.*“ Korántsem, az idei táborozásnak vége lévén, a serget téli szállásokra szállíták, és ismét irának a szövetség fejének Pozsonyból, hogy bizonyos legyen, hogy az udvar már utoljára mindenekre reá fog menni. A fejedelem két szóval felelvén: mire fog, ugymond, rá-menni, és ki vállal kezességet az ő igéretiért? E szerint az elmék jobban felháborodván, a szövetkezettek egybegyűlének májushban a vezér parancsolatjára Ónodra, ámbár egész Europa tudja, hogy mi folyt légyen ott, kívánjuk mindazonáltal ide tenni a lelkét azon gyűlés végzésének.

Mi vezére és rendjei sat.,

tudtul adjuk mindeneknek közönségesen és különösen, jelenvalóknak és következendőknek sat.

Azon kezdették, hogy előadják, hogy a szövetségnek czéljául csak a haza békességét tették, hogy azzal hízkeltek magoknak, hogy annyi kecsegtető igéreteket és ajánlások által a szerződésnek utján azt elérhetik, de végre általlátták a bécsi udyarnak nem egyenes szándékait, melyet megerősítettek annak fortélyai, melyekkel élt közelebb is, midőn Turócz vármegyét meg akarták maszlagosítani, hogy nem volna tovább reménységek, hogy az a

tyrannusi lélek az ő természeti kegyetlenségének határt vessen, hogy ennek meggondolása által, és némely nemzeteknek, kiváltképen pedig az ő régi elejeknek példájok által, kik a királyi székből Pétert és Abát, törvényök megrontójokat, és Ottót, a ki abba mások által ültetett vala, levetették, közönséges egyetértésből a következő dolgokban egyeztenek meg :

„**Előbbször:** hogy már az ausztriai házhoz való hűségről lemondottak, egy vezért választván, mivelhogy az ország törvényei és azok ellen a kötelességek ellen, melyekre magát diplomái és törvényes esküvései által kötelezte vala, minden neki beadott panaszokat és könyörgéseket semmiben hajtván, sokféle színek alatt úgy viselte magát, hogy a nyilvánosság erőszaktételek által és ezáltal az ártatlan vérnek oly czállal való kiontása által, hogy a magyar nemzetet semmivé tegye, megmutatta azt, hogy magát úgy viselte, mint haza ellensége.

„**Másodszor:** hogy a nem igaz, hogy József császár szabad választás szerént emeltetett volna a magyar királyi székre : ellenkezőt próbálnak 1. A Leopold császár parancsolatjának szavai, a ki is az országnak rendjeit Pozsonyba híván, világosan megmondotta nekik: *hogy magában meghatározta volna, hogy a főherczeg Józsefet a nagyobbik fiát az ő királyoknak és uroknak felkoronáztassa.* 2. Az Eperjesen véghezvitt kegyetlenség által, melynek a volt a célja, hogy a magyarokat kényszerítse, hogy abba a választásba egyeznének meg, a mint hogy csak ezen az uton is menekedhettek tőle. 3. Azok által a titkos utak által, melyek még fris emlékezetben és bizonyosan tudva vannak, hogy a bécsi udvar magában elvégezte volt, hogy az ország nagyjait megölesse, és azoknak javait elvegye, ha a választásnak ellene vetnék magokat. 4. Az esküvésnek semmivé léte által, mivelhogy

abban csalárdság esett, és új szók tétettek beléje törvény ellen.

„Harmadszor: hogy a kegyetlenségnek lelke nyilván kimutatta magát annyi szerződésekből és csalárd tanácskozmányokban, melyeknek a céljok teljességgel nem a multak megváltoztatása volt, sem a törvények helyreállítások, hanem hogy a nemzetet fegyver által könnyebben lehessen a kemény szolgaság alá húzni.

„Negyedszer: ezekre az okokra nézve, a mint helye volt a Szent-István fenyegetésének a maga fiához, úgy annál inkább helye Leopold uralkodása alatt, annál is inkább, mivelhogy a szabad uralkodástól nem függő uralkodásra való következőzés olyan visszaélés volt, mely csak épen a törvénytelen uralkodóhoz illik.

„Ötödször: hogy mindezekre a dolgokra nézve az országnak rendjei, a nekik tulajdon felső hatalommal élvén, és a mennyei és földi törvényekhez támaszkodván, közönséges megegyezésből semmivé tevék az ausztriai háznak minden magának tulajdonított igazságait: királyi székét üresnek hirdetik.

„Hatodszor: hogy mindazokat haza ellenségének jelenték a magyar hazafiak között, a kik az ellenkező részhez ragaszkodván, két hónapok alatt azt el nem hagyják, hogy a szövetségbe azalatt beálljanak.

„Hetedszer: a keresztyén hatalmasságokat kéri vala, hogy álljanak az igazság mellé, mely is az ő figyelmeztetéseknek más minden gondolatoknál legméltóbb tárgya volna.“

Ez a végzés, melynek rövid sommáját előadók, megpecsételteték a vezértől, annak hadnagyától, a püspöktől, más tanácsoktól, és minden vármegyéktől.

Az én ítéletem szerint haszontalan volt feltenni, hogy találatnának olyan magyarok, a kik nem akarnák el-

hagyni az ellenkező felet, bizonyos lévén arról, hogy azok is, a kik a császár alatt való helységekben be vannak zárva, ha szabadságok volna azokból kijönni, mind eljönének, csak egy sem maradna, hogy a szövetségesekhez ne állana, hanem ha némelyek közülök azok közül valók volnának, a kik a következőktől mindenkor félnek, vagy pedig azok közül, a kik belkiismeretük ellen a bécsi udvarnak eladták magokat, vagy pedig végezetre, ha kik a német házasságnak kötele által, vagy más egyéb indító okok által tartóztatnának meg; mert mindent észre vévén, a magyarok is emberek lévén, találtnak ő közöttök is olyanok, a kik megengedik magokat a csalárd haszonnak tündöklő színe alatt csaláttatni, melyekkel a bécsiek az ő szemek fénye vesztésére élni szoktak. Az ausztriaiak mindazonáltal mégis egyaránt gyanakodnak rájuk, úgy nézik őket Bécsben mint titkos ellenséget, épen olyan ítélettel vannak felőlök a tartományokban is, és a győri gubernátor megmutatta, hogy ő is gondolkodik egy részét ágyúinak a mező felé az ellenségre, más részét pedig a magyar nemzetből álló városiak ellen szegezni.

Ebből méltán kihozhatni, hogy soha lehetetlen volna meg nem nyugodni mindazokban, a mik az ónodi gyűlésben végeztettek a szabados ellenmondás iránt, ha eloszoltatván a félelem, melylyel azok, kik mintegy fogva tartatnak, szabadságot adnának nekik, hogy magok igaz lelkiismeretök szerént szóljanak és cselekedjenek.

Bizonyosan a Magyarország igazgatására nézve két szembetűnő igazság vagy on, melyek közül az egyik az új végzéseknél, a másik a régiéknél szolgált fundamentumul. Az első ez: hogy azt azok végzik és megegyeztenek benne, a kik szabadon szólhattanak, míg mások a félelem miatt hallgattanak, e szerént az igazság szerént a mik szabadon és oly feles számú nemes emberek által

állítottak fel, hogy a nemzetért vétethetnék: annak törvényül kell vétettetni, ha szintén némelyek, ámbár a nevezetesebbek közül is, jelen nem lettenek vala az ilyen gyűlésekben; mert Magyarországon a nemességnek, akár nagyobb, akár kisebb legyen, egyenlő szava vagyon, a több szó választ, és csak e nevezetesebb számu nemeseknek szabad ellenmondásuk teheti semmivé azt, a mit a többiek végeztenek.

Az is kétség kívül van, hogy abban az időben, melyben a szövetség formáltatott Szécsenben, közönségessé tétetett, hogy valaki abban meg nem egyeznék, minden félelem nélkül elmehetne, mindazonáltal mégis minden ember alája irt egy pap uron kívül, olyan reménység alatt, hogy az udvar majd bőven megjutalmaztatná az ő hűségét.

De mi a magyarok dolgát minden ellenvetés felett megigazítja, ez: hogy semmi ujságot nem csináltak, hanem ugyszólván, csak a régi végzéseket elevenítették meg, melyek a régi törvények által világosak, mindenkor kérdés kívül valók, gyakran megerősítettek, és az ausztriai ház által mindenkor felbontattak. Végrezetre e semmi sem volt egyéb, hanem a régi végzéseknek megújítása, melyekről igazságosan ugy kell mondani, hogy bizonyos, hogy nem kell itélni valami idegen fővel, vagy azoknak, a kik csak a fejökből okoskodnak vélekedések szerint, hanem a belső hatalom szerint, mely a józan okoskodás, és a törvény hatalma. Mert az igazgatásnak minden formái egybezavartathatnak és megváltoztathatnak, a szerént, a mennyiben a lehetőség és a külső hatalom a tévelygés mellé szít, vagy legalább az ember nem tudja a sok különböző vélekedéseknek sokasága között, mire intézze a maga itéletét; de a belső hatalom, melynek vezére az ország és a törvény, a maga képzelődéseiben és

okoskodásaiban ennek sugallásait követi, a kételkedésnek és hazugságnak minden elegyedése nélkül.

Minthogy azért a magyarok magokviselésekben nemcsak a külső lehetőség, hanem még a belső hatalom is meg volt: nyilván való, hogy az ónodi gyűlés végzései törvényesek voltak, és következésképen a pozsonyi hires dieta teljességgel erőtelen. A pozsonyi gyűlés volt 1687., mert Pozsonyban az ország rendjei erőltettenek arra, hogy magokat a bécsi udvar szabad tetszésének és igen kiszabott parancsolatainak alájok vessék, ellenben pedig Ónodon a magyarok teljes szabadsággal cselekedtenek és végeztenek, sőt tulajdon magoktól is előszólottnak, senki nek tetszésére nem vigyázzván, a mi szintén tetszett. A nemességnek egyik része szabadon ellene mondott mind annak, a mi folyt Pozsonyban, és csak épen azok tették az ónodi gyűlés ellen ezt a formájú ellenvetést, a kik Bécsben és Pozsonyban vannak, az ausztriaiaknak kemény és durva kezek alatt, hogy az irgalmatlan urok tetszésének eleget tegyenek. A bécsi udvar üldöze azok ellen, a kik a pozsonyi dietával ellenkeztenek, azon fundáltatott vala, hogy nem akartanak megegyezni a törvény megrontásába, az örökös következés jussába, egy királynak a királyi székbe erőszakos felemelésébe, és az aranybulának eltörlésébe; némely kevés számból álló személyeknek Ónodon lett megbüntetésöknek oka csak a volt, hogy alattomban egybe szűrték a levet a törvény ellen a rézpénz iránt, hogy nem érne annyit, a mennyiben járt, a mint ők mondták, némely különös emberek magoknak hasznot hajtván belőle; mert hogy valamely magyar maga egyedül vagy társaival a királyon való feladásnak, vagy más legkisebb végzésének is a gyűlésnek ellene szegezte volna abban, a mi az igazgatás formáját és természetét illeti: azt nem lehet mondani, és azt nem is mondták

mások, hanem csak a bécsi udvar kémjei, hamisan és rossz lelkiismerettel. Végezetre a mi Pozsonyban végeztetett volt, egyenesen ellenébe tététt a törvényeknek és az ő igazságos fundamentomos igazságoknak, és azokat fenekestől felforgatja; ellenben a mi végeztelett Ónodon, a törvényeken és a legrégibb példákön építettett, sőt az igazgatást és a törvényeket lábra állította.

Nincs már egyéb hátra, hanem hogy ítéletedre bocsássam uram! a miket eddig álarcz és csalárdság nélkül minden lehető jó lelkiismerettel és keresztyéni egyenességgel mondtam; ítéljék meg minden előre való hitetés nélkül, és módod lévén benne, közöljed azokkal, a kik még róla nem tudnak, a kiket következésképen nem lehet megtámadni egyenesen, hogy eddig jó ítélettel a magyarokról nem lehettek. Megvallom végtére, hogy én háromféle embereket találtam, a kik ez ellen a nemzet ellen rosszul szólottak. Némelyek azok, a kik Machiavellus tudományát tanulván, nem akarnak azon, hogy valamely dolog igaz-e vagy nem? hanem csak ha az megegyezik-e vagy nem az ő különös haszonkeresésekkel. Mások azok, a kik a magok természeteknek sebes tüzetől elragadtatván, csak vakon azon félhez való indulatjokat követik, mely mellett vagynak. A harmadik rendben vagyon a közép nép, a ki a dolgot nem tudván, méltóbb arra, hogy az ember fel se vegye, mintsem reá haragudják. De ha ez gyalázza az embert, becsületére szolgálhat, ha megutálja dicsőségére, sőt ennek megítélése és megvetése a nagy emberek számába helyhezveti.

Szánom ezt a hajdan oly szépen virágzott nemzetet, hogy ez a szolgaságnak terhe alatt nyög, a mely csalhatatlan kutfeje a bátor szív elvesztésének és az erkölcsök megromlásának; nem pallérozhatta ki azokat a szép és nagyságos tulajdonságokat, melyekkel születtetett, annálin-

kább szánakozom rajta, mondom, mivel meg vagyok győz-
zettelve arról: hogy a népek nem a végre teremtetek,
hogy a fejedelmek nagyravágyódásainak szomorú játéka
és nevetséges mulatságai legyenek: hanem a fejedelmek a
népeknek boldogságáért és békességéért állitattanak elő,
és hogy mindenikének csak az Istennek kell cselekedetei
céljául lenni; akármi vélekedéssel légyenek is e felől a
magyarok ellenségei.

ERDÉLYRŐL.

Hogy a mi feltett célunkat kövessük, ragaszszuk hozzá az erdélyieknek oltalmazását a magyarországiakéhoz, az ő ügyöket és hasznokat s károkat nem lehetvén egymástól elválasztani, lássuk minél rövidebben lehet. — Régentén Erdély egy részét tette Dáciának, Szt.-István ezt fegyverrel és igen igazságos hadakozással Magyarországhoz ragasztván, épen az ausztriai ház uralkodásáig a magyar koronának egy legszebb ékessége vala. Vajdák által igazgattatván, semmi hátramaradása nem volt, elsőben azokban a veszekedésekben, melyeket a királyok Erdély ellen kezdettek. Értem Fridrik és Maximilian császárokat, mivelhogy mindenkor szerencsésen jöttek ki azokból a hadakozásokból, melyeket egyszersmind ellenek is, és a törökök ellen is folytatni kellett, ámbár gyakran mind ezek mind amazok által alattomban és készületlenül ostromoltatott. Hanem azután a mohácsi szörnyű veszedelem után az akkori erdélyi vajda Zápolya János a királyi székre emeltetvén olyan reménység alatt, hogy ennek a szerencsétlenségnek következéseit annak az urnak a vitézsége és bölcsessége által megelőzhessék: Magyarország mikor épen azt gondolta, hogy legalább a török fegyverének előmenetelét megtartóztatja, szerencsétlenségére azonban belső zűrzavarba esett, és azt a szép országot is el-

vesztette. E pedig így esett: Ferdinand császár megértvén a magyaroknak megverettetéseket, azt gondolá, hogy ennél egy jobb alkalmatosságot nem találhatna annak a jusnak fentartására, melyet az ő háza magának kezdett venni a koronához az Albert házassága által. Jóllehet ez a fejedelem szabad választás szerént emeltetvén is a királyi székre¹⁾, azért Ferdinand megtámadá Magyarországot, és egyfelől az ország helyeit és tartományait elfoglalja, míg másfelől a törökök is elfoglalják a más²⁾. A magyarok ilyen szövevényes állapotban lévén, nem gondolkodának tovább arról, hogy ilyen két hatalmas ellenséget kihajtsanak, hanem hogy vagy egyiknek vagy másiknak aláadják magokat. Jól tudja vala János király, hogy a törökök egyebet nem keresnének, hanem hogy legalább az országot magoknak adófizetőjévé tegyék, Ausztria pedig legalább is a koronát kívánná, és annálfogva épen mindenre vágýódnék, a mi az ő asszonyi és házassági jussával megegyeznék.

Azért igyekezék vala Zápolya, hogy Ferdinándot megelőzze, a ki is, a mint feljebb megmondottuk, adót ajánla Szulimánnak, hogy őtet a maga részére hajthassa.

Zápolya kevés idővel annakutána meghala, és Erdély az ő fiának engedteték, nem akarván megengedni Szulimán, hogy a császár őtet egészen megfoszssa az ő atyja országaitól³⁾, lassan-lassan fejedelemségére emelték fel (és az a titulusa annakutána sok izben megerősített), ennek a gazdag és termékeny tartománynak, mely a régi historiákban gyakran országnak neveztetik. Tudva van az is,

¹⁾ Ezt maga Albert is megvallja az ő decretumának előjáró beszédében. ²⁾ Istvánfi hist. 9. könyv. Ferdinánd, ugymond, a szepesi várnak, és még némely helyeknek magát urává teszi, a törökök elfoglalják Bosniának fővárosát: Jaiczát és Iliriának minden erős helyeit. ³⁾ Istvánfi 16. könyv.

hogy az erdélyi fejedelem mint a svéd király frigyese az osnaburgi szövetségbe berekesztetett ¹⁾. Hányszor nem esett meg az, hogy az erdélyiek a magyaroktól a magok törvényeknek és szabadságoknak segítségükre hivatván, azokat megmentették az ausztriai ház sértődése ellen, ez az ok az, mely oly gyakran fegyvert fogatott a Báthoriakkal, Bocskaiakkal, Bethlenekkel, és Rákócziakkal. Ez az oka, hogy az ausztriai ház soha meg nem szünt dolgozni ennek az országnak romlásán, mint a mely az ő céljainak oly nagy szerencsétlensége volt.

Már Leopold császár a magyar királyi székből ült, mikor Rákóczi György fejedelem Erdélyben uralkodik vala, ez a lengyel koronára hivatik, de a svéd király kényszerítvén azt az országot elhagyni, hogy sietve az országának segítségére menne, mely a Danustól ostromoltatott, Rákóczi is kevés néppel Erdélybe tére.

A török megboszankodván Rákóczi cselekedetén, vagy pedig másfelől ingereltetvén ellene, hadba kezdett ellene készülni oly czállal, hogy őtet Erdélytől megfoszsza. Nem könnyű általlátni, ki adta ezt eszire, csak a bizonyos, hogy ebben az időben a bécsi udvar titkosan frigyvet kötött a budai vezérrel Szejdi Achmettel ²⁾, és hogy a magyarok panaszolkodtanak iránta, hogy ezt előttök titokban tartanak. Csak épen a dolognak kimeneteléből lehet észrevenni, mi lett légyen célja ennek a titkos frigynek.

Rákóczi hiába kére segítséget Ausztriától és a magyaroktól, — mert a bécsi udvar a magyaroknak megtiltotta, hogy a haza szokása szerint fel ne ülnének, annak árnyéka alatt, hogy a törököket ayval magokra vonnák;

¹⁾ Lásd az osnaburgi szövetségnek utolsó cikkelyét. ²⁾ Hist. de la Rib. pag. 15.

hadi népet küldé az országba, hogy az erősebb helyeket elfoglalná, és így senki nem találtatnék, a ki Rákóczi fejedelmet oltalmazta volna, úgy hogy abban az ütközetben, mely 1660. esztendőben júniusnak 6. napján esett, és a melynek sorsa sokáig bizonytalan volt, a vitéz fejedelem elvesze, huszonötezer törökökből álló seregtől elnyomattatván, a melyet Szejdi Achmet vezérlett, a kiről feljebb szólottunk. A fia legottan annakutána a maga erős helyeitől megfosztatott a császárnak parancsolatjára, a mint feljebb megmondottuk.

Ugyanabban az időben Barcsainak a porta bazárjának, a ki mindjárt választatott az országtól, vetélkedő társa lett a fejedelemség felett: Kemény János, az ausztriai háznak mesterségéből. A bécsi udvar azt akarja vala elhíttetni, hogy nem akarja pártját fogni egyéb okon, hanem hogy atyafia volna a néhai fejedelemnek, a kinek fiát az országtól és fejedelemségtől megfosztotta vala ¹⁾. Azt gondolja vala, hogy ilyen vastag színezés alatt elhíttetheti a világot és meggátolhatja, hogy által ne lássák az ő valóságos czélját, a mely nem e vala, hogy Keményt vagy mást gyámolítson, hanem hogy a zürzavart nevelje, a végre, hogy okot találjon és könnyebben járom alá vethesse az országot; valósággal ottan mindent is felzavart, és azalatt az árnyék alatt, hogy a maga teremtményét oltalmazza, oda küldé Montecuculit nevezetes hadi néppel. De a viszálykodásnak vége lön a két fél halálával, és a török porta megerősíté az Apafi megválasztását.

Az erdélyiek már felnyitották volt szemeiket a magyaroknak szenvedéseken, és arról a bécsi udvarnak cél-

¹⁾ . . . Ferencz Leopoldus császár életének rövid sumájában; Kemény fejedelem, ugymond, a császártól nem oltalmaztatott úgy, mint törvényes fejedelem, hanem úgy, mint Rákóczinak atyafia, és a maga jósága és szolgálatjáért.

ját önnönmagokra nézve is megsajditván, fegyveröket Ausztria ellen fordították, megvetvén kevélyen azokat az ajánlásokat, melyeket a császár ő nekik teszen vala a maga barátságáról. Ilyen környülállásokban könnyü lön Apafinak az elméket egyesíteni és magát a fejedelemségben megerősíteni. A bécsi udvar látván, hogy szándékába belesült Erdélyben, visszaküldi Montecuculit Magyarországra olyan parancsolattal, hogy az ország minden hasznos helyeit foglalná el, és a magyarok panaszát fel se venné, melyeket a magyarok a magok törvényök és szabadságok szerént aziránt feladnak.

A törökök megboszantatván azok által a mozdulások által, melyeket az ausztriai ház Erdélyben tett, és megsértődvén ayyal, hogy megháborította az ő védelme alatt lévő embereket ennek a fejedelemségnek birtokában: hadat izennek neki, még pedig annál nagyobb forrósággal és sietséggel, mivelhogy már régtől fogva keresék vala az alkalmatosságot, hogy Magyarországra üssenek, és ott újabb hódoltatásokat tegyenek, mely czél elérése igen könnyünek láttatik vala nekik azért, hogy az elmék szüntelen zürzavarban valának a haza törvényei és az ausztriai ház hajdani házassági jussal formált igazsága felett. Ráütének Magyarországra rettentő hadi erővel, és legelsőbbben is Érsekujvárt megvették. 1663

A következő esztendőben hatalmasan visszaverettének a keresztyén birodalomnak, nevezetesen pedig a francziának ereje által. Melynek következése: a császár frigyét kötött a portával az ország hire nélkül, és a magyarok mind épen az 1683-ik esztendeig a hitetlenekkel való egy olyan hadakozásban elhagyattanak, a mely annál kegyetlenebb volt, hogy ez a fejedelem tiltotta meg a magyaroknak, hogy a törököknek az adót meg ne fizetnék, és ezen hadakozásnak épen a vala az oka. 1664

Az erdélyiek ezt a szomorú játékot egybetett kezekkel nézik vala, csak azon a magok boldogságokon lévén érzékenyek, hogy magok szabadságokkal és gazdagságokkal élhetnének a porta védelme alatt. Minekutána a keresztény hatalmak Bécs alatt az ottoman kevélységet megálázták: a hitetlenek Ausztriából kiűzöttetvén, de még Budán és más magyarországi helyekben megmaradván, a császár nógatni kezdi az erdélyieket, hogy a török részét hagynák el, és egy szövetség által a pogányok ellen a magyarokkal és több keresztény fejedelmekkel egyesítenék magokat. A vallásnak meggondolása és a jó lelkiismeret arra vivé őket, hogy a császár szavának helyt adnának. Követeket küldének a császárhoz és Buda megvétele alatt, azaz 1686. júniusnak 28. napján ezzel a fejedelemmel egy olyan szövetséget kötének, melynek czikkelyeit ide teszem mint czélunkra tartozókat.

„Tudtára légyen mindeneknek sat., hogy a császári felség, Magyar- és Csehországnak királya ok nélkül és a szövetségnek kötése ellen a szultántól megtámadtatván, a több keresztény hatalmasságok között Erdélynek és Magyarországnak ahoz tartozó részeinek fejedelme és rendjei kérettetvén, hogy a közönséges védelem végett a sztligában részesek lennének. A következő czikkelyekben lett az egyezés:

1. czikkely. A császári s királyi felség arra kötelezi magát, hogy Erdélyt s Magyarországnak hozzátartozó részeit megoltalmazza, és hogy e végre oda segítő seregeket fog küldeni minden haladék nélkül, midőn a szükség kívánja, és a fejedelemtől s az ország rendjeitől megtaláltatik. Ezek a seregek az országba érkeztvén, a császári generálok rendelése alatt lesznek. De még otg hasznokat fogják venni, ő felsége addig a fejedelemre és következőire bizza igazgatásokat, a kinél mindaddig meg-

hagyatik, míg rájuk szükség leszen; azoknak ő felsége fog hópénzt adni, és az erdélyiek adnak kenyeret és ételmet.

2. cikkely. Mind az, a mit nyerni fognak a porta régi birodalmából, ahoz fog tartozni a fegyver igazsága szerént, a ki azt megvette és magát urává tette; ha pedig kitudódnék, hogy abból valami kijő, hogy Erdélyhez tartozott volna valaha: tehát az ennek a fejedelemségnek vissza fog adattatni, és megtartatik.

3. cikkely. A fejedelem és Erdély rendjei megtartatnak és oltalmaztatnak azon törvényes jusnak ereje szerént, mellyel eddig is éltenek Erdélynek minden kiterjedésében és ahoz tartozó részeiben.

5. cikkely. Apafi Mihály törvényes fejedelme Erdélynek, ezen fejedelemségnek hirodalmában semmiféle módon meg nem háborittatik, és ő felsége es időtől fogva megnyugszik azon a választáson, mely ennek a fejedelemnek fídra, ugyan Apafi Mihályra nézve tétetett. Az ő halálok után, mely a mint remélhetni, későre leszen, a választásnak szabadsága megtartatik az erdélyi rendeknél, az ő törvényök szerént.

9. cikkely. Abban semmi sem fog ujittatni, a mi eddig a czimer és az erdélyi fejedelmi titulusban tartatott, és ő felsége sem a titulust, sem a czimert sohasem tulajdonítja magának.

19. cikkely. Nagyobb bátorságnak okáért mind ezen szövetségre, mind Erdélyre nézve általadjanak ő felségének a fejedelem és rendek, a meddig ez az had és veszedelmes idő tart, két várat u. m. Kolozsvárt és a Déva várát, ugy hogy az ott őrizetben levő katonáknak két harmadrésze császári katonákból, a harmadrésze pedig erdélyiekből álljanak, és ő felsége fog nekik zsoldot adni, pénzt, fizetést, az erdélyiek pedig kenyeret és egyéb szükséges ételmeket; de mihelyt a jelenvaló hadakozásnak

vége leszen, ezek a két helyek ki fognak üresíttetni és visszaadni.“

Egy ilyen nyilvánvaló és közönséges meghatározott kötés, mely a második cikkelyben gátot vetett egészen a szabados magános uralkodásnak, és a harmadik cikkelyben világosabban eziránt kimagyarázta, a mely a hetedik által a választásnak szabadságát egész bátorságba tette, és a kilencedikben a kétségnek és gyanunak minden árnyékát eziránt eloszlatta, és a mely a nyolczadikban örökké tartónak neveztetett: úgy tetszik, hogy elégséges volna a végre, hogy Erdély csendességét és békességét örökösön talpra állítaná; elég is lett volna valósággal, ha Ausztria nagy szerencséje miatt azt olyan igaz hittel megtarthatta volna, mint a minéműt láttatik vala ígérni ennek a szövetségnek szerzésében. Hiába igyekezvén azon, hogy azokat az okokat általlássam, melyek arra vették, hogy azt megrontsa: inkább szeretem kegyesen hinni, hogy azt nem más okból, hanem valami mennyei jelenésből cselekedte; hasonló ok ahoz, a mely arra vitte, hogy a csehországiaknak privilegiumokat eltörölje, jóllehet semmit azokban, a melyeket szemeinkkel láttunk, arra a dicséretre melyet olyan mohón keres, méltónak nem találunk.

Az erdélyiek magokat a császár kezéhez adván a közönséges ügynek előmozdítására nézve, általadják nekik Kolozsvárt és Dévát, remélvén, hogy mint a 19. articulusban fel volt téve, megelégesznek azokkal a helyekkel, és a hadakozásnak vége lévén, azokból kitakarodnak. De ennek a nemzetnek jó lelkiismeretével visszaölvén, mesterséggel más számos helyekbe is béülének, és annakutána az álarcot leyetvén, mint urak úgy kezdenek mindenütt parancsolni. Ekkor ismerék meg az erdélyiek, de későre, hogy az ő régi elejök jobban ismerték az ausztriaiakat, és hogy magokra nézve nagyobb okossággal viselték mago-

kat mint ők. Törvényekhez kezdettek ragaszkodni, miként a magyarok is cselekedtek volt azelőtt. De az udvar és a császár generálisai kicsufolták őket: el lévén végezve, hogy mind a törvényeket, mind a szövetekezéseket láb alá tapodják, és őket is mint a magyarországiakat járom alá vessék.

Végre az ausztriaiak követték a mesében irt tövis disznót, a mely becsületesen befogadtatván az ürge hajlékába, jónak látá, hogy magát kiterjeszse, és látván hogy a gazda panaszkodnék a serték szurásaik miatt, azt felelé neki: hogy a melyik nem állhatná, kimehetne.

Nincs okuk, hogy azt mondják, hogy az erdélyiek nekik kötelességgel tartoznának, hogy rólok a karloviczi békekességben megemlékeztenek, mivelhogy épen csak azért cselekedték, hogy Erdélyről a portával úgy egyeztek, mint egy olyan országról, mely a császár által nyeretett, a helyett hogy magokat a velök kötött szövetség 18. cikkelyéhez szabnák, mely azt tartja a császár ő felsége befogadja Erdélyt a következő törökkel való frigybe avagy békekességbe, és helyben fogja hagyni azokat az okokat, melyeket ekkor az erdélyiek feladnak a jelenvaló szövetség cikkelyeihez képest. Az emberi erőtelenség vagy ausztriai kegyességnek valjon ugyan micsoda álmadozásra méltó következése által esett az, hogy ennek a cikkelynek utolsó igéi elfelejttenek?

Mivelhogy a bécsi udvarnak magaviselése minden dolgokban egyforma volt, teljességgel nem késék az ifiu herczeg Apafinak megfosztatásával, a kinek az ő meghalt atyja után kellett volna a fejedelemségbe következni az ő választásának ereje szerint, mely a császár ő felsége által is helyben hagyatott és megerősített vala, a mint láttuk a szövetség 7. cikkelyében; ugyanekkor az erdélyi kancelláriát is Bécsbe vitette az ahoz tartozó tanácscsal

együtt. Az igaz, hogy az ifju Apafi Bécsbe visszatérván a rajnamelléki táborozásból, melyet vele megtéetett, az erdélyi fejedelemségről és az ő rendes választásának jussáról lemondott, megelégedvén egy olyan valóságos és pontos dologért, a római szent birodalombéli herczegség titulussával; akár fenyegetéssel, akár más édesebb módok által vétetett azon helytelen cselekedetre, de igaz az, hogy a bécsi udvar az Erdélyhez tartott jussát fegyver igazságából hozza ki, a mint majd alább meglássuk, és hogy Apafinak a fejedelemségről való lemondása az Erdély rendjei igazságoknak legkisebbet sem árthat.

Minekutána Ausztria egy ilyen törvényes kötésnek hite ellen oly sok törvénytelen élésére szerfelett mohón kezdé gyakorolni a maga fősvénységét, mert 1686. esztendőől fogva ezen mai hadakozásnak kezdetéig, az az 1703. esztendőig helyes és hitelre méltó számot vetvén, ugy találtatott, hogy az erdélyiek több aranyat és ezüstöt adtak neki, mintsem a mennyit 300 esztendők alatt a török adójába kellett volna fizetni, azonkívül a mit becsületből ajándékba adtak, és azon a véghetetlen summán kiyül, melyet az udvari embereknek mestersége tőlök kicsikart.

Nehéz azért nem hinni a magyaroknak azt, hogy a rendes adón kívül erőszakkal legalább 100 millio tallért huztak fel ő rajtok. Nem számlálják oda pedig a kastélyokat, drága házi ékességeket, palotákat, földeket, sőt egész helységeket, melyeket az ausztriai fiscus (ugyszólván) felfalt abban az időben, a mikor Nádasdinak, Zrinyinek, Frangepánnak és számos nagyméltóságú embereknek fejeket szedette; a mikor oly sok nemesség Tökölivel együtt számkivetésbe küldetett; a midőn némelyeket felmészároltattak azok által a hadi népek által, kik az országba annak színe alatt küldettek vala, hogy azt őriznék

és oltalmazná az; a midőn némely uraknak szemek láttára hanyatták fel puskaporral tulajdon váraikat, házaikat; a midőn közel 200 méltóságos személyek Eperjesen és Debreczenben tüzzel vassal kinoztattak¹⁾ a végre, hogy az ország az örökös successiora való megegyezésre hajtasék, némelyek iszonyu kinokkal megöletének, a többit el nem veszték különben, hanem olyan főváltságot vevének rajtok, mely miatt koldusbotra jutának.

Erdély épen oly szerencsétlen lévén mint Magyarország, minekutána Ausztria kegyes karjai közé eresztette volna magát, mint az, szintugy a bécsi udvar telhetetlen kívánsága prédájává lett vala, a mely ha hinntünk kell a Lobkovicz herczeg feleletének, melyet egyszer a magyaroknak adott²⁾: csak azért kötötte az 1664-beli frigyet, hogy magát a törököktől megmenthesse, ez a frigy mind magának gyalázatos lévén, mind Magyarországnak gyászos.

Ez az oka, hogy mihelyt Rákóczi Ferencz fejedelem elnyomattatott hazájának segítségére megjelent: az erdélyiek is szivet vevének, és igyekeztek azon, hogy ezen alkalmatossággal a rabságból magokat kiszabadithassák. Nem tudom, hogy gróf Rabutin hogy mehetett annyira, hogy mesterségesen Szebenbe a fővárosba, a nemzetnek némely nagy rendjeit behozván, a kiket azután mind ugy

¹⁾ Tököli az eperjesi theátrumról szólván egy 1685. márcziusban kelt edictumában ilyen szókra fakad: Ausztria elfáradván oly sok vérontásban, hogy ezt folytathassa, a hóhérok kötelelességét felvette; valjon vagyon-e valaki ti közületek ki hazafiának, testvéreinek, atyjának halálát ne siratná, a kit ezen kegyetlen szék fel ne mészároltatott volna? valjon követték-e ezen 15 ítélőbirák az ő ítéletekben a törvényeket? mit felelének akkor tinétek, mikor azt kértétek, hogy a dolgot figyelmetességgel vizsgálják meg; azt felelték tinétek, vérengző s fene csufolódással, hogy mindazokat, kikért ti szólottok, meg kellene ölni, és azután reájok törvényt tenni. ²⁾ Rib. hist. Magyarországról 64. levél 1703.

tartott mint foglyokat, de lehetetlen vala a többit megtartani, s a népet közönségesen abban a tűzében megtartóztatni, hogy fegyverre ne kapjanak. Mindjárt nevet csinálnának magoknak sok alkalmatosságokkal, melyekben többnyire a szerencse övék volt; az ő számok mindennap nevedék vala azoknak összegyűlésök által, a kik az ausztriaiaknak kezek közé való esést elkerülhették, vagy a kik onnan kiszabadulhattanak vala, mind a két rendbeliek akkori tűzökben, semminek hajtván azokat az akadályokat, melyeket elejökbe vetettenek vala, és azokat a csalárd mesterségeket, melyekkel közöttök hasonlást akartanak szerezni. Azok a helyek, melyeket az ausztriaiak tartottanak, már utolsó állapotra jutottanak vala, és készen valának hogy magokat feladják, midőn a magyarok a zsi-bói verekedésnél gróf Herbeville által megverettetvén, a hol is mindkét részről sok vér omlott ki, nem állhatának ennek a generálisnak ellene, hogy sok népet beléjek ne szállitson és éléssel is megrakja. A mely időtől fogva azoknak a helységeknek környékei az ausztriaiak kóborlásoknak szüntelen ki voltak tételve, sokszor seregek csapnak ki belőlök, melyek a mezőket elpusztítják, és a kik gyakran összecsapnak a szövetségeseikkel, s megverettetnek, hol pedig győzedelmeskednek.

Az erdélyi rendek 1704-ben éltek a magok hatalmokkal és törvényes jussokkal a végre, hogy annak birodalmába magokat visszategyék, a mi őket illette, mivel hogy Apafi fejedelem a fejedelemségről oly illetlenül lemondott volt ¹⁾, törvényesen Rákóczi Ferenczet választák, és a fejedelemségre felemelék. Annakutána hogy a császárt meggátolhassák, hogy őket tovább meg ne háborítsa: a magyarokhoz adák magokat a fegyvernyugvásról való

¹⁾ Lásd Consid. a szövethetőknek feleletekbe a 2. artic.

szövetkezés alkalmatosságával, a fejedelemmel együtt, a mint lehet látni a feljebb említett edictumból¹⁾, melyben a császári felség parancsolá s rendelé a lotharingiai herczegnek és más teljes hatalmu embereinek, hogy az ő nevében dolgoznának azon, hogy a hadakozásnak szomoru következéseit a magyar és erdélyi összeszövetkezettekkel..... Ime mit kívántanak az ő feladásoknak második czikkelyében, hogy Erdély állapotja állittassék helyre szabados választására és mindazokra nézve, a mik az ő ausztriai háztól való elszakasztását, az ő kívánságának más pontjait és szabadságokat illetik, illendő elégtétel mindenben mind Magyarországnak bátorságára, mind Erdélynek Magyarországgal való szövetségére nézve.

Az ausztriaiak erre a czikkelyre igen mérgesen így feleltenek: Elsőbben, hogy Erdély régenten csak Magyarország alatt való tartomány volt, és az időnek kedvetlensége miatt kezdette magát lassan-lassan fejedelemségre emelni fel. Másodszor, hogy a császár ő felsége győzedelmes fegyvereinek erejével szabadított meg a pogányoknak járma alól. Harmadszor, hogy a mely uralkodásnak formája fenállana, az az országtól helybenhagyatott, és lassan-lassan az ő egyezésekből állittatott meg. Negyedszer, hogy ha abban valami változást tennének, a karloviczi frigy megsértődnek vele. Ötöd-ször, hogy álmélkodásra méltó dolog volna, hogy a magyarok a magok szövetségekbéli szerződésbe elegyednének az erdélyi rendnek neve alatt. némely olyan párt-ütőkkel, a kik csak azt akarnák, hogy magokat a császár az ő urok hatalma alatt kihuzzák.

Alig lett ez a felelet közönségessé, hogy egy deák

¹⁾ Lásd az 1706. májusban kelt edictumot és a frigynek helybenhagyását.

munka jelenék meg ilyen czim alatt „Animadversiones Apologicae“, melyben az író ezen dolog iránt és mások iránt is szorongatván az ausztriaiakat, megjegyzi vala :

A felelet első cikkelyében, hogy keveset használna az, ha szinte Erdély valaha Magyarország alatt volt, és a magyar koronától függött is: mert 1530-dik esztendőől fogva a mi időnkig a római birodalomtól, sőt magától a császártól is és magyar koronától fejedelemségnek lenni ismértetett.

A második cikkelyre az író ezt kérdi vala, hogy a vallásnak vagy keresztényi kegyességnek melyik törvénye szerént szakasztá el a bécsi udvar valami szövetség vagy törvényes kötések által Erdélyt a törököktől, hogy az ő nyakokra sokkal keményebb jármot vessen mint a pogányok durva és kegyetlen jármok, melyek a meghódolt és megvett népeket terhelik.

A harmadik cikkelyre felelvén, szorgalmatosan keresik, ugymond, hol legyenek azok az erdélyi rendek, a kiknek megegyezésüket emlegetik az ausztriacusok. Azok az erdélyiek, a kik Bécsbe s gróf Rabutinhoz vitettenek, megnémittattanak és nincs más módjuk, hanem hogy a törvény ellen szóljanak; másutt nincs olyan erdélyi ember legalább a mi látásunknak határozatján, a ki hallható szóval és teljes szívvvel egyiránt ne gyölölné az ausztriai igazgatást. Azt ugyan nem tagadhatni, hogy a bécsi udvar annak megpróbáltatására mind szóval mind irással igyekszik, hogy a maga Erdélyhez és Magyarországhoz való jussának fundamentoma az ország és fejedelemség rendjeinek szabados megegyezése legyen: de a szemes vizsgálódók nem tudják miképen vihessék magokat annak elhitelére, hogy egyeztethessék meg azon szabad egyezést a keménység és fegyveres kéréssel, hogy ugy szóljon az

ember, melylyel való élésre az az udvar mindenkor kényszerítetett ennek az egyezésnek megnyerésére, a miatt ez nyilván megtetszett Pozsonyban a magyarországiakra és közelebb az erdélyiekre nézve is.

Azon író a negyedik cikkelyre azt feleli, hogy szégyen, hogy a bécsi udvar a törökkel olyan békességet kötött, hogy azoknak szabadságokat felforgassa, a kik mellette mint frigyos társai szolgáltanak a pogány ellen, a helyett hogy inkább meg kellett volna őket tartani az ő törvényes igazságaikban és szabadságokban a szerént a fogadás szerént, melyet nekik e felől tett vala; különben is végre nincsen semmi gondjok a törököknek ennek a fejedelemségnek igazgatására, csak épen arra vigyázzván, hogy megtartassék az, a mi az országoknak széleire végeztetett; nem új dolga volna az Ausztriának, hogy a portával az ország rendjeinek hírek nélkül és romlásokra békéljék, ezt cselekedte 1664-ben is a végre, hogy a magyarokat megrontsa, és azt cselekedte Karloviczon is, hogy az erdélyieket járom alá vethesse.

Az ötödik cikkelyre azt kérdi, hogy micsoda czélja volt a császárnak abban a rendelkezésében a békesség járása alkalmatosságával, mely az anglus és hollandus közbenjárása alatt folyt, hogy abba az összeszövetkezett magyarokat és erdélyieket egyformán befoglalta, ha nem akarta, hogy a békességben részek legyen¹⁾? mert ők a mi őket illeti, azt hitték, hogy a bécsi udvar jó lelkiismerettel igyekeznék a békességen, és nemcsak hogy időt nyerjen, a mint cselekedett a végre, hogy annakutána visszamondja azt, a mit közönségesen kihirdetett, hogy őket arra vegye, hogy fegyvernyugvásról és békességről frigyet kössenek.

¹⁾ Lásd főlebb a császár parancsolatját 26. májusról 1706.

De már ez a legkülönösebb mindenekfelett, hogy az udvar e részben a maga birodalmában és szokott előre való intézeteiben maga csalattatott meg; a legnagyobb gondossággal felégettetett minden archivumokat és leveleket, melyek ellene szolgálhattak, sőt még a templomokat is, és más szent helyeket, a hol gyanítani lehetett, hogy valami elrejtve volna, mint a veszprémi főtemplomot, mely a kanonokoknak házaikkal egyetemben 1704-ben májusnak végén hamuvá tétetett¹⁾. Már azt hiszi vala, hogy ennek az erdélyiekkel kötött békelevélnek, melynek főczikkelyeit említettük, semmi mássa meg nem maradt: de a fejedelem azt kinyomtatattván, közönséggé tette vala. De nem fog ugyancsak a fejedelem abban a boszúállásban gyönyörködni, melyet magának ígért volt, hogy az ausztriaiakat az ő hitelenségeért megpirítsa, mert az olyan magaselméjű emberek nem elégségesek arra az erőtlenségre.

Az erdélyiek végre törvényeikhez és annak erős okaihoz alkalmaztatván magokat, melyek őket eddig mozgásba hozták, remélvén, hogy igaz ügyökben az Istentől teljességgel el nem hagyatnak, szokott pompával kölcsönözött esküvés után, mint erdélyi fejedelmet, székelyeknek és mint a magyarországi részeknek urát fejedelmi székbe

¹⁾ A kalocsai érsek abban a levélben, melyet Leopold császárnak irt ez iránt, ezeket mondja: A kanonokoknak házok felprédáltatott, magok a kanonokok megfosztattak nemcsak vagyontól, hanem még öltözetöktől is, melyek az ő testeiken valának, némelyek közülök mezőre hurczoltattak, a két prépostok közül az egyik halálra verettetett, és hat helyen sebesített meg, a másik megaggott vénségben levén, a maga házában megégettetett; az asszonyinem megfertéztetett a legszentebb dolgokkal együtt; a kehelyek és más sz. ékességek elvitettek, és minekutána a templom megfertéztetett az ottan kiomlott vér által: mind abba, mind az ehez épített házakba tűz tétetett. Boszút üznek a városiakon, a papokon, a templomon, oltáron, az ártatlan papirosokon sat.

emelék Rákóczi Ferenczet, a római szent birodalombéli herceget, Erdély választott fejedelmét, Munkács, Makovicz és az összeszövetkezett magyarok vezérét, sok helységeknek grófját és urát, t. i. 1707-ben április 5-én.

Azt mondhatni, hogy ez oly sok és szép tulajdonságokkal felékesített fejedelem eleven képe amaz híres Corvinusnak; mindketten törvény ellen Bécsbe vitettenek, és kínos halálra rendeltettek vala, de Ferencz onnan Corvinusnál sokkal csudálatosabban kiszabadult, majd minden emberi segedelem nélkül lopván ki magát oly számtalan junák (?) közepéből, a kik az ő veszedelmére összeesküdtenek valá, és a tömlöczből fejedelmi székbe ment, melyet nem úgy ékesít fel mint király, hanem mint hazánk atyja.

Azt tartom, hogy sem itt, sem másutt nem mondtam semmit, a mi valakit megbánthatna; ha megsértődnek benne, tulajdonítsa az igazság erejének, a mely a hitetessel meg nem fér, akármely mesterségeket vegyen is elé a hamisság; mivelhogy nincsen uralkodás, hanem csak csalárd buzgóság által megvakított köznépen; az igazság talál mindenkor hitelt az emberséges embereknél, és a jobban formált elmékben, a melyek a magok világokat követvén, meg fogják látni, hogy azáltal a szokás által, a mint Ausztria cselekszik, hogy a dolgoknak nevöket elváltoztassa, egykor megtörténhetik, hogy ez a pártos nemzet dicsőséges lesz, és hogy irtózással és rettegéssel fognak hallani a kegyelemről és kegyességről. —

Nem kételkedem uram! hogy annak a méltóságos magyar pap urnak értelmén ne volnál, ki ámbár a császár hűségén lett legyen, egy deák levelében, melynek egyik darabját szóról szóra ide ragasztom, azt mondja: hogy nemcsak az, a mit szerencsém volt néked feljebb elődbe terjesztenem, az igazsággal pontban megegyezik, hanem

hogy igen érzékeny fájdalomtól fogódtatik el, midőn látja, hogy a bécsi udvar nem hogy valamely orvoslást adna azoknak a gonoszoknak, melyeket okozott, sőt a maga törvénytelenységét minden határon kívül vitte; a mint én neki bővségesen irtam volt azokról, és a mint te is az én jelenlétemben olvastad mind azt, a mit én az igen hiteles irások után feladtam, megerősítette ezen elmés és tudós jegyzései által, melyeket megolvashatsz a következő deák irásból, melyben sok olyan dolgok vagynak, melyek az én levelemben nem találtnak. Nem tenném közönséggé az ő irását, félvén attól, hogy az ő neve kitudódik, ha nem hallanám, hogy kevés idővel ezelőtt megholt Pozsonyban, holott is lakik vala, minekutána a jelenvaló dolgoknak egyeztetésében haszontalanul munkálódott volna. Azt itélem, hogy az Isten előtt, és következőképen olyan állapotban lévén, a mely csak egyedül lehet bátor menedékhely az ausztriaiak vadászata ellen: közölhetem annak az értelmes személynek értelmeit, melyek az én levelemben pótolására szolgálhatnak, és a melyeket nem fordítottam, tartván tőle, nehogy az én kifejezéssimmal azoknak hathatós erejüket meggyengítsem.*)

*) E mellékelt okmányok másolatai, legalább a mi kézirat-példányunk mellett — fájdalom — nem maradtak fenn. T. K.

EREDETI LEVELEK S EGYÉB IRATOK.

1705—1711.

1) *Gróf Forgách Simon levele. 1705.*

En Ghimessi Grof Forgách Simon, Méltsgs Erdelyi Fejedelem Felső Vadászi Rákóczy Ferencz Kglmes Urunk eö Nga mezei Generalis Marsalchia, s két lovas nemes Regimentjeinek Colonellussa, s nemes Erdély országában lévő Armadianak Commendérozó Plenipotent Gnalissa és nemes Borsod varmegyének főispánya : Adom tudtára mindeneknek az kiknek illik, hogy Levelem praesentalo n. vitézlvő Gidofalvi Gábor uramra bizattatva n. Haromszékben s ugye tájan másutt is az puszkapor törettetést, parancsolom Kglmes Uram ö Nga által adatott fő Gralisi Commenderozo Plenipotent Autoritasombul eö Nga minden rendel levő Hadi Tiszteinek, hadainak és közönségessen mindenekek (a kiknek illik) említett Gidofalvi urat embereivel együtt mind most oda menet, ugy ottan is fel s alá való járásában bocsássák s bocsáttassák békével minden háborgás nélkül. Valakik penig ott a tájan a puszkapor s ahoz kivantato eszközök körül munkálódnak s ahoz ertelmek vagyon, eö kegyelmetül függeni, és magokat parancsolatihoz alkalmazni és nemkülönben azon n. Háromszéki sőt azonkivül mas székekbéli, s ugy akarmely renden levő Hadi Tiszt vrak s Kglmes Urunk eö Nga hivei requiráltatvan eö Kglme által, tartozzanak minden assistentiával lenni, és a salettrum, büdöskü s egyéb eszközök ugj Puszkaporszallításában Városi és Falusi Birák és Lakosok közönségesen vontató marhát szekereket minden késedelem nélkül adni s előállítani el ne mulassák, különben valakik szofogadatlanságok által a Puszkapor készítésében és szállításában legkisebb késedelmet s hatramaradast okoznanak, mint Kglmes Urunk eö Ngk nem igaz hivei er-

demek szerént keményen megbüntettetnek. Költ Medgyes
alatt valo Tábornál. Die 11. Majj. A. 1705.

G. Forgách Simon. m. k.

(P. H.)

Gidofalvi Gábor m. k.

2) *Gr. Teleki Mihály a háromszéki inspecto-
rokhoz stb. 1705.*

Mint hogy azon Székbenis Mlgs Generalis uram ő nga Parancsolattyaubul az Puskaapor töretésnek fel kell állani, minél hamarébb Kglmetek nemes Háromszéki fiscalitások-béli Inspector uraimék, Tisztartok és Udvari Birák, látva ez Patens levelemet, alkalmaztassák magokat az alább megirt Dispositiokhoz, s el se mulassák, szükségesképpen megkivántatva az üstök azon alkalmatossághoz, valahol az fiscalításokban arra alkalmatos üstök találtatnak: már azt adják és engedjék oda minden halogatás nélkül; mint hogy penig minden két üst után edgy-edgy portörő Stationak kell lenni, a fiscalításokban Kglmetek azokat is oda rendellye az hol alkalmatosabb lesz, fabordó szekereket is, földhányókat, vízfordókat és favágókat is a fiscalításból állítva és adva; Kásatörő malmok is lévén ott a fiscalításban, azzok közzül vagy kettőt az hol alkalmatosabb lesz, mert ezt deputállják Puskaportörőknek. A munkás embereknek pénzt a fiscalításbul szakaszon Kglmetek illendő Praebendát, hasonlatosképpen a mesterembereknek fizetésekbe valami buzát vagy egyéb gabonát szakasszanak, egyéb kivántató assistentiávalis lévén egy szükséges (?) melyekben requiraltatva nemzetes vitézljő Gidofalvi Gábor uramtól, különben se cselekedjék, másként megbusul Keglmek. Datum Nagy-Ekemező 11. Majj 1705.

(P. H.)

G. Teleki Mihály. m. k.

3) *II. Rákóczi F. fejedelem gr. Pekry Lőrinczhez. 1705.*

Illustris Comes Nobis observande!

Salutem Nostramque benevolentiam. Kglmed Leveliből értyük immár kezének gyógyulását, egyszersmind hogy maga dolgairul bennünket tudósított, kedvesen vettük. Ami illeti Rabutintul Keglmednek küldött levelét: jollehet egyébként is Keglmed hűségében kétségünk nincsen, mindazáltal abbul is az ellenség valóságos hamisságát megtudhattuk, hogy a mely Levelében Correspondentiat ir hogy tart Keglmeddel, ugyan azon Levelében gratiaját is igéri, a mely két rendbéli positioja együtt nem stlhat, nem lévén szükséges annak a gratia kivel az ellenség correspondentiv vagyon. Kglmed secretariussa is ugy láttuk meg tudta adni neki a választ. Caeterum praetitulatum Dnaonem Vram feliciter valere desideramus. Ex Castris Nostris ad Agriam positis, die 30. mensis Maij Anno 1705.

Praetitulatae Dnationis Vestrae benevoli

F. Rákóczi. m. k.

I. Comiti Dno Laurentio Pekri.

Sigism. Jánoky m. k.

Kivül

Illustri Comiti Laurentio Pekri de Pekrovina, Exercituum Nostrorum Generali, Vigiliarum Praefecto et Inclyti, Comitatus Albensis Supremo Comiti Nobis observando.

4) *Rabutin gr. levele. 1705.*

Sacratissimae Romanorum Imperatoriae Regiaeque Maies-
tatis Campi Mareschallus et unius Desultoriorum Regiminis
Constitutus Colonellus nec non Plenipotentarius per Tran-
sylvaniam Commendans Generalis LUDOVICUS JOANNES
RABUTIN Comes a BUSSY.

Notum est per adjacentes patentes Literas, quidnam
Inclytum Transylvaniae Gubernium ad emanatam non ita
quidem Augustissimi, et invictissimi modo regnantis Ro-
manorum nec Imperatoris Josephi, qui Exordium Regimi-
nis Sui a Clementia capere constituit benignissimam reso-
lutionem pro Sedandis Seditiosis mortibus iam ab annis
Provinciam hanc cum maximo tam Nobilitatis quam Sub-
ditorum Damno affligentibus Communicatis mecum
Consiliis pro notitia et simul exhortatione sincera omnium
singulorumque cuiuscunque status gradus et dignitatis quo-
rum illam scire interest ediderit. Eiusmodi Sollicitis Pa-
ternisque de- et adhortationibus ne aliquid, quantum ex
parte mea est desit illas per praesentes rati habere et
confirmare volui, atque una pro autoritate, qua fungor,
plenipotentaria, in casu ulterioris pertinaciae assecurare,
quod si qui sint, ablata hac pro fine finali retractorum
amnesthia, absque ullo discrimine. Seu respectu Persona-
tum nolentes, de reditu ad debitam DEO Regiaeque suo
fidem cogitare, multominus eam amplecti quod alias a
bene intentionatis occasione proxima et adhuc ante ad-
ventum iam actu in Succursum properantis Germani militis
amplectenda est, illis omnis ad gratiam consequendam via

periculosa sit, expertutis certo citius indignationem Regiam temerariis ausibus proportionatam gladio vindice.
Dat. ex General. quartyrio die 7. Julij 1705.

Rabutin. m. p.

(P. H.)

5) *Constitutiones*

Dominorum Magnatum et Nobilium ac Universorum Statuum et Ordinum Trium Nationum Transilvaniae Partiumque Hungariae eidem annexarum in generali eorundem Congregatione ad diem 15-tum mensis Decembris Anni Domini 1705. proxim praeteriti in Civitatem Segesvár, nomine suo Majestati Sacrae per Inclytum Gubernium Tranniae cum indicta et Celebrata Conclusae.

Az militia Intertentiojára kívántató generalis Contributionak és Portionak felvetéséről:

1-mus. Istennek Eö szt Felségének sulyos itéléséből ez két esztendők alatt reánk bocsátott ostora miatt mellj igen elpusztult állapotall légjen ez szegenj Haza, njilván vagjon annjira, hogj ez mostan kívántató sulljos terehviselés supportálására elégtelen légjen, szemünkkel látjuk, mindazáltal Kegls Urunkhoz Eö Felségéhez tartozó devotionkat akarván ebben is alazatos engedelmességgel megmutatni, vetettünk fel ez három utolsó holnapokra ugjmint Februariussi Martiussi Aprilisi holnapokra:

	PéNZ Rhf forint	Bor vasa.	Hus cent lib.	Buza cub. m.	Zab cub. m.	Széna curr.
		61291 med180	37025/ libr. 80	62156	138929	57538

Melyet repartialtunk az ide alabb megirt mód szerént:

A n. székely natióra	3064	18389/ ₉₀	36647	108898	18520
A n. Várgkre	1948	12258/ ₆₀	20431	19266	25679
Az B. Universit.	1000	5878/ ₃₀	9353	8449	12339
Aztatás helljekre	117/ ₁₈₀	500—	1725	2366	1000

Az három első hónapokra vétetett fel :

	PéNZ Rhf.	Bor vasa.	Hus cent. lib.	Buza cub.	Zab cub.	Széna curr.
	14038	6495	38968	64947	121422	60618

Melyből esett :

Az n. Székellj natoria . . .	7154	3248	19484	32473 $\frac{1}{2}$	60711	30309
Vargjékre . .	4769	2165	12980 $\frac{3}{4}$	21649	40474	20206
B. Universi- tásra . .	2385	1083	6494 $\frac{6}{66}$	10824 $\frac{1}{2}$	20237	10103

Extraordinarie vétetett fel, mellj között nemellj Mltgs Generalisok és Gral Stab három utolsó hónapokra való portiojok is benne vagjon.

Summa . . .	138240	294	893	1915	4633	3346
A Székellj n.	19120	147	446 $\frac{5}{50}$	957 $\frac{1}{2}$	2316 $\frac{1}{2}$	1643
Várgkre . .	12746 $\frac{4}{40}$	98	297 $\frac{6}{67}$	638 $\frac{1}{1}$	1544	1155
A B. Univers.	6343 $\frac{2}{20}$	49	148 $\frac{8}{83}$	319 $\frac{1}{1}$	722 $\frac{1}{2}$	558

Méltóságos Gral Rabuthin Uram 1706. esztendőbeli téli njári Intertentiojára vettetett. Melljből esett

Summa . . .	15972	117	—	900	3000	1940
A N. Várgre	4672	41	—	400	1250	1050
A N. Székelljek	7000	28	—	500	1750	650
A B. Universit.	3800	48	—	—	—	204
Fogaras földére	500	—	—	—	—	—

Acton Uramnak 1706. esztendőbeli Intertentiojára vétetett fel :

	PéNZ Rhf.	Bor vasa.	Hus cent. lib.	Buza cub.	Zab cub.	Széna curr.
Summa	1608	18	—	90	600	294
A N. Várgkre	—	18	—	—	600	294
A B. Univers.	1608	—	—	90	600	294

A Szebeni Magazinumba vétetett fel.

Summa	—	—	—	24000	31000	8000
A N. Várgkre	—	—	—	10000	13000	2000
A N. Szekellj N.	—	—	—	5500	4500	600
A B. Universra	—	—	—	6500	11000	3900
Fogaras földére	—	—	—	2000	2500	1500

Anticipato Mense Novembri Anno 1705. Méltos. Generalis Rabuthin Uram parancsolatjára Fogaras vara sub Fogaras-földe adstralt Buzat cub. 1000, Zabot cub. 2000, Szénát curr. 1000.

Az Fő-Commissariatust felállításáról.

Art. 2. Groff Bethlen Ferencz Atyánkfának szorgalmatoskodásában megnyugot elmével lévén , rendeltük a Méltóságos Reg. Gubernium tettzéséből az esztendei Contributionak és Portionak körülötte levő fő Commissariussi Tisztnak és hivatalnak administratiojara eö Keglmert; Ad-

junctus Commissariussokot, Kovács Tamás és Luczai László Atyánkfiait meghagjván.

Az mostan felvétellett Generalis Contributionak és Portiobeli Quantumoknak az Natiok között való Repartitiojarol :

Art. 3. Consideralván a Becsülletes Szász Nationak mostani nagj megromlott állapotját és erre nézve eö keglmeket Consolalni akaryán: a Generalis Contributionak és Portiobeli Quantumnak egészen felét a nemes Székely Natio magára vötte, és más felinek két részét peniglen a nemes Vármegjék vöttek magokra, hogj igj a Becsülletes Szász Natióra eset csak annak az egész Quantumnak medietassanak harmada, de ugj mindazonáltal, hogy ezen Repartitionak modalitassa nunc semel legjen, és többször ne repartialtassék, söt más alkalmatossággal a Becsülletes Szász Natio eö Keglmekek is ezen ö Keglmekekhez accedalt Atjafisagunkat Consideratioba vegjék.

6) *Claudiaca Musa valde dolorosa. 1706.*

- 1.) Ritkán kellő híves szellő fű téged Kolozsvár,
Tsak Kisasszony s Jakab közt van tebenned egy kis
Nyár.
Kül ezeken, tul és innen ködmönt le ne vess bár,
Görgény háta vagy Kalota hevet tölled elzár.
- 2.) Jol esmérlek s ugy dicsérlek a mint most hozzád fér,
Szilvád, szöllőd, tellyes üdöt bár hogy csak ritkán ér.
Mert vagy rogya, vagy jég rontya, vagy elsüti a dér,
Ha történik hogy megérik: peseg benned az vér.
- 3.) Szép embered, jo kenyered nem éri fel Erdély,
Pannonia s Polonia s több keresztény Quartély,
Ha mit vész adsz, bővön pénzt adsz s az árud sem
csekély.
Kenyér, Bor, Hus, van sok Árus, az éhségtől ne fély.
- 4.) Négy Piaczsort ha jársz, lelsz Bort innyed ha jovallja,
Kit bizonyit mikor visit a Lábasház allja,
Mellyet fundált hogy pénzt talált Varga Pál az vallya
A ki szomju, sohajt és fu, mig meg nem kostollya.
- 5.) Második sor mely mindenkor napkeletről fekszik,
Ki ott sétálsz ott is találsz, a mi néked tetszik.
Kedd s Péntek közt sok szép eszközt sibvásárban tészik,
Találsz Boltost akár foltost, de mind pénzen vészik.
- 6.) Az harmadik, a kik kérdik, Tordára megy farral.
Egy tarka ház ott megaláz vagy éltet nagy garral.
Szoval fogad, ott az dolgoz, és nem erős kárral.
Vagy megépit, vagy szegényit, ha élsz perpatvarral.

- 7.) Fordully Délre, az hol Télre kevés verőfény süt,
Az mint hallik, ott több lakik a ki masunnan jüt ;
Ki Társával, vagy Mászával nem ágyasba eskütt.
Sok Bak páros, és Gunáros, — nem kell ehez nagy hüt!
- 8.) Monostorrol ehez farol egy igen szép utsza,
E kezd Telet hideg szelet ha közelit Lucza
Szélin kopog, közin tsupog, ki közepit uszsza,
Ez is szeret oly kenyeret, melynek forrot duccza.
- 9.) Szegény ó yár, bezzeg sok kár foly te rajtad sokszor,
Van miszered, nincs kenyered, elapadt most a bor,
Ez veszélynél jobbat vélnél, ha jutna rád a sor,
De jutalmad s szabadalmad megdulta most a Tor.
- 10.) Ha Claudia most látnia jőne e kis várnak:
Sirva szolna s panaszolna Claudius császárnak;
Több ott száma mint a váma munkába a kárnak,
Mely ha akad meg nem apad, mind Gubában járnak.
- 11.) Haj régi hid te is elhidd, megromlál sok izhen.
Ha meglátnád mostan utczád a szép Szamos vizben!
Pusztaságod, ha vigyázod, nincs egy ép ház tizben;
A mi kellett mindened lett mikor voltál diszben.
- 12.) Szappanyosok de hol vadtok, hogy egyik sem toppant?
Tsak nevetek, de mivetek ez utczától koppant.
Minden háznál sem találnál talán egy rud szappant:
Nincs tojásón tyuk ott az hon tartanak sok kappant.
- 13.) Azt foglalák rád vagyon Gagyd: ez bizony becsület,
A ki ott járt látott két szárt, de melyik az ülett?
Ha szappan nints, ily hirt ne hints mi téged nem illet,—
Szappanfőzést, agyvagy mentést a ki reád kérthet.

- 14.) Magyar utczárt mondod-e hát, megérdemlett okról,
Mert ily nevet talám nem vett csak ott a várfokról,
Holott ott Szászt többet találsz ha vigyássz számokról:
Ezt a Posta Délről hozta régi magyarokról.
- 15.) Tés utca vagy, noha nem nagy, magadról azt véled
A ki neved pusztla helyed Szentegyházról vészed.
Holott senkit meg nem szentit, e szent nevezeted,
Hogy ha pénzről, szálló-ísről nints emlékezeted.
- 16.) Haj te Közép, ha lész olly szép mint régi időben?
Utcza valál de megromlál sok izben erődben;
Ezer hatszáz ugy megaláz tüzzel ötven ötben,
Mind az olta, ki gondolta, hogy heverj ily ködben!
- 17.) A nagy vidék, vármegye s szék kapudon bejövén
Ha mit hoztak, fáradoztak házaid szemlélvén
De most higgyed ha szemléled csak olyan mint a szén,
Fundamentum Padimentum ganéval van telvén.
- 18.) De hogy vetted eredeted sequens a királyról
Mert Hunyadi és Bocskai kőttek az óvárról.
Talám hozod Rakonságod szép Fejér Mihályról,
Sok ötvesed lehet ősed, azoknak számokról.
- 19.) Hej szép klastrom, hány volt ostrom kiken általmentél!
Utczád rutult, Házad pusztult kiket építettél;
Farkas neved, de már szived nyulnál is inkább fél,
Mert farkasok nagy éh sasok által emésztették.
- 20.) Sohajts Torda kin kihorda az halál sok testet,
A kikkel birsz, csak ritkán irsz azokról már estet,
Tsak egy ház van a ki ugyan lehet benned festett,
Mert az Inség sok ellenség tett belőled restet.

- 21.) Hát te Buza honnét huza a sors ily nevet rád?
 Mert még ingyen zabod sintsen nem hogy volna Buzád;
 Másnak sem adsz, ha a Piacz drága pénzen nem ád
 Ha ott veheccz nyertes leheccz, ugy töltheted meg száz.
- 22.) Kis Fazekas benned a kas szintén megüresül,
 Szűk kenyered, mert megeszed, a mig a más megsül.
 Te vétséged Feleséged, mert sok gyermeket szül,
 Méltán busulsz mert csak pusztulsz kőfalad sem épül.
- 23.) Hát szénutcza mennyit usza a szörnyü veszélyben
 Most sem nyugszik, csak valyuszik buban igen mélyben
 Kik akadtak, hajdan laktak, hírek sints Erdélyben
 Ott minden Ház csak merő gyász, bötsben van cse-
 kélyben.
- 24.) Musám hozzád küs Mester ád még egy követséget:
 Hol kaphatták tū Apátok a kés mesterséget —
 Ha nintsen Ács, Ötvös, Kovács nem ad oly vérséget?
 Nem feleltek, de már teszték Rithmusimba véget.
- 25.) A ki szerzé s ezt éneklé, Ezer hétszáz hatban,
 Kurucz sereg, hogy kevereg, vár körül a hadban,
 Szóllónk szűri, népünk túri, van éhség sok házban
 Kézi malom, mert unalom: hitesd el magadban!

Amen.

7) 1706-ban N.-Szombatban lévő tracta alatt

Az öszve szövethkezett Erdellij Orszagij és hozzá foglalt Részek Statussij bekesseginék Punctumi.

Először. Lajos Királynak a Mohácsi harczon lett veszedelme után a dologh a Felséges Ausztriai Ház és Zapollya János Kirally s az ő Fia között nem külömben az Ország Főnépei között, is felhaborodván, midőn az Magyar Országi Coronatul elvált Erdélyi Fejedelemségnek legelső fundamentomj az Batthory nemzetségre szállott volna, az üdőknek és az következett Fejedelmeknek rendiben, Apafy Mihály és életben lévő Fia idejeigh, rendelések és közben jött begessegh szerződésék által, az szabad választásnak szabad Törvényeben megsértődés nélkül állottanak, és az megholt Császári Felségis mind az Fejedelemmel és az Erdélyi Statusokkal 1686. esztendőben kötött frigynek erejinel, mind penig azutan adott fogadasokkal az választás szabadcságanak meg bantodas nélkül való maradását megerősítette: terjen ismét egészen vissza az az hajdani Igazgatásnak formája, és semmi keresett szin alatt meg ne háborittassék ismet.

Másadszor. Szünnyék meg örökre a Felséges Ausztriai Ház által ne talántán Erdellyben is formalando Jus Armorumnak kívánata, minthogy azt mint már annakelőtte magához köttetett földben elkövetni nem lehet.

Harmadszor. Az Erdélyi Rendeket néző Karloviczai békességnek állapoti közöltessenek, és ha mi azok által ugy mint a Statusakról, az Statusak nélkül és mint akkor beli ellenséggel lött végezés által az szövetségeseknek praejudiciumara lenne, az innen netalántám formalando artalmas következesek az Statusok Törvennyeinek kissébb-

ségekre ne legyenek, sőt inkább az Török Portára mind két részről küldendő követek által illendő hasznos eszközökkel eltávoztassanak, hagyván a maga idejire az ő modgya szerint valo megh egyezesnek Törvenyet azon Tartományra iránt is az országnak, az mely azon alkalmaztassággal a Török birodalma alá vettetett vala.

Negyedszer. Minthogy az életben lévő Apaffy Mihály Ur maga Fejedelemségének jussat akar kenszerítettven, akar szabad akarattya szerint az Haza Törvénye ellen nagy akadállyal és az Törvényeknek kevésre valo becsülésével oda engedte, és ez okon az Országának igazgatására magát meltatlannak tette, az Fejedelemség ellen valo minden kereseti megh erőtelenüllyön, és az Országban akar maganossan élyen, akar penigh az Imperialis Fejedelemségnek Titulusával másutt alkalmaztassék.

Ötödször. A Magyarországi öszve szövethkezett Rendeknek vezére Rákóczy Ferencz Fejedelem az egész Országának kedves fogadásából (némelyeken kívül, az kik tudniillik Szebenben Brassoban és Fogarasban mint német vitézekkel megrakott helyekben tartatnak, és ez okon magok elméjeket szabadossan ki nem adhatták) és szabad akarattyaiból, Erdélyországnak és hozzá foglalt Részek valasztott Fejedelmenek, mégh penigh igaz és szabad Fejedelmenek ismertessék és mondassék.

Hatodszor. Miolta a Bécsy Udvar a Frigykötesnek és az nemzetsegek Törvényének természeti ellen a magához kötetett Erdélyi Fejedelemséget elviselhetetlen sok szaz ezereknek felvetésével, és a kifacsart kincznek sokaságával (mellyek a Török adojanak tovább száz esztendőknél valo kifizetésire elegegessek lettek volna) erőszakossan megerőtelenítette, és kimerítette, és ezeken kívül az kaptalanbeli helyyekről is nem keves summat erővel kiszedett, hogy az visszaadandoknak visszaadásanal

az Fejedelemségnek tellyes elégtetele lehessen: azon természetbeli Igazságtól unszoltatva megkivántatik.

Hetedszer. Adattassanak az közönségessen lött dolgok és az kirallyi könyvek, sok más egyéb az Ország rendeit illető Levelbeli Eszközökkel egyetemben, az kiket mind Rabutin Generalis, mind azután az Kamarabeli Commissarius a Pecsettel eljendezett helyekbül az Fejedelemségnek nagy kárával és kissebbségevel elvett, és Bécsben által vitetett.

Nyolczadszor. Hozza járul ez is, hogy mivel az felyebb említett Generalis az Orszagh fő népeitül erővel és fenyegetésekkel nem kevés Reversalis Leveleket szedett: azoknak mind kényszeritve beadott leveleknek, a jóvá hagyott Törvények szerént semmi erejek ne legyen, melly szerint nem csak vissza adattassanak, hanem az megszerült félnek is kárára és kisebbségere ne legyenek.

Kilenczedszer. Vezettenessenek ki az Orszagbol, s annak Erösségeiből a Császár népei, és az Lakosok közzül senkit, ugy a lövőszerszámokat, — kivévén azokat a mellyeket minap magával bevitt vala, nem különben más egyéb erőszakkal elvonszott dolgokat, és az elvött barmokat több éltető eledelekkel együtt, akar szekerezésnek neve alatt, akar más valamelly szin alatt erővel kivinni ne légyen szabad.

Tizedszer. A megh irt mod szerint az ekkorig erejiben levő kételkedés eltörültetvén a Király és Magyarország között, ugy az Erdellyi Fejedelemség között is az szives, alhatatos, és örökké tartó békesség erőssittesség meg, nem különben az oltalom és artalombeli Frigykötés is, mellyeknek szentül való megtartásában a Magyar országghi öszve szövetkezett Statusok által feltett Hatalmaságoknak kezességek, minden módon az magyar nemzet javára vigjazzanak.

Ennek vége szakadott 16. Julii 1706., mert az Isten az mi büneinkért ostoroz méltán, de mint kegyes edes Atya nem sokára hozzánk fordul segítő kegyelmével, s nem hagy az kegyetlen nép igájában nyugtunk, megszabadit bennünket szerelmes fiárt. Amen ; ugy légyen.

(1706-ban Nagj Szombathban levő Tractának holmi reszecs-
kéj Erdely részéről.)

8) *Gr. Forgách Simon levele 1706.*

Levelem praesentalo Nemzetes Vitézlő Daniel István General Adjutansomat ő Kglmét küldöm siető Dologban Esztergomhoz, Mgos Generalis Grof Galantai Eszterházi Antal Uramhoz eő Kegelméhez. Intimaltatott azért Kglmes Urunk eő Nga minden renden levő Hadainak, Hadi Tiszteinek, és minden hiveinek közönségessen, hogy említett Adjutansomat eő Kglmét ismervén igaz járásbelinek lenni, nem csak bocsássák s bocsájtassák békével és minden háborgatás nélkül, sőt Postamesterek s ugy városi és falusi Birák Postay alkalmatosságot alája adni tartozzanak.

Praesentib. perlectis exhib. Prestit. Lent. (?) Vára 6. 8-br. 1706.

Az Magyar Országhi Confederalis Nemes Statussok, s Erdelyi nagy mgú Fejedelem Felső Vadászi Rákoczi Ferencz Kegyelmes Urunk ő Nga mezei Gnrál Marschalja, Regularis Armadiája Fő Generalissa és ns Borsod Vargye Fő Ispánja

Gr. Forgách Simon.

(P. H.)

9) Gr. Forágh Simon hadseregének havi költségvetése.

Extractus

Obvenientis totius p. uno mense hybernali.

	In pec. R. fr.	In pan. port.	In av. cub. Cass.	In foen. curr.	In stram. lig.
Pro Generali Staabo =	5456	20460	1762	881	7048
„Quatuor Regim. Eq. =	28350	165892 1/2	11747	5873 1/2	46988
„Sex Regim. Pedestr. =	50394	353580	—	1140	9120
Summa	84200,, —	539932 1/2	13509	7894 1/2	63156

Corpus vero hoc stabit:

Ex Equestribus numero =	4850
„ Pedestribus „ =	10669

Summa 15519 Cassitibus.

Hochlan Leopold Wilhelm.

Supremus Bellicus et Mustrae Comissar.

Tabella.

Sub Commando Excellmi Dni Dni Comitis Simonis Forgacs Serenissimi Principis ac Dni Dni Francisci Rakoczi de Felső Vadász Gralis campi marschalli circa regulare corpus acta necessario existens Gral. Staab, respective superioribus et inferioribus officialibus obveniet quoad portionem hic expressas uti orales sic Equiles (extra artileriam) pro uno mense hybernali paratae pecun. pabulor. foen. et stramen ut pore.

<i>Consignatio superiorum et inferiorum officialium respective fact.</i>		Portion orales	In pecun. p. f. 4.	port. panis p. L. 2	Portion Equili- bus	Aven Cub Cassov.	Focni Curr. per3.C.	Stram. Ligat.	
Unus Generalis Campi Marschallus cum port. oralibus	200 Equitibus	100	200	800	3000	100	200	200	800
4 General Adjutant		16	104	416	1500	64	128	64	512
1 Generalis Cavalleriae		80	120	480	1800	80	160	50	640
1 Adjutant		6	6	24	90	6	12	6	48
1 Generalis Infanteriae		70	100	400	1500	70	140	70	560
1 Adjutant		6	6	24	90	6	12	6	48
2 Equestris Gral. Vach Maiszter		40	120	480	1800	80	160	80	640
2 Adjutant		6	12	48	180	12	24	12	96
2 Equestris Brigadery		30	90	360	1350	60	120	60	480
2 Pedestris Brigadery		25	80	320	1200	50	100	59	400
1 Supremus Capellanus		16	26	104	390	16	32	16	128
1 Supremus Commissarius Bellicus		18	28	112	420	28	36	18	144
2 Scribae		2	8	32	120	4	8	4	32
4 Inferiores ven. Cusore Commissarii dicti		8	48	192	120	32	64	32	256
1 Officialis pertinens ad Commissariat. Bellicum		4	12	48	280	8	16	8	64
1 Solition Magister		10	16	64	240	10	20	10	80
1 Scriba		2	4	16	60	2	4	2	16
1 Supremus Magister quartirorum		16	26	104	390	16	32	16	128
2 Supremi Vigiliaror. Prfecti Castrenses		12	12	120	450	24	48	24	192
1 Judex Bellicus		8	12	48	180	8	16	8	64
1 Supremus Secretarius Bellicus		12	28	72	270	12	24	12	96
1 Concipista		5	8	32	120	3	6	3	24
4 Cancellistae		2	24	96	360	8	16	8	64
1 Supremus Profont Magister		8	12	48	180	8	16	8	69
2 Inferior Profont Magistri		3	12	48	180	6	12	6	48
1 Portarum Magister		10	10	40	150	20	20	10	80
1 Supremus Profusaz cum suis		8	12	48	180	8	16	8	64
1 Supremus Curruum Magister		8	10	40	150	8	16	8	64
1 Doctor		10	16	64	240	10	20	10	80
1 Apothecarius cum sibi Adjunctis		24	28	112	420	24	48	24	192
1 Supremus Chirurgus cum sibi Adjunctis		18	24	90	360	28	36	18	144
1 Parator itineris		8	10	40	150	8	16	8	64
Summa			1364	5456	20460	881	1762	881	7048

Schema Portionum Militiae Regularae sub Praefectura Comitis Forgacs Stipendium merentisque constabat ex 4 Equestribus et 6 Pedestribus Regimb. ex Pers. 15519.

Secundo.

Huic corpori annexorum Quatuor Regiminum Equestris ordinis Regularium obvenient quoad statum effective completum portio-
nesque tam orales quam Equiles hic pro uno mense hybernali paratae pecuniae, pabulum, focenni,
et stramen modo sequenti.

Consignatio officialium et gregarior. respective fact.	Capita	Portion orales	In pec. p. xr. 4.	por. ann. p. Lib. 2.	portion Equil.	Aven.c. Cassov.	Foeni Currus	Stram. Ligat.		
Staab										
Colonellus	1	50	200	750	17	34	17	136		
Vice Colonellus	1	13	52	195	10	20	10	80		
Supremus Vigiliar. Praefectus	1	5	20	75	8	16	8	64		
Quartirior. Magister	1	4	16	60	4	8	4	32		
Auditor	1	3	12	45	3	6	3	24		
Capellanus	1	2	8	30	2	4	2	16		
Secretarius	1	2	8	30	2	4	2	16		
Adjutant	1	3	12	45	3	6	3	24		
Profant Maister	1	3	12	45	3	6	3	24		
Cutrugum Magister	1	2	8	30	2	4	2	16		
Timpanista	1	2	8	30	2	4	2	16		
Profusz cum suis	1	4	16	60	5	10	5	40		
In duodecim Compagniis										
Omnis Rithmaiszter cum portion. oralibus	16	Equilibus 5	12	192	768	2880	60	120	60	480
Laitinantius	5	4	12	60	240	900	48	95	08	384
Vexillifer	4	3	12	48	192	720	36	72	36	288
Yachmaiszter seu vigiliar Pflus	3	3	12	36	44	540	36	72	36	288
Furierius	2	2	12	24	96	360	24	48	24	192
Lustrae scriba	2	1	12	24	96	360	12	24	12	96
Chirurgus	2	1	12	24	96	360	12	24	12	96
Tubicoen	2	1	12	24	96	360	12	24	12	96
Epiphiarius	1	1	12	12	48	360	12	24	12	96
Faber	1	1	12	12	48	360	12	24	12	96
Corporalis	2	2	36	72	288	1800	72	144	72	576
Gregarius, inter quos sunt Copiales 348	1	1	1044	1044	4524	31320	1044	2088	1044	8352
Currus Profontial. in toto 6 cum portionibus			12	48	360	24	48	24	192	
Obveniet igitur hujusmodi uno Regimine in Summa			1212	1677	7056	41355	1465	2930	1465	11720
Pro quatuor vero	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
In universim										
Notandum, apud haec quatuor Regimium aggregatur unus supremus et V. Colonellus media portione vicel	2	31 1/2	126	472 1/2	13 1/2	27	13 1/2	108		
Summa Summarum	4848	6708	28224	165420	5860	11720	5860	46880		
Et copialibus 348 stagulis f. R. plus percipi.			4850	6739 1/2	28350	165892 1/2	5893 1/2	11747	5873 1/2	46986

Tertio.

Item huic corpori annexorum sex Regiminum Pedestris ordinis Regularium obveniet quoad statum identidem effective completum portionesque tam orales quam Equiles hic expsas p. uno mense hybernali parat. pecun. panis. foen. stramen modo sequenti.

Consignatio officialium et Gregariorum militum respective fact.	Capita	portion orales	in pec. f. xr. 3.	port. pan. pr. Lib. 2.	portion Equil.	In pec. f. xr. 3.	Foeni Currus	Stram- Ligatur
Staab								96
Colonellus	1	50	150	750	12	36	12	64
Vice Colonellus	1	13	39	195	8	24	8	48
Supremus Vigiliarum Praefectus	1	5	15	75	6	28	6	24
Quartirior. Magister	1	4	12	60	9	9	3	16
Auditor	1	3	9	45	2	6	2	16
Capellanus	1	2 ¹ / ₆	7 ¹ / ₂	37 ¹ / ₂	2	6	2	16
Secretarius	1	2 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂	37 ¹ / ₂	2	6	2	16
Adjutant	1	2 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂	37 ¹ / ₂	2	6	2	16
Profont Magister	1	2	6	30	2	6	2	16
Currum Magister	1	2	6	30	2	6	2	16
Profuss cum suis	1	4	12	60	5	15	5	40
In 13 Compagniis								
Omnis Capitaneus portiones orales 15 Equilibus 3 Mio	13	195	585	2925	39	117	39	312
Lajtinantius 5 2	14	70	210	1050	28	84	28	224
Vexilifer 4 2	12	48	144	720	24	72	24	192
Feldvael 3 —	12	39	117	585	—	—	—	—
Furier 2 —	13	26	78	390	—	—	—	—
Furierius 2 —	13	26	78	390	—	—	—	—
Lustrae Scriba 2 —	13	26	78	390	—	—	—	—
Chirurgus 2 —	13	26	78	390	—	—	—	—
Corporalis 2 —	77	154	462	2310	—	—	—	—
Furierius 1 ¹ / ₂ —	144	216	648	4320	—	—	—	—
Scriba 1 ¹ / ₂ —	48	72	216	1440	—	—	—	—
Timpanista 1 ¹ / ₂ —	50	75	225	1500	—	—	—	—
Architectus 1 ¹ / ₃ —	24	86	108	720	—	—	—	—
Gregarij inter quos sunt 120 Pyrobolarij et 300 Copiales	1326	1320	4440	39600	—	—	—	—
Currus profontiales dicti in toto 5 cum portionibus	28	78	780	780	52	156	52	416
Obveniet ergo pro uno tali Regimine in Summa	1778	2446 ¹ / ₂	7816 ¹ / ₂	58867 ¹ / ₂	189	567	189	1512
Pro sex autem	6	6	6	6	6	6	6	6
In univ. ad	10668	14673	46899	353205	1134	3402	1134	9072
Notandum Primo in his Regiminibus dabitur Granatirensibus et Copialibus plus, singulis f. R. et aggregatur unus supr.	1	25	75	375	6	18	6	48
Colonellus media portione	1	25	75	375	6	18	6	48
Summa Summarum	10669	14698	46974	353580	1140	3420	1140	9120

10) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekrij Lőrinczhez
kelet nélkül.*)

Isten minden jokkal aldgya meg Kglidet, szivbül kívánom.

Az Kglid levelebül ertvén az ország irántam lett végzését, aztat igenis másnak nem tulaidonithatom, hanem az Kgltek hozzam valo szives indulatinak, mert ugyanis talan senki sem mondhattja hogy valaha csak emliteniis hallotta volna tülem ez irant valo vagyodasomat; hogy ha mind azon által az Statusok magok dicsősegekre illendő dolognak tartják ezen titulusom öregbülését: en semmibe ellenkező lenni nem akarok, sőt tellyes igyekezetem az, hogy ezen n. Hazanak hirit nevét s szabadságát az egész keresztény világ előtt tündököltessem; köszönöm mindazonáltal Kglmeteknek az megmutatott szives igyekezetet, kívánván, hogy tegyen Isten olly szerencsésé, hogy az Felséges titulussal mind az orszagnak mind annak igaz fiainak anyit szolgálhassak és kedveskedhessek, az megnyit az mostani meltosagos titulussal igyekezek s kívánok; maradtam

Kgldnek

minden Jot kíváno attyafia

F. Rákoczi m. k.

Czimzés :

Illustri Comiti Laurentio Pekry de Pekrovina, Militiae Nostrae Cavallariae Generali, Comitatus Albensis Comiti Sedisqu. siculicalis Udvarhelyi Capitaneo utrobique supremo
Fideli nobis sincere dilecto.

*) Lásd e levél fac simile-jét a könyv elején.

**11) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekri Lőrinczhez.
1706.**

Franciscus II. DEI gratia Sacri Romani Imperij, et Electus Transylvaniae Princeps RÁKOCZI, Partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes, pro Libertate Confoederatorum Regni Hungariae Statuum, nec non Munkacsien-sis, Makovicziensisque Dux, Perpetuus Comes de Saaros, Dominus haereditarius in Saaros-Patak, Tokay, Regécz, Ecsed, Somlyo, Lednicze, Szerencs, Ónod etc.

Illustris Comes Fidelis Nobis Sincere dilecte Salu-tem et Principalis gratiae nostrae benignam ppensionem. Keresztes mezejéről a 28. 7br irott Kd Levelét vettük Jenei Samuel által, magunk is az Haza szolgálatjában tapasztalható Progressussal hasznosan folytatott s véghez vitt Kd operatioit agnoscallyuk, kedvesen is vesszük kdtől, elhítetvén kételkedés nélkül magunkal, hogy továbbra is ekkoráig gyakorlott szorgalmatos és hűséges forgolodásában semmit nem remittálván, nem kevesebb dexteritással foghja az ottan levő Ellenségnek minden uton módon lehető Confusiojában kgls intentionkat naponként secundalni. Az ellenségnek, nevezetesen pedig Rabutin visszafordulásának Consideratioja (kijs most acta Cassa obsidiojában foglalatoskodik,) semmi nemű Hadi operatiojában ne remorallja és rettencse kdt, ugyanis semmi arra czélozo szándékát operatiojiból nem ítélhetvén, ha valamikor ezt eszünkbe vennők is, minek előtte az ellenség arra közelíthetne, minél szaporább alkalmatossággal bizonyos informatiokkal ertetni fogjuk kdt, hogy a szükséges operatiokra in ipso tempore kellete korán rea érkezhethnék. — Melyre nézve igen is helyben hatgyuk levelebeli Specificatioja szerint

valo modalitasokkal leendő operatiojit kglmnk; nevezetesen pedig és mindenek felett nézvéen Arad alá valo ügyekezést, melljet is minél jobb és hathatosabb moddal azon földnek megrémittésire véghez vihet: azon legyen minden ügyekezettel kd, bizonyos lévén benne, hogy edgyet annál kedvesebb dolgot, melljel kglmesseguünket experialhatná, előttünk nem is fog cselekedni. Jova hadgyuk az Colosvari Commendans és városanak kivánsága iránt tett Resolutiojat, Dispositiojat is kglndek, tovabbra is ha ugyan az ideig is mig Levelemet vejendi, nem akarnak capitulálni: minden engedelmesség kívül ugy ügyekezze megszorítani, hogy az és mindenféle egyéb véghez mehető vexatioi által annyival is hamarébb az varosnak kezünkbe valo esését assequallya kglnd. Ertjük kd Leveléből az ország népeinek fegyvertelen voltát, kikez képest szükségesnek tartjuk, hogy az melly helyeken és minémü modalitásokkal ottan mlts grof Forgats Simon Ur kedves Atyánkfia eő kglme az fegyver készittetést rendben és mnkába vette volt, azon formában correspondealván ez iránt grof Teleki Mihály uri Hivünkkel, minden késedelem kívül kezdettesse, annyival inkább szorgalmatosan folytassa s consummaltassa is kgltek. Nagy Sigmond hogy kezesseggel is mostanában elbocsáttassék, bizonyos Consideratiokra nézve nem teczczik resolvalnunk. Kihez képest kglis parancsolatunkon kívül ebben ne cselekedgyék kd; az kik pedig mostani Homagiumoknak letetele után is kd írása szerént magok nyelvekkel és szájokkal fatealvan, hogy csak az ingek Kurucz ha megesküttek is, elebbeni infidelitásokban comperialtatnak: perseveralni praeter omnem dilationem Hadi törvény szerént revisioba, s ezután irremissibiliter executioba vetesse kd. Contentusok vagyunk az Abruk Bányai és Csik-szt-Miklosi magazinalis helyeknek dispositiojaval, nem különben az elhányatando fortalitiu-

moknak Specificatiojával, az edgy Fejérváron kívül, mely is Fejedelmi residentiankra nézve, ha ekkoraig el nem hányatott, szükség hogy mostani állapotjában meghagyatassék. A Szászszágról állítandó vagy is akarmellj gyalogsagnak Fő Tisztségre s Directiojára noha resolvaltuk volt ennek előtte valo Leveleinkben iteratis Litternek béküldését, mindazáltal kedve is a bemenetelre nem annyira lévén, egycbaránt is az Siboi Actustol fogvást, az az ember előbbi resolutiojában igen megváltozott, minthogy másforma szolgálatban kíván inkább foglalatoskodni: aziránt valo kegyelmes akaratumkat remittaljuk, arra nézve Vobicz nevü tisztet fogunk elsőbb alkalmatossággal beküldeni.

Az mi ottan levő gyalog Hadaink fizetésének mivoltát illeti, mivel az itt valo Rézbányák elfogyatkozván, korant is mint azelőtt oly bővséggel nem prosperálnak, mellj az ország Cussájából az ide ki valo Hadak fizetése is rövidséggel és nem mindenkor maga idejében supplicatathatik, melyre nézve akarnók előre kgl's parancsolatunk által insinualni kgdk az Magyarországiak példáját, mellyel az Bányáknak elfogyatkozására, mind a mostani operatiokra nézve bizonyos pénzbeli Contributionak inpositiojat nagy kedvel és örömet magokra nemcsak felvállalták, hanem acta fel is vették, officiali stylo inculcalvan, igyekezze az Statusok elméjét valamely pénzbeli Impositiok suscriptiojára disponalni, Impulsivanak okáért representálván, hogy ezen modalitás szerént lehető Circulatioja által a rézpenznek aestimatioja is (mely másként éppen oda lenne) szaporodni fog az ország hasznával, mely dolog aránt is m'nemü hajlandosággal fognak viseltetni: valosagosan és candide experialvan, minek előtte Consumatioja iránt kgl-mesen akarnák determinálni, elvárjuk tudositását kdnek.

A Balogh Sigmond Ezerede állapotjáról ugy informaltunk, hogy azok mind a hegyek közül valok, tolvaj-

sághoz és egyéb indolentiákhoz szoktak legyenek, melyre nézve Tekintetes Nemzetes Orosz Pál Generalis Fő Strásamester Hivünk az említett Kapitányt meg is fogta, arestaltatta; akkori panaszok úgy componaltattanak, ezen ezer dolgában azért szorgalmatosan observallja kglđ, hogy ha valosággal és nem csak superfugiumokkal tapasztalna, a n. vrgyék a reájok esendő Gyalogságot a szokott készülettel és számmal éppen nem praestaltatnák, azon Inpracticabilitas szerént acceptállja annyi számban, a mennyi azon ezer, s fizetéseket exigaltassa, holott pedig a vrgyékre esendő Gyalogságnak előállításában (melyet kd serénysége s dexteritása által várhatunk is) kglđ Intentionk kívánt effectumát veheti, tehát azon ezernek magunk Cassainkból fog fizetést adni, mustraltatni, akarmint legyen pedig ezen ezernek dolga, szükség kdnek keménysége által az eddig szokott s gyakorlott excessusiról elszoktatni, és az Hadi jo rendre hoztattatni.

A Török Hadak érkezése, annyivalis inkább naponként valo szaporodása kedves hir előttünk, kiket is Fejedelmi fogadásunkra assentalhat kd, hogy ha kétezer leszen vagy több is, ezüst penzel foghjuk fizetéseket administraltatni, melljre nézve is igen jól esett, hogy Agajokat vagy is Kapitányokat hozzánk igazította kd. Kajdi ezeréből az zenebona inditásnak delictumában comperialtattaknak megbüntettetések iránt most is előbbeni parancsolatinkra referaljuk magunkat, nem akarván semmiképpen, hogy azon állapotban kívántatott kemény és prioris Animadversionk effectuma praeterealtassék. Csiki András excessusi már feles bizonyságokból constalnak előttünk, parancsoltunk is Tkts Ngos Károlyi Sándor Generalis Marschal Urnak is, bizonyos praetextus alatt valo kihivattatásáról: szükség mindazáltal, hogy allhatatosan kd, minekelőtte ideje nem lenne, senkivel nem communicálni. A mely maga neve

alatt valo ezer gyűjtéséről emlékezik kd, abban is ellentartok nem leszünk; mindazáltal, mivel itt is a mostani operatiokra nézve az olyan jo Tiszteknek szolgálattjokra szükségünk nagy vagyon, a kívántato Fő Strásamester denominatioját s béküldését ezuttal halasztanunk kelleik.

Grof Teleki Mihály ur Hivünk panaszából értjük, hogy nemely Hazafiai valamelly marhákat, kiket is a Fiscalitásból Bánffi György gyűjtött volt az maga jóságában öszve, elhajtván, sok egyéb excessusokat is patráltnak, kire valo nézve informallyon kd bennünket, ha azon marhahajtások s excessusok az ellenségnek még benn lévő alkalmazosságával, vagyis a midőn már az Haza ellenségétől annyira üresedett, és az Hellységek béhodoltanak, voltak és történtenek? Nemely ezerekben megoszolván az katonaság, ugy informálnak Tiszteink, hogy az ide ki valo szorgos operatioknak elkerülhetésére nézve sokan oda be recipiallyák magokat, szükség azért ebben (hany compromittaltatik) kemény példát statualni kdnek. — Datum ex Castris Nostri ad Tornaallya positis die 9. mensis Sbris anno 1706.

F. Rákoczi m. k.

Georgius Pongrácz. m. k.

C. Laurentio Pekri.

12) 1706-ból.

Nagy Méltóságú választott Erdélyi s Confoederalt Magyar országhi Statusok Fejedelméhez, Főlső Vadászj Rákóczi Ferencz kglmes Urunkhoz eő Fejedelemségéhez küldött Pajtásunk Tek. N. Vzeleő Daniel Istvan Graf Adiutant Uram eő klme Instructioja, a ki

Elsőben. Mély alázatossággal ne terheltetnék eő Fejedelemségének eleibe adni: Hogy iollehet Münk Mélt. Fő Generalis Uram eő Nga mellett (mind az által ő Flmsgét s a nemes országot illető) szolgallatba, sokszor életünk veszedelmivel, ezernyi éjjeli nappali nyughatatlanságunkal, sok jo Lovainknak utolsó romlásával ez elmúlt Táborozásunkat elvégeztük, s némely Fő Hadi Meltóságunktól hozánk lött Parancsolattjok szerént Nemes Arva Vrgyébe béjöttünk. Mindazáltal nem tudatik, micsoda inspiratiotul viseltetvén az N. Vgye V. Ispannya a midőn egy kicsinyt nyugodnunk kéne, most kiad rajtunk, ugy hogy se eő Fejedelemségétől (kinek ugyan sok számitalan országos dolgai között kglmes elméjébe jutnunk nem is melto), de se egyéb Meltosagos Generalis Urainktul eő Ngoktul semmi Orderünk se lévén, mi tevők legyünk? hogy az eő Fejedelemsége valamely nem remellett, de törtenhető animadversiojat elkerüllyük: mély alázatossággal meg kérgye s just allyon, ha azzal véteni nem talál, minthogy ketteink idegen Földiek, ketteniknek pedig partim az ellenség partim pedig az Hadaink mindenünket élélte. Hogy valamint eddig az Mélt. Fő Generalisunk Pagasiajahoz szabad asztalunk kedviért is közöl alkalmaztattunk: ugy e téli Quartélyon is hogy N. Arva Vrgye V. Ispannya alkalmaztasson bennönköt, eő Fejedelemsége klsn megparancsolnij méltoztassék.

2-do. Minthogy 9beri és Xberi Salariumunk restanciába vagyon, mely iránt Mélt. Gnralis Gyürki Pál uram eö klme semmit sem akart resolvalnij: eö Feiellmsge mind azt egészen, mind pedig méltoztassék jövendő téli havakra obvenialandokrol Generalis klmes Parancsolattját kiadatni.

3-tio Minemü éjjeli nappali strapázánk volt az Méltos. ur eö Nga mellett ruházatunk s Lovaink végső romlásával: alázatosanr epraesentallya, s ha szinte Lovaink helyet semmi klmesseghet es nagy alázatosan nem ismerné, eö Fejedelemségét legalább arra kérje, minthogy Isten után eö Fejedelemségébe minden reménségünk, hogy deputalando fizetésünk árába kinek kinek ruházatra valo Angliát klmessen adatni meltoztassék, hogy annal is alkalmasabbak lehessünk az eö Fejedelemsége szolgallattján. A többi bizatik az eö klme vele szülötött szép bölc s dexteritására. Actum Sersztyenae, 28. Xbris 1706.

Kardus István m. k.

Pataki Sámuel m. k.

Kornis Mihály m. k.

A czimlapon :

Instructio pro Stephani Daniel post Attestationem Generalis Forgacs ex Generalis Stabo ad Principem miss. 1706.

13) 1707-b5l.

PUNCTA TRACTATIONIS

Ruali, ac quidquam modo Dnus Praesidij Bethlahemiensis Commendans in Tractationem et Capitulationem intrare intendit. Nempe :

1-mo. Dnus Commendans una cum Quarnisone, atque secum habentibus armis, id et Francia et Sclopetis, item ut quivis Miles 10 Patronas accipere possit, libere ac secure Cibinium intrare cupit, sub bona Convoija Regularium, illi qui bono animo, ac sponse, intrare volunt ex meis Militibus.

2. Dnus Commendans ne aliquod damnum ipsi contingat, ut suam Equipachiam secum ducere possit, cupit ac vult una cum 7 Equis, 8 bobus, caeterisque alijs suis pertinentibus rebus.

3-tio. Quidnam de uno, aut de altero sub Ploquada intus in Arce, etiamsi, ad quodcunque pertinuerunt, consumatum fuit, nec unius aliquam praetensionem ab illo D. Commendante cupiat, neque audeat imposterum.

4. Ut Provisionem tam pro se, atque suis, quam etiam pro Militibus de Victualibus, nempe pane ac carne usque Cibinium habere possit, praetendit. Item pro se ipsomet duos Currus rusticales.

Datum sub Ploquada Bethlahem. die 21. Junij 1707.

(P. H.)

Brauthammer

Lieutenant und Comandant. m. p.

14) *B. Tige császári tbk. gr. Pekri Lőrincz
kurucz tábornokhoz 1707.*

Illustrissime Domine Comes!

Illustritatis suae ad me sub 18. currentis exaratas litteras bene percepi, ex quibus rescriptam, sed mihi ignotam, erga interfectos Illustritatis suae milites ostensam crudelitatem intellexi: quod factum sit, quidem credo, quod autem a militibus meis vel maxime germanis sed potius Zingaris actum fuerit, eo magis protestor et praesummo, quod si interim erga nostrates nostros captivos iterata et imminata crudelitas exerceretur, mihi paria et quidem in duplo et triplo erga plures hic loci detentos referenda occasio reservata sit, — quae ad emmutationem captivorum attinent, jam saepius scripsi; et assecuravi, quod erga quemlibet germanum vel rascianum gregarium alium hinc, qualemcunque Illustritas sua desideraverit etiam gregarium, vel officiales juxta alios officiales secundum gradum et dignitatem eliberare et emutare paratus et intentionatus sim, sicut eo modo tubicinem desideratum erga Fouririum Rabutinianum et unum gregarium dimittere non denego, per sequentia igitur nostrates et quidem illos a quibus mihi ante aliquot dies rescriptae fuerunt litterae, ceterosque mihi in prioribus specificatos novem milites expecto, et iterarium mediante mea parolla affirmo tot milites Illustritatis, et non rusticos vel valachos hinc dimittendos esse. Quibus maneo Illustritatis suae

paratus servus

de Tige. m. p.

P. S. Utr. duo milites Rgis Althanian. nomine Wenceslaus Stiert, et Johannes Cade prope Salesium intercepti adhuc in viuis me informare libent.

Cibinij 22. Juni 1707.

A czimlapon :

A Monsieur
Monsieur le Comte Pekri etc.

15) *Gr. Pekry Lőrincz levele.*

Gnral Adjutantomat Tekintetes Nemzetes Daniel István uramat küldöttem a Bethleni Ploquadaban Capitulatio vegott. Azert kglmes Urunk eö Flsge minden hiveinek és vitézeinek parancsoltatik, mindenütt bocsassak békével, il-
lendő szállásadással és gazdalkodással lévén, Varosi és Falusi Birák eö kglméhez. Datum ex Castris ad Hárság positis die 25. Junij 1707.

G. Pekri m. k.

Kglmes Urunk eö Flsge Gnralis Marschallja, Belső Tanácsa, egy Karabeljos Ezernek Colonellja, n. Fejér Vargjének fő Ispannja és Erdélyi Gralis Commendans.

(P. H.)

16) *A bethleni vár föladási föltételei.*

Puncta Tractationis
 Qualia quoquam modo Dnus
 Commendans Praesidii Beth-
 leniensis in Tractationem et
 Capitulationem intrare inten-
 dit nempe

1-mo. Dominus Commen-
 dans una cum Quarnisone
 atque secum habentibus Ar-
 mis. Id est frameis et sclo-
 petis. Item ut quivis miles
 10 Patronas accipere possit
 libere et secure Cibinium in-
 trare cupit sub bona convojja
 Regularium, illi quo bono
 animo ac sponte intrare vo-
 lunt ex meis militibus.

Puncta Capitulationis
 per Dominum Commendan-
 tem Bethleniensem resolvun-
 tur modo sequenti

Ad 1-mum. In recenti ha-
 bebít Dominus Commendans
 memoria retroactis temporibus,
 eundem more solito con-
 decenter quatenus se tempori
 accomodaret, neve extremi-
 tatem praestolaretur ad hor-
 tatum exstitisse, tandem fa-
 vorabiliorem fors expertus
 fuisset resolutionem. Summa
 jam compulsus necessitate ad
 modo talem, qualem tunc ha-
 bere potuisset, consequi va-
 lent capitulationem non vi-
 deo rationem; cum et aliam
 honestam et omni ex parte
 securam habiturus comitivam
 non est necessitatus ut ar-
 mati dimittantur.

Ex eo Ipso Dnus Com-
 mendans Armatus, caeteri au-
 tem Praesidarii qui suae se-
 renitati Principali sponte et
 libere servire noluerint ab-

solute inermos, bona tamen cum securitate tam personarum quam rerum praecise ad se spectantium et pertinentium omni absque periculo ad locum desideratum comitabuntur.

Hoc per expressum declarato ne Dominus Commendans quempiam ex suis clam vel palam ab acceptatione suae Serenitatis Principalis serviliis libera vel ultranea dehortari tantominus pollicitationibus nimis abstrahere praesumat.

Ut itaque negotium hoc eo Commodius debito effectui mancipari queat die 30. mensis Junij Anni infrascripti Dnj modernus Commendans Caesarianus Perillustri ac Generoso Domino Colonello Ritter Claves cum Castro Resignabit. Habens idem Dnus Colonellus in Ordinibus quatenus facta de omnibus requisitis bona Dispositione juxta Mars Ruttam transmissam recta quanto-cius Cibinium Capitulantes comitari curet.

ne aliquod damnum ipsi contingat ut suam Equipachiam secum ducere possit cupit ac vult una cum 7 Equis 8 Bobus caeterisque alijs suis pertinentibus rebus.

3-tio. Quidnam de uno aut de altero sub Ploquada intus in Arce etiam si ad quemcunq. pertinuerunt consummatum fuerit ne unicus aliquam praetensionem ab illo Dmno Commandante cupeat neque audeat in posterum.

4-to. Ut provisorium tam pro se atque suis quam etiam pro militibus de Victualibus

ad Dmnum Commendantem spectantes et non alium quempiam quocunque tandem nominis vocabulo vocitentur difficultate sine una dimituntur.

Ad 3-tium. Quequid est sub obsidione munitione, Frumento Leguminibus, Liquore Pecoribus, aliisque Comestilibus per Praesidiarios Caesareos consumptum in perpetuum cassatur neque unquam propter ea aliqua satisfactio desiderabitur. Praeterea omnia ibidem tam mobilia quem immobilia dispositione meae futurae intacte relinquuntur, hoc addito quod si ex munitione aliquid interea temporis celatum et absconditum extitit aut minae extractae frabrientaeque essent prout et alia revelare. Confiteri et superinde praetitulatum Dnum Colonellum genuine informare parola sub honesta mentionatus Dmns Commendans abstrictus obligatusque sit.

Ad 4-tum. In omnibus stationibus Cibinium usque tam ipse Dominus Commen-

nempe pane ac carne usque Cibinium habere possit, praetendit. Item pro se ipsomet duos currus rusticales.

Datum sub Ploquada Bethlen. die 21. Junij 1707.

dans quam reliqui discedentes et in Servitio caesareo existentes (si quidem huc desertores Hungari vel Poloni, non involverentur imo absolute excluduntur) habebunt ex pane et carne constantem provisionem nec currus Dno ad locum usque Cibinio proximum administranti denegabunt.

Ut praemissa ab utrinque sancte et inviolabiliter observarentur Puncta tam bona fides christiana, quam parolla Cavallerica et Militaris Regula ac Observatio dicant jubent assecurantque. Datum ex Castris ad Harsagh positis die 25. Junij 1707.

Suae serettis Principalis Generalis Campi Marschallus, Consiliarius Intimus unius Regiminis Karabeljos Colonellus Inclyti Cottus Albens. Tranniae Supremus Comes nec non per Transniam Generalis Commendans

Comes Laurentius Pekri m. p.

(P. H.)

**17) Instructio pro Gnrso Dom. Stephano Daniel
Generali Adjutante et pro Capitulatione Bethleniensi
Mandatorio.**

1-mo. Si sine armis discedere nollet Commendans, et adverterent in agna et aliisque eundem non habiturum defectum etiam cum Armis demittatur, sed haec conditio sine finali admittenda est.

2-do. Post discessum Commendantis Grosus Samuellem Cserepi constituat ad ulteriorem Dispositionem ut interea temporis inventanda conservet, et sine Generali Commissione nihil extradet idem Cserepi ad cujuscunque tandem requisitionem.

3-tio. Unum praecipioribus Nobilibus eum proportionaria comitiva nobilium ordinet cum Instructione strictissima nihil adversi idem comitivae Commendans Commendantanti Bethleniensi sub amissione vitae infligere patiatur, quem juxta Mars Ruttam suscipiat eidemque se in omnibus accomodet. et quavis portionem in carne per duas in pane vero per unam contentabit stationatim quae scripto in eidem deputando Commandanti extradabit.

4-to. Omnia mobilia praeprimis vero Munitionem inventabit, quod subscribat Dnus Colonellus Ritter ipse et Cserepi, cui juxta inventar omnia ut praemissum est resignabit. Inventarium vero sub Autentico mihi praesentabit, et in partibus Cserepio relinquet ad ejusdem latus ordinabit certos Satellites Districtuales quin in praectacto castro excubias agent ei a Dispositione Cserepii praestolabuntur.

5-to. Duo minima tormenta dabit Domino Colonello cum sufficientibus pulveribus et globus tam pro tormentis quam hominibus sub commando ejusdem existentibus ne-

cessariis item sclopeta defecti, reliqua intacte omnia manent. Signatur Dat. in Castr. ad Harságh positus die 25. Juny 1707.

Mars Rutta pro Dno Commandante Bethleniensi Cibinium versus proficiscente confecta.

30 Post Borsa.

1. Julij Szék 2 Rostag.

3. Császári.

4. Gyeke 5 Rostag.

6. Sz. Péter.

7. Ikland 8 Rostag.

9. Ranot.

10. Dicső Sz. Márton 11 Rostag.

12. Nagy Kapus.

13. Nagy Selyk. Itt subsistalljon és adjon hirt az kisirő Commendans az Generalisnak, avagy a ki fog commandérozni. Signat. anno die et loco ut supra.

Extradata per Generalem Campi
Marschallum et Grem in Trannia
Cominandantem.

Comes Laurentius Pekri m. k.

(P. H.)

18) *Gr. Pekri Lőrincz Daniel Istvánhoz.*

Szolgálok Kglmdk.

Az a Bakó Nagyszegi Orderem ellen, az német Déva felé indulván, másfél ezred magával rea ment és megharczott véllé, holott a német három ezer volt a Lovassa, és ötszáz gyalogja, magát is elfogták. Az katonaság igen elszéledett, kihez képest bizony megvallom tartok a non putaremtól, azért Kglmd ott mindeneket inventalljon, és tegjen jó dispositiot; de mig az lenne kglmed ezen levelelmet Rhitter uramnak mutassa meg (de másnak senkinek se) és eö kglme az Gyalogjaival edgyütt mindjárt jöjjön a Táborra, az vár őrzésére hagyván bizonyos Gyalogokat, a többivel jöni ne késsék kglmed. Görgényben csak négy Tharaczkot küldgjön, Kuküllő várra pedig hozzon magával kettőt. Az Feleségem számára azokat az Házakat, a kikben azelőtt benne volt, hadgya meg kglmd, hogy vissza jöve szalhasson belé; az Hámokat hozassa el kglmd. Ezzel Isten kglmddel. Datum Nagj Lak 2. Juli 1707.

Kglmd

joakaro atjafia

G. Pekri L. m. k.

Az Lengjeleket feleskettesse, ezt ugjan lelkesen; ök is Praesidiummul lehetnek; az Istenért siessen; az Ritter urnak az tarka lovát is hozza el — — az hámokat hozza ell — — — stb.

Kivül:

Tekintetes Nemzetes Gnrál Adjuttansom Daniel István
Uramnak adassék, Bethlen.

29) *Quietantia.*

Supra unum Centenarium Pulveris, unum Centenarium globorum minorum, atque centum viginti globorum pro Tormentis, quos ego infrascriptus a Perjllustri ac Gnroso Dno Gnrali Adjutante Stephano Daniel secundum extradatam specificationem munitionum pro Ploquada Szamosuivariensi recte percepi. His ex propria maniis subscriptione quieto.

Sig. Bethlehem die 3-tia Julj 1707.

Id est : 1 Cent. Pul.

1 Cent. Glob.

120 Glob. For.

2 Tormenta.

13 Canatr.

9 Vass for.

(P. H.)

E. R. de Ruijther
Obrister, m. p.

20) *Parolán kiadott parancsolat.*

die 17. Julij *)

- 1) A Brajtsaf mind eddig, meg légyen.
 - 2) A Resorvára peniglen, mely lesz a Sán czban, Contribual Palotás Regiment Hajdui Nro 300. EBd. Nro 200 Ecsedi Nro 100 Sz. Páli Nro 150; ezek lesznek a Sán czban, menvén véllek mindenkor Regimentekk rendi szerént Stabb officir, az minthogy most legelsőbben kezdi Sz. Iványi — NB. Obester ur Regimentibul valo Staab officir.
 - 3) Az Patrolirozás kezdődik a Sán czban, és mind végig az egész fronta előtt le megy; „kivagy?” kiáltással, ott az kapunál végigh menvén szépen a Sán czbol a fronta előtt rendivel.
- NB. Haris ur reservaba ad 150 az tábor balszárnyán levő Dombra
- 4) Ha mi lárma történnék : kétszeri lövés után mind gyalog 6 Regimentek az Sán cba menjenek, Haris ur Regementestül menvén a maga szokott Dombjára.
 - 5) Az lovas hadak is oly készen legyenek, hogy mindjárt ezen lövés után lovon legyenek, Fő Tisztek megh maradván ezreik mellett, vicek fel jőjjenek a Com-mandohoz Dispositiót ki venni.
 - 6) Az lovas had Patrolirozása így observáltassék : levén két Tiszt egy Strásán, az vice Patrolirozzon, az fő maradjon helyben.
 - 7) Az vigyázo posta (post) is penig megh legyen.

*) Hihetőleg 1707-ben Pekri által kiadva.

- 8) A Strásák, Patrolirozók ha miről reportumat tesznek :
jöjjenek Fő Strasa Mesterhez, Fő Strasa Mester G.
Adjutanthoz, ő az Commandonak végre ugy resolvaljon.
NB. M. G. ur jüvetelire szorgalmatossan vigyázzanak az
lovás Strásák. es előre Hirt adjanak. —
-

21) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekri Lőrinczhez 1707*).

Terebes die 28 Augusti 1707.

Isten minden Jokkal adgja meg kgdet, kívánom!

Jolehet már alkalmas ideje, hogy hirdetéek vala az Németnek Erdélyben valo szándékát, és sokat lármáskodának indulo hireivel: csak ma értettem Eszterházi Antal ur Curirja által Rabutinnek Budához valo érkezését; mi-csoda erővel? ime az szemmel látás szerént Szekeres in-cludalt levele meg mutattja, melyre nézve Orderem sze-rént Eszterházi Antal ur maga Corpussával mar Conjun-galta Magát oly véggel Károlyi Urral, hogy vele meg ve-rekedgyenek, de Opim Monk felett Gyalogja lévén az ellen-ségnek, és emez Gyalogját Staremberg ellen, az Ujvárbán, ugy az Bányák oltalmára kéntelenitvén hagyni: nehezen hiszem, hogy telljek valami az szemben levő formalis harczzrul, ha csak az In valami kemény próbák által nem mutatja maga Sz. Áldását; — és kivált ha Szeged felé veszi utját: Eszterházi Antal nem távozhatik Corpussával kéntelenitvén az Ujvári obsidiora vigyázni az melljet régen hirdet az ellenség, de még eddig se írja se szelen-czéje; ezek azért igj lévén, csak könnyen elgondolható do-log, hogy az Partiumig nagy oppositio nélkül penetralhat az ellenség; de ot valoban meg kellene vetni az ágyát, ki-hez képest még most merre forduljon, bizonytalan lévén: állando dispositioikat nem tehetni, de mindazon által tegjen oly dispositioikat kgd, hogy minden felé elérkezhecsék; ide-jen fogjak magat kgdel Conjungalni Bonofaus és Ellyös Gyalog ezerei, meljik közül mivel gyakorta szökésére nézve az elsőnek nem hihetni: ha valamely operatioira kél az dolog (de nem eléb hogj eszre ne vegyjék intencion-
kat) Compagnianként kel őket meg szaggatni; kgld mind-

*) Lásd az ide mellékelt hasonmást

Tereles die 20 Augusti 1872

Heinrich von Arnim

Selbst mir alkalmas idge. hogy kiidevén való az
Kemény Erdélyben való szabadság, és többé már
múltidánok indult kiirevel, csak ma értettem
Kösterházi útnál, mi bírja által szabadságra
szabadulni való értéket minden évvel úné az én
múltatás szerint kétségtelenül mindent levele meg
mutatja, melyre néve orderem szerint több
hárszékkel és nagy bírsággal már bírni
gotta magát egy végzet kényes útnál hogy való
meg vereskedjenek, de önjelöltek által gyaly
ja levele az ellenesnek, és emel gyalyabita
remény, ellen és gyalyabita nagy arányú
okalmára kértelmitésen hágyó netelen kény
hogy teljek valami az székben lévő formális
hárszékkel, ha csak az én valami kemény szék
által nem mutatja maga fe. adását.
és kivált ha kézed vele vérsé utat Kösterházi
útnál nem saorlandik bírsággal, mindkét
mítetven az úján többé vigyáz az
melyet regentéket

az ellenség de még mindig le írja de belen
erék azért így téve csak körmön elgondol
ti doboz, hogy az Partiunig nagy egyvált
nakkul penetrálhat az ellenség de utrában
még kéllene vetni az agját, kiter képest meg
most menné fordultya bizonytalan téren után
de dispositivokat nem tehet, de mind ama
által segen egy dispositivokat hogy hogy min
den fél el erőszakos idején szűkös
hagydel bizonyabi Borobus és Eljós gyat
errei melyek körmül mivel gyatorta határol
neve az ellenség nem kiteri ha valamely
operativora két ar doboz de nem elib hogy
erre ne vezek intentionat Compagnu
kint két öket mezbaggati, hogy mindan
által földén korongatásat. mertelen felben
ne hűdga, és az mennyiden tehet az ter
nem furosztassa, de azt le mindan el ter
az furosokon obrialkasson. idegen mehet
melyet Parohy ut furositasok / hinesis
paranemta hogy direkt furositas a kédes
hgyo alkalmat

is communiatis consilio fideliter egi magister
- foga dytke fytatun ar operatorkub,
Magnum miben leyte occupatus fytatun
pot dndga, mely re serve varvan raportino
omnibus ar tractand vob fudonitas dnt vna
Komyen et nem fuvvatoru, muel eten neyvid
atvthbul dy eris segituzet vartatunk ar
mely attal karant. vvididi alat kovettet
heto budozulasati varhatjuk es nemis vtha
vanuiss oda folyonon etet vortatun, nyis-
remenben hogz ar dytke fuzens operationi
attal nem ten tavaj tetemniatis foyatkoz,
dytke mind aron attal foyozs lehet benne foy,
Salamit evimuel is, esemuel fol talitor de
dytke Conservatiojact eselektorem kor levedy
tudom hogz foy talalaban oley eszener
vagyalmaw nyeh de teygen In mind avkhuak
itehje bar nem banom nehem kel elotte
mind ar ket harant hamot adnom, es vren
nynek fytatasat ugy kormaryoznom hogz
egygyitnek ar musk miat ne kovet kesnek
fuvendik veszedelme velt pelyj nusst muskud
nem lehetnia

azonáltal Szeben szorongatását hertelen félben ne hadgja, és az menyiben lehet az Lärmát távoztassa, de azt se mulassa el, hogy az szorosokon obviahasson idejen neki. — Meljet Károlyi ur tudositasihoz (kinek is megparancsoltam hogy directe tudositsa kglDET) hogy kglD alkalmaztatni és Communicatis Consiliis közelitvén egymáshoz, fogja kglTEK folytatni az operatiokat. —

Magam miben legyenek vecupatus: kglTEK jól tudgya, melyre nézve várván naponként onnan is az tractarul való tudositásokat, innen könnyin el nem távozhatok, mivel ezen negotiationkbul olj erős segítséget várhatunk, az mely által hazánk rövid idő alatt következhető boldogulását is várhatjuk, és nem is volna tanácsos oda bolyogva eztet vontatni, ugis remélyén, hogy az kglTEK hasznos operatioji által nem lesz távolj létem miat is fogjatkozás; kglD mind azonáltal bizonyos lehet benne hogy valamit erőmel és eszemmel feltalállok: de Erdély Conservatiojáért cselekednem kész leszek; tudom hogy fog találatni elég engemet rágalmazo nyelv: de legyen In mindazoknak ítélője, bár nem banom nekem kel előtte mind az két hazájért számot adnom, és ezen igjnek folytatását ugj kormányoznom, hogj egjgjiknek az másik miatt ne következék jövődöre veszedelme; ezek pedig most másként nem lehetnek, vagjon mindazonáltal teljes bizodalمام az kglD hűségében és dexteritásában, hogj mindeneket javunkra fog kormányozni kglD, melyekért mik is háladatlanok nem leszünk, maradván

kglD

minden jot kivano attjafia

F. Rákoczi, m. k.

A boritékon:

Illustri Comiti Laurentio Pekri de Pekrovina, Extercituum Nostrorum Generali Campi Marchallo, et Intimo Consiliario nostro, nec non Comitatus Albensis Tranniae Supremo Comiti, fideli Nobis sincere dilecto.

22) *Gr. Pekri Lőrincz hadseregének hadi rendje*
1707.

Anno 1707. die 30. 7bris Masirozásban és Harczon ob-
serválandó Rend következik e szerént:

Cavalleria.

- Jobb szárny.
1. Granatiros Regiment.
 2. Teleki.
 3. Draguly.
 4. Csáki.
 5. Maros Szék.

Infanteria.

1. Ecsedi Regiment.
2. Almási.
3. Palotás.

General Stab.

- Bal szárny.
1. Udvarhely Szék.
 2. Gyulai.
 3. Balog Péter.
 4. Josika.

Az Dispositio penig ez:

1. Minden Tiszt tartozzék csoporton zaszloja alatt élete és becsülete elvesztése alatt a katonát benn tartani.
2. Tiltatik a fosztogatás és Templomok felverettetése, halálos büntetés alatt. Datum in Castris ad Carrety. *)

Anno die ut supra.

Gr. Pekri Lőrincz, m. k.

*) Tán Sárréti?

23) II. Rákóczi Ferencz gr. Pekri
Lőrinczhez, 1709*).

26. Januar 1709.

Isten minden jokkal algja meg kglt.

Az kglđ levelét az Stutzokkal edgjüt kedvesen vettem ; igen akarom hogy az farkas kglđt meg őrzötte, mert jobb orvosságot nem javalhatok kglđk az meleg háznál, annji ideig mind azon által ne fütözzék kglđ az meddig az tél fog tartani, hanem itis próbálja meg az füstös hazat, ot rendbe hagyván dolgait, mivel ugy is jövő hétre varom az Synavskiné Aszont talán urastul. It ezen levelemen próbálja meg kglđ is, mit teszen a rosz iras olvasása kglđk

minden jot kíváno atyafia

F. Rákóczi m. k.

A czimlapon :

Tekintetes és Ngos Grof Pekri Lőrincz Tanács ur és
Mezei Marechal kedves Atyámfiának
adassék

Homonnán.

*) E levél egy része alkalmasint más értelmet rejt, s allegoricus, az akkori háborgós világban ily eset igen gyakran volt.

24) *Gr. Pekri Lőrincz levele 1709.*

Praesentium Exhibitorem Generalem Adjutantium Meum Magnificum Dominum Stephanum Daniel expedivi in Poloniam, ad Excellentissimum ac Illustrissimum Dominum Ioannem Stanislaum Sztadniczky; Quapropter Universos ac Singulos praesentium Notitiam habituros competenti cum respectu rogatos velim quatenus praefatum Dnum meum expressum in Negotiis servitium meum Concernantibus expeditum agnoscere, eundemque Passu atque Repassu saluum et liberum facere non dedignentur. Prud. perl. Exhib. et testi. Dat. in Oppido Homonna die 28. Janr. Anno 1709.

Serenissimi Dei Graa Transsilvaniae Principis, et Confoederator. Regni Hungariae Statuum Ducis Francisci II Rakoczij Generalis Campi Marschallus, Consiliarius Intimus, Unius Inclyti Regiminis Dragonior. Colonelus, nec non Inclyti Comitatus Albensis Comes Supremus

P. H. Laurentius Pekri m. p.

25) *Gr. Károlyi Sándor gr. Mikeshez 1711.*

Debreczenb. Szombaton 15. Martij 1711.

Méltóságos Generalis nekem jo Ur!

Nem kétlem, vagjon kld tudtára : a Fgs Fejedelem M. Gralis Groff Pálfi János Ur javallásából, minemü alázatos Levelet irt legyen a Fges Császárnak egész Nemzetünk mellett; kinek gyümölcsös effectumában kevés reménysége lévén a Fgs Fejedelemnek, kiment az Országból Lengyel országba, hogy külső Potentiaik által is kormányozhassa Nemzetséges Ügyünket; az alatt Mgs Pálfi Ur mellé küldvén a Fgs Császár Bellicus Commissariussat és Intimus Referendariussat Carolus Locherert, az által Fgs Urk Levelelére a Fgs Császár egész finalis Resolutioját, és nevezett Generalisnak Plenipotentiajat sub verbo Regio Sancto megküldötte, melynek repraesentatiojara pro 6-ta hujus Debreczenbe valo menetelemet kívánván a Mgs Generalis : elmentem, holott felette megindulván a Fgs Fejedelem kimenetelén, és a Válasznak megirt Járásán, minthogy a Fgs Császár is csak harmad napot praefigalt az Instructioban : alig hogy félben nem romlanak minden dolgok, mindazonáltal sok Argumentomimmal le csendesitvén, ugyan csak három hetet adott, mely alatt a F. Fejedelem felkérvén finalis Resolutiojat meghoznám (?). Velem ugyan kívánt volna végezni, de mivel se Plenipotentiam se Instructiom nem volt semmit nem szolhattam, se dissertalhattam, hanem tulajdon a F. Császár Resolutiojat hoztam el, s ezennel indulok eö Fge után Lengyel-Országba; de bizonytalan lévén hol létében, és Resolutiojában, nem tudom mikor és hol találom, s resolvallja-e magát a F. Császár resolutiojára vagy se; az alatt penig az praescribalt idő eltelik; valakik az alatt magokat nem insinualjak, az után sem adatik; melyben lehetne propter Distantiam kd uri személyének és többek is végső veszedelmek, károk, és romlások, ha szintén Urunk

resolvalni találná is magát, kgeknek nem lehetne ideje rája. Azért kívántam igaz kötelességemtől vezéltetve előre a Mgs Urat informálnom, hogy F. Urkk mind egész Udvarával és adheresseivel edgyütt eltinek Gratiája, mind Császár s mind mások résziről Generalis Amnestiája és egész jországának mind Magyar s Erdély Országban resolvaltattott Törvényeinek és Szabadságainak megtartásában, mind (talán mihelyt) hitit letette magát kötelezte, csak kiki az három hét alatt legfeljebb egy holnap alatt magát insinuálja; hanem a kik külső Országokra recipiáltak magokat, azoktól azt kívánja, hogy doceallják, hogy miolta ki mentek, nem fegyverkeztek, se gonoszt nem munkalodtak, hanem csak quietis graa recipiáltak magokat oda, tehát egész jországokat meg adja. De ha ellenkeznék, tehát csak usu fructuario jure szakaszt jországokból. Tudom penig azt: valakik Moldovába, Havasalföldébe és Török Országba voltak: azok igazán csak quietis graa mentek oda, azért szükségesnek itéltem kdet in tempore tudositanom, s egyszersmind javallanom is, hogy valakik még azon három országokba vannak, neyenkint méltóztassék felvéletni kicsintől fogva nagyig minden Status belieket, s a Ngos vajdától Testimonialist venni igyekezzenek, hogy semmi ellenségeskedést sem gonoszt nem munkalodtanak, hanem csendesesen voltak, ezt az Lajstrommal együtt egy vagy két becsületes tagja által küldje hozzám kd; én addig reménlem ja F. Fejedelemtől meg térek (s ha Ö Fge resolvalni fogja magát a praemissumokra, minthogy mostani állapotunkhoz képest nem tudom, hogy mivel rejicealhatna) tehát kld részéről lehessen minél hasznosabban végezni a dolgokat, kikben is mint kívánok a szerént késedelem nélkül elvárom mind a Laistromot mind pedig a kívánt Attestatiokat, s maradok

Mgs Urk

mindenkor igaz köteles szolgája
 Grof Károlyi Sándor m. k.

A czimlapon: G. Károlyi ad C. Mikes 1711.

26) *Moldovában bujdosó erdélyi rendek levele gr.
Pálffi Jánoshoz. 1711.*

Excellentissimi Domine!

Domine et Patrone nobis Gratiose!

Salutem prosperam servitiorumque nostrorum humili-
mam semper recommendationem! Méltóságos Generalis
Károlyi Sándor jó Urunk ö excellentiája tudóságából
szintén most lévén hirünk benne, hogy a világi hatalma-
soknak sziveket kormányozó szent Isten számos eszten-
dőknek elfolyása alatt sok körösztoket viselt Magyar Sio-
nanak terhes nyomoruságát megszárván, a Felséges Csá-
szárnak is édes Nemzetünk hajdoni békességének mega-
dására kegyes szivét fel indította, mely szerént mindenik-
nek életiknek gratiáját, mind maga mind mások részéről
Generalis Amnestiát, és kinek kinek egész Jóságának
mind Magyar s mind Erdély Országban Törvénynek és
Szabadságának megtartásával magát kegyelmesen resolválta
és kötelezte; kin elsőben is Istenünknek adván illendő há-
lákát, azontul nem kevésé örvendezteti szomorú szivein-
ket, hogy Isten excellentiát, édes nemzetünköl álló nagy
patronusunkat ily kívánatos szent munkának folytatására
közben járová és az mint értettünk in tractata Plenipoten-
ciariusza tötte; mivel hogy pedig ezen szent munka az idő-
nek szoross voltához és távol lételünkhöz képest igen későn
lehetett értésünkre, és az mint távol lételünk miá magunk
személyében Compareálni lehetetlennek ismerjük, úgy ex-
pressus kedves Atyánk fiat Tekintts Nemzetes Daniel Ist-
ván Uramat is későn érkezestül féltjük, de így is tellyes
bizodalommal viseltetünk ez iránt: ha mi fogyatkozás es-
hetik, Exellenciád nem malitiánknak hanem távollétünknek
s az időnek szoross voltának fogja tulajdonítani; mely
szerént mind személy szerént és mind közönségessen Ma-

gunkat Excellenciadnak alázatosan insinualván tellyes bizodalommal folyamodunk Excellenciád vérit meg nem utálo, sőt természeti kötelességgel hozzá vono Atyai kegyes Patrociniuma alá, nem lévén nekünk is semmi egyéb kívánságunk, minthogy elsőbben is életünknek gratia cum restitutione honoris officiorum omniumque bonorum generalis Amnestia resolvaltassék, és hogy régi Törvényünkben, Szabadságunkban meg tartassunk; melyekben midőn a Császári kegyelmességhez alázatos bizodalommal viseltetünk: ujjabbanis Excelliád uri méltóságos Patrociniumához nagy bizodalommal ragaszkodunk. His Excellentiam Vram Divinae Protectioni recommendantes Manemus

Excellentiae Vrae

Romanvására 31 Mart. 1711

Servi humillimi

Communitas Magnatum et Nobilium
Trannorum in Regno Moldaviae
Commorantium.

A czimlapon :

Illustrissimo ac Excellentissimo Dno Dno Joanni Comiti Pálffi, Scrae C. Regiaequ. Mttis Intimo Consiliario Camerario, Generali Campi Marschallo, Regnorum Dalmatiae Croatiae Slavoniaeq. Báno, Confiniorum Cassoviens. Generali, Unius Legionis Chataphrast. Colonello D. Ger. Regimn. Hungariae Plenipotentiario Generali Commendanti, Dno D. Patrono Nobis gratiosissimo.

27) Ugyanazoknak utasítása Daniel István számára 1711.

Instructio pro Spect. ac Groso Dno Stephano Daniel ad Excellentissimum Dnum Generalem Alexandrum Károlyi.

1) Hova hamarébb admaturálván utját ő kegyelme, midőn feltett czéljára érkezhetik : az Ms Generalist ea qua par est reverentia köszönti, és levelünket praesentálja.

2) Mls Palfi Generalisnak ő Excellenciájának irott Levelünkről tegjen emlékezetet az M. Generalis Károlyi Urnak ő Excellentiájának, és ha kívánja párját is megmutassa.

3) Ha az szükség úgy fogja hozni: ő Excellentiájának interpositioja által M. Generalis Palfi Uramhoz ő Excellentiájához valo menetelét cum recommendatione suae excellentiae admaturallja ő kglme, és ott is levelünket cum submissione praesentálván, uri Patrociniumát és Assistentiajat implorálja.

4) Ezen leveleknek expositioja után érkezvén az Mélt. Moldvai Vajda levele, in originalibus mellette levő ujjabb levelünkkel Ő Excellentiájának praesentálja, és minden utakat modokot, ebből következhető imminentis periculumunknak eltávoztatására elkövetvén, sőt ha ő Excellentiájának úgy fog tetszeni, Mls Generalis Palfi Urammal is pro imploranda subsidio communicálni kell.

5) Ha idejét, utját, módját látja ő kglme, itt ben levő Méltóságos urak, és consequenter utánok levő Fő Rendek s Nemesek Jozságinak restitutioját mostan lehető proventussával, úgy dignitasoknak, becsületeknek, s functiojoknak helyben maradását szivesen munkálogya ő kglme; sőt ha az jozságok iránt keménykednék az felső párt, ob eum saltem respectum, hogy in tempore magunkat nem insinualtuk, hoc in passu az Mélt. Generalis Assistentiá-

jával az mi nyomoruságinknak és periculuminknak rendes declaratiojával bővségesen meg menthet bennünket, noha meglehet reménységünk ha nem mindenhez, a vagy csak az Havasalföldi M. Vajda Attestatiojához.

6) Mindenekben az M. Generalis ő Excellentiájától dependallyon ő klmé, és az ő Excellentiája dispositioja s tanácsadása s interpositioja által munkálodgyék, és valamiket az mü édes Hazánk törvényeinek, régi szabadságának megtartására s magunk securitassara feltalálhat: mindeneket nagy serénységgel és tiszta lélekkel secundum poste. munkában venni el ne mulassa.

7) Ha Isten boldog indulással örvendeztetne: ki Passussával kell bé menni? nem csak ki tanulja, hanem szá munkra hozni vagy küldeni is in tempore ne terheltelessék ő kglme.

8) Dolgait végezvén, az Mélt. Generalis Consensusából hova hamarébb accelerailya közinkben uttyját, addig is pedig minden lehető alkalmatossággal bennünket tudósítani el ne mulassa ő kglme — Caetera Committuntur prudentiae et dexteritati Dni praespecificati Expediti. Dato Roman. 31 Martij 1711.

Communitas Magnatum et Nobilium Transilvanorum in Regno Moldaviae Commorantium.

A küllapon :

Instructio

Pro Steph. Daniel ad Pacificaonem Szathmariensem a Magnatibus et Nobilibus in Moldovia et Transalpina Exulantibus expedito.

28) *Nemes Erdély ország Statussinak Követtyei által Tekintetes nemes Magyar Országgi Confoederalt Statusok Senatussának benyujtott Punctumaira, fölül nevezett T. Nemes Confoederalt Magyar Ország Statussinak Senatussátul illendő becsülettel adatik válaszul:*

Hogy Consideralván az beadott Punctumoknak harmadikát, micsoda nagy következhető szakadására való oka nyilnék azzal a N. Erdély Országgi Colligationak, ha annak ezen Magyar Országgi Confoederalt Statusoknak edgyenlő, értelme hire, s akarattya nélkül akarmi uton módon az Törökhöz való ragaszkodása esnék, minthogy egyéb aránt is az közzététetett köz ügynek nem lehet különös java, vagy jó keresése, se penigh oka az kétségesben való esésre egy más nélkül. Azért ugy szükséges ezen Magyar Ország Confoederalt Statusok Senatussának tudni Colligationak valóságát, hogy valamigh ezen felfogott ügyünk s haborunk s egyszersmind confoederationk, és Colligationk szent leszsz: ne lehessen semmiképen edgy más hirre s akarattya nélkül az Teörökhöz ragaszkodni, sem senkivel mással különösen végezni, hanem ha mire az extremitas unszol bennünket, aboz is edgy értelemmel akkor nyulni szükséghes, midön az Confoederalt Statusok mind két részről helyesnek itélik.

Ezen Punctumtól függvén az elseő, az másodikra is feleltetik: Nem lenni megh jdeit gondolják a T. Nemes Statusok, hogy lehessen Magok Tagjainak az Ország birodalma alól való elszakasztása, hanem mivel az Tracta folyamata mutattya: mégh ennek vagy jó, vagy lehető, vagy szükséges voltát, addigh nem javulható hogy in Imblico Propositionis mennyen az Tiszán tul való Földnek Erdélyhez szakadása *).

*) Datum nélkül.

29) Projectum Moldaviae Exulantium Transylvanorum ad Inclitum Consilium Transylvanicum. 1711.

1) Concedat utrimque perpetua oblivio, sive Amnestia omnium eorum quae a tempore exortorum primor. motuum, et illorum Causa quocunque modo et loco tam Generaliter, quam Specialer, aut Particulariter facta sunt, ita ut eorum nulla fiat amplius Mentio, — exprobratio, aut Inquisitio, haud aliter quam si ea nunquam accidisset.

2) Rex promittat ratam, et habitum. et presertim tenore ratam habebit non modo omnia Privilegia, Jura, Indulta, immunitates usus, antiquasque Consuetudines, nec non Antiquorum Tranniae Principum Donationes, Collutiones Consensus signanter Diploma Regium Tripartitium Verböczi Approbatas, nec non Compillatas Constitutiones, Jus Municipale Nationis Saxonicae, ac Praerogativas Nobilium tam in Trannia, quam in Partibus Hungae Tranniae annexis.

3) Quatuor Receptae Religiones in Tota Trannia et Partb. Hungae eid. annexis, ut et Ministri, Scholae, Ecclesiae et Parochiae in suis liberis exertis, Cultibq. Proventibus nullo modo turberentur. Et juxta susceptam et usitatem illorum Legem, et Cosvetudinem at morem usitatam libero Cultu utantur, et fruantur nequ. injurientur, et damnificentur, Domus Parochiales, et Possessionales, Scholae ut nullibi locor. hospitium dare bene audeant. — Vasa vero et alia instrumenta Sacro usui destinata Violentr. per militiam abrepta suis pristinis Ecclesiis restituantr.

4) Quott quott Transylvanor. hoc Temporum Calamitate Compulsi in externas Ditiones se recipere, quoad bona Immo Cujlibet eorum in integrum resituantr., quo sunt includendi etiam Haeredes et Successores et Legatarii Genitor. his Temporibus revolutionalibus et Bellis defunctor. —

non obstante qualicunque abalienatione facta, a Tempore modernae Revolutionis, atquae etiam quoad bona Mobilia non Distracta aut abalienata. — Idem intelligendum etiam de rebus immobilib. sub Titulo neo acquisitis per Fiscum Regium in Partibus Hungae Tranniae annexis hactenus Possessis. —

5) Telonior., — Tricesimar., ut et salis Auctiones ad Pristinum Statum reducent Signanter ab officialib. Bellicis incolae per inveteratum abusum non taxent vel aggravent.

6) Liber equestris secundum Constituta Regni in Suum Pristinum Statum reducent.

7) Decreta Regalia post Emanationem Regis diplomatis emanata, quae tam Jurib. Regni, quam Regio Diplomati Contrariant. in perpetuum abrogent.

8) Captivi tam durante hoc Bello, quam ante incaptivati omnes utriusque libere dimittant. — Signanter per Dominum Generalem Rabutin, quam ante convictionem, contra Jura Regni abrepti, et ad hoc usque Tempus celati Aresto absolvanter et pristinae Libertati restituant.

9) Cum nulla ratio Belli dictet, ut Districtus, Pagi Curiae nobilior., ita Frumentor. Acervi vulcano eruantur, itaque Damna Saltem per Injuriam, et furorem et iram illata perpetrantes, resurtiant.

10) Non aliis extraneis, nisi veris et Dubitatis Nativis Tranniae Nobilib. cedant, et Conferant. deinceps universa inter patriam et partes Hungae eidem annexis officia honores et dignitates. — Idem intelligendum etiam de officiis ad Fiscum pertinentibus, quin imo etiam moderni suis officiis et fructibus suis gaudere possint.

11) Regius Fiscus Tranneus penes annalem arendam cedat Toti Tranniae Regno eum Libera Dispositione officialium ibid. Constituendorum in evitation. Camerae, sic ut ex

Natio Saxonica obtinuit Suas Decimas Fiscalitati debitas per Arrendam.

12) Debita tam in Revolutione, quam ante Revolutionem, incoata ab Inclyt. Patria Contracta Creditoribus nullo sub praetextu adimant, sed penes obligatorias juri- bus Regni Consonas creditor. usu Gaudere Possintque vi- gore hujus Pacificationis debitor. debita sua exolvere te- neantur non suffragente eo etiam si aliqui in perjudicium creditor. aliquid a debitoribus extorsissent. —

13) Literalia Instrumenta in Capitulis Conventibus Conservatoriis Publicis Contenta, si quae ab ingressu Mi- litiae caesarae, sub quovis Colore et Titulo quocunque locor ablata sunt reducant, non suos privatar. personar. Li- teralia Istrumenta durante hoc Bello ablata sine omni dimi- nutione resignentur, si quorum autem per incendia vel quoquo modo irrecuperabiliter fato sunt amissa Compro- batis Comprobandis Vigore Approbatur iisd. nova Privilegia Conferantur.

14) Debita in usum Regium a prima Directione suae Sacrae Caesarae Mattis tam ob Inclytis Statib. Gnraliter, — quam Comitatus Sedibus et Civitatibus vel in Parti- cularij privatis personis sub spe futurae refusionis, tam in Magazino quam in aere Consvela, et sua sacra Caesa- rea Matte ejusque officialibus refundent.

30) A Moldovában bujdosó erdélyi rendek Steinville tbkhoz.

Excellentissime Domine Gener.!

Domine et Patrone nobis humiliter Colendissime!

Quandoquidem nuper per eo medio Grosi Dni Petri Szeredaj Excellentiam vestram profundo cum respectu Compellendam humillime nobis praesumseramus, interim tamen, quod ab eo tempore nullam favorabilem Excellentiae vestrae resolutionem obtinere Valuimus Causam Penitus ignoramus, unde faciendum non modicus maeror nostros occupat animos, — Interim tamen dum nobis inuens Excellentiae vestrae erga omnes afflictos et bene intentionatos favor ac propensio luculenter Constet, Nostrique prioribus Nostris promissis ad hoc usque tempus Constantissime inhaerere est Animus at nihil aliud praeter quam more omni ad — — gratiam generalem Augustissime Imperatoris ad restitutionem honoris ac omnium bonorum sollicitare desideramus, Excellentiam Vestram profundo eorum respectu rogatam habemus hoc in passu efficaci suo — — Patrocinio nobis Succurrebit, et ut nostras ancipites solerti sua recommendatione in optatum finem deducere dedignentur — Cujus nos quoque omni aevo memores Divinae protectioni recommendamus et manemus

Excellentiae vestrae

servi humillimi

**Communitas Nobilium in Regno
Moldaviae Commorantium.**

Kivtl :

Ad Grlm Steinville

**Projectum de Pacificatione
imminenti.**

31) *Instructio per Dno T. et T. ad Celsissimum Moldaviae Principem expedienda.*

1) Az Métság Vajdát szonkal alázatosan köszencse, s mellette credentialisunkat adgya meg és declaralja, hogy az ő Naga válaszán nem kevéssé — szomorodtunk, az midőn ő nga Protectioja alá, sok kegyelmes igeretire nézve, mint keresztény Fejedelemhez, és nagy Patronusunkhoz (kiben tovább is egész remenysegünket helyeztetjük) pure csak quietis gratia jöttünk, és folyamodtunk, erősen bizván, hogy igazságos kívánságunknak nem hogy akadályoztatója, sőt elősegettője kívánna lenni. Most pedig ha a szükség úgy kívánná, nem hogy kimenetelbeli securitást, de csak egy attestatiot is (mely ő Naganak semmi periculumot, nekünk pedig nagy rövidséget és periculumot importal) alig obtinealhatunk, holott ha ő naga recenter jöveteli miatt dolgunkat annyira nem penetralhatta is, de mellette levő uri ministeri informatiojából dolgainknak jól végire menvén, vagy maga, vagy ministeri által adando attestatiot illetünk szerént talán nem derogalhatna; kihez képest.

2) Alázatosan azt is insinualnj kell eő ngk, hogy az két Haza: Moldova és Erdély között eleitől fogva oly szép harmonia volt, hogy ha midőn valamelyikbe volt valami disturbium, annak lakosit másik haza uraj és lakossi nem csak békével szenvedték, hanem az imminens veszedelemtől protegalni kívánták, — és mind Moldovába a Fényes Porta hire nélkül is az Erdélyi Magyarság, — mind Erdélyben az előtt Fejedelmeknek az után Német Császárnak való hirtétel nélkül is a Moldvaj Boérság quietis graa szabadossan elvonhatta magát, akkor jöttek és mentek a mikor akarták, — sőt még az várba residealo Principalisoknak is majd mindenkor és mindenek adtak de transmigratione hirt, — nem menjünk messze példakért, csak az mi időnkben az, elmult esztendőknben közleb ta-

valy is mennyi rendben jöttek mentek Erdélyben Moldvaj Boérok, ugy Moldovába az Erdélyi Magyarok; és soha edgyiket is az másiknak Principalisi és lakossi jövetelekben és menetelekben nem tartoztatták, annál inkább háborgatták, annyival inkább a Magyarság bátorságos utazása iránt tuttunkra soha a Fényes Portát nem informaltuk, — magoknak vendikalván az Moldvaj lakosok az olyan Authoritást, — sőt csak az mi időnkben is a kik Erdélyben be szándékoztak: sine omni scrupolo a M. Vajdák penes insinuationem mindeneket szabadon eszettek, sőt többet cselekedtek, mert midőn a dicsiretes Anthioci Vajda a bujosó magyaroktól de tremitate mentionis requiraltatott volna, mentette ugyan magát, hogy nem lévén sui juris Princeps, Principalissa parancsolatját kell bé tölteni: de ha mi imminens periculumunkat a Portán előre sub. facialna, conscientiose tempestive hirt adna, és az veszedelem elől eliktatásunkat totis viribus admaturálná. Azért reménkedünk az élő Istenért eő Ngk is (ha csak megtartoztatásunk felől való világos parancsolatja nincs a Portától) ne kivanja bocsátatásunk vagy megtartatásunk iránt személyünket a Portán emlékezetbe hozni, hanem inkább a két ország és lakossi között eddig gyakorlott szép reciproca harmoniát méltóztassék in vigore fenntartani, melyre szükséges eztet is inducalni.

3) Ha nem jelentenők is, a M. Vajda nálunknál jobban tudja a két császár között (kinek most egyikével nekünk is tractánk fennáll) micsoda békesség és csendesség vagyion; ugy is mi ellenire volna az hatalmas Császárnak: az más Császár keze alol elment de ujonnan jo fundamentomon allo békességgel visszavágyodo hivei ha szárnyai ala vissza mennek? — adjungálván azt is, hogy az mű tuttunkra az mű Fgs urunk is a Portanak nem gonosz akaroja. Azért is mi szükség a Portának indulásunk vagy tovább itt létünk felől hirt tenni?!

4) Hogy a Constantinapolyban residealo Franczi orator kibocsáttatásunk iránt a M. Vajdára hozando Fermány iránt requirallyuk, aziránt valo tanáts adását eő Ngk meg kell köszönni, de azt is tudtára kell adni, hogy az mű vévelekedésünk szerint az orator ura: a Francia király pro hic et nunc a nemét Császárnak (kivel mi most in Tractatu Pacis vagyunk) ellensége lévén; contra obligationem Principali suo debitam, alig hiszszük, kivannjon ebben nekünk hiven szolgálni, sőt inkább artani. Azert hanemha az M. Vajda informalni méltoztatik, micsoda Titulussal kellessék e dolgott az oratornak elméjére adnunk? külömben ha bennünket ebben nem facilital, magunk uttyát és modgyát nem láttyuk.

5) Ezen praemissumokra ha a M. Vajda hajol, és nem csak Attestatit ad, hanem resolvállya az idejében, mikor kiványuk édes hazánkban vagy Maramarosban valo elbottsattatásunkat, meg kell azt köszönni. Ha mi penig, magunkkal szabadok nem lévén, egyáltallyában nem egyébre, hanem titkos Arrestomra magyarazhatiyuk, mellyre tuttunkal okot nem attunk, mert jámbor emberek és senkinek terhire nem voltunk, pénzünkön élvén, az Hatls. Császár országát gazdagitottuk, és ezért szükséges végire menni eő Ngtul: ha vagyunk-é s ki arrestoma alatt vagyunk, s mi okon, hadd tudgyunk mi is a szeréut továbbra valo securitasunkrol, és szabadságunk felől ott a hun illik és lehet, tempestive prospicialni, és dolgainkat folytatni.

6) Igy is mindazáltal in fine finali igen alázatosan emlékeztetni kell eő Ngt keresztényi indulattjára, s kérni kell, hogy vigasztalljon inkább bennünket Flmi kglis reflexiojaval és kívánatos válaszával, ne essék rajtunk, a ki soha egy keresztény magyaron is ez keresztény országban nem esett, — ne kellessék nekünk is busulásunkat, költségtünket, faradsagainkat szaporitanunk.

 Végül bocsánat a régi okmányoknak különösen latin szövegü részeiben netalán itt ott előforduló sajtóhibákért, melyeknek oka egy részt a némely helyt hibásan másolt kéziratokban, más részt pedig ama távolságban keresendő, melyben Eszék — hol e kötet nyomtatott — fekszik Pesttől, a kijavításnak így nem lehetvén oly pontosan utána nézni: valjon helyesen történt-e meg? Egyébiránt azt hisszük, hogy lényegesb hiba schol sem fordul elé az egész kötetben.

T. K.

Eszék 1862. Nyomatott Lehmann Károly és társa nyomdájában.

LAUFFER és STOLP kiadó-hivatalában

váci utca 7. sz. megjelentek és minden hiteles könyvkereskedésben kaphatók a következő jó, szép és hasznos magyar munkák:

- Buda-Pest és környéke**, eredeti képekben, rajzolta Rohbock Lajos, aczélba metszték korunk legnagyobb művészei. A történelmi és helyirati szöveget írta Hunfalvy János m. t. ak. I. tag. 24 szép aczélmetszettel, kötve 6 frt. -- Diszkötésben 10 frt. — kr.
- Csengeri Antal**, történelmi tanulmányok I. kötet 2 frt. 12 kr.
- Forray Iván**, Soborsini gróf, eredeti rajzai és jegyzetei szerint kiadta Soborsini gróf Forray Julia, csillagkeresztes és palotahölgy. Olaszország, Malta, Egyptom. Pompásan kötve, sajtolt közép csinnal s izletes aranyozásokkal 88 frt. ujp. — Ugyanugy bővitve két sajtolt középcsinnal, melyek az arczképet és czimert ábrázolják, és finom szögekkel 100 frt. — Egészen bőrbe kötve 120 frt — kr.
- Hatvani Mihál**, Rajzok a magyar történelemből. Történelmi zsebkönyv 1859. 3 frt. 88 kr.
- Majer István**, Szent keresztut. Ajtatosságok 16 színezett képpel, borítékba füzve — frt. 56 kr
- Montesquieu**, Romaiak nagysága és hanyatlása; magyartotta Pados János 1 frt. 42 kr.
- Nicolas Agost**, A kereszténység bölcsészeti tanulmányozása. Francziából a második kiadás után fordította Majer Károly, a szent István társulat alapító tagja. — I. kötet 2 frt. 40 kr. — II. kötet 3 frt. — kr.
- Rönyi Sándor**, népszerű levelek a tudomány-reformot illetőleg. Minden gondolkodni és számítani tudó használatúl 2 frt. 12 kr.
- Szalay László**, a magyar történelemhez I. kötet 3 frt. — kr.
 — — — a horvát kérdéshez — frt. 80 kr.
 — — — Magyarország története I-VI köt. 23 frt. 12 kr.
 (A hatodik kötetnek utolsó füzete most van sajtó alatt).
 — — — I.—VI. kötet. Diszkötésben 22 frt. 42 kr.
- Török János**, Magyarország primásai, közjogi és történelmi vázolat. 15 primás arczképével és 6 más könyomatu és 36 fanyomatu táblával; okleveleket, pecséteket, czimereket, kézmásokat ábrázolva. Azonkívül sok fametszvényekkel. Nagy diszmű kemény kötésben 7 frt — kr.
- Török József**, A két magyar haza első rangu gyógyvizei és fürdő-intézetei 12 könyomatu táblával 3 frt. 15 kr.

Xantus János, levelei Északamerikából 12 eredeti rajz
 után készült kö- és fametszettel kötve 3 frt. 18 kr.
 — — utazás Kalifornia déli részeiben 1 földképpel 8
 kö- és 8 fametszettel, kötve 3 frt. 20 kr.

Magyarország alaptörvényei közjogi fejtegetésekkel és
 felvilágosításokkal 1 frt. — kr.

1847/8-ik évi országgyűlési törvényczikkek — frt. 30 kr.

Gr. Károlyi Ede, foederált Hunnia — frt. 25 kr.

Tabódy József, Munkács multja és jelene Magyarország
 történetébeu 11 kömetszettel 3 frt. — kr.

M ű l a p o k.

Budapesti emlék, 22 aczélmetszet szép borítékban 4 frt. 20 kr.

(Minden aczélmetszet külön) — frt. 30 kr.

B. Eötvös József, Arczképe, rajz. Cánzi Ágost, jeles
 műlap 2 frt. — kr.

Fóti emlék. Szép képlet, egész iven, rajz. Zombory G.
 1 frt. 80 kr.

— — finom kiadás 2 frt. 12 kr.

Petőfy Sándor Debreczenben 1844-ben, igen szép könyo-
 matú műlap; Orlai Petrics Samu olajfestvénye után;
 egész iven 2 frt. 12 kr.

Felköszöntés. Szép Ilonka, „Vörösmarty balladájából“ fest.
 Orlai Petrics 1 frt. 20 kr.

Gróf Teleky László arczképe; egész iven rajz. Szem-
 ler M. 1 frt. — kr.

Szalay László arczképe; rajz. Cánzi Ágost, jeles műlap
 2 frt. — kr.

Kazinczy és Kisfaludy Károly első találkozására, Orlai Pe-
 trics Samu olajfestvénye után, egész iven 2 frt. — kr.

 Minden magyar könyvek szintén nálunk kaphatók.

Pest, 1862.

Lauffer és Stolp

könyvkereskedése és kölcsönkönyvtára
 váczi-utcza 7. szám.